HORTENSIA PAPADAT-BENGESCU

O P E R E

II

Ediție și note de
EUGENIA TUDOR-ANTON

SCRIITORI ROMÂNI

EDITURA MINERVA
București — 1975

HORTENSIA PAPADAT-BENGESCU

BALAURUL
(1923)

Omagiu

Cercului literar „Sburătorul"

pentru a fixa în durată energiile de muncă, pe care, alături cu toţi acei care compun colectivitatea „Sburătorului", le-am luat de la o directivă, a cărei forţă unitară stă în pasiunea faptei literare.

I

GOARNA

Laura se săltă pe un cot în patul unde sta cu fața spre tavan, ca spre un cer închis și asfixiant, dincolo de care încerca zadarnic să-și treacă gîndul spre a și-l ușura.

...Se ridică sprijinită în cot și ascultă. Nu putea fi tîrziu. Veghease puțin afară, în întuneric, apoi intrase și își întinsese corpul slăbit și care cerea odihnă. Nu adormise însă ; somnul își pierduse de mult obiceiul lui tihnit.

Se sprijini în cot mai tare și tresări... Acum se auzea mai bine. Sări din pat, trecu prin umbra odăei în cămașa lungă de noapte, fără nici un fior în aerul călduț din casă, cu picioarele goale, calde, pe podeaua acoperită neted de covor.

...Cu urechea întinsă, cu toate simțirile concentrate în auz, cu auzul tras înafară, dete drumul în lături geamurilor ce se sloboziră ușor pe aerul plăcut al nopții de august.

Totodată se deschise și ușa. Surorile ei, în cămăși lungi, albe, ca două lumini pale, alergară lîngă ea.

Prin geam intra acum deplin, limpede, sunetul metalic al goarnelor, odinioară învăluit, nesigur.

— Auzi ! ziseră cîtetrei deodată, una către alta.

Semnalul goarnei umplea sonor liniștea absolută a străzei pustii. Erau undeva, acolo către dreapta, chiar pe strada cea mare a orașului.

— De ce... ? întrebă una din copile.

— Poate că... aşa... se face... Azi trebuia să se semneze... zise Laura.

Atunci, ceea ce ştiau şi aşteptau de mult li se păru nou şi plin de o spaimă nouă.

Se grămădiră una lîngă alta, fricos şi tăcut, ascultînd lacom.

...Un semnal ce nu semăna cu nici unul... Ce desluşit suna !... Rar, apăsat, puncta parcă silabele apelului, care reîncepea, neîntrerupt, fără încetinire, aşa de egal, de clar, de hotărît !...

...Ce va fi fost ?... un detaşament de soldaţi cu facle şi gornişti ca la retrageri de seară în zile de paradă ?... Acolo în miezul tîrgului ce va fi fost ?... Lume !... şi ce va fi făcut ?...

...Simţeai parcă răsuflarea gorniştilor, îţi părea că se aude chiar tropăitul greu al cizmelor, că se simte mişcarea înainte a trupului.

...Se stingea puţin la vreun cot de stradă, dar numaidecît reîncepea desluşit. Nu era un semnal frumos. Nu semăna cu buciumul vitejesc ; cu chemarea aceea scurtă şi sprintenă peste văi şi munţi, care ridica cetele bucuroase de harţă ca şi de joc. Nu !

Nu semăna cu imnurile glorioase. Deloc !

Avea ceva din sinistrul tobelor care scot la mezat ; ici-colo un sunet numai din lugubrul goarnelor de paradă mortuară sau din solemna rugăciune militară... semăna desigur cu proclamarea sinistră ce anunţa odinioară vreo execuţie capitală : „Cetăţeni ai oraşului, veţi şti că marele alcad a condamnat, pentru fapte criminale, la moarte prin ştreang pe..."

Sentinţă aspră, fără de împotrivire.

Dar acum puterea discreţionară a oamenilor se sfîrşise. Cine oare decretase sentinţa vastei sărbători mortuare de acum ? Oamenii ?... Laura nu credea asta. Credea că o hotărîse puterea convergentă a lucrurilor.

Ascultau mereu !

...Nu... Nu semăna cu nici un alt semnal... era anume pentru „asta", simplu, monoton, neînduplecat.

...Nu era o chemare aprigă, vioaie, impetuoasă. Nici o alarmă neliniştită ca cea de foc, cînd prin păr îţi trece vîlva coamei aprinse a flacărei... Nu !

Era un anunţ făcut din datorie pentru a chema la datorie : sarbăd, hotărît, desluşit.

Notele stacadate, două cîte două, erau azvîrlite masiv, rar, în repeţirea aceea nesfîrşită. Aşa prelungite, sunetele te supărau, îţi infiltrau treptat grijă, te acopereau de trudă.

După mirare venea cu încetul nelinişte, apoi spaimă. O spaimă, o nelinişte, pe care nu le cuprindea totuşi cîntecul neexpresiv. Te împovăra pe minte, pe auz, pe umeri. Îţi turna un plumb greu deasupra, pe cînd înăuntru, în trupul plăpînd, se încreţea în adînc un fior ce se risipea apoi în toată carnea.

Laura şi fetiţele tremurau încet de fiorul ăsta, pe cînd sunetele cădeau grele ca de plumb.

...Nu era decît 11. De multe zile lumea umbla pînă tîrziu pe stradă, zgomotoasă, amestecată sau în grupuri mici, cu gesturi, cu vorbe aprinse. Fiecare discuta, avea păreri sigure, ştia, învinovăţea, aproba, cerea, aştepta.

...Ce vîlvă va fi stîrnit între ei semnalul precis, sonor, solemn, care trecea acolo în pas şi glas măsurat !

În mijlocul oraşului, printre oamenii adunaţi, cei şase gornişti trecuseră drept, aţintiţi la buza trompetei, la datoria aspră a ştafetei ce pornea din pîlnia lor metalică, cu sunet grav. Trecuseră prin mijlocul străzei libere, între două ziduri mute de oameni, care nu mai aveau nici o părere, nici o elocinţă. Uitîndu-se unii la alţii, căutau sau pierdeau sensul pozitiv al lucrurilor în faţa faptului împlinit.

Fusese tot atîta tăcere, pe strada clevetitoare, cîtă era în grădina mută aşternută în faţa geamului lor deschis.

...Noaptea de august nu era apăsătoare ca o lespede. Era călduţă, lină, frumoasă. Înfăşurată în ea însăşi, îşi acoperise zgomotul auriu al stelelor, n-avea nici lumini, nici întunecimi, domoală, tăcută, umbroasă, nu avea culoare.

Goarnele sunau mereu. Liniştea absolută a aerului nu devia din ele nici un ecou, aducea sunetul simplu ca şi cum ar fi fost emis acolo, aproape.

Simţeai la curbe, la unghiuri de strade, cum coteau, înaintînd pe un parcurs bine determinat, care nu da nici un zdruncin suflului regulat, mecanic, al trîmbiţaşilor. ...Mai aproape... mai departe... la stînga... la dreapta oraşului...

Ce lung ţinea ! Prin repeţire comunica o enervare, o prelungire la infinit a necazului, pe care-l aducea, o amplificare a legei crunte, pe care o promulga. Mereu, mereu... Război !... Război !... Război !...

Erau oare numai gorniştii, sau vreun gradat mergea alături, spunînd ceva cu glas tot desluşit, apăsat, monoton ?

Ca un crainic, dar care nu semăna cu crainicii de odinioară, cum nu semăna nici goarna cu buciumul. Desigur nu spunea : „Sculaţi-vă, oameni ! a venit ceasul de luptă şi de bucurie, pe care l-aţi cerut !"...

Nici nu spunea : „Sculaţi, oameni ! a năvălit primejdia şi măcelul !"

Spunea : „Toţi oamenii sub arme din contingentele... să se prezinte la corp... Azi, 14 august... s-a decretat războiul !..."

Laura nu ştia bine ce vor fi spus, nici dacă era cu ei vreunul ca să facă strigare.

...Nu mai era de suferit ! Iar şi iar ! La surprindere, la emoţie, la spaimă, urma o iritare, o întunecare a gîndurilor, o împresurare a grijilor, o încleştare a energiilor, un simţimînt de sinistrare, care cerea contenirea acelui glas ce se înfigea mereu mai mult în conştiinţa prea limpede a unei realităţi aspre şi strivea sub greutatea sunetelor nestrămutate orişice avînt al iluziei despre aceleaşi gînduri.

Sunetele au, ca şi durerile, o măsură pregătită în noi pentru sfîrşitul lor, o prevedere care aşteaptă, cere sfîrşitul. Semnalul goarnelor nu încetase la măsura acelei aşteptări, nici după ea, nici mai pe urmă.

Orişice trece de acea măsură, întîlneşte o altă măsură, la care să se oprească — a răbdării — şi glosa aceea, neînduplecată, trecea şi de acea măsură.

— Nu tace odată ! ziseră.

Nu tăcea. Urma liniştit itinerariul lung. Ele nu puteau împiedica nimic, nu le venea în minte să închidă

fereastra, să se retragă în fundul casei. Geamul deschis le lega cu înconjurul, lăsa drum gîndurilor să plece în afară. Nu știai spre ce ? Există în ființă nevoia asta de a ieși la larg, într-acolo unde curge rîul, potopul chiar ; nevoia care întinde mîinile celor rămași pe țărm către cei luați de ape ; care adună naufragiații unul peste altul în bărci prea slabe ; nevoia care ipnotizează spre inima incendiului pe cei ce sunt afară de inima incendiului ; nevoia de a se amesteca cu gloata oricărei primejdii, de a sta în miezul ei.

Sentimentul de a te solidariza cu destinul, de a face parte din el, de a te primejdui cu el, cu nădejdea de a fi salvat, dar mai ales cu dorința puternică de a nu rămîne molecula desprinsă și izolată, ci atomul unității plurale ; de a fi fulgul tîrît în vîrtejul ciclonului, dar încorporat puterilor elementare.

Geamul deschis, prin care Laura și copilele, în haina lor subțire de noapte, cu părul dezlegat pe spate, umăr la umăr, ascultau cu mîini reci alarma, era spațiul pe care sufletul lor slab își arunca brațele dincolo de grădina umbroasă, pentru a se lega de destinul tuturor.

Și fiindcă trecuse de măsura răbdării, acum lăsau să sune, să sune mereu pînă cînd va înceta, lăsau să cadă pe ele plumbul acelui glas greu, sarbăd, deslușit.

— ...Război ! șopti una din fete, și părea ceva nou, cu toate că era un cuvînt aproape obosit de atîta întrebuințare. Nou și era. Nu semăna cu nesfîrșitele vorbe, idei, închipuiri, socoteli din ajun.

Fuseseră discursuri în cor și predici de pe Capitoliu, și conspirația sacră a zeilor olimpici și tot atîtea proorociri cîți oameni, clevetiri și împărțeală și harță pe pradă.

...Acum iată că era abia primul cuvînt, litera dintîi a celor ce trebuiau săvîrșite nepregetat, a celor ce aveau a fi, neprevăzut. Ceea ce începea și nu se putea ști ce este și cum se va sfîrși.

Avea să fie la fel cu alarma asta lungă, aspră, sinistră. Avea să fie Războiul, care nu semăna cu bătăliile chemate de bucium și cu nici unele dinainte.

O primejdie surdă, oarbă, nesfîrşită, tîrîtă de-a lungul timpului şi drumurilor, pe brînci, mereu ameninţată, mereu ameninţătoare, crudă, aprigă !

Lungă peste măsura prevederii, peste măsura răbdărei. Cu sunet metalic, sinistru. Cu pas greoi, hotărît.

Război ! Una din copile părea a cugeta în cugetul, în sufletul Laurenţiei, înţelesul cuvîntului.

Se uită la ea cu o întrebare nerostită, ca şi cum taina ar fi stat în fiinţa ei. O paloare mată acoperea faţa Laurei. Pe fruntea întinsă, pe trăsăturile desenate subţire din cauza suferinţii, o mască gravă şi resemnată înlocuia pasiunea şi turburarea, scrise pe chipul ei pînă în ajun.

Război ! Cuvîntul căpăta un înţeles. Spaima lui era un fel de bucurie pentru ea. În ajun Laura avea cu viaţa conflicte în care fusese învinsă, abdicase, dar care nu se rezolviseră în sufletul ei revoltat, nici în existenţa ei răzvrătită. Acestor conflicte războiul le aducea o soluţie. Una uriaşă, proporţionată cu revoltele ei. Părea că zbuciumul ei, care căuta şi nu găsea rezolvare, iscase pentru durerea şi nevoia ei, anume, vijelia colosală, în a cărei putere aveau să se dizolve orice alte puteri.

Laura credea, în adevăr, că pentru *ea* venise războiul la ceasul şi timpul cînd aştepta *ceva* care să legiuiască ceea ce nu era bine legiuit. Venise acum o forţă a lucrurilor ce o dezlega din nedumerire şi o lega, laolaltă cu toţi, de destine necunoscute. Credinţa aceasta poate că nu era atît de absurdă.

De miliardele de cauze ţesute în jurul ceasului de acum se legau alte miliarde de împrejurări cu aderenţele lor.

Erau toate cuprinse în curentul ce-şi făcea vad peste lume. De aceea, pe drept, Laura credea că uriaşa revărsare era sosită pentru ea.

Sufletul ei în ajun dezamăgit, dezorientat, se agăţa de problema aprigă ce se oferea omenirii. Existenţa ei îşi încorda puterile pentru ca să înfrunte, să lupte, să treacă prin uragan. Războiul era o mare în clocot azvîrlită între două limanuri : acel de care se despărţea şi altul necunoscut.

Dincolo de cataclismul oricît de mare — sta sfîrşitul lui şi nădejdea unei alte vieţi. Acum, chiar cînd moartea

năvălise stăpînitoare, era o speranţă latentă sub gîndul prezent al pieirei.

Dacă Laura ar fi fost fericită, s-ar fi izbit puternic şi zadarnic de catastrofa care i-ar fi turburat fericirea. Chinuită de o împotrivire obositoare, ar fi luptat să împiedice ceea ce nu se putea împiedica.

Fericită ieri, ar fi trăit azi în ciocnirea tuturor energiilor şi aspiraţiilor protivnice. Ar fi fost rătăcită şi izolată de suflarea crudă a vremilor, ar fi înotat împotriva apei.

Fericită ieri, războiul i-ar fi părut aşa cum îi părea altădată, în zilele de înviorare şi înflorire. În numele Binelui şi Frumosului Uman, l-ar fi socotit ca o monstruozitate care jefuia tezaurul superb al omenirii. Urgia i-ar fi răspuns cu implacabila ei realitate.

Acum vedea altfel Flagelul roşu.[1] Îl vedea ca pe o forţă elementară în dezlănţuire spre nimicire şi spre creaţie.

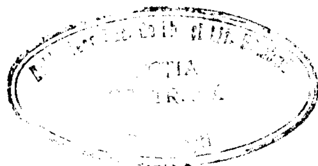
Laura făcea o mică socoteală : natura are elementele şi, nediscutate, de nimicire şi prefaceri. Apa, focul, cutremurul, furtuna ! Către ele omul nu poate decît încerca să se orienteze, să le ocolească, să răzbată. I se părea acum că natura *umană* are şi ea o forţă elementară specifică : *Sîngele !*

Ca şi apele, ca şi furtunile, nu puteai decît ocoli cu acul busolei ; să determini vaduri mici în curentul mare şi, încorporat lui, să treci cu el pînă *Dincolo*.

Aşa era să fie Războiul. Oamenii şi determinările lor, tot cea ce crezuse că îl va stăpîni şi îndruma, era să fie cotropit de puterea lui elementară în mers, şi determinările acelea erau să fie numai vaduri mici în vadul mare — o cîrmuire desperată aţintită la acul de deviare al busolei.

Cuprinsă în măcelul elementar, i se pregăteau Laurei suferinţe normale. Aceleaşi cu noima vremurilor, energiile ei erau mai mici ca tiranul cel nou. Nu se mai lupta cu imposibilul. Imposibilul era acum un despot.

Goarna suna mereu. Cele trei stau mute, nemişcate la geamul deschis pe noaptea blîndă. Nu vorbeau de nimic din atîtea turburări mărunte pe care le isca împrejura-

rea nouă. De cei ce trebuiau să plece ; de cei ce trebuiau să rămîie ; de alţii apucaţi la drumuri ; la drumurile acum brusc tăiate.

Chemarea gravă, cadenţată şi lungă... lungă — nu îngăduia gînduri şi griji mărunte. Ce se va întîmpla, ce va deveni fiecare, ce vor deveni toţi în urgia asta, apărea fatal, în afară de putinţa socotelilor.

Impresia de „mare“, de „fatal“, de „abdicare“, ce închipuia *Ideea* avea să stăpînească pe toţi numai atunci, în primul ceas. A doua zi oamenii aveau să reînceapă îndeletnicirile mărunte, zbaterile, socotelile.

Singură Laura rămînea miruită, însemnată pe frunte de abdicare, închinată puterii de distrugere şi resurecţiune. [2]

...Goarna cadenţată, cînd mai stinsă, cînd mai clară, neabătută într-o parte de nici o adiere, înainta mereu, îşi făcea ocolul. Ele o ascultau mereu, ca şi cum trebuiau să parcurgă tot drumul goarnelor, legate de sunetul lor metalic ca de un jurămînt.

Le-ar fi fost mai frig, mai frică, dacă închideau geamul şi li se lăsa iar deasupra tavanul posomorît şi greoi.

...Se apropiase mult, mult de tot... poate că avea să treacă pe dinaintea casei !... Nu ! Numai foarte aproape... Apoi iar mai departe... se auzea mereu clar, în tăcerea deplină.

Deodată se ridică o mişcare ca un vînt subţire, de undeva, dintr-o parte, apoi se lăţi, se întinse, veni din toate părţile.

Era un foşnet nedesluşit, ce semăna cu paşi repezi, asurziţi pe pămîntul călduţ. O vîlvă depărtată care acum căpăta glas. În aerul neclintit şi fără de ecouri, un răspuns la semnalul sinistru şi solemn.

Pe uliţele depărtate, femei şi copii alergau pesemne cu vaiete, cu chemări. Oameni sculaţi din somn de semnal, fremătau de colo pînă colo, aiuriţi, cuprinşi de panică. Era o clamoare astupată, cu rare note mai înalte pe un fond de murmur tînguitor.

Vîlva creştea treptat, ca o flacără subţire, palidă, cernută de depărtare, care prinde treptat culoare şi consistenţă. Se uitară una la alta.

Acel cor stins de gemete urma acum goarnei. Semnalul aspru, monoton, trăgea după el tînguirea aceea slabă amestecată cu voci mai stridente.

Din capul mahalalei pustii, izbucniră voci apropiate, ce loveau supărător tăcerea şi umbra.

Femei alergau într-acolo să se amestece în trena foşnitoare de huiet.

Trecură în fugă pe dinaintea casei, ţipînd. Nume... Numai nume. Nume de-ale celor chemaţi pesemne de goarnă... Apoi alte cîteva care boceau... cele dintîi... la sicriul prematur al Jertfei.

A doua zi aveau să tacă. Pe urmă aveau să îndure. Dar atunci ridicaseră acel vaiet simplu al sufletului împresurat de primejdie.

Nu spuneau : „Pe scut sau sub scut !“ Nu spuneau : „Du-te la bătaie.“ Nu ! Femeile ţipau, se văitau. Femeile plîngeau şi chemau pe nume.

Cu toate astea erau aceleaşi ca şi cele de demult ; aceleaşi ale sacrificiilor şi legendelor ; ca şi celelalte... care, desigur, şi ele plînseseră.

Laura simţi în urechi un vîjîit uşor. Se aplecă să-l asculte. Îşi auzi inima jelind.

În noaptea ce nu mărea, nu micşora, nu devia nici un sunet, ecoul acesta de jale, pe care semnalul aprig îl scormonise şi îl tîra după el, era firesc şi uman.

Ieşi pe scară, apoi traversă curtea, se duse spre poartă. Se depărtau cu numele acelea azvîrlite în întuneric. Era iar pustiu.

Numai peste drum, la popa Cristea, o umbră sta nemişcată, lipită de gardul porţii. O umbră de om, dar deformată. Cu încetul deosebi pe fata mijlocie a popei cu un copilaş de faşă în braţe. O cunoştea, fiindcă erau vecini, şi i se vorbise de ea, de o iubire neînvoită de preot, ce da zestre bună şi căuta gineri buni.

Un telegrafist tînăr de pe strada lor. Adesea, seara tîrziu în primăvara aceea, umbrele lor sfioase stau la gardul portiţei. Pe urmă fusese scandal.

Se auziseră vociferări, ţipete. Apoi fata nu se mai văzuse. O oropsiseră. Numai celelalte două, elegante, indolente, răutăcioase, se plimbau pretutindeni.

Fata mijlocie a popei Cristea era Cenuşăreasa.

Şi iată că acum avea în braţe un copil!
Pe telegrafist trebuie să-l fi mobilizat de mult. Trecuse o dată în haine de gradat şi pe urmă nu mai trecuse.
Laura simţi pentru suferinţa asta o tristeţe ce se cobora în ea şi o îngenunchea.
Fata mijlocie a popei sta nemişcată cu păpuşa aceea mică şi mută, ca de bumbac, în braţe. Nu striga, nu şoptea nici un nume, dar durerea ei se amesteca în ultimele falduri ale acelui zvon, pe care goarna îl ducea cu ea.
Apoi totul se stinse. În noaptea liniştită fu iar tăcere deplină. Nici semnal, nici ecou.
Laura închise geamul. Era ceasul trei despre ziuă. Se culcă fără nădejde să adoarmă. Adormi. Cum va fi fost aiurea în aceeaşi noapte?
Aci, pe locul mic unde era să trăiască lucrurile mari, ascultase cu spaimă, cu înfiorare, cu resemnare şi nădejde semnalul ce nu semăna cu altele, cum nu avea să semene bătălia care începea, cu alte bătălii — şi totuşi erau din aceeaşi forţă elementară a sîngelui.

II

FRIGURILE

Spaima mută şi solemnă a primului ceas, reculegerea simţită la auzul goarnei încetaseră. O altă simţire colectivă făcea pe toţi să-şi părăsească cît mai mult casele, îi atrăgea afară, pe uliţa încurcată de circulaţia febrilă.
Locuinţele pustii, neîncuiate, nu aveau a se teme de nimic. Nimeni nu se gîndea să fure. Domnea un sentiment prematur de renunţare. Fără deslușire, fără civism, din instinct, fiecare înceta de a mai socoti casa şi nevoile ei ca centrul egoismului său. Acelaşi egoism era acum strămutat pe o preocupare de domeniul comun. Cu treburi sau numai într-o agitare zadarnică, din curiozitate sau pentru a cerceta mersul lucrurilor, poate că numai din nevoia de a hoinări, toată lumea, de dimineaţă pînă seara tîrziu, umbla pe străzi.

Împrejurările noi creau firește și treburi noi. Tot așa cum războiul era o temă uzată pe toate fețele, dar proclamarea lui de fapt era o realitate nouă, tot așa și pregătirile lui păreau neașteptate.

Mecanismul monoton și tradițional al tuturor autorităților era întors brusc spre îndeletniciri noi.

Pus în fața lor, se zbuciuma, zdruncinat în resorturile lui.

Telefoanele zbîrnîiau nebunește, căutînd să ordoneze în mijlocul unei dezordini febrile.

Era un haos dezlănțuit de pretutindeni, ceva ca o cetate asediată, la a cărei salvare se precipita toată lumea, lucrînd în zarvă, sporind în mijlocul pagubei, zidind și dărîmînd baricadele.

Dacă ar fi funcționat mașini în loc de oameni, mișcările lor de acum ar fi trebuit să fie o succesiune logică a mișcărilor anterioare. Dar erau oameni, și vivacitatea lor, la contactul viu al evenimentelor, impresiona resorturile cu multe și felurite deviații.

Cafenelele, grădinile, trotuarele erau pline de o mulțime zgomotoasă, colorată ca în zile de bîlci. La tăcerea încremenită a primului ceas, succedase neliniștea asta fremătătoare, a cărei nervozitate semăna cu veselia din zile de sărbătoare. Nu deslușeai îngrijorarea decît apropiindu-te bine ; ea nu atinsese coardele grave ; turbulența publică revărsată pretutindeni părea uvertura zgomotoasă a unei simfonii eroice.

Animația culmina în centru, totuși cuprindea orașul pînă la margini. Pe toate străzile mișunau oameni zoriți, căruțe, soldați, trăsuri, camioane, călăreți. Tot ce se putea pune în mișcare era pus în mișcare.

Se îndreptau către un scop mic și determinat, în vederea unui scop mare, iar ca priveliște țeseau fire încurcate și amețitoare. Automobilele care pînă ieri erau un mic eveniment provincial, trăgeau drumuri repezi și se înmulțeau pe fiecare ceas, în urzeala asta.

Se înmulțea și populația și armata, și toate luau repede o proporție disproporționată.

În capitală, pulsul supremei flore, subt tensiunea lucrurilor, decretase războiul. Acum vultoarea părea că se scurge treptat pe toate barierele și o golește cu înce-

tul de zbuciume și de viață, lăsînd-o singuratică și taciturnă, ca și cum i se și pregătea destinul acela trist, care, pe un timp limitat, avea să facă din ea un punct mort.

Dimpotrivă, în orașul lor creștea o mișcare ce s-ar putea tălmăci prevestitoare circumstanțelor ce aveau să așeze acolo miezul galvanizat al întregei pătimașe probleme.

La prefectură, îndeosebi, vibrația telefonică, convergența tutulor tracțiunilor era culminantă. O rețea de fire aducea de la distanță voința imperativă a ordinelor superioare, și toată vehicularea, amețitoare și încîlcită, venea pe roțile neisprăvite să-și oprească acolo vîrtelnița.

Tot acolo se întrunise, într-o după amiază, adunarea plenară a Crucei Roșii, ca să organizeze serviciul ei, trecut deodată în ordinea lucrurilor celor mai importante.

De ce oare își închipuise Laura că va fi o adunare solemnă și tăcută ?

Salonul cel mare, aglomerat de o afluență enormă de doamne în rochii subțiri și elegante, vibra de un zgomot asurzitor de voci soprane. O altfel de emulație decît își închipuise ea.

O scurtă cuvîntare introductivă fu strecurată într-o pauză, apoi clopotul tremură delicat în mijlocul diapazonului ridicat al vocilor amestecate. Zadarnic ! O lovitură de pumn pe lemnul biroului prezidențial și un glas cu timbru de bas obținură abia o aproximație de liniște — ca pe un *allegro con brio* căruia i s-a pus pedala. Se luară oarecari dispozițiuni, care se resimțeau încă de prerogativele felurite ale vieței din ajun. Aici ca pretutindeni avea să se facă selecția mai tîrziu și, din forța lucrurilor, așezînd pînă la o măsură, oamenii ce trebuiau la locul ce li se cuvenea.

Laura lipsea de obicei de la toate reuniunile similare, dintr-o fobie către toate organizările de binefacere colectivă.

În ziua aceea venise cu anumite aspirațiuni : să folosească și să se simtă folositoare.

Subt rezerva altor servicii viitoare, ceru postul de infirmieră în gară, unde se hotărîse înființarea unei infirmerii de prim-ajutor.

Spitalele trebuiau puse la punct, pentru perspective mai depărtate, pe cînd viaţa asta nouă, pe drumuri, care crea nevoile şi suferinţele drumeţilor, cerea pentru ei popasuri.

Un fir subţire lega acum pe Laura de marele mecanism pe care-l pusese în mişcare războiul.

...Valul ăsta de oameni îngrămădiţi se scurgea undeva spre un loc care avea să fie ruptura încleştării şi deznodămîntul aşteptărilor.

Mulţimea cutreiera, împrospătată necontenit. Drumul era scopul tutulor, de aceea şi cei care plecau şi cei care rămîneau erau îndreptaţi mereu către drumuri. În felul ăsta, gara devenise al doilea centru mare de pelerinaj.

Trecerea trenurilor era primită de tot oraşul adunat acolo. Mulţime, zgomot, culori, lumină. Un haos de voci, de chemări, o mişcare perpetuă. Tabloul era împestriţat de florile purtate în mîini, de uniformele variate ale militarilor.

Prin zgomot izbucneau uneori trompete sau viori, din vagoane porneau chiote, cîntece. Printre ele, tristeţea se strecura sfioasă şi nebăgată în seamă.

Uneori, în opririle lungi şi fără orariu precis, muzicile care însoţeau regimentele se scoborau pe peron. Soldaţii săreau peste balustrada vagoanelor împodobite cu crengi verzi, sau lunecau de pe acoperişul vagoanelor, unde aveau să creeze o lungă tradiţie de călătorie.

Într-una din zile se înnodase o horă de soldaţi ; în ea se prinseseră fete din mulţime ; era o veselie năstruşnică. Un amor înflăcărat se aprinsese acolo pe loc, atrăgînd atenţia întregului peron. Din compartimentele supraaglomerate, călătorii se aplecau să privească. Un sergent foarte oacheş cuprins de năpraznica văpaie, uitînd timpul şi locul, adresa cele mai înfocate jurăminte unei domnişoare, care, subt puterea emoţiei, uitase timp şi loc şi răspundea cu expansiune. Se cunoscuseră abia atunci dar străbăteau etapele repede. Reparau[3] timpul pierdut şi cruzimea despărţirii. Un rîs aprobativ de încurajare îi înconjura. Începuse surparea prejudecăţilor şi slăbirea răspunderilor.

De bătălie nu se ştia încă nimic, decît zvonuri de încăierări fără buletine sincere, acolo devale. Se vedea numai manevra nesfîrşită a convoiurilor spre destinaţii multiple.

Era pe timpul strugurilor, limonăzii, covrigilor şi altor delicii ambulante. Pe vagoane, moda cea mare a zilei, erau inscripţiile eroice.

Îngrijorarea, ameţită de trecerile astea zgomotoase, se reculegea abia pe urmele lor.

Laura îşi purta prin veselia aceea de iarmaroc fierbinte gîndul ermetic, închinat vijeliei. Sensibilă la orice înfăţişare a lucrurilor, avea un dar dureros de prevedere, care-i lumina dincolo de ceasul şi locul limitat. Simţea cum se adună de departe apele turburi. Zgomotul, lumina, împresurau altarul posomorît din sufletul ei, iar sufletul îi era o biserică aşezată pe o piaţă plină de soare, în care-şi slujea liturghia mută şi sumbră a realităţii dureroase.

Mulţimea se domolea numai seara, fiindcă era început de toamnă şi amurgurile aveau melodii melancolice. Zarva aceea, cînd nu o mai umplea soarele, amorţea ; culorile vii păleau, glasurile sonore scăpătau subt pedala moale a simfoniei de apus.

Cînd vreun tren dispărea printr-o estompă de umbră uşoară, toată animaţia asta apărea îngrijorătoare, cum e palpitaţia prea activă a unei inimi bolnave sau febra vesperală a unui organism ameninţat. Înnoptatul cădea repede, şi totul părea atunci puţin sinistru.

Acolo unde orizontul descoperit lăsa liberă vederea, se făcea cu iuţeală ceremonia schimbării de gardă a apusului. De sus, din argintul soarelui de septembrie, cavalerul în zale albă scobora dintr-o lunecare pînă la treapta de jos a scărilor cereşti, îmbrăca purpura şi dispărea spre palate nevăzute.

Se întindea atunci un văl şi sur şi albastru, ţesut în două iţe din mătase răcoroasă ; se aşeza pe umerii fierbinţi ai pămîntului şi trupul se încreţea din fiorul unui strop picat rece pe suflet, cum picase răcoarea peste soare.

III

DEBUTUL

La început nu erau clienţi la infirmerie, totuşi Laura debutase neaşteptat.

Împletea manşete delicate de lînă albă, pe care degetele îi umblau cu plăcere. Le împletea ca să ocupe orele serviciului, la care venea punctual. Le împletea ca să-şi prindă pe ele mîinile şi să alunge gîndurile.

Dimineaţa se perindau pe peron numai cei cu ocupaţiuni, nu şi mulţimea privitoare. Se vedeau figuri cunoscute amestecate cu altele necunoscute.

Într-una din zile, căpitanul comandant al gărei se plimba cu un alt ofiţer lung, nesfîrşit. De cîte ori treceau în dreptul infirmeriei se uitau într-acolo. La un moment căpitanul se îndreptă spre ea, o salută şi îi ceru voia să-i aducă pe camaradul său pentru a-l pansa.

Laura rămase uimită.

În adevăr, era acolo pentru pansament. Tot ce orînduise de atîtea zile era în vederea asta, dar faptul precis o surprindea.

... Se albi... se roşi... Primi, fireşte ca pe un lucru imposibil de refuzat, dar rămase nenorocită. Nu ştia să panseze.

Nu urmase cursul pregătitor, organizat cu un an înainte. În timpuri normale, sforţările astea nu erau pe gustul ei. Consecinţa era că pansamentul îi apărea acum ca o măiestrie nouă şi complicată.

Nu îşi da seama că lunganul domol care se plimba acolo nu putea fi un rănit serios ; nu-i venea în minte că mai legase în viaţa de toate zilele vreun deget bolnav, cu oarecare îndemînare.

Nu se gîndea la lucrurile astea simple. Îl urî cu putere, cu violenţă. Îl urî pentru că peste un moment avea să aibă dreptul să dispreţuiască infirmeria şi pe infirmiera cea nedestoinică.

Privi spre pachetele de pansamente neatinse, ca spre nişte enigme nesuferite. Era plictisită ! Nervoasă tare ! Intrară. Străinul stîngaci şi timid ; căpitanul surîzător şi îndatoritor.

„Avea de gînd să stea acolo cu cellalt ?“ Laura, cu buzele strînse, cu ochii încruntaţi, aştepta.

— Domnul locotenent trece prin gara noastră cu afaceri de serviciu... Are o mică tăietură la un deget, care îi pricinuieşte dureri... Se teme să nu se agraveze, în cursul drumului, din praful, din fumul trenului. Ar vrea un pansament... E prima lui rană de război...

Debita insinuant şi binevoitor.

— Da !!... zise Laura nenorocită.

Luă de pe raft un sul mic de pînză... Trebuia oare şi vată ?... Vreun medicament ?... Îi cîntau niţel urechile şi din fericire nu vedea limpede pe cei doi.

Rupse hîrtia care izola tulpanul sterilizat.

Din care parte se începea ? Mai bandajase ea doară, dar acum nu mai ştia... Ce căuta ea la o infirmerie ? nu era bună de nimic !... Dar mai ales mizerabilul, cu degetul lui, ce căuta ?... L-ar fi omorît !

...Îl durea ?... era sensibil ?... Putea să moară ?

...Ce nenorocire ? Se tăiase puţin ! Ei şi !... Ei şi !... Aşa de rea nu se simţise niciodată.

Lung cum era, cu un chip blajin şi cinstit, sta cu mîna lui mare întinsă, cu degetul ţeapăn, pe care se vedea dunga roşie a tăieturii. Mai nenorocit decît Laura.

Ei i se părea un om îngrozitor, un monstru, un geniu rău.

...Să puie oare mîna pe mîna lui ?... Apucă slab degetul şi desfăşură sulul mic de pînză, învîrtind... Nu putea totuşi să meargă pînă la capăt. Erau treizeci de metri... Căută cu ochii o foarfecă. Căpitanul se grăbi.

— Da ! zise tot binevoitor. E destul !

Destul ! Destul ! Poate, poate ! — o căciulă albă, groasă, diformă, paraliza degetul împricinat.

Nu se mai văzuse aşa pansament !

Amabil şi cu surîs neobosit, căpitanul mulţumea pentru amîndoi. Celălalt sta nerod cu mîna departe de trup, cu degetele răsfirate şi băiguia ceva.

Plecară, în sfîrşit ! Mînia se învîrtea în pieptul Laurei ca o morişcă.

Ce om prost !... Ce om nebun ! — Nu-i putea trece. Obrajii erau fierbinţi şi roşii, tot aşa şi urechile. Îi era ruşine. Sentiment neplăcut, descalificator. Ruşine de cei

doi şi de ea singură. Aceste două ruşini nu le putea ierta domnului cel cu inspiraţia fericită, „omului cu deget bolnav“ !

Fireşte, fără de îngrijiri putea cangrena !... Ce pagubă ! Laura avea şi ea o rană ! O rană de amor propriu. Era umilită, pusă în inferioritate. Celelalte doamne, desigur, ştiau arta pansamentului ! Ea nu avea pricepere.

Nici una totuşi nu avea sufletul pregătit pentru timpul de acum, cum era al ei. Adese se văzuse în închipuire, îndeplinindu-şi oficiul cu graţie şi îndemînare, cu mîini uşoare şi vrednice, şi nu erau decît mişcările sufletului, pe care gestul refuza să le urmeze din lipsă de deprindere.

În dezdoirea asta dintre aspiraţiunea spirituală şi estetica brutală a realităţii, sta o mare decepţie şi vexaţiune. Se învedera pare că superioritatea lucrurilor inferioare.

Laura parvenise la privilegiul sentimentelor frumoase prin educaţia sufletului. Dexterităţile care înfăptuiesc cer şi ele o educaţie. Dureros adevăr !

În mulţimea şi durerea rănilor, în graba imperioasă a nevoilor, Laura avea să găsească îndemînarea necesară, să capete curînd deprinderea. Acum însă, degetul îngreunat de broboada ghemuită, care nici nu sta fixată, era un document de necinste.

Dacă cel puţin pacientul ar fi plecat, ar fi pierit din văzul ei. Ar fi scăpat de mustrările conştiinţii. Nu ! se plimba mereu pe peron cu căpitanul cel complezent ; în dreptul infirmeriei părea a întoarce o jumătate de privire sfioasă... şi mîna o ţinea ca pe un trofeu, cu degetul acela monstruos.

Oricine trecea se întorcea şi se uita mirat la împachetajul acela excepţional. Nu era numai o părere.

...Un om cumsecade ar fi ascuns puţin braţul, în loc de aerul nătîng cu care se ferea de orice atingere. Atingere care chiar ar fi şi desfăcut legătura, slobodă şi încurcată.

...O zi, o săptămînă, un an, o viaţă ! Cît avea să se plimbe aşa !

...Dacă cel puţin i-ar fi dat ei în minte să-i spuie că nu are nevoie de nici un pansament, să-l frigă cu niţel

iod pe loc, şi să-l trimeată să se plimbe... sau dacă, chiar atunci, pe loc, ar fi rîs cîtetrei de neştiinţa ei sanitară !... Ar fi fost altfel !... Ce om ! Nu putea să desfacă şi să zvîrle ghemul acela nerod, pe care i-l făcuse ? Ea nu ar fi ţinut pentru nimic pe lume legătura gheboasă şi ridicolă... Parcă avea el simţul ridicolului ?... Parcă avea simţire ?... De unde ! Sta cu mîna pusă în ram, cu degetul îmbrobodit ca un irod. Sta cu evlavie, convins că are o boală grea, acuma lecuită !... Un lungan voinic, blînd ca un viţel, cu ochi dulci ca siropul. Un fricos !... Pentru un deget !

Dacă ar fi azvîrlit bandajul, Laura s-ar fi simţit foarte înfruntată... În nici un fel nu era bine. Om fără noroc !

Nici o altă împrejurare nu stîrnise cîndva în Laura atîtea sentimente meschine .!.. Pentru un lucru de nimic... pentru un om de nimic... să simtă ea aşa de urît ?

La 12, în sfîrşit, Laura putea pleca. Era să se sfîrşească. Traversă iute peronul spre ieşire. În hala cea mare de bagaje, aşezate pe un cufăr, de data asta singur, sta nefericitul ei prigonitor, spectrul păcatelor ei sanitare.

Văzînd-o, se sculă repede, cu un salut plin de deferenţă şi de recunoştinţă. Împlîntat parcă înadins acolo pentru scopul ăsta şi pentru menirea de a o scoate din fire pînă la sfîrşit. Mîna, cu ilustrul pansament, o ţinea ţeapănă ca un infirm.

Laura abia înclină capul, încordată, răutăcioasă. L-ar fi bătut !

A doua zi, căpitanul cu o etichetă plină de nuanţe, veni spre Laura cu semiscuza de a o fi importunat în ajun. Ea încruntă puţin fruntea.

— Camaradul meu întreba necontenit şi stăruitor dacă în adevăr există în gară o infirmerie de ajutor... se plîngea întruna de degetul lui bolnav. Arăta o dorinţă aşa de mare de a fi îngrijit, încît am crezut că îmi pot permite...

— Fireşte ! spuse Laura. Eu sunt aici pentru asta. Dealtfel e primul meu client. O să-l ţin minte !

— Şi el pe d-voastră, zise căpitanul, cu o grabă amabilă şi o convingere galantă.

— Da, o să mă ție, zise Laura glumind în silă. L-am pansat așa de prost.

— Deloc! protestă căpitanul. Deloc! Era foarte recunoscător. Vă asigur că era foarte fericit de cum l-ați îngrijit!

— Camaradul d-tale se vaietă prea lesne și prea lesne se mîngîie!

Nu-l putea ierta!... Dorința de a fi îngrijit! Simpatică dorință și simpatic om.

Nu-i da în minte Laurei că mulțumirea lecuiește, nu legătura.. că dexteritatea și eleganța sunt cerute numai de acei care nu au o dorință simplă și naivă și trăiesc din ea.

Laura avea punctul ei de vedere... miop... greșit... dar așa cum îl avea.

— Tot lucrul are un început, mai spuse, cu oarecare amar. Am început rău. E prima mea campanie.

— Ei aș, zise cucoana moașa, care era în dimineața aceea acolo și da în cărți pe poală, fără a pierde nimic din vorbă, totdeauna harnică să dea informații.

— Ei aș!... Cum... rău? Mie îmi merge bine cînd întîlnesc întîi unul amorezat.

Cucoana moașa nu cunoștea eticheta nuanțelor și avea punctul ei de vedere și diagnoze sufletești sumare, ca și cele profesionale.

Laura se uită la ea. Așa era cucoana moașa, cam zbanghie!...

— Cucoanei moașe îi merge totdeauna bine, rîse căpitanul.

Urmaseră apoi trecători din ce în ce mai osteniți, mai zgîriați, mai tăvăliți, pînă la Hristoșii drumurilor istovitoare, rătăciți din etapă în etapă, în căutarea unui loc de destinație. Mai adesea răniți la mîini de gloanțe și la picioare de calvarul drumului lung.

Hristoși numai cu mucenicia trupului, fără de lumina frunții.

Laura se apleca de nevoie să le îngrijească picioarele umflate, care nu [se] mai puteau urni din loc.

Biletul de spital, pe care-l purta zdrențuit printre zdrențele lor, nu era pentru F. Se duceau mai departe și nu mai puteau umbla. Ce să le faci! Sta în genunchi

şi desfăcea cu milă şi dezgust obiala de zece ori înglodată şi uscată prin praf, apă şi noroi. Dedesubtul ei era ce da Dumnezeu! Umflătură simplă sau infectată. Boboteală, peste care feşele curate erau ca făşii de rai. Unul avea pulpele şi laba plesnite peste tot, cu pielea arsă şi zbîrcită şi suc umed prin crăpături. Zvîcnea, gemînd că-l uuuuustură! — şi ea se cutremura, parcă îi plesnea şi ei toată pielea. Ce picioare! Cum e iazul secat cînd e arsură mare.

Cu pansamentul împrospătat, o mai duceau o bucată de drum pînă la altă etapă. Cînd ajungeau acolo, faşa de rai era iar obială netrebnică.

Unul cu mîna rănită îi venise cu feşe tot — un bandaj regal — şi chiar cu o bandulieră de lux mare, care sprijinea braţul.

— Frumos! se uită Laura cu plăcere.

Vrea numaidecît! Nu era acolo ca să zică: „Nu". I se păru că desface un ceas, aşa erau de multe. La urmă apărură comprese mici, uscate, care acopereau laba mîinii. Le despresură.

Ce era dedesubt!!! Deschise ochii, gura, să vadă, să creadă, să spuie!... Apoi întoarse capul şi picară din ochi cîteva picături. De apă, desigur, numai de apă!... Lacrimile vin din durere, şi cînd să fi avut durerea timp să se scoboare şi să se urce?

Ce era acolo subt feşele multe şi frumoase!... Chiar şi trebuiau să fie multe şi frumoase ca să ascundă ce era acolo!

Greu de închipuit, şi de privit cu neputinţă! Fibre, cu sînge, cu puroi, cu mii de aşchii de oscioare zdrelite. Din pielea şi carnea mîinii, aşa cum vor fi fost odată, nici o urmă. Un terci roşu, galben, vînăt. Toată piftia asta, care se ţinea atîrnată pe tendoane în forma unei mîini, fusese îngrădită de pansamentul generos.

Obuzul unui tun se descărcase oare întreg acolo? Mitralia unei baterii făcuse prinsoare să ţintească miile de proiectile pe acel singur mic punct? Atîta risipă de plumb, într-o biată netrebnică mînă de om!

Netrebnic omul, dar mîna lui îi va fi trebuit. Cu mîna se va fi hrănit! Mîna omului, mare lucru! Uriaş lucru!

Acum, pe fostul ei desemn anatomic, sta zdrelitura asta vîscoasă.

Proaspătă de tot isprava! Şi totuşi ceva cam prea moartă pentru ceva viu, cam prea vie pentru ceva mort. Culoarea şi oarecare activitate a plasmei te puneau pe gînduri.

Proaspătă, fiindcă inflamaţia nu se urcase prea sus, dar acolo pe loc, harnică : cangrenă !

Cît de puţin ar fi ştiut şi cît de mult ar fi ocolit, soluţia era limpede : satirul ! Mai de jos azi, pe fiecare ceas care trecea, mai de sus.

Mîna mică a omului ! Mîna lui muncitoare ! Era uriaşă, în adevăr, lucra şi acum, hrănea şi acum trupul întreg cu moarte, cum altădată îi da hrana vieţii. Satîr, Laura nu mînuia.

— Să mă faci ! cerea arbitrar soldatul.

— Să te fac, fireşte ! oftă Laura... dar ce să-i facă ? Lăsată aşa, desfăcută, se lăţea, ţi se părea că va pica jos în bucăţi gelatinoase.

Laura se socoti. Să lege repede la loc.

— Fă-mă cu doctorii !

Muie cîteva tampoane fenicate. Făcu o mănuşă de gutapercă. Înfăşă mai puţin frumos ca predecesorul ei, un doctor, desigur. Ţinea ochii deschişi numai cît să-şi conducă mişcările. Cînd sfîrşi, răsuflă adînc, îi puse încet braţul în aceeaşi bandulieră.

— Aşa ! zise rănitul răsuflînd adînc.

Poate că simţirea acelui rău care-i atîrna acolo în marginea braţului, procesul maliţios [4] care de-acolo se infiltra în tot trupul, se uşurau cînd i se schimba pansamentul.

Laura îl zori :

— Nu pleci ?

— Mă mai hodinesc.

Dar ea avea sentimentul minutelor care trec şi precipită catastrofa... Cuţitul !... de la pumn, de la cot, de la umăr.

Atîta îi era graba, încît îşi schimbă părerea ; îl opri.

— Mai stai, să încerc eu ceva.

Luă telefonul. Alese cuvinte de alarmare. Dacă se putea interna un rănit. O operaţie iminentă.

Nu ! Era plin tot. Peste plin ! Nu mai putea primi chiar pe cei cu destinaţia acolo.

Totuşi ! se gîndi Laura — era eventualul, imprevizibilul ce ar fi trebuit să găsească soluţie !

— Nu pleci ? îi zise iar. Credeam să poţi rămîne aici, să te vindeci mai iute.

— Nu ! Eu mă duc la locul meu ! Mă caut acolo.

Laura se bucură. Îl mîna destinul aiurea. Mai bine decît dacă el ar fi nădăjduit să rămînă şi lucrurile i-ar fi stat împotrivă.

— Unde mergi ?

— La Tecuci, vă sărut mîna.

— Îşi făcu socoteala. Îi reveni imaginea mîinei. Zdreanţă... pisăliţă...[5] Mîna omului... Uriaş lucru ! Mîna omului făurise glonţul... şi Urgia, oare, cine ?...

Mai tîrziu, subt temniţa ocupaţiei avea să vadă o mînă mare, cuirasată, cu pumnul strîns, desenată cu cerneală roşie pe afişe gigantice lipite pe ziduri.

Pumnul închipuit de omul care vrea să cucerească lumea. O carne aşa de virulent concepută în crisparea falangelor monstruoase, încît te impresiona.

Era un document, nu era o mărturie. Nu era sfidarea ameninţătoare care zvîrlea pumnul în faţă. Apăruse tîrziu, ca un agent ultim şi suprem al sforţărilor înfrînte ale cotropirii, atunci cînd resorturile slăbiseră, cînd articulaţiile dezarticulate scăpau puterea din pumnul ce năzuia stăpînirea neîngăduită a lumii.

Mîna cea mare era mîna omului în funcţia elementară a sîngelui ! Organele congestionate ale trupului naţiunilor îşi luau sînge — lăsau să se scurgă cel aglomerat de lentă intoxicaţie. Iar pe deasupra a tot era mîna enigmei.

Mic de tot, soldatul trecuse dincolo de cantonul I. Spre Tecuci ? Gîndul Laurei îl împingea, nerăbdător : „Mai iute ! mai iute !... De la pumn... de la cot..."

Poate că din rădăcina însăşi a vieţii cu coasa spicelor retezate.

IV

PIEPTARUL FERMECAT

În mulţimea colorată a sărbătorilor bizare, pe care războiul le improviza pe peroane sau printre trecătorii ce se strecurau alteori rar prin ceaţă şi ploaie, Laura vedea adesea pe fata mijlocie a popei Cristea, cu rochia ei neagră cam veche, palidă şi tristă, strîngînd cu o mînă neliniştită o scrisoare subt cutele jachetei.

Se uita fricoasă împrejur ca un cîine bătut şi, după o lungă aşteptare zadarnică, pleca repede. Vroia pesemne să trimită veşti logodnicului oropsit, acolo departe, şi nu ştia cum, nici nu îndrăznea să cerceteze.

Într-o zi aşa de rece că ţi se prindea brumă pe păr, Laura o zări iar, îngheţată în hăinuţa subţire, prin colţurile peronului. Avea în mînă o cutie.

Îi dete în minte un gînd prostesc şi caraghios : copilul cela, aşa de mic şi de nevolnic, ar fi încăput în cutie. I-l trimitea ! Ce să facă ea cu el ?

În curtea popei Cristea se auzea adesea gîlceavă, cu bufneli şi cu spărturi de voce inciudată, cu zdrelituri de plîns, de cînd se născuse copilul păcatului.

În nesomnul ei, în veghea aceea posacă, la care o chemase goarna, Laura îşi făcea atunci închipuiri grozave.[6]

Îi fîlfîia sinistru dinaintea ochilor pulpana neagră a popei cel rău, care îşi chinuia fata şi pe copilul cela rebegit.

Acum, cînd toţi erau întorşi spre legea cruntă a războiului, om aţîţat, om înverşunat către aproapele său, îi părea mai înfricoşător.

Lumina sarbădă a zilelor care se sculau pe-atunci risipea anevoie obsesia grea a nopţii şi mai rămînea ceva din umbrele ei trudnice.

Ce gînd prostesc ! Biata femeie ! Bietul copil !

În dimineaţa ceea pe Laura o plictisea momîia jalnică şi stîngace. Dacă nu i-ar fi respectat secretul, ar fi întrebat-o ce vrea — gara era oarecum domeniul ei.

Chemată parcă de gîndul ei, fata se apropie, se uită prin geam, o văzu şi să trase înapoi. Apoi, cu o hotărîre

bruscă, intră și întrebă cum ar fi putut trimite în Moldova un pachet.

Cu toată dorința de a o ajuta, Laura rămase fără răspuns ; nu știa nici ea cum.

— Sunt împletituri pentru soldați ! zise fata, ca o scuză. Laura puse jos iglița.

— Și eu împletesc ! Să căutăm !

Ieșiră prin promoroacă. Laura intră în toate birourile gării, fără rezultat. Un tren se opri. Se făcu învălmășală : ofițerii, soldații, rebegiți alergau. Alții rămăseseră zgribuliți pe scările vagoanelor. Laura văzu unul lățit la o fereastră. Alegîndu-l dintre toți printr-un triaj rapid, îl întrebă :

— Unde mergeți ? Informațiile asupra destinației erau interzise.

— În sus... ne oprim la Bîrlad !

La numele orașului, femeia cernită, alături de ea, tresări.

Laura o privi întrebător. Cealaltă ridică ochii. Subt unda de nădejde, cu capul ridicat, era aproape frumoasă fata popei. Ochii mai ales, mari, prelungi, albaștri, plini de cer.

Cineva spusese înaintea Laurei că logodnicul îi seamănă ca un frate. Telegrafistul era foarte înalt și ținea capul aplecat. Poate cînd îl ridica, se vedea, ca și la ea, un cer melancolic.

...Aveau cer !... Da ! Cer e pretutindeni !... Pe locurile umile, unde nu sunt clădiri înalte, e încă mai mult cer. Îi păru Laurei că petele mici, albastre, rup cu zarea lor de nădejdi tot orizontul cernit.

— La Bîrlad ? E bine ! În acel moment Laura porni iar în căutare. Cealaltă o urma încrezătoare. Se opri lîngă un gradat :

— Domnule ! zise Laura, punînd în glas toată voința, cu glasul frînt tocmai de puterea voinții. Nu ai vrea să lași în gară la Bîrlad un pachet mic... foarte mic... care trebuie să ajungă... e atîta nevoie... doresc atît de mult...

— De ce nu ! Intru chiar în oraș. Îl duc eu singur !

Era omul care le trebuia. Se întîmplă deci să-l găsești? Laura simți o emoție disproporționată cu faptul mic. Îl proiecta peste toată existența. I se turburau socotelile simțirii. E așa de rar în viață să fii sigur! Sigur că te-ai oprit lîngă cel care trebuie! Sigur că te va asculta și va răspunde limpede și hotărît.

Simțirea ei era mereu legănată, amețitor pînă la durere — fără să se înece, fără să se împlînte — val peste val, turburînd apele și răsturnînd copaia plutitoare a sufletului.

Acum ancora în portul unei întîmplări neînsemnate.

Așadar, puteai să te simți ferm, stăpîn pe un echilibru fericit, numai pentru că te opriseși în dreptul unei mici axe corespunzătoare. Adinioarea căutarea ei părea o înclinare. Pe cînd alerga pe asfaltul umed al peronului, simțirea care o mîna schimba poziția aparentă a trupului zvelt; era aplecat pe un plan lunecător și devia sau se apropia de punctul spre care pornise. Iată că găsise intersecția unde să afle izbîndă. Un biet om! O mică cifră complimentară după socoteli necunoscute și migăloase în țesătura firelor convergente.

Acum avea o impresie biruitoare care-i hrănea energiile, cerea, își mărea pretențiile, poruncea aproape, pe măsură ce puterile sufletești se dilatau: să dea repede, bine! Să nu se întîmple vreun accident!...

Lăcomia, arbitrariul ei, nu speriau pe cellalt.

„Fără grijă... duc eu singur!..." Laura avea suprema mulțumire a certitudinii. Un fluierat lung țîșni și vagoanele se cutremurară pe loc. Mesajerul întinse mîna spre pachet. Mîna Laurei era goală.

Cealaltă dete cutia cu mîini tremurătoare. Ținea ochii plecați tare, ca și cum ar fi vroit cu privirea ei plecată să acopere adresa.

Laura nu citi însă literile mari, așternute subt ochii ei.

Intră în infirmerie la adăpost de bura rece și deasă, care pica din ceață chiar subt coperișul peronului.

Lipi obrazul de geamul umed al ușii. Lîngă trenul care se mișca încet, fata popei vorbea însuflețit cu mesajerul. Sfiala ei încetase. Cei doi acum erau complici.

Laura găsise cifra concordanţelor şi cealaltă cheltuia moneda ei folositoare.

Cînd nu se mai zări trenul, fata veni cu pas sprinten spre Laura. Se uită împrejur, căutînd parcă o vorbă, pe care ar fi vrut să i-o spună :

— D-ta nu le-ai trimis ? zise, arătînd împletiturile albe. Fu toată mulţumirea ei.

Dar Laura ştia cît îi era de mare mulţumirea. Mai mare decît cuvintele recunoştinţii, mare pînă la înviorare, la curaj, la uitarea temporară a necazurilor. O mulţumire mare cît cerul acela larg, cuprins adineoară în spărtura ochilor albaştri.

Apoi, neliniştită deodată, fata popei Cristea plecă repede, uitînd uşa deschisă.

De afară venea un fior ud, care izbea. Laura închise încet, surîzînd la ceva nedesluşit din viaţă, din tot ce este şi va fi, din tot, afară de trecutul uscat şi ars.

Îşi frecă mîinile roşii de frig pînă se încălziră, tot roşii. Puhabe, cînd le frămînta una cu alta, degetele făceau gropiţe şi poteci albe care se incondeiau. Asta o distra. O făcea să rîdă undeva înăuntru ; apoi rîsul urcă în gîtlej şi îl auzi gîlgîind încet în odaia pustie, cu rafturi rigide, pe care stau posac fiolele colorate.

Rămase aşa în negîndire, în nesimţire. Simţirea ei făptuia o lungă călătorie. De la realitatea urîtă şi copleşitoare se întorcea spre idealul izgonit, dacă nu ucis. Mijea în ea un cîntec. Pe cînd împletiturile ei de lînă fină, albă, aşa de mici că nu puteau îmbrăca decît un copil, nu un oştean trudit, murdar, stau alături nefolositoare, Laura, toropită în surîsul fără conştiinţă, împletea un cîntec pentru vestmintele de lînă groasă şi caldă, care călătoreau acum spre locurile hotărîte ale iubirii şi durerii adevărate.

O rază de lumină trimitea o fâşie prin geamul plîns cu picăturile brumei ; şi pe scaunul de lemn, unde sta aruncat pieptarul alb de lînă, mic şi netrebuitor, se răsfrîngea un curcubeu argintat, poleit, ruginiu, de pe rafturile unde sclipeau fiole colorate.

„Prea tare soluţia de iod !" se gîndi Laura. De n-ar fi certat-o iar haiducul de popă pe biata fată...

V

COPILUL FLORILOR

Pe fata popei Cristea, o strigau toată ziua prin ogradă, cu glas nerăbdător : mereu pe ea la toate treburile. Într-o seară cînd Laura tocmai trecea și fata sta atîrnată pe gard cu fărămița ceea de copil în brațe, un glas aspru strigase : — Ancuța ! La vocea necăjită a lui tată-său, alergase. Îi rămăsese de mică numele dezmierdat, de pe cînd popa nu știa că o să-i facă de ocară casa cea avută și cinstită. Diminutivul azvîrlit de tatăl hain fetei oropsite suna trist.

De aceea, pesemne, Ancuța, după ce întîrzia prin gară, se neliniștea deodată și pleca în fugă. Copilul, mica arătare palidă, va fi gemut în albie, în auzul înăsprit al celorlalți.

De ce o fi fost așa de mic și de obrejit ? Ei erau înalți, sănătoși, frumoși. Se rușinase bietul de la început, se ascunsese acolo, înăuntru în mamă-sa, pe care existența lui o necinstea, și mamă-sa îl ascunsese acolo, în trupul ei spăimîntat de nevoia să nu fi fost, cînd nu se mai putea să nu fie.

Așa, bietul, se nimicise din germăn și, în loc de frupt frumos de dragoste nouă, era o iconiță de canon.

Ar fi trebuit să fie voinic și frumos ! Era copil din flori ! Așa spunea și cucoana moașă, care, firește, trebuia să știe.

Venise vorba de divinul Christ ! Cucoana moașă era credincioasă. Laura adora blondul pelerin. Credea că pasiunea lui sublimă venea de acolo, poate, din spaima sacră a concepției virginale, și legea aceea, a iubirii de oameni fără de margini, venea din melancolia dragostei fără de lege, subt blestemul oamenilor.

Îi abătuse Laurei în ziua aceea că numai copilul de pripas putuse avea în el misticismul suprem și patima imolării de sine. Numai el, flacăra ideilor liberatoare, instinctul suveran al divinității, palpitul răzvrătit al unui suflu renovator, nevoia penitenții, chemarea vieții unice la Cinele Paradisului, ura sancțiunilor omenești — sim-

ţul primordial al naturii simple — nucleul creator al amorului steril, poezia melodioasă a cămilarului, al cărui picior gol a dezmierdat multe drumuri de lut, cu fruntea vecinic scăldată în puritatea văzduhului larg, sorbind mirosul amar al măslinilor şi esenţa parfumată a chiparoşilor.

Îi venise ei în minte că proorocul tînăr nu ar fi fost acelaşi, nici visul lui, dacă nu era copilul din flori. [7]

Înţelepciunea atîtor alţi legiuitori rămăsese mai strîmtă, zidită în răspunderea lor de cetăţeni ai popoarelor. Nu putuseră năzui stăpînirea lumii, fiindcă erau fiii de seamă *ai unei naţiuni, legaţi* de *ea* cu legăminte, fiii buni ai oamenilor.

Nu erau „copilul nimănui". Numai el putuse avea geniul vast al dezlegărilor ; numai el, fiindcă nu-i fusese îngăduit să fie fiul unui om, înţelesese că e fiul lui Dumnezeu. El trecuse printre oameni, aproape de ei, pînă dincolo, pînă la origina lor divină esenţială şi, azvîrlind treptat din el tot ce era omenesc, atinse legea „spiritului pur" !

— Aşa e ! strigase cucoana moaşă într-un avînt de entuziasm şi admiraţie. Aşa e ! Cînd eram la plasă, copiii cei mai dolofani îi făceau fetele greşite. Mai toţi erau de pe vremea cositului. Să nu-mi fi spus mie mofturi ! Nu se trecea ! Mărturiseau, că n-aveau încotro... Din amor ! Şi Dorina mea e din amor ! De asta e aşa deşteaptă !

Dorina cucoanei moaşe, în adevăr, avea paloarea imolării şi tristeţea copiilor fără tată ; spaima sîngelui gonit prea tare la inimă ; toate necazurile răscumpărării de păcate, pe care cucoana moaşă nu le avusese niciodată. Dar Dorina nu era şi [de] pe vremea cositului, nu era dolofană, ci puţintică, sfioasă, cu sîngele foarte alb.

Pe Laura o mulţumi numai sancţiunea fiziologică adusă de cucoana moaşa sancţiunilor ei ideale.

Gîndul i se oprea acum la legenda aceea a fîneţelor... Din amor... şi din participarea naturii, din vecinătatea firii şi adaosul vitalităţii exterioare la impulsia zămislitoare... Din totalitatea şi armonia gesturilor fecunde : fiindcă stelele clipeau şi tremura iarba şi lutul

mijea ; fiindcă snopii înfierbîntaţi răsuflau, şi gemea din miezul boabelor coapte ; fiindcă roiau vietăţi nenumărate în preajmă şi palpitau undele eterice.

Tot ce convergea spre gestul creator era mişcarea, tot ce-l comanda, tot ce-l stînjenea era emoţie.

Făptura care se zămislea era deosebită şi îmbogăţită din libertatea şi consimţimîntul complice ale naturii în freamăt, cum şi din spaima precipitată a instinctelor.

Hristosul mic fusese şi el un prunc cărnos şi fraged pe genunchii fecioarei. Geniul acelor care-l zugrăviseră o ştiau bine. Toţi evangheliştii aduceau dovada miracolului care l-a adus pe lume în staul, şi magii, călători pe drumurile stelelor principale, mărturiseau că era născut sub luceferi.

Nu lipsise vecinătatea fecundă a firii, nici ipnoza siderală. Din flori era culeasă mierea cuvîntului blînd, care fermecase omenirea, iar cugetarea luminoasă, radiată spre înălţimi inaccesibile, din palpitul aurului planetar.

Dar pe Laura taina creaţiunii, cu violenţa şi brutalitatea imboldurilor firii, o speria. Pentru ea viaţa începea de acolo de unde începea sufletul.

Cercetarea cucoanei moaşe se oprea la albia pruncilor dolofani. Dar copiii naturii purtau şi creşteau adesea un suflet delicat şi visător. Frumoşi şi sănătoşi ca poamele curate, din voluptate şi natură luau darul spiritualităţii. Printre ei, Fiul Fecioarei, cu sănătatea unor energii simple, se înălţase pînă la suprema idealitate.

Laura acuma înţelegea că instinctul latent al materiei, atunci cînd se dezvoltă pînă la potenţa faptei creatoare, tot el, după sforţarea supremă a brutalităţii, desprinde substanţa imaterială.

Răsuflarea grea a fîneţelor şi plantelor, cînd a atins maximul ei de senzualitate, urneşte eterul volatil şi degajă parfumul, simţirea, ideea.

De pe efervescenţa îngrăşămintelor se înalţă fumul uşor. E o capacitate a substanţei ca din impulsia sismică a vieţii să nască idealul, poezia, armonia, în natură ca şi în făptură.

Laura căută atunci cauzele ancestrale necunoscute, împerecherea străbună pasionată, care-i hărăzise durerea nobilă a iluziei și amăgirea gingașe a idealității.

Erau însă pentru aceeași lege două înfățișări. În temnița dosnică a orașelor, venirile pe lume neîngăduite, cele în afară de căsătoria mărturisită, erau pline de josnicie și tristeță. Sfioase și palide ca Dorina cucoanei moașe sau ca bietul copil al Ancuței.

El nu era născut din bucuria și spaima naturii complice. Îl îngrozise din gearmăn pulpana neagră și glasul răzbunător al popei Cristea. Necazul storsese Ancuței sîngele cu care trebuia să-l hrănească, și acum scîncea plăpînd într-o albie dosită, iar cerul din ochii Ancuței era acoperit.

Preotul Cristea habar nu avea de Crist, fiul Florilor. Evangheliile le borborosea mecanic și nu-i aveau înțeles. Nu cunoștea decît canoanele cuviinții preoțești pentru sporul daraverurilor [8] lui casnice.

De cînd Laura îi cunoștea secretul, fata popei venea des în infirmerie și, cu încetul, se deprinsese să-și caute singură un călător binevoitor pentru scrisorile ei.

Alteori o vedeai departe, spre depozite, vorbind cu un soldat, parcă mereu același. Nu era chiar telegrafistul, poate un trimis al lui. În zilele acelea, Ancuța avea cer în ochi, dar un cer palid, fără soare, și o tristeță scrisă mereu mai adînc în jurul buzelor prea curînd ofilite.

Laura observa pe figura ei semnul ăsta mereu mai vizibil. Își amintea atîtea fețe schimonosite de femei. Unele zbîrcite în expresia imuabilă a milogirii ; altele, purtînd masca unui plîns necurmat, înfipt în spasmul mușchilor ; frunți vărgate de dungile vreunui gînd încăpățînat ; ochi pungiți și vesteji.

La femeile din popor, mai ales, icoana unei trude întipărite, unei aceleiași trude, care nu se putuse slobozi în explozia simțurilor sau gîndurilor și mocnise acolo.

Cuta aceea lîngă buza Ancuței avea să macine tot mai adîncă săpătura în desenul tînăr al gurii.

Toată greutatea urcată din adîncul simțirii se năruia în delicatul contur al ovalului feței, pe un punct mic și gingaș, și surpa.

VI

BALAURUL

— Ce ai ? Te simţi rău ?

O mînă se puse pe braţul Laurei. Ea se întoarse către locul şi persoana pe care credea că i le arată.

— Ţi-e rău ! Eşti palidă de tot !

Despre ea era vorba. Laurenţia tăgădui cu putere.

— Eşti emoţionată, fetiţo ! Ai putea renunţa. Ai nevoie de odihnă. Suntem noi destule.

Laura se uită la doamna cam în vîrstă care-i vorbea. Avu un scurt moment de mirare pentru tonul ăsta protector. Pînă ieri încă, erau în raporturi sociale al căror protocol netezea deosebirea de vîrstă şi intervertea preseanţele. Se întoarse repede la noima de acum a lucrurilor. Doamna cea vîrstnică era preşedinta Crucei Roşii. Ele erau tovarăşele, subalternele ei.

Munceau de cîteva zile împreună o muncă grea şi grabnică, care trebuia să suplinească tot din urmă şi să îndeplinească tot. Începuse organizarea serviciilor medicale de război, de la primul la ultimul detaliu material şi munca brută nu se putuse alege pentru nimeni din cealaltă. Preşedinta luase atitudinea frumoasă a primului exemplu dat.

Atitudinea asta avea s-o păstreze pînă la sfîrşit, pînă lîngă ultimele suferinţe. În armistiţiu, atunci cînd toate devotamentele se odihneau, cînd toate sufletele se reîntorceau spre bucurie, ea, alături cu personalul inferior, numărînd şi controlînd cu mîinile ei hainele răniţilor ultimi pentru a-i libera din spital, căpătase tifos exantematic şi murise îndoliînd familia, lipsită de virtuţile ei simple.

Tonul matern şi autoritar cu care în seara asta mustra pe Laura pentru ca s-o cruţe, o prindea bine, dar Laura protestă puternic. Ea să renunţe ! Ar fi putut chiar surîde.

Ea, care dintre toate avea patima sacrificiului, nevoia lui, care acum trăia din truda asta ca dintr-o hrană ! Ea ! Pentru care se pregătea tot ce se pregătea. Ea, pentru care se desfăşurase peste lume faldul stindardului roşu !

Pentru ea izbucnise războiul, ca să schimbe rostul lucrurilor şi, odată cu acest rost, în care necazul ei rău şi duşmănos era încrustat, să-şi smulgă necazul din rădăcinile lui rele.

Pentru ca să se strămute înţelesul durerilor ei, se strămutase sensul lucrurilor! Nu se putuse mai puţin decît un flagel ca să vindece boala morală a omenirii, nici mai puţin ca un uragan ca să spulbere gunoiul îmbîcsit pe năravurile lumii. Aşa credea Laura! Războiul era făcut pentru ea şi era serva lui.[9] Ea tocmai să lipsească ?... Astă-seară ?... De la postul ei ?...

Îi părea rău că trebuiau să fie acolo şi celelalte, în infirmeria de gară pe care o rînduise singură zilele din urmă şi în care îşi începuse slujba.

Dar în seara asta se aştepta un mare eveniment. Sosea primul tren cu răniţi. Fusese anunţat din ajun. Stîrnise o răscoală de treburi noi, şi multă emoţiune. În publicul de pe delături, în autorităţile oraşului, în corporaţia carităţii, mai ales. Erau oaspeţii lor : ai oraşului, ai oficialităţii, ai adăposturilor melancolice care stau gata să primească musafirii durerilor trupeşti.

Toată lumea era neliniştită, nerăbdătoare şi totodată smerită, sfioasă la gîndul ăstui prim semn vizibil al jertfei.

Laura, mai mult ca toţi. De cum aflase, avea un fel de tremur interior care nu înceta. Îl purta în ea de 24 de ore. Era pesemne vizibil şi în afară. De un timp era mereu palidă, bolnavă ; dar în astă-seară se vede că arăta mai bolnavă ca de obicei.

Emoţia lua la ea proporţii mari. Era un instrument receptiv, care trebuia să înregistreze durerile timpului de acum, cu intensitatea lor culminantă. La apropierea primelor unde, aparatul vibra.

După cele dintîi lupte, acolo devale, despre care se auzise un amestec de rău şi de bine necontrolabil dar îngrijorător, venea semnul material al măcelului.

În seara goarnei Laura înţelesese că intraseră cu toţii subt stăpînirea unui element. Singurul element prin esenţă omenesc, deosebit de ale naturii : sîngele.

Primele unde ale acestui ocean cotropitor veneau acuma să se prelingă aci, pe mîinile lor. Aveau să şi le

moaie în ele ca în aiasmă ; cum le-ai muia în primele talazuri ale unui diluviu biblic, dintr-un sentiment de cuminicătură cu acel flagel divin, chiar dacă, sau tocmai pentru că e destinat să te nimicească.

Puterea elementară a sîngelui drena sucul primelor vine zdrelite. Cea dintîi ospătărie era infirmeria ei, şi ea tocmai să lipsească !

O oglindă mică, aburită, era atîrnată în perete. Se privi în ea. Nu se văzu slăbită, palidă. Văzu un chip alterat, străin, pe care costumul de soră de caritate îl înstrăina şi mai mult. Putea trece pe lîngă oricine nerecunoscută ; necunoscută ei însăşi, acolo, în oglindă.

Mai îmbrăcase costumul : batista pe cap şi şorţul alb cu cruciuliţă, uneori îi stau bine în ceasurile de înviorare care răzbeau încă tristeţea timpului de acum. În chiar munca ei de infirmieră erau elemente cari o recreau uneori şi atunci : minte, suflet, trup dobîndeau trecător ceva sprinten, voios. Acum, de-atîtea ceasuri sta în aşteptarea de la al cărei gînd nu o distra nimic : aşteptarea primului tren cu răniţi.

Răniţi mulţi !... Un tren plin !... Cum era să fie !... Ce era să fie ? Nu avea imagini. O chinuia, o obseda numai ideea cărnii sîngerate. Ideea asta o supsese pe ea de sînge. Pătimea din patima asta. Sîngele acela de acolo, scurs şi închegat, închega pe al ei sau îl scurgea fără vad.

Sorbea din ea vampirul printr-o aspiraţie invizibilă. Un Dihor sugea sîngele din vine fără să lase urme. Era ca puii de găină întregi, fără rană şi nimiciţi. Puterea elementară a apei roşii, principiul vieţii. Sîngele lucra într-al ei la slujbele lui de taină. [10]

Era mai pală pe fiece minut ce trecea şi treceau multe. Trenul anunţat la opt era mereu amînat şi aşteptarea, subt obsesia unei imagini de durere şi sînge, îi surpa din trup orice putere.

Peronul era pustiu. Un consemn sever izgonise publicul. Curioşii stau dincolo de piaţa mică din dosul gărei şi cu încetul se împuţinaseră.

Aci erau numai autorităţile, solemne ca la zile mari, dar posomorîte. Enervarea răspunderilor şi atribuţiilor noi şi neexperimentate, îi făcea serioşi şi taciturni. Nu

era nici o desfăşurare de porunci, nu se agitau, nu forfoteau. Tăceau, grupaţi într-un colţ, sau se plimbau preocupaţi.

Doamnele Crucei Roşii, care trebuia să le dea concurs pentru primirea răniţilor, stau în infirmerie sau pătau cu grupul lor alb peronul întunecos. Nicăieri în oraş nu se mai permitea, seara, lumină. Era timpul cînd începuse agresiunea şi spionajul aerian. Gara întunecoasă, cu aşteptarea ei posomorîtă, era sinistră.

Se uitau mereu pe şine, spre semnale. Telefonul zbîrnîia neîncetat, urmărea convoiul din staţie în staţie. La aparatul din infirmerie echipa cealaltă de doamne, care aştepta la spital, cerea lămuriri. Orele păreau mereu mai lungi ; neliniştea sporea cu apropierea.

Laura nu se gîndea la nimic, o ameţeală îi împresura toată simţirea. O chinuia şi ideea de a-i ajuta, de a le face bine.

Cam ce putea fi anume acel prim ajutor nu ştia nimeni. Nu se putea şti decît atunci cînd nevoile vor fi acolo, aduse subt ochii lor.

— Noi ce o să le facem ? întreba mereu cu glasul stins, sugrumat, şi peste un timp repeta aceeaşi întrebare.

— Ce să le facem aici ! Aici e numai primirea şi transportul. La spital e îngrijirea, ziceau celelalte.

Ea nu se mulţumea. Examina provizia ei farmaceutică, se întreba în faţa fiecărei sticle despre foloasele ei imediate, dar creierul ei umbla cam încet. Se gîndi la ceva „fierbinte“ şi se uită la recipientul mic pentru fiert apă.

Erau sute de bolnavi. Celelalte ziceau că vor trece numai !... Toate gîndurile astea erau aiurite. Pregăti totuşi cîte ceva în legătură cu ele. Dar puţin, din cauza tremurului acela pe care-l avea mereu, în inimă, în mîini, în toată fiinţa, care-i înfiora buzele, cuvintele... De aceea se gîndea oare la fierbinte, fiindcă îi era frig ?

Nu ! Fiindcă „lor“ le era frig acolo ! Frigul lor era în ea. Noaptea de toamnă era călduţă.

Cînd se anunţă, în sfîrşit, sosirea pe la 11, se grămădiră la un colţ al peronului ceva mai departe de grupul autorităţilor. Laura era istovită de frig şi emoţie.

Apărură ochii de foc, apoi trenul se tîrî negru și lung, cu geamurile întunecate, ca o reptilă sumbră. Vagoanele nesfîrșite umplură stația de la un capăt la altul.

Laurei i se păru un balaur.

Atît ! Poate că fiecare se gîndise dinainte la un gest, la o impresie, la felul cum avea să fie primul moment. Acum uitaseră. Uitaseră poate cine erau și ce vreau. Stau nemișcați. Trenul oprit nu da nici el semn de viață ; de la el la ceilalți nu era nici un schimb, nici o pornire.

Laura nu-și dete seama la ce moment încetase încremenirea. Văzuse înaintînd de la extremitatea dinspre magazii un cortegiu — primele tărgi. Personalul sanitar al trenului începea descărcarea ; ele începeau recepția materialului ăsta de război scos din serviciu, predat lor spre refacere, apoi cerut din nou pentru întrebuințare. În acel aparat de recepționare ele erau elementul uman ; pentru ele, ei erau oameni bolnavi, masacrați și îngroziți, care trebuiau împăcați cu barbaria legilor crunte. Sanitarii soseau cu tărgile în pas măsurat și treceau pe lîngă ei muți. Le așezară pe cele dintîi șase, una lîngă alta, în șir regulat pe latul peronului, la extremitatea opusă, apoi sistematic, mereu, mereu altele. Pe tărgi, mumii învăluite în mantale întunecoase stau inerte.

Laura nu știu bine cînd își deschisese reptila sumbră toate gurile și revărsase tot cuprinsul bubei acolo.

Acum nu mai tremura. Avea în ea o putere încordată, care se supunea unor gînduri agere, limpezi. Trupul ei bolnav era o învelitoare diafană. Nu-i era frică deloc, nici milă, nici nu se înduioșa. Era o idee în funcție neobosită : ideea primului ajutor. Mila ei era un scop, nu o simțire.

Nu știa cum îi păruseră „ei" întîi. Întîlnirea acelui prim moment se făcuse încă în febra aceea rece și aiurită.

Apoi fu o roire. Numai la stup se țese o așa multiplă, înmiită hărnicie.

Laura era pretutindeni : pe peronul acum plin de umbre culcate, aplecată peste ele, la capul brancardei care transporta în infirmerie pe cei în stare mai gravă ; la seringa care le injecta o întărire provizorie ; la lingu-

riţa apropiată de buzele celor care păreau sfîrşiţi ; la flaconul de eter care le înviora puţin faţa suptă şi ochii albi cu privire ştearsă ; la maşina mică unde clocotea apă pentru ceaiuri multe, şi mai multe, atît de multe cît nu puteai închipui că se pot face cu aşa mijloace puţine... O idee a ei, răsplătită de un succes enorm.

Ceai fierbinte turnat în tot ce putea improviza o cupă. Pentru cei care tremurau tare, mai întîi... „Dacă s-ar putea şi mie !" rugau alţii, cari tremurau mai puţin... „Şi mie... şi mie !"...

Umbrele ţepene luau acum forme, forme îndurerate şi umane, aveau glas, aveau chip, nu mai erau mumiile anonime azvîrlite pe gurile dihăniei negre.

Exprimau dorinţe, solicitau ajutor, gemeau, sufereau, dar trăiau. În dezmorţirea asta dureroasă, din cimitirul acela de tărgi, egale, ca sicrie uniforme învăluite în linţolii fumurii, o lume întreagă de morţi învia în jur şi energia Laurei era mereu săltată de mişcarea asta de resurecţiune.

Providenţa se slujeşte adesea pentru scopurile ei de instrumente atît de umile, de mijloace atît de mărunte ! Poate că Laura, cu gîndul acela încăpăţînat de a folosi, cu simţirea aceea încăpăţînată de dragoste, îi sculase din moarte, acolo, în pragul sosirii triste, înainte de poarta locaşului melancolic, înainte de a începe destinele lor de numere de spital.

Îi sculase din amorţire ca să le spună în cea întîi clipă, fără de cuvinte, că trupul lor trudit şi sîngele lor risipit sunt trupul şi sîngele tuturor ; că sunt jertfa şi nădejdea tuturor... sau să le spună numai atît — ce uitaseră — că sunt încă oameni !

Poate că Laura cu sufletul ei mic făcuse lucrul ăsta mare şi acum sufletul ei, care tremurase, era minunea învierii.

Laura era totodată în sălile de aşteptare, unde ajutase ca cei mai voinici să fie duşi de subsuori ; găsise ideile cele mai practice pentru chipul de a susţine pe fiecare după rana pe care o avea, aşa ca să fie cît mai nesupărat. Trăsese din loc fotoliuri grele, urnise canapele masive, le alăturase aşa fel ca să se poată odihni cît mai mulţi.

Laura era în vestibulul pe unde începeau primele transporturi ; la scara înaltă a camioanelor unde urcarea se făcea cam zdruncinat încă.

Sta alături de scîncetele lor și îi ademenea cu vorba ; cu vorba încetinea mișcările cam aspre ale celor care-i urcau. Spunea cuvinte de bună învoire aceluia spînzurat sus, pe capra înaltă, ca să aibă grijă de hopurile drumului, și mînatul lui să mlădie arcurile cam țepene ale vehiculelor.

Pornea în felul ăsta cu ei, îi ducea sufletește pînă la pragul spitalului, unde veghea ei înceta. Dar mai ales nu lipsea din palatul ei, din infirmerie. Acolo ar fi vroit să fie un geniu vivifăcător : o compresă pe frunte, capul ceva mai jos, o perniță improvizată din chiar mîneca mantalei, subt un picior prea dureros.

Invenții, jocuri, rămășaguri ale reconfortului !

Puțin lapte unuia cu cearcăne albastre subt ochi și pe umerii feței subțiri ca două foițe de boia roșie, cu grumazul proieminent și gîtul cît o coardă... Puțin lapte cald din unica ei sticlă. O ceșcuță !...

Sugea la buza ceșcuței ca un copil neînțărcat și flămînd...

Acolo în infirmerie nu era nici unul sculat, toți stau năpădiți de-a lungul brancardelor. S-ar fi săltat poate și ei bucuros cîte puțin ! Se ghemuiseră, înțepeniseră ! Să-i așeze oleacă ?... Vezi bine că da !... Așa !... Acum era mai bine !

Îi scotea apoi pe rînd, pe ușa de din dos de obicei condamnată, acum desprinsă din cîrlige, și alții veneau în loc. Alte febre aprinse, zvîcnind sub straiul cenușiu.

...Cesta, cu două lovituri în piept, trebuia dus mai în grabă și cu precauțiuni ! Nici un zdruncin ! Nici chiar o clipire ! Nimic pe buze ! Nici o vorbă chiar pe buze ca să nu-și facă cumva vad, din cea mai mică mișcare, vreo emoragie, acum cînd sîngele nițel încălzit putea să se desprindă acolo, în piept, din cheagul nenorocit...

Din letargia în care durerile lor încă nedeslușite încremeniseră, abia culese toate laolaltă pe cîmpia tragică, cuprinse toate în uniformitatea cuvîntului „răniți" ; din înțelenirea a 20—30 ore de drum, închiși în întunericul,

în aburul asfixiant din pîntecul Balaurului, morfinizaţi acolo în nemernicia lor, acum se deşteptau.

Din letargia aceea, binefăcătoare prin nesimţire, se deşteptau la conştiinţa durerii, dar şi la acea de a trăi încă. Maşini stricate cari trebuiau drese se deşteptau pentru a se trudi, pentru a fi ciopîrţiţi, chinuiţi. Se deşteptau la conştiinţa suferinţii pentru a încerca să mai fie vii, sau pentru a se simţi murind încă o dată.

Dar acolo în gară, în infirmeria ei, nu trebuia să moară nici unul! Accidentul era prea cu putinţă, dar sinistru şi de rău augur.

Un mort în primul transport! nu trebuia! Aduşi pînă acolo încă vii, vii vor ajunge în pragul spitalelor. Din cîţi li se încredinţase, să nu lipsească nici unul de la numărătoare!

Timpul nu trecea. Era acelaşi minut lung, în care Laura nu simţea nici o osteneală.

Cu fiecare gest puterea ei se înfiripa mai mult. De la ideea datoriei trecuse, prin emulaţie, la ambiţie, de la ambiţie la o îmbătare. Nu vedea ceea ce era împrejur cu vederea obişnuită. Din tot, vedea numai acele aparenţe de care avea nevoie. Din trupurile aşternute pe tărgi i se arătau fără dibuire cele mai necăjite şi suferinţa lor. Din oamenii şi treburile de acolo i se înfăţişa numai ceea ce era de folos. Pe colegele ei le întîlnea numai pentru schimbul de înţelegeri necesare. Obiectele concrete se iveau şi se umbreau după nevoie. Un acord de idei, de mişcări, o îmbinare perfectă făcea din ei toţi resorturi precise ale unui mecanism. Nici un zgomot, nici o durere nu te trezea de la acel tact regulat şi accelerat al maşinii în mers. Părea că Laura e la inima acelui motor, acolo de unde radiază mişcarea şi căldura. Din cînd în cînd vedeai figuri aplecate spre ea ca spre o comandă. Recunoscuse de două-trei ori, subt scufa ei albă, faţa bătrînă şi ageră a preşedintei, atentă şi întrebînd-o. În privire, la acele încrucişări, nu mai avea mila de adinioară; ca şi mai demult, Laura recăpătase o mică precădere.

În oglinda aburită din perete Laura era tot palidă subt broboada albă, dar ochii aveau o lumină imensă, care încălzea toată faţa şi o colora puţin. Chipul astfel luminat de privire căpăta niţică expresie.

Pulsul ei, adinioară înghețat, era acum pulsul cel mai viu. În alternanțele slujbei întîlnea și unele figuri necunoscute. Domnișoare străine, atente să o ajute în prestidigitația aceea.

Căci întindea mîinile dintr-o dată spre un bandaj, spre un flacon, spre un gobelet. Avea pare că de fiecare deget o mînă și spre mîinile ei veneau alte mîini supuse, sugestionate de voința ei contagioasă de a se multiplica la slujba asta umilă și limitată în resurse.

Scopul acuma aproape dispăruse. Avea voluptatea mișcărilor în sine ; căuta să treacă de puterea îngăduită, să atingă miracolul.

Printre tărgile înțesate des[11], cerca să treacă fără atingere, să ocolească parcă din zbor locurile primejdioase, să-și facă drumuri prescurtate și pe acel parcurs să semene între două țeluri gesturile alinării, să se întoarcă cu aceleași daruri pe altă potecă, recunoscîndu-și trecerea după semne care rodeau pe urmele ei binele, înșiruit ca boabe de mărgăritar.

Dacă oamenii și lucrurile în acea hipnoză care o îmbrobodea, i se înfățișau clar sau se umbreau după nevoia minunii, viața ei interioară, legănată între conștient și inconștient, era permanentă și strălucitoare.

În adevăr, se strecura acum ca și imponderabilă. Ajunsese la o agilitate fără zgomot, avea o prodigalitate care da un maximum de folos cu un minimum de timp și mijloace. Părea o prinsoare cu sine, un joc al realizărilor, un record de viteză și calitate. În ritmica asta, ființa ei o împresura pe ea însăși plăcut, cu o simțire de adiere, de plutire. De la tot ce era împrejur, de la durere și necaz, emana un fel de bucurie.

Sigură că voința ei, gestul ei, nu va da greș, că vor primi dinafară o complectare armonioasă, căreia nu i se opune nici un obstacol spre îndeplinire, îi dau desfătare și stăpînire. Se învederă în ea ceva din legenda dumnezeirii și creațiunii. Cînd se va fi dezlegat primul gest creator așa trebuie să fi fost, mai întîi slab, stîngaci, apoi din ce în ce mai îndemînatic, mai lacom, mai dezvăluit !... În așa beție crescîndă va fi făcut Dumnezeu stelele pămîntul, vîlcelele, firul de iarbă !... De la munca

din greu care a despărţit întunericul de lumină, mereu mai cu rîvnă, mereu mai desfătat de isprava lui!... Travaliul „care a fecundat prima mişcare în materie" aşa şi-a dezvoltat mecanismul pînă cînd, din zdruncinele brutale, a selecţionat ţesutul fin al unei petale!...

Toate astea nu erau gînduri, erau o senzaţie superbă. Pe locul acela mic, de la cărăuşia greoaie pînă la armonia volatilă a gestului celui mai suav de atingere, Laura se îmbătase din harul creator!

. . . .

Transporturile se succedau cu bine; peronul se golea treptat; rîndurile se răriseră şi samovarul mic tăcuse.

Laura ieşi din infirmerie şi privi peronul iar liniştit, odihnit, ca cineva care şi-a făcut datoria.

Se apropie de ea un ofiţer scund, cu o pelerină lungă, plăpînd subt uniforma apăsătoare, cu faţa mică subt chipiul mare. Nu-l mai văzuse.

Puse mîna la chipiu în gestul scurt al salutului reglementar. Laura se uita nedumerită la el şi împrejur:

— Sunt medicul care a avut însărcinarea să conducă primul transport de răniţi destinat pentru F... Vreau să vă mulţumesc pentru devotamentul excepţional cu care aţi primit bolnavii.

Laura crezu că o confundă cu preşedinta Crucei Roşii. Se apără:

— Eu... nu sunt...

— Pe d-voastră v-am văzut la lucru. Am mai descărcat alte convoiuri aiurea. Nici nu-mi închipuiam că se poate da un prim-ajutor aşa de eficace. Aţi făcut tot ce se putea face. Aţi întrecut orice prevederi.

De ea era vorba! Dar ea n-avea nici un merit. Lucrase pentru voluptatea muncii şi suferinţii, pentru bucuria lor.

— De aceste prime îngrijiri se va resimţi mult tratamentul ulterior. Vă exprimăm, în numele serviciului sanitar, mulţumiri şi recunoştinţa bolnavilor.

Vorbea simplu şi serios. Laura se roşi violent. O cuprinse o ruşine mare, din bucurie. Lua primul contact cu realitatea faptelor. Existenţa ei în mijlocul celorlalţi, consecinţele practice, abia acum i se înfăţişau. I se păru

că poate a abuzat de dreptul de a lucra, că a luat poate ceva din partea de muncă a celorlalţi.

Ar fi voit să se scuze, dar tăcea, fierbinte la obraji, foarte mîndră în acelaşi timp.

Lucrase din alte porniri dar interpretarea asta simplă, soldăţească şi rezultatele, simple dar rodnice, o mulţumeau profund şi simplu.

Căpitanul medic puse mîna la chipiu, făcu salutul de serviciu şi se depărtă, mic şi inimos, sub pelerina lungă.

Unde erau oare celelalte ? Nu ar fi vrut să se fi deosebit de ele ! Lăcomia ei era numai pasiunea mistică a sacrificiului. Acum se deşteptase din hipnoză. Recompensa o stînjenea şi totuşi o mulţumea.

...Plecaseră mai toţi. O zare mică albea cenuşiul nopţii. Se uită la ceas. Era trei spre ziuă. Trecuse timpul.

Trenul mişcă încet, somnoros, sunînd a sec, carapacea golită a unei dihănii uriaşe. Fără foc, fără fum. Balaurul se tîrî pe brînci cîţiva metri, apoi se opri din nou, mai negru încă acum cînd noaptea albea.

Văzuse acum abia pe fratele ei mai mic, licean cu şapca turtită după o modă personală, cum şi din motive de uz multiplu : sac de provizii, coş de fructe, pernă de căpătîi.

— Ai fost aici ? întrebă.

— Da ! răspunse mirat de lipsa ei de atenţie. Am dat ajutor la transport.

— A !... bine !

Văzu pe-aproape o domnişoară înaltă, pe care nu o cunoştea dar al cărei surîs prevenitor şi sîrguitor îi trecuse des sub ochi în panopticul acelei seri. Avea un şervet mic improvizat ca şorţ.

Un tren sta dincolo, pe linia a treia. Ce-o fi fost acolo ?

Acum avea o conştiinţă foarte clară a trupului ei deodată materializat, şi a lucrurilor exterioare. Un fel de brutalitate la fel cu a celor care muncesc din greu i se lăsă în toată fiinţa. Avea gînduri mărunte şi gusturi mediocre.

— Să mergem acolo, să vedem ce e ! zise.

Săriră cîtetrei peste şine. Era un tren de vite, cu două vagoane numai închise, cu o uşă zăbrelită. Se spîn-

zurară pe scara înaltă a vagonului ca să vadă înăuntru. Rezemat de peretele vagonului, un soldat sta în picioare cu puşca alături de el. Jos stau trei, la lumina unui opaiţ.

— Cine sunt ? întrebară.

— Prizonieri !

Primii prizonieri ! Se uitară curios la ei cu un fel de satisfacţie de învingător, ca la o pradă comună.

Unul din ei se ridică brusc. Era foarte înalt. Ceilalţi mormăiră într-o limbă străină.

Sentimentul delicateţii reveni Laurei. Sări jos ; nu mai puse întrebări.

Străinul, cu voia sentinelei, trăsese uşa vagonului la o parte.

— Sunt contele... în serviciul armatei imperiale austro-ungare, prizonier în Carpaţii de sus ! zise cu mîndrie în limba engleză.

— Aşa e războiul ! răspunse Laura. Apoi traduse celorlalţi.

— Conte o fi ? se îndoi fata.

Laura înălţă umerii. Băiatul se uita curios, ca şi cum ar fi avut *mai* multe perechi de ochi şi ar fi contemplat bătălia şi capturarea însăşi.

— Vă trataţi rău prizonierii ! spuse iar arogant ungurul. N-avem nici fîn aşternut, cu toate că ar fi trebuit să avem banchete !... O fi pe-aici ceva de consumat ?

Era ţanţoş. Laura se răzvrăti.

— Abia avem vagoane pentru nevoile noastre ! Soldatul stă şi el în picioare neodihnit. Am văzut generali în vagoane de marfă ! Nu suntem destul de bogaţi ca să facem lux cu prizonierii. Dar nu maltratăm pe nimeni, răspunse ostil.

— Bogaţi sunteţi destul ! Chibzuiţi, nu !

Un insolent ! Vroi să plece.

— N-am vrut să jignesc pe nimeni, zise mai umil contele.

— Vezi dacă e ceva la bufet, spuse Laura băiatului. Alergă şi se întoarse cu şase cafele negre, fierbinţi, şi covrigi.

— A spus că numai pentru tine a mai făcut la ora asta. Altceva nu are.

— Atît s-a putut găsi !

Cei doi se ridicară de jos bucuroşi şi apucară ceştile.

— Vă mulţumesc ! primi şi contele după o ezitare. Întinseră una soldatului.

— 'Trăiţi ! zise blajin. Apoi adause : Nu prea e voie !... Ia cu şoacăţii ăştia ! Îi duc la Iaşi... Nu ştiu ce tot toacă... că nu înţeleg !

— Vor canapele ! rîse Laura, un rîs plin, copilăresc.

— Tot canapele o să vedem noi de-acum !

— Du-te şi vezi n-are şeful ceva paie ?

Băiatul zbughi încîntat că are de-a face cu războiul şi cu prizonierii. Se întoarse mofluz.

— A zis şeful să-l ierţi. Nu e !

— Nu sunt paie, cu părere de rău, zise Laura, o să fiţi găzduiţi mai bine la Iaşi !

— *God bless !* Nu vreau să jignesc pe nimeni ! repetă.

Mai erau două cafele.

— Să le bem noi ! propuse domnişoara. Laura primi. Se traseră puţin deoparte şi puseră tava jos, pe asfaltul rece.

Părea un colţ de viaţă brutală iscat în fapt de ziuă, acolo peste şine, în fundul staţiei pustii, cu şorţurile şi basmalele lor albe, cu trenul acela de vite adormite, cu oamenii ceia tăvăliţi pe jos.

În toată fiinţa Laurei era acum o toropeală somnoroasă. Cu ochii împînziţi, cu cugetul împînzit, cu trupul leneş, aştepta.

Nu se mai gîndea la tren, la răniţi, la locul unde era, la tot ce fusese şi va fi. Era adormită mai înainte de a-i adormi ultima strajă din creier, înainte de somn. Ca acei care trudesc anevoie, sapă, cară la piatră, toarnă plumb şi apoi seara stau împietriţi, grei ca de plumb.

Adunară ceştile.

— Du-le, şi plătesc eu mîine !

— Drum bun ! zise acelora.

— Trăiţi ! răspunse soldatul. Ceilalţi bodogăniră ceva.

— Vă mulţumim ! spuse contele franţuzeşte.

— Ştie şi franţuzeşte ! se uimi băiatul.

Laura dete mîna domnişoarei necunoscute. Pe linia întîi, cu un muget înfundat, trenul mult aşteptat, temut,

năpraznic, acum surpat, cu pîntecul golit de măruntaiele fierbinţi, se urni iar, şi tîrîş, negru, istovit de puteri, secat de sîngele şi carnea pe care le azvîrlise acolo, se înfundă în haosul întunecos al magaziei. Monstru, acum captiv.

Pe piaţa din dosul gărei, aerul era mai viu şi deşteptă pe Laura. Se simţea un parfum de flori de la un rond mic de petunii amestecat prin pietre, în cursul zilei năpustit de praf, strivit de trecători şi care respira acum spre zori.

Trotuarul suna clar şi plăcut subt piciorul ostenit. Aerul prea viu, îmbrobodea iar pe Laura, îi împînzea iar simţirea. Strada pustie părea mai largă. Nu îi era deloc teamă, avea un sentiment de invulnerabilitate.

„Tîrziu !..." zise ca în vis.

VII

OM CĂTRE OM, FIARĂ

Mulţimea se rărea mereu mai mult. Prisosul ei, scurgîndu-se undeva departe, luase cu el deodată şi pe cei cari nu erau de prisos, şi acum oraşul apărea de pretutindeni larg şi gol.

Cînd Laura trecea spre gară, dimineaţa mai ales, bulevardul era pustiu şi trist. Bărbaţii fiind duşi, traiul nu mai avea cele două înţelesuri : goana după spor şi avuţie şi goana după dragoste. Rămăsese nevoia de a exista.

Pe aleea largă cu castani uscaţi sta înfipt în drum vreun copil mic, scăpat dintr-un fund de ogradă, de pe o ulicioară din acele care, din canalul mare al bulevardului, curgeau dosnice spre barieră.

Sta tîmp, gol de tot, nesimţit, cu pîntecul înainte, pîrlit ca un bronz, cu părul rar, cu picioare subţiri şi strîmbe, proptite răsfirat în praful străzii. Nu mulţumea ochiul cu vreo gingăşie de copil, nu te sfía cu necuviinţa lui nătîngă, nu pricinuia gînduri de milă despre maternitate şi doliu. În părăsirea sarbădă a uliţii, părea rămas pe urma unei catastrofe, într-o insulă a cărei populaţie

pierise, uitat acolo pentru reînnoirea înceată a tribului nimicit. O bucată anatomică, un material schițat brutal și grabnic, pentru nevoile grave ale viitorului.

Prin gară treceau acum trenuri jalnice cu vagoane deschise la soare și la ploaie, pline cu vrafuri de mobilă și, alături de ele, familii emigrante.

Oameni cumsecade, goniți în ultimul moment de spaima cotropirii, luaseră cu ei ce le abătuse. Îmbrăcați sau de plimbare sau de casă, după zăpăceala împrejurărilor sau după concepții ciudățite de emoția situației nouă, formau caravane lungi, trase încet de mașini scoase din uz. Balauri fără dinți. Înjghebări dobîndite totuși cu multe strădănii, defileu trist și ridicol ca un teatru ambulant.

Uneori cineva din gară recunoștea acolo rude sau prieteni : Voi sunteți ?... Ce mai era la T. J. ? Sosiseră armatele dușmane ?

La T. J. era rău. Aici, în orașul încă neîmpresurat, fugarii păreau readuși la o privire a lucrurilor pe care o pierduseră în momentul primejdiei, erau parcă rușinați de aventura lor umilitoare.

Auzeai episoade ale exodului cu mizeria lor felurită și, prin atingerea de-aproape a durerilor ambulante, căpătai o imagină mai extinsă a celor petrecute pe multe puncte ale aceluiași cutremur. În felul ăsta, obsesia întîmplărilor era multiplicată.

Într-o zi, cînd ploaia cădea ca o rețea deasă, cu fire oblice, și noroise pînă și nisipul terasamentului, Laura văzu, scoborînd dintr-un astfel de convoi, o domnișoară în costum alb de olandă, cu pălărie albă, mănuși albe de piele, ciorapi și pantofi albi, fugită desigur pe soare din eleganța provincială a Caracalului. Sărea grațios din băltoc în băltoc și apucă la peron ca un balot de madapolam [12] naufragiat, își ștergea, cu mănușile de *suède* ude, pantofii de antilopă virgină, grav ultragiați de mocirlă.

Prin care aberație sau prin ce ironie a împrejurărilor, ajunsese la o astfel de formulă a ținutei de fugă și răstriște, era greu de explicat, dar greu și de îngăduit.

— A luat apă cucoana ! zise rîzînd bietul rănit, pe care îl pansa Laura și care, cu fruntea crestată adînc,

gemea pînă atunci că-l ustură. Breaslă veselă de român ! [13] Pămînt bun !

„S-o ia apele !“ gîndi Laura, lovită în ceva din demnitatea femeiască.

Uneori vedeai în cîte un vagon, un iatac întreg așezat tot așa de bine cum va fi fost în casa cu grădiniță lăsată acolo, în vreun orășel. O gospodină în camisol făcea cafeaua de după masă la mașina de bucate ca într-un oraș rulant, pe cînd domnul căpitan, în cămașă și bretele, privea.

De obicei, deplasările astea comode sunt militare. Ordonanța ținea pe umăr cîrpa de farfurii și copiii își amestecau, ca pretutindeni, neorînduiala lor. Trenurile nu aveau orariu fix. Se tîrau din etapă în etapă, depunîndu-și încărcătura treptat, după nevoi.

Din trenuri se vedeau pe șosele șirurile neîntrerupte ale vehiculelor de tot felul desfundînd drumurile noroiate, iar pe de lături șiruri lungi de pedestrași falnici, ducînd în boccele ce apucaseră să strîngă — ca la foc — ceea ce era de mai puțin preț. Porniseră în sus mînați de spaima bejeniei sau de sentimentul impulsiv al libertății.

Se auzeau zvonuri repetate, la care trebuia să pleci urechea, cum că șanțurile dintre București și F. erau pline de cadavrele pribegilor isprăviți acolo în drum.

Necazurile celor îmbarcați pe trenurile de salvare treceau așa de aproape de Laura încît părea că le petrece ea însăși ; aduceau cu ele înțelesul durerilor similare de pretutindeni, dar versiunea asta grozavă, a drumeților morți, nu era încă pentru ea o realitate. Avea însă curînd să afle toată descumpănirea și groaza care însoțeau furtuna, și cruzimea oamenilor, unii către alții, cînd le sta împotrivă un destin crud.

Într-o dimineață foarte rece, Laura sosise mai tîrziu și păstrase pe ea haina cenușie, pălăria mare cenușie. Nu era de lucru la infirmerie și n-avea gust de împletit. Parcă sta gata de plecare — parcă gata de-o sosire. Unde să plece ?... Cine să sosească ?... Nu știa. Nu era o dorință precisă. Nu se gîndea la nimeni și la nimic. Totuși aștepta și era parcă așteptată. Nu aci, în viața ei cea știută. Dincolo, peste barierele ei.

Nu era tristă azi, cum era legea ei şi a timpului. Se vede că îi venise o veste din depărtarea necunoscutului ; viitorul îi trimetea un semn înaintaş, neînţeles.

În infirmerie era o mică oglindă. Aceeaşi în care văzuse chipul străin, palid, şters de viaţă, a unei surori de caritate, care era totuşi ea, în seara întîiei întîlniri cu Balaurul. Se uită. Azi avea fardul acela strălucitor şi trandafiriu, pe care îl pune pe obraji frigul. Parcă ar fi vrut să fredoneze ceva, dar glasul neobicinuit, uimit de gustul ei ciudat, nu mai nimerea drumul melodic.

Se gîndi că ar putea prepara o soluţie de sublimat. Îl isprăvise. Trecu vioi pe lîngă geamurile aburite ale sălilor de aşteptare, ruinate, năvălite de mulţime. Prin ele zări silueta ei de altădată şi se miră. Se uitase pe ea. Îşi socotea înfăţişarea istovită ca şi sufletul.

Voioasă ca niciodată, intră în restaurant să ceară apă fiartă de la samovarul nestins. Patronii erau oameni de treabă. Îi stima pentru munca lor cinstită şi buna lor creştere. Copiii lor erau şcolari silitori, ce-şi făceau lecţiile pe un colţ al comptuarului, printre treburile negoţului.

Patroana, o femeie înaltă, impunătoare, cu înfăţişare şi cu apucături distinse. El, un grec mărunt, rebegit, blajin şi stîngaci, părea umil alături de ea, împovărat de fericirea unei astfel de tovărăşii şi de zbaterea cu nevoile. Aveau două fete mari, frumoase, cuminţi şi foarte mîndre.

Patroana îi povestise Laurei romanul. Ea era fata arendaşului, crescută la pension, cu limbi străine şi pian. El, vechilul.

O dragoste mare ! Se căsătoriseră fără consimţămînt şi o dezmoşteniseră, dar o răsplătise fericirea şi nu regretase niciodată nimic. Atît e de relativă fericirea şi atît de puţin stă în aparenţe.

Acel *erou,* a cărui seducţie nu se dezminţise, era un biet om, umilit şi nevoiaş, şi fericirea locuia înapoia acelui comptuar umed. O iluzie sau un mister fără cercetare.

Atît mai bine dacă mai erau pe lume şi oameni fericiţi, după legenda compromisă a unui bordei şi a unei iubiri.

În restaurant, Laura trecu ca de obicei fără să se uite printre mesele înghesuite și toate prinse. Nimeni atunci nu mai era cunoscut, nimeni necunoscut, și nimeni nu prezinta vreun interes decît în legătură cu preocuparea cea mare a războiului.

Pînă să-i aducă apa, aruncă o uitătură distrată. Îi atrase privirea un grup, prin ciudățenia lui.

La o masă, într-un colț, între perete și ușa care umbla neobosit, stau căzuți pe scaune, într-o osteneală somnoroasă, mai tare decît conștiința locului și a timpului : un bărbat, două cucoane — dar hainele le erau boțite, neglijate — și doi copii mărunți, în poze absurde, ce păreau a nu presupune prezența altor oameni în jur.

Pe lîngă ei erau cutii rupte, geamantane vechi, legături. Un tablou al migrației nenorocite.

Deodată i se păru Laurei că-i cunoaște, apoi chiar îi recunoscu. Prieteni, oameni de seamă : doamna Damian cu soțul ei, sora lui Damian și copiii, pe care Laura îi știa pe nume.

Avu o pornire spre ei, dar o opri aerul de mizerie ce-i izola de restul lumii.

Ei nu vedeau, nu auzeau nimic, dormeau cu ochii deschiși, căzuți acolo, la întîmplare, ca niște sinistrați.

Doamna Damian sta pe un scaun, pus în drum, cu spatele la masă și, piciorul scaunului fiind prins într-o boccea, oscila mereu dar nu-l îndrepta ; bărbatul ei sta pe marginea scaunului, deși era zdrobit de oboseală și se legăna ca un om beat, împingînd cu genunchii în speteaza altui scaun fără să se gîndească să-și schimbe poza asta nefirească.

Cei doi copii erau înfășurați peste paltoane cu șaluri și legați cu batiste peste căciulițe.

Ce aveau oamenii ăștia ? Nu erau normali nici chiar pentru timpurile de atunci. Păreau scăpați dintr-un ospiciu.

Se apropie atunci de ei ca de toți nevoiașii.

— Ce e cu voi ? zise cu precauțiune.

Răspunse numai cumnata. Ceilalți păreau a nu o fi văzut.

— ...Am plecat în grabă... Veneau nemții... și tunurile...

Se opri ca şi cum nu mai regăsea motivele puternice care-i gonise.

— ...Ardea în marginea oraşului... noi hotărîsem să rămînem... dar într-o zi, la vremea mesei, a venit Iancu în fugă ca să plecăm... căpătasem loc în vagonul prefectului... o ocazie bună... abia aveam timp să apucăm trenul... Iancu era aşa de nervos...

Domnul Damian se sculă şi îşi trecu mîna pe frunte.

— ...Copiii erau bolnavi... aveau angină difterică... Pe Mieluşica am luat-o din pat... pe drum i-a fost rău...

— Aşa e ! Unde e Mieluşica ?

— ...A murit în tren... s-a asfixiat... ceilalţi aveau şi ei copii... s-au apărat... voiau să ne dea jos aşa că a trebuit...

— Ce — a trebuit ?

— Au aruncat-o din tren în şanţ, asta-i tot ! spuse răguşit tatăl.

Mama nu mişcase. Cumnata se aplecă spre nepoţi şi strînse pe ei broboadele.

— Ce grozăvie !... şi acum ce vreţi să faceţi ?

Nu mai era îndoială, oamenii ăştia intrau în domeniul carităţii. Nu puteau rămîne acolo cu copiii bolnavi, moţăind pe bagaje.

— Noi vrem să rămînem aici ! Aici nu se ocupă oraşul ! zise domnul Damian cu aceeaşi voinţă îndărătnică care-i dictase fatala hotărîre a fugirii şi pricinuise moartea tragică a copilei. În ameţeala maladivă ce-l împresura nu părea să aibă conştiinţa clară a răspunderilor.

Laura se oferi să-i îndrumeze în localitate. Schimbă tonul convorbirii. Căută să-i readucă la noimele situaţiei lor sociale, pe care le pierduseră în harţa aceea a omului către om, fiară.

Le vorbea ca cineva care face unor prieteni onorurile oraşului său.

Atunci domnul Damian scoase pălăria, pe care o ţinea înfiptă pe cap, îi mulţumi şi, reluîndu-şi atribuţiile, i se puse la dispoziţie.

Pe mamă, Laura o ocolea cu îndemînare ca pe o primejdie. Simţea că nu putea fi încă atinsă. Era ca buba rea. Mai încet, mult mai încet, mecanismul acela zdruncinat avea să-şi îndrepte resorturile. Sta încă pe margi-

nea scaunului minților, clătinîndu-se și gata să-și iasă din minți.

Îi trebui Laurei un timp destul de lung ca să obție un loc pentru copil în spitalul civil din oraș. Găsi o trăsură, lucru rar, în care îmbarcă pe tată cu bolnavul și porni pe jos cu ceilalți.

Alături de casa popei Cristea era un corp nou de clădire, două odăițe curate cu cîrciumă la colț, dar dugheana nu mai umbla acum și negustorul era un bătrîn de treabă cu baba lui.

Închiriază acum. Erau vecini cu Laura ce-i vedea din cînd în cînd.

Doamna Damian muncea febril în casă. Totul era așa de anevoios ! O muncă exagerată, pe care o cerea organismul pentru a-și căuta echilibrul și pentru a înlătura muncile sufletului și ale minții.

Din vijelia care o smulsese de-acasă, ucigîndu-i copilul, doamna Damian rămăsese cu o răutate, cu o dușmănie în fire, ce se revărsa asupra tutulor în jur pentru orice lucru de nimic.

De grozava întîmplare nu vorbea însă cu nimeni, nici cu bărbatul ei. Nu punea cumplita problemă de ură și răspunderi. El, maniac, sta ermetic închis în ideea refugiului ca într-o cetate de apărare, persevera în demonstrarea primejdiilor ocolite prin plecare, emitea prevederi strategice și nu putea ieși din incinta lor ; s-ar fi găsit față în față cu monstrul conștiinței infanticide.

Pe soți îi unea încă grija copilului bolnav, primejdia cotropirii care iarăși amenința, nevoile grele ale vieței de pribegie. Dar adesea despre lucruri mici se ciocneau cu o ură dîrză. Te înspăimîntai de lupta ce avea să înceapă, dar se deschidea iarăși, mut, abisul tenebros în care se năruise Mielușica.

Nu-i auzise niciodată plîngîndu-se de cruzimea oamenilor, de acei prieteni cu care plecaseră la drum și care se transformaseră în inchizitori : judecaseră, condamnaseră, executaseră.

Ei nu priveau ca Laura acei oameni dinafară, ci din mijlocul încins al ciocnirii.

Laura avea o obsesie : cum se va fi petrecut... fapta crudă ?... Ce vorbe vor fi spus unii celorlalți ? Mama ce

va fi zis, ce vor fi făcut? Cum va fi fost cînd a murit fetiţa?... şi pe urmă... cînd au aruncat-o... gestul!...

Tot întrebîndu-se, pierdea noţiunea realităţii, îi părea lucru cu neputinţă. De ce nu s-au coborît la prima haltă să o îngroape?...

Cumnata îi povesti sumar: de la început ascunseseră de ceilalţi boala. Cînd se înăbuşise Mioara şi murise neaşteptat, mamă-sa nu ţipase, chemase încet pe bărbatu-său şi tăinuiseră. Rămăseseră lîngă aşternut, ca şi cum ar fi fost încă vie, sperau să ajungă la F. cu mica moartă. Dar ceilalţi prinseseră de veste. Atunci fusese o revoltă scurtă, hotărîtă. Erau în curs de drum. Pentru timpul cît fuseseră înşelaţi, ţinuţi în primejdie, nu mai aşteptaseră. După un drept primitiv de apărare şi după socoteala că morţii nu mai folosesc şi viii trebuiesc ocrotiţi, azvîrliseră micul trup nefolositor.

Părinţii nu protestaseră oare? Şi ei pîndiseră, şi ei urziseră. Timpurile descleştau la toţi aceleaşi instincte adormite de apărare şi atac.

Balaurul cu bale otrăvite sminteşte din loc noimele. În loc de ultima idolatrie, de simţirea uitării de sine, pe care cei vii o au către morţii scumpi, egoismul răscolit de timpurile vrajbei îi îndemnase la vicleşug pentru a nu le fi împiedicată fuga şi salvarea.

Chiar ei, părinţii, în tenebrele lor sufleteşti fuseseră stăpîniţi de gîndul: să scape cine mai poate scăpa!

Ajunşi la prima staţie, executorii se vor fi uitat unul la altul cu privirea complice a criminalilor, apoi se vor fi uitat la victime, dar ele îşi lingeau rănile ca animalele învinse.

Atunci tribunalul crunt îşi reluase egoismul care se iubeşte pînă şi în păcatele sale; acel egoism îl avea chiar tatăl acum. [14]

Aşa se petrecuse. Apoi scoborîseră în gara F., cum orînduise d-l Damian în prevederea lui de soţ şi tată. Era ceasul şi starea în care îi găsise Laura ca pe nişte naufragiaţi azvîrliţi la mal.

Despre cazul lor Laura nu avea nici ea o conştiinţă sigură a răspunderilor. Părea că pe oceanul furtunos s-a strigat: „Un corp în mare!“

Dar acolo solemnitatea ar fi fost mai demnă, sepultura mai grandioasă. Drumul moale de val pînă la adînc, mai mizericordios.

Şanţul era prea aproape, prea puţin deschis pămîntul şi prea dezvelit. Cîinii ! Ciorile !

Laura îşi schingiuia închipuirea fiindcă sta deoparte, dar acolo, în tumult, tulburările imaginaţiei dispar. Rămîne o noţiune elementară : morţi şi vii !

De cînd o fată şi un soldat, pe peronul înflorit al plecărilor, nesocotiseră deprinderile şi înfruntaseră cuviinţele, cît de mult se zdruncinaseră aşezările ! Balaurul înfricoşat înghite, aşadar, tot ceea ce omul a lucrat anevoie pentru geniul uman. Toate noimele moralei sociale, dezvoltările armonioase ce s-au ridicat pe fundamentul instinctelor brute.

Bestie ! Bestie hîdă ! Cine va reteza vreodată din rădăcini capetele lui monstruoase, care cresc mereu de-acolo tocmai de unde sunt tăiate.

Război ! Fiecare acum era soldat şi orice loc era o tabără. Duşmanul pîndea undeva din umbră, gîndurile şi mişcările luau pretutindeni rostul luptei şi toată rînduirea pînă departe era aceea a măcelului.

Mieluşica era un soldat din cei căzuţi în cîmp, în mijlocul atacului, pe care nu mai e timp să-i aduni, căci datoria care mînă înainte comandă legi aspre. Un soldat din cei rămaşi în şanţ pentru cîini şi pentru ciori, cu un loc pe şorţuleţul alb pe care să atîrne o jucărioară nouă, o cruciuliţă cu panglica verde.

Laura căuta să-şi amintească figura Mieluşicăi şi nu putu. Prin geamul magazinelor îşi zări silueta cenuşie şi sprintenă. Era în ziua aceea plină de seva unei bucurii absurde.

Zadarnic mizeria o atinsese de aproape, zadarnic Balaurul azvîrlise din pîntecul lui mistuitor cadavre de copii şi de femei, zadarnic fatalităţile erau cumplite şi urgia neînduplecată.

Se uită cu un zîmbet la umbra cenuşie reflectată în vitrine. Îşi reaminti de adevărata ei fiinţă, nu din trecutul dizolvat în abdicările de sine, ci dintr-o simţire premergătoare.

De unde venea? De departe, de peste șanțurile timpului de acum, de dincolo de ele, de unde avea să reînceapă viața. Dar bucuria aceea viitoare și depărtată o atingea în ceasul acela de aproape și resorturile simțirii erau săltate de o prezență enigmatică.

Stradă! Aer! Laura privea înspre locul mic transfigurat. Bulevardul pornea tainic cu castanii lui aurii. Trecu pe lîngă o casă mare, albă, cu giurgiuvele albastre. Locul! Viața, din care se vor construi locuințele viitorului.

Capetele Balaurului vor crește mereu mai slăbite și într-o zi domnia geniului uman poate nu va mai avea sîngerosul dușman. Va fi Pace! Pace și Iubire!

VIII

PRIN CEAȚĂ

În dimineața aceea cineva strigase: „Vin rușii!"... Laura plecase să-i vadă. Veneau, în adevăr, pe strada mare care leagă cu șoselele dinafară și care vă rămîne un mic drum al istoriei. Veneau de sus de undeva, de la barieră, din Moldova, de peste Prut, de dincolo de Nistru, din Asia, din alte lumi, veneau încet.

Încet veneau, cu adevărat! Ca niște oameni care nu au nici treabă, nici grabă. Și era, între respirația ei palpitîndă de nerăbdarea ce zorea către ei și pasul leneș al cailor lor în voie, ceva care te neliniștea de la început.

Dar ei se legănau într-o mișcare pe loc, întocmai ca în filme.

Ploua, și șoseaua era numai făgașe adînci, mocirlă, băltoace, și tot mai ploua printr-o ceață uniformă, cenușie. În sfîrșit, cei dintîi sosiră în dreptul lor — erau cîțiva adunați la o răspîntie de străzi și alții risipiți de-a lungul ulițelor; așteptarea îi pregătise pentru a privi bine; toată curiozitatea le era în ochi, și mai ales ochiul trebuia să aibă de lucru.

Se așteptau divizii numeroase, artilerie faimoasă, infanterie multă, cavalerie invincibilă — și acum veneau; dar nimic din grijile astea grave nu era în ceasul acela —

ele pieriseră fiindcă ceea ce impresiona puternic, total, era „spectacolul".

Cei doi dintîi, pe urmă alții, cîte patru, cîte șase, cîte opt în rînd, pe cai, unii mari, alții foarte mărunți, cu cușme ciudate, cu căciuli felurite, cu mantale brune, cafenii sau uneori galbene ca lutișorul peste bundele îmblănite, cu cizme bune, cu pantaloni adesea pichetați și vătuiți, uneori făcuți din acel brocart de lînă colorată, articol demodat de macate, care se mai vede prin brașovenii, dar mai ales cu glugușe miraculoase la mantale, albastru de Prusia, roșu-vișiniu, ocre, *terre de Sienne* — numai paleta le poate numi exact.

Ce defilare vizionară, ce sărbătoare pentru ochi și ce surprindere ! Laura nu văzuse ceva mai pictural ; culorile acelor glugi rămîneau în ochi vii și neșterse.

Treceau mereu prin ceață pe lîngă ei, așa de aproape — că dacă ar fi avut curajul, ar fi pus mîna pe șelele lor, împodobite și ele cu postavuri, cu fâșii de stofe colorate sau de blană, care însemnau gustul fiecăruia, erau un fel de insigne personale. Simțeai o rivalitate în compoziția detaliilor acestui costum ; pe ofițeri îi deosebeai după oarecare noblețã a figurii și după finețea stofelor — alt semn nu le puteai distinge ca profan, așa cum treceau laolaltă. Erau unii tineri de tot, cei mai mulți maturi și cîte un bătrîn cu plete sure, încîlcite, cu umeri lați, cu oase vechi, cu vine tari. Cei foarte tineri erau albi, frumoși, cu fața ovală, cu ochii mari albaștri, abia brumați de o pînză subțire ca boarea dimineții, și care se uitau departe, înainte, prin ceață ; ceilalți bărboși, brăzdați, morocănoși, întunecați de nu știu ce gîndire cruntă și ascunsă. Prăpastia dintre înfățișarea unora și a celorlalți era, se vede, umplută de viața rusă.

Din căciulă ieșea în frunte o buclă mare, adesea aurie, sau un smoc încîlcit negru și parcă prăfuit, cu toate că de atîta ploaie se udaseră toate colburile. Ghiceai că acea buclă potrivită înadins cu îngrijire era foarte prețioasă celui care o purta, și că avea de ea o mîndrie naivă și îndărătnică. Era o preocupare în acel „urît" vast, inerent, invincibil, ce li se citea în toată ființa.

La urma convoiului erau bucătăriile și bagajele în căruțe mici cu scînduri rare pe lături, cu roate subțiri ce

se rostogoleau strîmb, sărind, stropind de credeai că vor rămîne acolo în drum, dar care totuşi veneau tocmai de la Volga.

Au trecut aşa, mult timp, prin noroiul adînc, prin ploaia cernută fin din ceaţă, umplînd ochii de forme, de mişcări, de culori.

Erau oare mulţi ? Cîţi să fi fost ? Treceau aşa de încet... Da ! se poate să fi fost numeroşi, dar compacţi nu erau deloc.

Numai după ce trecuseră îţi aduceai aminte ce căutau ei aci şi ce voiai tu de la ei — şi stăteai nedumerit asupra realităţilor.

Uniforma, atruparea, marşul unei armate moderne le cunoşteai ; îţi aminteai că aceştia merg să se bată cu duşmanii tăi. O impresie de comic grav, un fel de rîs cu plîns, ceva care ar fi fost numai comic, dacă nu ar fi fost vorba de războiul şi de durerea ta proprie, te cuprindea la ideea acestei întîlniri.

De căutai să-ţi sugerezi închipuirea luptei apropiate, către care aşa de legănat se duceau, îi vedeai aşezaţi în rînduri, în faţa celorlalţi, dar nemişcaţi, parcă într-un popas impasibil şi teatral, sau poate deodată repezindu-şi caii înainte într-un galop în care mantalele, glugile, făşiile colorate să zboare fîlfîitor, unii căzînd, alţii rămînînd dincolo pentru a se transforma în acele cete cafenii de prizonieri pasivi de mai tîrziu.

Înţelegeai bine că nu sunt ajutorul aşteptat, nu ei vor opri duşmanul, vor scăpa ţara, oraşul tău... dar păstrai încă o dedublare, în care cifre mari, armate ruse care erau altceva decît ceea ce văzuseşi, trebuiau să vie... şi nu se putea, era imposibil să nu învingă. Era imposibil fiindcă, dacă erau învinşi, avea să fie rău — şi cine se pregătise pentru gîndul răului ?

Laura se gîndea adeseori pe urmă : „De nu i-aş fi văzut niciodată !", dar tot de atîtea ori : „Ce păcat ar fi fost să nu-i văd !", pentru că era o privelişte aşa de curioasă şi de pitorească, şi pentru că dacă nu-i vedea, n-ar fi ştiut...

Celor ce n-au avut priveliştea asta, unele filme medievale cu figura eteroclită, confuză în redarea culoarei locale, sau figuraţia vreunei opere spectaculoase cu libret

vag asiatic, le poate da o idee despre ea. Îi așteptai parcă să apară iar de după o culisă pentru iluzie... cine știe dacă chiar nu au trecut așa de mai multe ori ca să pară numeroși, pe la aceeași răspîntie, prin noroiul adînc.

Era frumos! Parcă un codru somnoros din basme se sculase și pornise cu pomi de toate vîrstele și de toate fețele, cu pomi vopsiți ciudat ca în poveștile bizare, ca în decorurile baletelor slave; copaci cu chip de om, sculați în mijlocul nopții de prin pădurile întunericului, tăcuți ca o dumbravă mută, ca un desiș virgin, în care încă nu s-au deslușit vietățile și nu s-au dezlegat glasurile. Iar de frămîntările acestei păduri, de vuietul vijeliilor ei tăinuite, de cutremurul glasurilor ei cîndva dezlegate, nimic nu-ți venea în clipa aceea în minte, nimic nu arătau... Codru enigmatic, căci acești soldați multicolori, cu toate că mergeau slobod în ordinea liberă a unei cavalcade costumate, neconstrînși de vreo disciplină, tăceau încruntați în bărbile arămii, sau visători, cu ochi ca sticla ușor aburită, ca și cum nu aveau de schimbat între ei nici o idee comună; nici nu se aplecau să arunce o vorbă celor ce-i priveau, ca un călător care purcede sau ca drumețul care a ajuns. În limba lor neînțeleasă nu spuneau nici un cuvînt acești prieteni, ca și cum nu ar fi avut nimic de împărțit cu ei. [15]

Tăceau și ceilalți, amuțiți de o mirare nedeslușită, și nici între ei nu mai aveau ce să-și mai spună privitorii dezamăgiți în nădejdile lor.

În speranța armatelor salvatoare, își închipuise că o să le strige ceva acestor oaspeți și învățase două-trei cuvinte: „bine ați venit, prieteni!" Dar acum le uitase și nici nu le-ar fi putut rosti căci nu se cereau. Nu a fost între acești pelerini și cei ce-i așteptau nici un schimb... nici o pornire.

De atunci Laura mai văzuse de multe ori trenuri de artilerie ruse, împotmolite în gară; întîlnise seara, tîrziu, regimente de infanterie, oameni deopotrivă scunzi ca niște copii, dar bine legați, cu uitătura care în întuneric te făcea să treci repede strada; alte defilări de aceeași cavalerie pitorească; îi văzuse impasibili, inconștienți, venind de departe și ducîndu-se înainte, pînă s-au oprit acolo, undeva, aproape.

Da ! privise ruşii legănaţi pe cai mari, mărunţi, cu şelele lor împodobite, tineri şi frumoşi, maturi şi ursuzi, toţi tăcuţi, cu mantale largi croite ciudat, cu gluguşuri verzi ca şopîrla, galbene, liliachii, care pătau cu lumini rare şi preţioase ceaţa uniformă, murdară.

Păreau o panoramă medievală, închipuită de un colorist minunat, dar erau adevăraţi, de carne ; şi ar fi putut pune mîna pe mîna lor, dacă nu i-ar fi fost frică ; căci niciodată încă nu văzuse ceva mai străin ca ei...

IX

IADUL

Trecuseră de-atunci, de la primul tren cu răniţi, multe altele. Deşertaseră încărcătura lor dureroasă pînă cînd se umpluse tot ce putea adăposti. Acum preaplinul respingea pletora de carne aşternută pat lîngă pat, pe saltele, pe podele, pretutindeni. Chiar mila se tocise şi orice sosire nouă era duşmănoasă. Cei care băteau încă la uşă, furau locul, timpul, sănătatea celorlalţi. În prohodul sîngelui se făcea triaj, se reglementa. Erau limitări şi asprimi.

Singură Laura cerşea la telefon adăpost pentru drumeţii ei istoviţi şi se izbea de : „Nu se mai poate“, ca de un consemn necesar şi revoltător.

Trenurile sanitare treceau cu destinaţie spre alte oraşe mereu mai sus, trase ca o dîră de-a lungul ţării, ca un calvar însemnat cu roşu pînă la crucea de pe ultimul vîrf al patriei.

În infirmeria Laurei, cei rătăciţi, cei pe jos, se înmulţeau tot mai zdreliţi. Părea mult timp de cînd Laura înfăşurase stîngaci un deget abia înţepat.

Erau faze felurite : unele cînd ajutorul ei era mai mult în hrană, cînd ceaiul, pîinea şi apa erau leacurile care aveau căutare. Alteori numai feşele şi fiolele.

Prin îngrijirea autorităţilor se răsturna în infirmerie un morman de pîine, care bloca uşa despre coridoare. Erau destinate mai ales pentru nevoile trenurilor de re-

fugiaţi. Avea şi abonaţi de primprejur. Poate că nu aveau cădere, dar cînd cere cineva pîine nu poate fi refuzat.

Treceau şi trenuri de lux încărcate pînă la incomoditate cu voiajori eleganţi, care începeau a cunoaşte necazurile tutulor. Din ele călătorii scoborau adese îngrijoraţi şi grăbiţi în căutarea a ceva de mîncat şi băut, tot mai anevoie de găsit.

Încercau la uşa infirmeriei şi se scuzau aruncînd o privire spre maldărul de pîini. Închideau uşa mai încet decît o deschiseră, cu o privire spre tren şi spre restaurantul unde solicitaseră zadarnic.

Foamea celor îndestulaţi părea Laurei mai tristă decît a celor deprinşi să rabde. Scrupulul care îi făcea, deşi flămînzi ca şi ceilalţi, să nu ceară, scrupulul unei clase privilegiate, era totuşi avutul moral, ornamentul spiritual al patriei, tot aşa cum drumeţii cei necăjiţi erau trupul ei fecund şi izbavnic.

— Cătaţi ceva ? le zicea Laura ca să le dea prilej de răspuns, deprinsă acum cu lipsurile lor, dar neîndrăznind să le ofere de-a dreptul şi ştiind că la un brutal : „Vreţi pîine ?“ ea însăşi ar fi răspuns „nu“ atunci cînd ar fi gîndit „da“.

— Căutăm ceva provizii. Drumul e mai lung decît am prevăzut. Copiii nu mai pot răbda.

Copiii nu aveau demnitate de castă.

— N-o să găsiţi. Lipsesc proviziile. Dar eu am aici pîine de prisos. Dacă aţi vrea... ?

Mulţumeau cu gestul stîngaci de a nu şti în ce condiţii.

Laura surîdea :

— Aici e infirmeria. Pîinea e pentru bolnavi, dar şi pentru toţi cei cari duc vreo lipsă din cauză de război.

Altă mulţumire : veselă, gravă, nervoasă — după caractere.

Unii mai aduceau clienţi. Alţii mai cereau una. Copiii frumoşi prindeau pîinea, veseli, pe ferestre, sau chiar vreo frumoasă doamnă elegantă. Adesea însuşi gravul domn, abia plecat, rupea din ea.

Debitul ăsta o distra. Un general gros şi mîncăcios părea aşa de fericit cu pîinea în braţe ! Dar alteori concurenţa asta nobilă o supăra. I se micşora provizia şi tre-

buia să dozeze porţia pelerinilor ei cei cu desagi şi cu picioarele umflate de drum.

Se întîmpla să deschidă uşa cunoscuţi, sosiţi de departe, porniţi spre pribegie. Schimbau din fugă vorbele, triste, ale exilurilor. Afla exodul tuturor.

Alte trenuri mai posace, cu vagoane de marfă ticsite de familii nevoiaşe şi de boccele, se tîrau din staţie în staţie, fără mers regulat, oprite adeseori acolo zile întregi pe linii laterale, din cine ştie ce nevoi ale circulaţiei.

Erau zile cînd rămînea pîine de prisos. Altele mai rele cînd nu i se aducea deloc. Părea că dinadins atunci se cerea mai stăruitor :

— Nu aveţi niţică pîine ? întrebau de două-trei ori ; se mai întorceau din drum. Laura zdruncina telefonul, dar cine ştie ce întîmplare, ce alte cerinţe, ce accidente mărunte în mersul inegal al lucrurilor dezechilibra mica ei cantină.

Erau zile ploioase, mucede, murdare, cînd trecătorii suflau în mîini, cînd Laura şi cercetaşii suflau în focul aprins anevoie la grătarul instalat sumar în ghereta jumătate dezvelită, improvizată alături de gară, unde adesea fierbea un ceaonaş pentru mămăligă, operaţie de campanie care plăcea mult micilor cercetaşi Robinsoni şi da flămînzilor de pe drumuri o bucătură.

Erau şi zile limpezi, destul de calde ! Altele, de pe atunci, foarte reci. Prin ele toate trecea mereu aprinsă, mereu încinsă de greutatea pe care o purta în pîntec, mereu mistuitoare, Reptila neagră.

Laura îşi perfecţionase auzul. Din atîtea trenuri, de muniţii, de soldaţi, de călători, deosebea după răsuflare, după o neexplicabilă presimţire, Balaurul.

De departe, de cum se auzea numai bubuitul repercutat de la distanţă sub lespedea peronului sau sub matitatea duşumelei, ieşea. Punctul negru sclipea departe. Avea acelaşi mers tîrît, suflul totodată înăbuşit şi aprins, acelaşi zornăit de lanţuri şi bufnet de tampoane. Apărea apoi capul hidos şi uriaş cu gura umflată, clocotitoare. Pe nări, vîrtejul de aburi învăpăiaţi tîşnea în coloane punctate de scîntei, apoi inelele încătuşate şi ruginite ale trupului se desfăşurau.

— Trece un tren cu răniţi! zicea Laura dinainte.

— Nu e semnalat! răspundea vreun impiegat.

Totuşi trecea, orb şi mut, cu tot misterul sîngerat al viscerelor, sau se oprea, tot orb şi mut, cîteva minute numai, acum cînd nu mai descărca nimic.

Într-una din zile Laura spuse cercetaşilor:

— Avem pîine multă azi, şi ştiu că ne mai aduce şi mîine. Dacă se opreşte vreun tren sanitar, să ne urcăm şi să împărţim apă şi pîine.

Era ceva neobicinuit, ca şi oprit, de aceea tocmai băieţii primiră bucuroşi. Laura şi ea era nerăbdătoare să vadă cum e acolo, în măruntaiele dihaniei. Avea emoţia unei întreprinderi neîngăduite, ca un copil care merge la bordeiul ursului să-l amăgească: ursul cel rău care fură copiii oamenilor şi îi înghite.

Pregătiră ospăţul cu care trebuia să-i ispitească lăcomia şi să treacă printre cerberi. Tăiară în grabă şi harnic pîinea bucăţi: în opt, în şase, în sferturi. Umplură găleţi cu apă. Aveau numai o sticlă de coniac ca argument suprem şi mare lux.

Laura era totuşi îngrijată în privinţa expediţiei. Nu putea fi sigură că în ziua aceea va trece un tren, nici că se va opri.

În curînd îl auzi. Nu mişcară pînă cînd nu-l văzură oprit.

Atunci urcară sprinten treptele primului vagon din faţa lor. Laura împinse de uşă şi intră.

— Ce vreţi d-voastră? E interzis, zise unul cu halat cenuşiu.

— Vrem să dăm pîine şi apă la răniţi.

— Nu trebuie! Trenul are aprovizionare.

Laura sta cu coşul plin în braţe. Băieţii la spatele ei, cu apă proaspătă, aşteptau. Moment decisiv. Laura se uită împrejur, un loc strîmt de trecere, pe dreapta şi stînga lăviţe cu cergi şi pe ele întinşi răniţii, tăcuţi şi nemişcaţi. Nu se deosebea tocmai bine din cauza trecerii de la lumină la întuneric.

— Nu vreţi pîine şi apă? întrebă Laura descurajată, gîndind că nu mîncarea ci sănătatea care cere de mîncare le lipsea.

Se ridicară capete, se întinseră mîini.

— Dacă vor!... şi dacă aţi apucat a vă urca!... zise sanitarul.

„Ăştia mai mici sunt mai mojici dar pînă la urmă mai omenoşi“, se socoti Laura.

Începu să împartă cu dexteritate, după aspectul celor care cereau : mai puţin, mai mult!

Mişcau acum gemînd.

— Apă ? întrebă iar Laura.

— Apă ! scîncira. Băieţii îi adăpară.

— Domnului sanitar un coniac ?

Refuză de formă, refuzul care primeşte. Apoi, conştiincios, se răzgîndi.

— Mai bine dăm la vreo doi care-o duc greu.

— Le dăm şi lor, fireşte, se bucură Laura.

Sanitarul se uită în sus, agăţîndu-se de o bară. Laura ridică şi ea capul ; băieţii îndată avură nasul în tavan. Un şir de hamacuri suspendate legănau acolo sus alţi bolnavi. Gemură şi ei, mişcînd. Sanitarul, prins ca o maimuţă cu o mînă, cu cealaltă goli păhărelul pe buzele unuia. Se uită apoi în jos. Ceilalţi, după el, plecară gîtul. Pe scînduri, între rîndurile de banchete, erau alte cuiburi de paie. Era bine ticsit Balaurul şi cu simetrie.

Deprinşi acum şi mai îndrăzneţi, o luară înainte ca unii ce aflaseră rosturile. După ce împărţea pîine şi apă, Laura întreba :

— E vreunul rău de tot ? ca să-i dau doctorie.

I-l arătau. Pedepsitul strîmba uşor gura, dar simţind mirosul şi gustul băuturii, sugea păhărelul. Era o mică şiretenie ca să evite vreo concurenţă neloială. Dar nu se ivea nici o rivalitate. Toţi se solidarizau cu cel mai bolnav. Mirosul de glonţ, mirosul de sînge înfrăţea bine.

Lucrau acum repede şi regulat. Le era frică să nu plece trenul. Un glas ridicat le venea din spate. Îi răspundea respectuos şi prefăcut sanitarul.

— 'Trăiţi, domnule căpitan ! M-am trezit cu dumnealor peste bolnavi din senin ! Ce era să le fac ? Cică să împartă apă şi pîine. Eu le-am zis că avem toate ce ne trebuie.

— Este strict interzis ! punctă d-l căpitan medic.

Contravenienţii se zoreau din vagon în vagon, dar uneori întîlneau obstacole. Poteca era tot mai strîmtă, aglo-

merația tot mai mare, aerul tot mai astupat, [16] gemetele mai tari, suferințele mai neliniștite. Se consuma mai puțină pîine și apă mai multă.

Domnul doctor, cu suita lui care crescuse, se apropie gîlcevitor. Îi ajunse. Erau în plină activitate : capete lîncede, ochi zgîiți, mîini slabe întinse spre paharul neîndestulător. Înapoi, pe unde trecuseră, binefacerea pîinei și apei vorbise în favoarea lor.

Doctorul salută și vru să spuie ceva dar stete un moment la îndoială.

— N-am știut că e interzis, zise Laura. Suntem Crucea Roșie din gară ! Ne scuzați ! — și așteptă.

— E strict oprită intrarea particularilor în tren... Dar cazul ăsta anume nu e prevăzut... Cred că... în sfîrșit, Crucea Roșie e altceva... și nu poate fi nici un rău... dacă nu tulburați bolnavii !

— Am vrea să-i mulțumim, nu să-i tulburăm !

Odată împăcat cu regulamentul pentru caz neprevăzut, doctorul părea mai de treabă. Totuși Laura nu îndrăzni să-i ofere coniac. Nu părea bețiv, nici anemic ; ba chiar, odată permisiunea dobîndită, nici nu mai era nevoie să fie generoși cu el ; puteau economisi pentru bolnavi.

Cu cît mergeau la adîncul peșterei, cu atît duhnea. Laura simțea asta în păr și urechi. Nu putea să deslușească prin ce conducte, dar acolo se grămădea mirosul năpădit pe nări.

Ochii o usturau, nu de fum, ci de emanația aceea morbidă care umplea vagoanele. Aerul care intrase cu ei, aerul cu care intraseră în plămîni se viția treptat.

Erau acum în taina laboratoriului, în miezul măruntaielor, acolo unde Balaurul mistuia și măcina. Nu mai era urmă de simetrie. Se grămădeau în durere unii peste alții, se tîrau de la unii la alții, se dezlegau de pansamente unii pe alții, se legau iară. În urma lor, doctorul își făcea acum vizita.

Era lung trenul. De la un loc nu mai putu trece. Laura își lungea mîinile ca de elastic ca să împartă, se strecura în cot și în genunchi ca să nu calce peste trupuri. Aburul aproape opac, combinat din alcoolul substanțelor medicale, din respirația bolnavilor, din filtrul

perfid al rănilor era nerespirabil. Respirase totuşi parfumul de rană în seara primei şi neuitatei întîlniri, în urmă cunoscuse şi atmosfera precipitată a sălilor de pansamente, dar acum făcea cunoştinţă cu suflarea interioară a Balaurului.

Cruciada ei îndrăzneaţă se adîncea în groaza catacombelor. Poate că nu bănuise în conturul monstrului atîtea tenebre. Curiozitatea o tîrîse în iad.

Se auzea vocea doctorului dînd ordine :

— E timpul să schimbăm pansamentele. Cum om porni, începem !

Apoi se adresează şi descurcă pe Laura şi micii exploratori din încîlceală.

Deodată un vagon apăru, liniştit, curat, cu poteca liberă. Picioarele lor zăpăcite îşi reluară aplombul.

Două perdele groase de cort stau lăsate în jos de două părţi.

— Am avut şi morţi ! zise doctorul întunecat.

Nici asta nu era în regulament. Totuşi un caz de forţă majoră ! se gîndi Laura.

Acolo aerul era curat, uscat. Uşa, ce e drept, era deschisă ; poate şi ferestrele. N-avea cine să răcească. Morţii proaspeţi, răcoriţi de febra maliţioasă n-aveau nici o exalare. Părea că pînă acolo trecuseră printr-o „cuvă" fierbinte, mustoasă, fermentată de drojdii, şi aici doagele goale sunau sec, înainte de a le pătrunde putregaiul.

Îşi traseră sufletul adînc. Dincolo reîncepea simetria şi clientela de pîine. Ca şi cum un dublu coridor de purgatoriu ar fi condus la miezul iadului.

Trenul se mişcă puţin pe loc. Laura se întoarse cu teamă spre doctor.

— Nu pleacă ! Aşteaptă ordine. Terminaţi-vă inspecţia, zise surîzînd. Avem douăzeci de minute întîrziere. Le recîştigăm pe drum.

Trecură mai repede. Laura era îngrijată că se termină provizia de pîine. Lung tren ! Ostenise.

Se auzi un zgomot de voci sănătoase.

— Aici este compartimentul nostru, explică doctorul.

Patru-cinci inferiori aşterneau o masă lungă.

— 'Trăiţi ! ziseră veseli, mulţumiţi că văd o femeie şi copii. Laura clătină sticla de coniac golită.

— Nu face nimic ! spuseră cu ceva regret în glas. Oamenii ăştia sănătoşi, care îşi aşezau de cină, nu-i păreau revoltători alături de ceilalţi. Unii pe alţii se necăjeau. Unii cu alţii se învoiau.

Stîngace între ei, acum cînd îşi isprăvise slujba, Laura le zise :

— Bună ziua !

— Salutăm ! răspunseră în cor.

Se auzi un fluierat. Săriră de pe tampoane pe şine. Era ultimul vagon terminat brusc în cîmp, ca o coadă de balaur retezată.

Începură să alerge spre peron. Ancoraseră departe.

Laurei îi veni o idee. Strigă ceva unui cercetaş, care, trîntind găleata goală, alerga ca un iepure.

Trenul se urnea încet. Mergea în tact inegal cu Laura, care se uita cu grijă la progresul roatelor.

Băiatul se întoarse în trap mare cu două sticle de coniac în braţe şi încîntat.

— Două ! zise Laura, pipăindu-şi punguliţa modestă. Trenul îşi trecea acum pe dinaintea lor ultimele vagoane cu tact mai activat. Pe platforma întîi a ultimului vagon, doctorul salută milităreşte. Pe ultima treaptă a ultimei platforme sta sanitarul. Laura îi aruncă din mers o sticluţă care sosi teafără. La geam apărură ceilalţi. Hăuind, băieţii zvîrliră pe cea de-a doua. O prinseră din zbor. Săltară bonetele în semn de ovaţiune. Capetele lor vesele albeau geamurile.

Capul uriaş şi slut al Balaurului era departe. Departe şi iadul pîntecului sătul şi adăpat. Numai coada trunchiată, care purta pe ea oameni ca în basme, zburda vesel.

Apoi Balaurul desfăcu aripi negre şi porni ropotind şi mîncînd în goana lui pămîntul.

— Se „ratrapează“ zise un cercetăşel.

. . . .

Laura şi băieţii stau acum cu coşuleţul uşor, cu gălețile zăngănitoare alături, ca nişte izbăviţi.

Balaurul luase cu el spaima lui misterioasă. Trecuseră prin el ca printr-un vis zorit. Balaurul acum le părea ca cel din Biblie; ca cel de pe desenurile primitive ale Testamentului: o fiară cu capul şi cu solzii de zale cenuşii, cu nări de vopsea roşie şi mustăţi de tuş... Ei erau arhanghelii albi, subţiri, curaţi şi liniştiţi alături de fiara împunsă, săgetată.

Aşa ca un desemn cu linii drepte şi simple le era sufletul. Descărcat de povară ca şi coşuleţul uşor, ca şi vadra uşoară!

X

OMUL CĂRUIA I SE VEDEA INIMA

Nu în ochi, nici pe buze, nici în mîini!

Nu în privirea leală care dăruieşte sufletul gol, sau în cuvîntul cinstit şi în glasul curat. Nu în mîna întinsă deschis.

Nici în piezişul lunecos al uitării; în vorba dosnică; în mîinile făţarnice.

Nu inima celui bun, nu inima celui rău! Care nu se poate totuşi niciodată vedea nici destul de bine, nici destul de rău. Misterioasa inimă care mînă pe om în largul său împotriva apei, deşi la cîrmă stă cugetul! Nu aceea!

La răspîntie, douăzeci de paşi departe de poarta spitalului, Laura văzu în faţa ei un grup însufleţit. Erau cele mai importante din infirmierele mondene ale Crucei Roşii. Înaltă şi planturoasă, Milly, care dovedise aptitudini speciale pentru chirurgie şi pe care la început, cînd totul era organizat pe dos, o consultau medicii internişti rămaşi acolo, nu se ştie de ce, ca să practice exclusiv medicină operatorie, adică măcelăria de război. Îşi mărturiseau singuri ignoranţa, şi ferestruiau un ceas la un biet deget. Efecte ale unei repartiţii de muncă greşite, acolo ca şi în atîtea alte locuri, datorită primei emoţiuni, ca să nu căutăm alte pricini şi să nu scormonim alte rele. Mai era Dudu, îndemînatică, devotată şi virilă,

fruntașă prețioasă a sălei de pansamente. Directoarea însăși și altele.

Laura, care se ducea spre extremitatea cealaltă a orașului, unde o aștepta caritatea solitară și modestă a infirmeriei ei din gară; care pornise într-acolo singură cu gîndul ei izolat și trimis departe; Laura, care, vitregită și pasionată în propriile ei suferințe, se dăruia cu ferventă durerii comune, dar pe căi separate de ale celorlalte, cîntări în gînd cum ar putea să le ocolească.

O zăriseră și însuflețirea lor mărită se îndreptă acum fățiș spre ea. Nu se putea sustrage. Se apropie și nu avu nici timpul să puie o întrebare.

— ...Ai văzut?... Ai aflat?... Știi?... se amestecară vocile agitate de curiozitate și alarmă.

— ...Cel care a venit cu transportul de-aseară!... Grozav!... Un caz unic!

Laurenția parcursese în minte, cu o resemnare supremă, toată mizeria care de o lună le trecea pe subt ochi și prin mîini. Toată ingenioasa oroare cu care făpturile erau batjocorite de măcel: mîinile, picioarele, rupte de trup; craniile zdrobite, ochii arși, carnea măcinată, cuptoarele deschise ale rănilor, fantazia capricioasă, burlescă și crudă a distrugerii oarbe.

Își pregăti și acum mucenicia milei și a durerii, cu care se consuma pentru fiecare, abia apărată împotrivă-le de propria ei suferință. Se miră însă că tovarășele ei, mai mult folositoare decît sensibile, mai mult harnice decît impresionabile, păreau așa de mișcate. Comentariile mărunte erau de obicei reacțiunea activității lor, dar fără emoțiune. Se miră mai ales că o opriseră pe ea, care nu se prea întovărășea. Gîndurile astea ocoliră într-o clipă.

— ...Ai văzut?... Trebuie să vezi!... Ce grozăvie!... *„Omul căruia i se vede inima!...“*

Cuvintele căzură neașteptate. Închipuirea e o ucenicie umilă alături de geniul uriaș al răului!

Cuvintele căzură parcă de undeva de sus turtindu-se, micșorîndu-se, neîncăpătoare în putința compătimirii. Căzură simplu — și Laura deschise ochii mari, cît ar fi putut de mari, ca să vadă inima unui om viu.

...Era din regimentul Argeş şi ţăran de pe acolo.. Frumos, tînăr şi aşa de distins. Credeai că e cine ştie ce nobil... Venea de trei zile de la etape, aşa, cu rana aceea... şi trăia... Chiar doctorii se mirau. Un caz nemaivăzut... În sala D de sus...

Laurenţia nu spuse mai nimic. O să meargă, desigur, să viziteze pe... omul căruia i se vedea inima.

Îşi văzu de drum destul de liniştită, fără de nici o vijelie a simţirii. Parcă simţirea i-ar fi fost zidită, cum îşi zidise Manole soţia şi, dinapoia zidului, glasul ei stins abia chema mila.

Nu îi era milă, nici frică, nici înduioşare. Ca şi cum cuvintele i se pironiseră mai mult în cuget. Da ! în adevăr, teribil ! ...Omul căruia i se vede inima.

Asta nu reprezenta pentru ea nici o noţiune clară. Nu ştia cum putea fi. I se părea chiar foarte nobil... Ca un altar care se dezvelise... Trupul acela care arăta organul sacru al vieţii, vederii tutulor !...

Îşi închipuia ceva fără sînge. Nemaculat... intact... şi ?... se vedea inima. Aci, viziunea ei se opri redusă la cuvinte. Nu cerceta nimic cu imaginaţia mai departe.

Acolo, în cercuirea strîmtă a slujbii ei, spuse tutulor : la noi la spital a venit unul căruia i se vede inima.

Ca şi ea, ceilalţi, muşcîndu-şi buza cu mirare, clătinau capul uimiţi de noutatea cuvintelor astfel împreunate. Pe clienţii infirmeriei, pe oropsiţii şi murdarii trecători, care în drumul lor jalnic se opreau acolo să-şi primenească usturimea legăturilor, azi, îi moraliza cu rigoare. Să sufere !... Să aibă răbdare !... Erau pe lume dureri şi mai mari ! — şi se gîndea cu severitate : Lor, nu li se vede inima !

Seara se urcă de-a dreptul în sala D. În sala unde erau ofiţeri şi subofiţeri. Infirmiera i-l arătă cu respectuoasă teroare într-un pat la fund.

În aşternutul alb, cu cămaşa albă, întins drept pe spate, foarte lung, foarte blond, cu o faţă ovală frumoasă şi albă de tot, fără de paloare — martirul sta nemişcat cu ochii albaştri, clari, deschişi.

Prin buzele liniştite trecea o respiraţie deasă dar foarte uşoară.

Era așa cum își închipuise ea, numai că — nu i se vedea inima.

Înainte de a se apleca ca să-i spuie psalmul liturgic al cuvintelor de bunătate, ascultă în sală un șuier ciudat și îngrijitor. Se uită împrejur. Cunoștea toți bolnavii... Întîlni privirea lor umbrită de o grijă sperioasă.

— Ai văzut! spuse unul cu mîhnire. Laura asculta mereu.

— El e! Atunci se uită iar la bolnav. De sub cearceaful săltat puternic numai într-o parte, ieșea acea fluierătură stridentă, pe cînd buzele închise respirau ușor.

Nu spuse nici o vorbă. Nu găsi cuvintele „psalmului" ăsta. Era zidită parcă în spaima ei fără nici un suspin, zidită pe de-a-ntregul.

— A! A! zise tîrziu către celalt. El face așa!

Bolnavul nu mișca nici trupul, nici ochii. Pe spate, alb, cu figura aceea de o distincțiune în adevăr neobicinuită.

— E soldat? mai întrebă Laura, deși i se mai spusese.

— E român? Era o impresie unanimă și pronunțată. Avea un tip străin de om de la Nord, avea o înfățișare nobilă și o finețã portrecturală a lineamentelor. Părea deghizat.

— E țăran din Argeș... Are femeie și copii!

— Vorbește? șopti, pe cînd în ea creștea o nestăpînită enervare provocată de șuieratul acela ciudat și pe care nimic nu-l putea conteni. Dar lui nu-i vorbi deloc.

Se uită iar la fața aceea proporționată și albă, la părul blond, la gura desenată armonios subt o umbră aurie de mustață, la fruntea largă și netedă și la ochii de safir strălucitor.

Se gîndi la nobleța pămînteană a neamului nostru.

Dar era totuși altceva care evidenția la el din toată structura ființei ceea ce era mai bun. Ceva care-l idealiza... Albeața?... sau nemișcarea?... sau faptul că funcțiunile organice, care tulbură circulația sîngelui și alterează în noi efigia pură, la el aveau un fel de suspensiune extatică din pricina problemei uriașe a inimii.

Laura plecase în șopotul smerit al tuturora.

Pe coridoare, prin săli, același zvon tainic... „Ce frumos e!... Ce nenorocire!... Grozav!... Nu poate fi țăran!..."

O legendă s-ar fi născut, numaidecît, dacă nu era matricula precisă. Era, în adevăr, în bolnavul acela ceva de o noblețã cu totul de seamă, care ademenea spre curiozitate și mister, și acel ceva era martiriul!

A doua zi dimineață veni iar lîngă patul bolnavului. Verdictul era că nu putea trăi. Dar cum dura?

Găsi pe doctor acolo. Schimbară o privire de uimire, deznădăjduită.

— Ai văzut? o întrebă. „Nu!" zise cu ochii.

Atunci desfăcu cearceaful.

— Tocmai îi fac pansamentul!

Laura se uită cu spaimă la fața rănitului. Ținea ca totdeauna capul sus pe perne, dat mai mult pe spate și ochii țintiți pe plafon, deschiși, albaștri, diamantini, și nici licărirea ochilor nu mișca. Înțelese... *Lui...* îi era frică... frică să miște, fie chiar clipirea pupilei încremenite... Frică?!... Și capul îl ținea așa de răsturnat, ca nu cumva să vadă... Ce să vadă?... Poate că la început văzuse!...

Ca nu cumva *omul...* să-și vadă singur *inima!*

De la înfricoșarea astei spaime Laura își întoarse ochii la doctor.

Ținea în mîini fașa cea curată pregătită.

— Uită-te! îi spuse.

Luă ochii greu de la doctor și îi aruncă ca într-un abis pe locul dezvelit... acolo la stînga, unde sta goală inima unui om.

Îi aruncă cu disperare; se uită bine și nu văzu nimic, decît un cenușiu — întocmai ca atunci cînd te uiți peste prăpastii... și după un timp se uită iar la doctor.

— Teribil! zise, ca nu cumva să-i mai arate. Dar cum a fost? întrebă — ca să afle ceea ce nu văzuse.

— O schijă de obuz a rupt toracele și a zvîrlit bucata; a rămas inima la suprafață neatinsă, dar lipsită de ocrotire. Din cauza inimii nu putem trata bine rana și din cauza rănii nu poate funcționa inima.

— Aşa... da... desigur!... Nu e prea miraculos... Parcă ştie oţelul unde rupe ?

Dar din toate scorburile, pe care nimicirea le sfredelea în ţesutul vieţii, desigur că asta era o meşteşugită dantelare făcută în trudnicul trup omenesc !

În ziua următoare ascultase iar vijelia şuierătoare care creştea. Izbitura, care în trupul înţepenit, ridica cearceaful alb numai în regiunea fioroasei sfăşieri, era mai puternică.

Peste spitalul întreg apăsa o tăcere reculeasă, o gravitate melancolică. Furnicarul zgomotos părea lovit de o monotonie stînjenită. Un respect şi o deprimare înconjurau cazul ciudat şi tragic.

A patra zi însă Laura găsi patul ocupat de un plutonier.

Întrebă. Supăra pe ceilalţi bolnavi. Îi impresiona rău. Nimeni nu putea dormi. Dealtfel începuse să fie agitat. Îl scoborîseră într-una din săli.

Îl găsi lîngă perete în sala 7 de jos. În pînzele aspre ale rufăriei ordinare, părea mai puţin misterios. Faţa nu-i mai era aşa de senină. Capul sta cu încăpăţînare tot dat pe spate.

— Nu e cuminte, doamnă — se plînse infirmiera — îşi desface pansamentul.

Bolnavul protestă. Nu era adevărat... Nu-l pansa nimeni... Nu-l îngrijea nimeni. Desfăcu singur cearceaful fără să se uite, şi printre bandajele răscolite, Laura văzu — dar nu ar fi putut spune bine cum era ce văzuse. Acoperi tremurînd şi îl mustră.

...El nu făcuse nimic... Cum era să facă ?... Doctorul nu vrea să-l lege !...

— A fost adineaoră domnul doctorand şi i-a pus pansamentul !

— Să i-l mai puie.

Se duse singură la intern.

— Cum ?... Iar ?...

— Vino !!

Doctorul merse. Vorbi cu bolnavul aspru ca să-i impuie odihnă, dar fără răutate. Era un băiat bun şi stăruitor.

— A intrat în altă fază — explică. Are accese.

Laura rămase lîngă pat. Din măreţia de martiriu, suferinţa lui se scoborîse la zbuciumul omenesc. Spaima ei mută şi sacră se mlădie şi ea şi se tărăgăna acum la picioarele milii.

După pansament sta mai calm, cu şuieratul mai astupat de matitatea feşelor proaspete. Se duse atunci încet spre alte paturi, de unde bolnavii posaci se uitau pieziş.

O chemă vocea infirmierei, ce părea că se luptă cu cineva.

Cu capul plecat spre rana odioasă, omul smulgea lacom cu amîndouă mîinile feşele, care, puse solid, rezistau. Faţa era convulsionată şi horcăitul sforăitor. Infirmiera îl ţinea cu toată puterea.

Îl aşezară amîndouă la loc ; el începu să ceară jalnic şi rugător să fie pansat... Cum o să stea el *aşa*... Cum o să-l lase pe el *aşa*...

Laura nu putea... Îngrijise toate grozăviile, dar acolo... nu... nu, nu. Nu putea.

Se duse cu deznădejde la intern.

Acum asta era starea lui permanentă. Avea furii, în care, fără să-şi dea seama, sfîşia tot, în prada unor dureri ce rămîneau necunoscute ştiinţii [17], a unor perturbări, a căror suprauman neastîmpăr nu putea fi închipuit, fiindcă nimic asemănător nu se trudise încă în oameni şi subt ochii lor.

Într-o seară era legat cu baiere de mîini de fiarele patului. Laura îşi acoperi faţa. Torturi cu care oamenii, pentru îndeplinirea datoriilor către viaţă, asupreau chinurile unui muribund. Dar cum de nu murea ? Acel organism era, se vede, o maşină de perfectă rezistenţă.

Omul se uită la dînsa cu desperare :

— Uite, cum mă leagă ! zise sfîşietor. Era acum săpat de durere pe faţa schingiuită de spasme.

— Dezleagă-l.

— Nu se poate, doamnă, nu se poate ! E ordin de la doctorul mare. Şi-a vîrît unghiile şi le-a scos pline de sînge.

O privire de nebun porni din ochii albaştri ai bolnavului spre mîinile lui cu degete lungi şi slabe, şi, în

adevăr, lumina de safir a ochilor găsi pe unghiile palide strălucirea proaspătă a maculărei carminate.

— Spală-l pe mîini ! — spuse Laura stins — spală-l mai iute !

Infirmiera se supuse ursuz.

Din rama de legendă și mister în care era încadrat, din groaza sacră a supraomenescului, martirul era prăbușit. Se zbuciuma în păcătoasa josnicie a trupului, în care moartea se încăiera cu viața într-o luptă aprigă. Sublimul blazon cu care era înfierat se umilea din vulgaritatea suferinții și Prințul nordic decorat cu acea fantastică floare roșie de butonieră, nu mai era decît un supărător agonizant.

— Și-a înfipt unghiile în... ?! — Laura nu-și completă gîndul. Chiar în inimă, nu ! Cum ar mai fi trăit ! În nebunia ce-l zvîrlea, ca pe o fiară, asupra „dușmanului“ din pieptul lui, cu furia sîngelui răscolit de o rotire înfiorătoare ; cu toată demența oarbă ce-i apleca capul tremurător cu ochii holbați spre bestia roșie și clocotitoare, trebuie totuși, printr-un instinct suprem, să nu-și fi înfipt mîinile chiar în inimă, și, dibuind împrejurul „monstrului“, spasmul lui zănatec se va fi crispat alături pe zdrelirea sîngeroasă din jurul altarului crud...

...Dar dacă ?!...

Laura își zidi sufletul în piatră și ciment ca să nu mai audă chemarea unei compătimiri ce nu-și putea ajunge sieși, și nițel sînge numai, din impalpabila rană a milei, i se prelinse pe de lături.

...Și așa nobilul martir, intact ca o efigie sublimă a suferinții, scrijelat în piept ca o icoană primitivă, cu un fabulos traforaj ce-i arăta inima, se scobora, cu fiecare ceas ce trecea, la mizeria josnică a cărnei degradate. Agitația zgomotoasă a spitalului îl cuprindea acum la un loc cu ceilalți. În vultoarea aceea, în care energiile se frămîntau pentru prelungirea vieții, în contrast și în acord cu energiile războiului, care cereau sacrificiul vieței, omul căruia i se vedea inima era trecut la cifra valorilor eliminate, a pierderilor iremisibile. Cum de mai trăia ! Erau șase zile de cînd fusese evacuat acolo.

În seara a șasea nu-l mai găsi în sala 7 de jos.

— L-au dus! izbucniră cu un răsunet de mulţumire bolnavii. E la rezervă.

Odaia agoniilor! Aşadar rezistenţa absurdă a acelui organism era învinsă. Murea, în sfîrşit!... în indiferenţa generală, în neglijenţa firească ce da la rebut tot ce era nefolositor, într-un locaş unde forţele erau captate în jurul cîştigurilor, nu a pagubelor, în desuetudinea tuturor decadenţelor, după o scurtă strălucire supranaturală a suferinţii, ca un melancolic şi sarcastic *sic transit gloria...*

În stupul acela o altă orînduială, independentă de distribuţia sistematică a muncii, împingea pe fiecare spre folosirea instinctelor sale. Laurenţia umbla printre acei bolnavi după normele simple, ieşea, intra, conform necesităţilor rolului ei de soră a bolnavilor, dar în mişcările ei mai săvîrşea şi taina unei alte slujbe, psalmia unei alte religii. Era un suflet de jalnică preoteasă a durerilor zadarnice, un glas de melopee pentru auzul vitregiţilor. Ochii celor muribunzi căutau în ochii şi pe surîsul ei formele amăgitoare ale unui ultim miraj.

Avea de ars miruri şi de închinat imnuri pe ruina tuturor templelor părăsite. Era în slujba a tot ce se azvîrlea acolo ca nefolositor scopurilor imediate ale existenţei, dar poate că slujea legăturii misterioase dintre viaţa conştientă limitată şi viaţa infinită.

După ce isprăvi alte treburi, Laura, înainte de a pleca, se duse la rezervă. Acolo, datoria îi întrecea puterile, o îndeplinea cu groază lăuntrică şi în aparenţă cu o enigmatică linişte, mîngîietoare pentru cei cari doreau şi cărora li se datora pînă la urmă amăgirea.

În ziua aceea găsi companie mare. Aproape că nu-ţi mai putea fi urît.

Din contactul rănilor felurite cu atîtea „tare" organice, din introducerea în organisme odată cu proiectilele a atîtor altoaie diverse, se dezvoltau în trupuri mucegaiuri vii, care aveau o activitate morbidă. Paralel cu prevederile şi îngrijirile raţionale, mocneau şi izbucneau stări epidemice noi şi ciudate: cangrene caracteristice, independente de mersul progresiv al curei; erizipele infecţioase care înrudeau cazuri disparate. Floră specială de războaie moderne.

Morbiditatea asta venea şi din multipla complicaţie care amestecase naţiile, climatele, organismele apoi, din nenumăratele formule pe care creierul omenesc le găsise pentru distrugere : gaze cu nume noi, conglomerate metalurgice inedite, atîtea procedeuri pe care, harnici şi oneşti, savanţii le dăruiau cu inocenţă şi laudă acelui vampir al războiului.

Din acea cloacă a cauzelor amalgamate se fecundase acum un microb care bobotea gura unor bolnavi, rozînd ţesuturile.

În cămăruţa din fund era un mort şi în anticameră vreo cinci agonici.

Chiar lîngă uşă, abia mai putîndu-i recunoaşte ticăloasa rămăşiţă, zăcea alături cu altul pe aceeaşi targă, faţă lîngă faţă, piept la piept, omul căruia i se vedea inima ; celălalt avea gura mîncată de acei viermi, şi intoxicarea sîngelui îi apropia sfîrşitul.

Blestemat fel de agonie ! Erau prea vii încă şi în plină conştiinţă ! Muţi acolo şi inerţi ca nişte petice scîrboase azvîrlite, cînd se apropie Laura de ei, îi vorbiră ! Unul cu gura „aceea“ şi Omul cu un glas care acum ieşea din haosul unei uzine infernale.

...Şi vocea lor acolo... aşa... te-ngenunchea.

Se plînseră că nu sunt bine îngrijiţi ; făcură recriminări ; avură pretenţii.

— M-a pus pe mine cu murdarul ăsta plin de viermi ! Cum o să mă mai fac bine.

O speranţă îndoită mai agăţa de o viaţă nemernică pe Omul măreţ care arătase minunăţia unei inimi vii, dezgolite în văzul tuturor.

— Să stau eu lipit de păcătosul ăsta !... Cum o să mă vindec cînd mi-e frică... mi-e frică să-i *aud* şi să-i *văd* inima !

...Şi indignarea lor era ceva solemn, ridicol şi fioros.

Neputîndu-se mişca, fiindcă ar fi căzut după targă, stau lipiţi ; unul cu ochii lui albaştri ceţoşi pironiţi pe gura viermănoasă. Cellalt cu privirea atrasă de bortelitura hidoasă unde colcăia inima.

Vii încă !... Prea vii !... dar ca şi morţii !...

Slujba Laurenţiei avu atunci ceva din ritul sumbru al unui Iad.

Spunea chiar doctorul cel mare că fusese, în adevăr, un caz unic în muzeul hirurgiei de război — o formă liminară a uriaşei ingeniozităţi, prin care distrugerea exercita asupra trudnicelor făpturi batjocura şi mutilarea.

XI

DASCĂLUL GORE DE LA SF. VINERI

— Ca potîrnichile!... Fugeau... se făceau nevăzuţi... nu ştiai de unde să-i iei!... Nu erau buni de nimic. Numai de jocuri, de defilare, de încurcat lumea cu pretenţiile lor de corporaţie!...

Laura era necăjită. Găsise infirmeria pustie. Întîrziase întîmplător o jumătate de ceas şi nici unul nu era la post. Altfel, făceau bătaie care să fie numiţi cu diferite servicii la gară, domnii cercetaşi!

La gară era, desigur, un loc privilegiat. Treceau zilnic trenurile. Tot războiul defila acolo, încărcat deocamdată pe transporturile aglomerate şi zgomotoase. Treceau convoiurile lungi ale refugiaţilor cu pitoreasca lor durere umilitoare; misterioase trenuri oficiale cu storuri lăsate peste echivocul trist al împrejurărilor; lungi, nesfîrşite trenuri militare ducîndu-se spre nu ştiu ce şi nu ştiu unde, dar spre ceva care te exalta, îndurerîndu-te, şi care pe ei, pe soldaţi, îi exalta fără cunoştinţa durerilor ce se pregăteau, ca şi cum priveau peste ele, peste ei înşişi, peste suferinţa şi sacrificiul vieţii, la fericirile dobîndite.

Se exalta atunci şi zelul micilor cercetaşi, care, cu o grabă şi îndemînare neasemuită, împărţeau fructele, tutunul, darurile iubirii colective către aceşti drumeţi ai unor probleme uriaşe şi sîngeroase, ce porneau veseli, înfloraţi, nepăsători şi hotărîţi.

Circulau cu repeziciune cofele cu apă; apa blagoslovită ca o aiasmă, pentru care cucoanele elegante, boierii îndestulaţi aveau mulţumiri pe buzele în sfîrşit umezite

din pomana *gobelet*-ului comun, muiat neobosit în găleata mereu împrospătată.

Acolo, erau minunaţi. În zarva aceea nevoia lor de agitaţie găsea prielnicie. Erau rîsete, ghionturi, întrecere ; era mai ales atmosfera de încurcătură, de haz, de mişcare aiurită şi huiet, care umplea tot văzul, tot auzul, în timpul cît trenul se oprea, şi care înviora cu pulsaţia asta febrilă şi nomadă pulsul înţelenit al răstimpurilor sarbede şi consternate. În bîlciul ăsta ambulant, vîrsta lor neastîmpărată şi nepăsătoare, găsea avînturi scurte pentru o muncă nestrunită nici de fire, nici de vreo pregătire.

Dar pe urmă !... În infirmeria umbroasă şi tăcută, la lucrul regulat şi atent, se îndărătniceau.

Rar, unul-doi, mai blajini, mai devotaţi o ajutau.

Cel mai bun plecase din ajun. Un băiat mai mare ca ceilalţi, cam greoi la vorbă, la mişcări, încetinel dar trainic la judecată şi cu un suflet undeva înăuntru, mocnind ascuns focul sacru al unui patriotism fanatic.

Era priceput, harnic ca o femeie, ordonat şi tihnit. Pînă şi ultima zi lucrase cu ea pregătind soluţii, aşezînd rafturi, sterilizînd pansamente.

Se înrolase voluntar, turmentat de nevoia sacrificiului, zidit în pasiunea eroismului. Nu era în el frenezie, nici avînt. Era o fire masivă şi domoală, în care pornirile se încleştau într-o voinţă încăpăţînată.

Dintr-o familie de oameni mijlocii ce vor fi trăit cu nevoile lor în viaţa mică a mahalalei de provincie, epoca asta venise să le deştepte o latură de fire, pînă atunci nefolositoare şi, de la tatăl ţintuit de paralizie pe un scaun de mizerie, pînă la ultimul băieţaş de şase ani, se reliefase în ei, înălţîndu-i deasupra vieţii lor de mărunţişuri, acel sentiment cu care te naşti ca şi cu un talent şi care la popoarele unde se educă devine patrimoniul raţiunii naţionale.

Într-o zi, făcînd scamă pe genunchi, spusese Laurei că pleacă voluntar. Se uitase la el mirată.

— Sunt prea mare ca să vă fac un serviciu aşa de uşor, doamnă ! spusese roşindu-se tare. Apoi, sfios dar îmboldit de sentimente ce-i dezlegase vorba stîngace, îi povestise cum fratele cel mic, de şase ani, ceruse plîn-

gînd să fie şi el soldat, şi nici cu binele şi nici cu răul nu-l potolise nimeni, şi într-o zi dispăruse mai multe ceasuri şi se întorsese cu ochii cît pumnul de plîns, dar resemnat.

Fusese la căzărmi, la biroul înrolărilor, şi acolo maiorul îi mulţumise pentru gestul lui de bun român, dar îi arătase serios şi cu argumente cum regulamentele se opuneau, şi cum, trei fraţi plecînd, el avea datoria să fie şeful familiei.

Un sentiment dublu de spaimă şi uşurare înfioră pe Laura. Ce noroc că acel gest copilăresc să fi întîlnit din întîmplare un om de treabă, un om cuminte! Dacă cumva acea iluzie fragedă ar fi întîmpinat, la vîrsta impregnelor indelebile,[18] uşurinţă, glumă, batjocură sau indiferenţă! I se păru că vede o inimă mică trecînd pe lîngă un cuptor de uscăciune şi, salvată, păstrîndu-şi sacra ei umezeală.

Aşadar secondantul ei plecase! Băiatul harnic şi supus, cu sufletul ascuns şi fanatic, cu gînd îndărătnic de sacrificiu, cu patima roşie care cere să zvîrli trupul, hoit stîngaci, ca pe un morman stîlcit şi nefolositor, după ce ai dat sîngelui cep, pentru taina aceea a ţarinei şi redempţiunii, pe care unii o poartă în vine cum poartă alţii beţia şi păcatul. O au în ei şi o săvîrşesc şi nu poţi decît să vezi şi să crezi şi, dacă chiar nu înţelegi, să te închini. Căci e mai anevoie să probezi existenţa lucrurilor pe care le pricepi, decît să primeşti raţiunea lucrurilor care au existenţă.

După cum dorise, tînărul voluntar avea să moară într-un atac de infanterie. Mult mai tîrziu, adus în oraşul lui natal, Laura asistase la parada înmormîntării, privise cu emoţie şi melancolie coşciugul care închidea ermetic trupul cu capul — se spunea — tumefiat de lovituri, morman nefolositor din care mustul se scursese pentru „taina aceea".

Cercetaşul M., sublocotenent de infanterie, înrolat voluntar, şi care lucrase la blazonul modestei lui familii provinciale, şi la al patriei...

Acum rămăsese cu prigorii ăştia micuţi şi zvăpăiaţi... Nu era nici unul pe acolo... Îi va scoate din slujba ce le servea numai drept jucărie!

Nu știa să se supere tare Laurenția — decît pe viață și pe ea însăși. Către alții o prindea mai bine îngăduința.

...Era așa de soare azi, în adevăr!... O miriște poleită acolo departe; lumină minunată peste raiurile goale; tot locul îmblînzit, purificat de orice neguri; o claritate care pătrundea și în suflet cu înseninarea ei odihnitoare... Era frumos, ce e drept!... Din ușă privi în sus, în lături... Pe cer, la orizont... eternele limite ale dorinții![19] Erau albastre, blînde, ca o fașă curată și moale, pe rana îmblînzită...

...Nimeni!... O gară fermecată... Nimeni absolut!

Strigă pe unul din ei și vocea nu aduse nici un ecou. Nu se ivi nici un cap curios... Nici un cîine turburat din odihna lui la soare nu-și schimba locul... Nu era nici un om... nici un cîine... Frumos!...

I se păruse spre magazie, unde erau înșirate cîteva vagoane, un foșnet ca de iepuri. Pe-acolo or fi fost!

Nu mai chemă. Îi plăcu să fie singură. Ca într-o cetate înmărmurită la soare.

Dar nu era deloc apă! Găleata era mare și, umplută, atîrna prea greu. Aduse cu cana și se așeză cu ușa deschisă în dreptul spațiului liber umplut de opalul viu.

Ar fi muiat mîinile în el, ceea ce era frumos ca și apa, mai subțire, mai ușor, mai suav ca ea... și nu te îneca... și te scălda... și pluteai fără să înoți... și nu avea nume la fel cu divina lui substanță... „Aer“, nu era destul de frumos!... nici „eter“... numai „cer“... Nu sus, cer ca o boltă de acuarelă pală... Cer peste tot... care umplea ochii și răsuflarea, în care mîinile vîsleau ușor ca aripi... Cer în pumni... în pervazul ușii infirmeriei umbroase și triste!...

Erau copii și soarele îi ademenise.

Dealtfel, dacă nu se strica vraja, nici nu era nimic de lucru! Nici un mușteriu!

Luase în mîini lîna albă și iglițile argintii, dar stau pe genunchi. Parcă ți-era somn de bine ce-ți era, de puținul bine după atîta rău! De puțina odihnă!

Ațipea ceva în tine. Ațipeau neliniștea, grija vremurilor grele.

Ațipeau sufletul și gîndul, strejile nenorocului. Ațipeau și ochii. Erau senini și plutitori ca și lumina din

ușă, dar, deși deschiși mari în lumină, aromea în ei privirea. Erau fericiți fără să vadă, fericiți fiindcă nu vedeau.

...O umbră pe ei și pe pătratul curat al luminii...

O umbră neagră și urîtă... nici pasăre, nici altă dihanie... O pată cu un desemn stîlcit ca vîzgăniile din basme...

Un om !

Se scutură ; își despăienjeni ochii ; trecu brusc la realitate. Abia opri o mișcare de nemulțumire... Și nu era acolo nici unul ! L-ar fi lăsat să o înlocuiască.

... Ce-o mai fi vrut ? Alt pansament ?... Se deprinsese omul cu curățenia higienică ! Din fericire, era vindecat. Îi spusese că nu mai are ce căuta.

Cel mai nesuferit dintre clienții ei ! Cel mai netrebnic !...

Unul din garda milițiană, care păzea acolo mai departe niște depozite.

Acum vreo două săptămîni intrase în infirmerie, mărunt, uscățiv, cu figura contractată răutăcios de boală, cu ochii mici întunecați, îmbrăcat cu o manta lungă, ieșită, care-i atîrna pe trupul slăbănog, cu o capelă prea mare înfundată peste fruntea îngustă și dungată, cum era și fața, cu gulerul ridicat tare peste o legătură groasă, murdară, care acoperea gîtul țeapăn.

Pe la zece, în dimineață aceea, infirmeria era plină.

Cucoana moașa nici nu putuse încă pleca în oraș. Erau și injecții de făcut. Dintre toate meșteșugurile micei medicine era acel cu care Laura nu se putea deprinde.

Se uitase la brațul gol întins și la acul ce se steriliza în vata aprinsă : acul... flacăra... pielea... Secunda în care vîrful subțire va rezista în epidermă !... Era absurd dar era așa... Se uitase și la mosafirul uricios cu gîtul sucit.

Acul păruse a-i scrîșni prin creier, prin față, prin toate fibrele. Totuși nu se da înapoi cînd era o nevoie mare. Nopțile rele, cînd gemetele chinuiau umbra dureroasă a sălilor de spital, învingea orice șovăire. Dibuia atunci cu lampa mică și dosită, pentru ca o rază cît de slabă să nu proiecteze pe întunericul înspăimîntat al orașului o fascie palâ de lumină, îndrumînd stafetele răufăcătoare ale dușmanului care pluteau deasupra tuturor

edificiilor mari. În astfel de nopţi, înfipsese seringa liniştitoare în braţul unui ţigan, pe care-l necăjeau dureri mai mari ca răbdarea lui hîrşită.

Ea, ce nu putea suferi efortul prin care vîrful pătrundea în rezistenţa subţire a pielei, apăsase cu două mîini în tovalul impermeabil şi arămiu, gîndindu-se că între rase şi neamuri sunt atîtea diferenţe fiziologice ce le diferenţiază sufletul şi că e o comunitate aşa de absolută în durere şi moarte.

Dar cînd putea, ocolea perfidia crudă a seringii.

...Va pansa gîtul acela puţin invitător subt peticile soioase, subt gulerul ros şi murdar ; gîtul acelui cap mic şi cu trăsăturile nimicite în convulsiunea brazdelor adînci, cu ochii mici înfipţi în faţa boţită şi răutăcioasă.

Se mustrase. Făcea deosebire. Nu aducea acelaşi zel clienţilor ; dar îi îngrijea corect şi nu aveau a se plînge. E drept că rănile proaspete, feţele încă afumate de proiectile ale bieţilor, sosiţi de-a dreptul de-acolo de la măcelul mut şi orb, îi păreau toate, oricît de uricioase, mai duioase.

Cu vîrful degetelor nemulţumite, desfăcuse gulerul omului ce se ferea ursuz, scrîşnind din dinţi. Îl durea tare. Dar ce antipatică suferinţă !

Cînd aruncase ultima cîrpă, avusese un cutremur şi o exclamaţie de scîrbă violentă. Era un dezastru !

Un furuncul, desigur, dar fără echivalent în mizeria cu care tumefiase tot locul. O tumefacţie de o culoare de vînăt, abjectă. O bubă hidoasă cu ţîţîni nenumărate, care supurau o execrabilă putrefacţie.

Cu o nervozitate neobicinuită zise unuia din cercetaşi : „Dă-mi, te rog, repede pansamente şi ţine chiuveta pînă cînd fac o soluţie mai tare !"

Nu lucra cu creolin decît rar, la cazuri urîte. Atunci lăsase să se îngroaşe apa cu dezinfectantul. I se păruse că nimic nu ar putea purifica cloaca aceea.

Cu o dungă strînsă între sprincene şi un fior pe nări, începuse să lucreze. Era încarcerată toată ceafa, învrăjbite toate vinele. Microbul dezvoltat acolo era o cauză secundă şi accindentală. Ceea ce era demn de remarcat era terenul pe care fericit, bogat, putregaiul înflorise, alimentat cu sînge stricat.

Omul acela mic şi uscat drena în el o licoare pernicioasă, ce-şi găsise cu bucurie debuşeu în acea arborescenţă ramificată acolo ca pe un gunoier prielnic.

Un dezgust neasemuit o scuturase : ticăloasa picătură de viaţă dăduse vieţii pe acel ticălos ! şi păcătos curgea în toată făptuirea aceea, viaţa ei mizerabilă !

Mîinile îi albeau pe acel gît ca nişte instrumente strălucitoare şi curate. Apăsase uşor sus, aproape de creştet, apoi spre umeri, pentru a goni de departe puroiul. Un urlet sălbatic răgise[20] din suferinţa acelui nemernic.

„Aşadar ticăloşia doare tare !“ se gîndise Laurenţia ridicînd presiunea. Omul încîrligat tremura încă.

Mai uşor decît atinsese nu se putea. Avusese un sentiment de milă, de mila cea mai dispreţuitoare.

Cu tot dezgustul ei rebel, adăogase arma cuvîntului ; glasul, cu care se îmblînzesc şi fiarele. Şi, unind atingerea îndemînatecă şi catifelată cu îndemnul vorbelor, îşi îndeplinise oficiul ei scîrbos.

Omul păruse a se ruşina de cuvînt şi strîngînd dinţii într-o scrîşnire ce însoţea operaţia ca un fierăstrău, gemuse mai slab, domesticit, dar cutremurat de un fior asemene unei spirale electrice.

Laurenţia era palidă, cu fruntea prinsă într-o lespede, cu gîtlejul înăbuşit, pe cînd feşele culegeau coptura verde ca mucegaiul şi zeama galbenă a unei fiinţe parcă anume făcută din murdăria lutului omenesc.

Simţea revulsia pînă şi cu ochii — şi mecanic spunea, cu o voce asprită fără voie de mizeria îndeletnicirii, cuvinte de încurajare :

— Acum a trecut tot greul. Nu e aşa că te-ai uşurat ?... Să mai rabzi niţel şi pe urmă ai să te odihneşti bine... Mîine la pansament n-are să te mai doară !...

Apărările pe care corpul şi sufletul le iau instinctiv către lucrurile protivnice o izolau în plina lor realitate. Era abstrasă cu toate forţele sensibile de la lucrul ei abject. Practica abnegaţiunea ; slujba asta a carităţii nivela prin mizerie suferinţele, denaturînd calităţile şi netezind cusururile ; totuşi clientul de azi era repulsiv cu deosebire.

Subt influenţa vorbelor pacificatoare dar imperative, omul se domolise : „Asta e puhav de tot — gîndise Laurenţia — şi nu moare... Nu s-a dus cel puţin acolo, la bătălie, să-i pună capăt... Stă printre oameni ca o uimă pernicioasă, clocind viaţa asta bolnăvicioasă şi cu atît mai trainică !"

Îl lăsase din mîini cu un răsuflet adînc şi se spălase neisprăvit şi cu furie.

Omul uşurat, dar încă împuns de ultimile dureri, ieşise brusc fără să mulţumească, nici să salute, ridicînd gulerul murdar al mantalei lungi.

Urmase un tratament progresiv de cîteva zile, pînă cînd se drenase treptat tot, şi aproape se cicatrizase. Ca rezultat medical era un adevărat succes. De vreo trei zile aplicase ultimul pansament uscat, şi, mulţumită că a scăpat de el, îl concediase.

Ce vroia în ziua asta pustie şi albă ?... Nu se vedea nimeni jur în jur... Tot era gol de viaţă subt soarele rece...

...De unde răsărise ?... De-acolo de prin vreun fund de magazii, unde păzea, Dumnezeu ştie ce !

Smulsă din aromirea plăcută, mişcă alene capul, spre uşă. Omul înnegrea pragul. Mai curat parcă niţel, mic, uscat, galben, cu ochii neliniştiţi de aceeaşi iuţeală, care-i acidula caracterul respingător ca şi înfăţişarea.

Era gătit de sărbătoare sau poate părea numai, în atmosfera de repaos şi sărbătoare a zilei limpezi, a locului curat sub soare.

Avea ochii împăienjeniţi de o lucire cenuşie, ca un oţel brumat.

Poate tot din lumină.

Laura îl vedea foarte bine, fiindcă sosirea lui era aşa surprinzătoare în liniştea singuratică.

După ce scoase brusc capela turtită şi largă, tăcea lîngă uşă. Părea pironit de o idee.

—Nu mai ai nevoie de nimic, zise Laura distrat. Am terminat cu d-ta. Poţi scoate faşa, o poţi păstra... Cum vrei.

Şi sfîrşi.

Omul atunci, dimpotrivă, intră cu o mişcare hotărîtă.

— ...Vă mulţumesc, doamnă, prea mult şi vă sunt cu mare recunoştinţă... Eu chiar vreau şi doresc şi n-am cuvinte să spui, dar veţi dovedi... şi chiar felul meu nobil... Şi am a zice că dacă vreodată... fiindcă şi noi ştim... şi cea mai înaltă datorie de îndeplinit în conformitate cu tot ceea ce... şi care vreau să vă spui şi să vă cer ceva care ţin şi doresc...

— Bine, băiete, întrerupse Laura nedumerită şi plictisită de îngîmfarea asta stupidă. Spune ce ai de spus şi, dacă se poate, voi căuta să te servesc.

Întreruperea îi convulsă obrazul de nemulţumire. Îşi reluă suflarea.

— ...Dar dacă, fiindcă şi noi avem o educaţiune şi cunoaştem cele ce se cuvin, care răspund şi corespund... şi pentru îndeplinirea devotamentului...

— Bine, băiete ! zise silnic Laura. Spune mai repede ce nevoie ai ! La domnul prefect ? Sau cu armata ? Ca să ştiu despre ce e vorba.

Acum părea enervat şi reîncepu cu glasul mai pornit :

— ...Să vedeţi că şi noi ăstia ştim şi suntem în stare. — Apoi, într-un avînt liric : Cucoană moaşă, vă spui ! După cum că viaţa întreagă, cucoană moaşă !... Căci nu e după cum s-ar crede ! Eu, dascălul Gore de la Sf. Vineri... Un Dumnezeu din cer... şi nici diavolul... şi toţi cei şapte copii. Eu, dascălul Gore... Ca o icoană a sfintei, cucoană moaşă... şi nici cerul atîta... Pe cinste şi pe cuvînt... Pe muiere o omor cu toţi plozii ei... Urma ei să nu se vadî... şi nu se încape... Puterea mea... Cînd vreau ceva mi se face roşu dinainte ! Ca pe icoana de la altar... O să piară, cucoană moaşă, o să piară ! Să se rupă toate băierile din mine, dacă nu o fi cum vreau eu, şi vă rog, şi am venit să vă spui...

Laura se iritase de discursul acela, de prezenţa omului, de tot ce era stupid, impetuos şi zăpăcit în incursiunea, în solicitarea asta fără înţeles. Era un ridicol în sforţarea glasului, a cuvintelor de a se depăşi pe ele, de a se înălţa pînă la un nivel peste putere, dintr-o idee care lucra acolo dedesubt, în creierul acela zvîcnit, şi da asalt orb spre lumină ca o destindere tăioasă a unor energii, care vor plezni firul vibrant şi exasperat.

Se uită la el cu un dispreț uimit. O lua drept cucoana moașă. Nu avea nici o importanță. Timp pierdut să-i mai explice.

— Nu-nțeleg ! Spune ce ai de spus. Orice ar fi, dar deslușit. Dacă s-o putea, rog pe bărbatul meu.

Vorbăria asta extravagantă punea o notă de umor josnic pe liniștea sublimă a zilei, o turburare macabră acelei fericite amorțiri.

Cuvintele întrebuințate în nonsens, expresiile, luate din articole de ziare, alergau acum fără răsuflare, lovindu-se unele de altele fără să le poți aduna și lămuri, iar printre ele ideea fugea ca un cal scăpat și gonit.

Întreruperile Laurei ațîțaseră dezordinea, în loc s-o potolească. Bunăvoința ei silită, în loc să lumineze ceva, era parcă un aliment focului. Căci omul părea că aleargă zănatec în mijlocul unui incendiu, care izbucnește de prin toate ungherele și cuprinde tot mai mult locul.

Repetă îngrijorată :

— Voi spune bărbatului meu...

Omul pierduse acum chiar măsura vocei. Azvîrlea glasul din ce în se mai precipitat și cu violență. Vijelia creștea. O apă în clocot, al cărei abur saltă gata să izbucnească. Vedeai momentul cînd țevile vor exploda și creierul siluit de o presiune extremă va trece peste digurile rațiunii într-o explozie tumultoasă și disperată.

Laura își simți curgerea nesimțită a vieții absorbită. Îi stase sîngele. Păli încremenită.

Toate aspectele acelei scene neașteptate și neînțelese se șterseră. Rămase un singur lucru : frica !

Pronunță cîteva cuvinte pacificătoare, cu o voce mată, ca să nu zdruncine nimic, nici prin bine, nici prin rău.

Le rostea cu precauțiune, cum așezi niște explozibile. Erau un acompaniament de temporizare. Printr-o lunecare nesimțită a privirii își mută ochii pe ușa închisă, cu geamul ei orbit de soare înapoia peronului alb și pustiu. Încercă o mișcare, care aproape să nu aibă mobiliate spre aceeași ușă, ținta ei pasionată.

Glasul omului se ridica, se lăsa, sacadat, violent, ostenit, fără legătură cu vorbele ce nu mai erau unite nici două cîte două.

...Omor... fericirea... Dascălul Gore... Jurămîntul... şapte copii...

Laura nu mai avea nici un fel de abundenţă. Ideile îi pieriseră reduse la noţiuni puţine... E nebun... Sunt singură... Să ajung la uşă.

Paşi amestecaţi cu voci depărtate foşniră undeva ca o undă de vînt : cercetaşii !

Simţurile ei ascuţite ştiau acum bine în ce direcţie sunt.

Dar la ce distanţă ? Cît îi era auzul de fin ?... Poate erau departe !

Avalanşa creştea. Ruptă ca din munte se prăvălea peste prăpăstii în salturi.

Unde oare încăpea vifornița în omul mic, care acum îi şuiera vorbele printre dinţi, scuturat ca o sîrmă sub descărcări de fluide uriaşe ?

Răutatea feţei uscate o crispa, lividă. Trei cute, săpate ca şanţuri, împărţeau fruntea îngustă, ca tăiate fără sînge cu un topor lat. Avea o culoare de carne pămîntie, un fel de lut cafeniu. Dihanie urîtă şi ciudată, fără de nume hotărît în scara animalică, dar cu toate poreclele şi privilegiile omului.

Îmbrăcat cu mantaua cea lungă şi veche, azi periată ca de sărbătoare, atîrnîndu-i pe trupul mic şi slab, încordat în muşchii striaţi tare la suprafaţă, aşa cum apăreau pe mîinile învrăjbite, semăna cu o sperietoare în porumbişte.

Deşi primejdia creştea, Laura era acum mai calmă. Cugeta rece şi fără milă : asist la acest lucru grozav !... Se apropie... Văd minutul cînd raţiunea, care singură lămureşte existenţa, va trece din clocotul dezordinii supreme dincolo, în întuneric şi rătăcire... Am în faţa mea un om care înnebuneşte... Dacă mişc sau vorbesc, pot grăbi clipa şi nu pot şti ce va face maşina dezlănţuită fără paznic.

Tiptil, pe brînci, ca apaşii, după cele mai recente modele ale educaţiei de cinematograf şi ultima noutate de farsă şi de joc, unul din băieţi se strecurase pînă la uşă, tîrîndu-se pe asfaltul cald.

Adinioarea, cînd îl strigase Laura, se ascunsese îmbătat de lumină şi de joc isnav. Acum venea tîrziu după chemare.

Se ridică dintr-o dată agil în dreptul uşei şi cu aere serioase şi pocăite îşi pregăti scuza şi minciunile.

Dete uşa la o parte într-o tăcere mai neliştitoare ca orice apostrofă — şi păru că libertatea întreagă a lumii dinafară, tot orizontul către care poţi alerga nesfîrşit pînă dincolo de toate primejdiile, tot aerul — tot — pe care îl poţi aspira ca să răsufli dintr-o asfixie ucigătoare, toată apărarea unei escadrile de salvare, tot — sosise cu gestul încet şi mirat al copilului care, rezemat de peretele uşei desfăcute în toată lărgimea ei, sta timid şi nedumerit.

Laurei i se urcă sîngele în obraz.

Omul amuţise dintr-o dată, ca şi cum i s-ar fi pus cătuşe peste tot.

Băiatul deschise buzele ca să spuie ceva.

— Bine ! îi zise Laura cu un glas în care toate strunele încleştate sunau dintr-odată : şi spaima deznodată, şi bucuria mîntuirii, şi reproşul amar şi blajin pentru primejdia acum izbăvită.

Băiatul auzi acea vibrare, nu înţelese nimic decît ce spunea sufletul, decît accentul dramatic al vocei. Se roşi cu faţă, cu gît, peste urechi, peste frunte, se roşi ca de un blam aspru, de o pedeapsă ruşinoasă. Nu mai spuse cuvintele uşoare cu care venise pe buze.

Ea se întoarse către omul mic, către dascălul Gore de la Sf. Vineri, către dihania cu muşchi striaţi ca un fierăstrău, cu sînge de absint rînced, de floare pe mucegaiu — către micul om de pămînţel galben hrănit cu puroiuri.

Cu glasul unei uri fără seamăn, cu glasul cu care dai drumul asasinului tău, atunci, chiar asupra crimei, înainte de reacţiuni şi de generozităţi finale, îi spuse : „Bine !"

Printre ea şi cercetaş, prin ulicioara piezişă a spaţiului liber, mica fiară, bietul cumătru al nebuniei, trecu. [21]

Avea buzele albe, nu aşa cum pălesc buzele — albe ca şi cum un strat văros s-ar fi depus pe ele — şi ochii

erau șterși, parcă făr' de pupile, ca o apă unificată și turbure.

Dispăru deodată din lumina pragului — probabil strecurîndu-se pe lîngă zid cu pașii șovăielnici ca de bețiv — și ușa lăsă iar deschis liber, clar și imens, peronul, cîmpul, orizontul.

Erau acum doi. Nu-i mai era frică! Dar nu trebuia cumva să mai plece băiatul :

— Să dizolvi pastile de iod! Nu mai avem soluție!

El se repezi stăruitor să-i îndeplinească ordinul.

Laura simți că picioarele o dor tare. Se așeză pe scaun.

Năvălea în ea ceva viu care o slăbea, îi lua energiile, readucîndu-i viață.

— Mi-a fost frică, Vintilă! spuse cu un glas de copil.

— Era așa de frumos afară! răspunse băiatul mîhnit.

Laura nu-i vorbise niciodată așa apropiat. Copiii, ca și cățelușii, ca și femeile, sunt mici animale domestice, care se conduc după glas și adulmecare.

Vintilă se apropie cu o mișcare alintată și puse mîinile pe speteza scaunului :

— Un bețiv! zise, dintr-odată comunicativ și familiar. Apoi, îngroșînd glasul : Nu mai pune el piciorul pe-aici. Îl omor eu!

Copiii și nebunii omoară ușor.

Laura se reculese. Se gîndi că în meseria doctoricească și în practicarea milosteniei sunt riscuri.

Un nebun!... Dar ce va fi vrut? De ce sosise la ea cu criza lui?... Din obiceiul mecanic care îl aducea pînă deunăzi la infirmerie?

Nu înțelesese nimic din ce spunea. Din amalgamul absurd de idei pompoase și vorbe ridicole, se reliefau puține indicii.

...Intră Cucoana moașa iluminată și încălzită ca o zi de mai. Laura nu avea poftă de expansiunea ei clevetitoare. Venea din oraș; tîrgul pentru ea era mort, și moarte toate măruntișurile. Trăia subt flamura neagră a războiului, azi înălbită de soare. Trăia din hrana lui consomptivă, din trude și zbuciume ascunse. Se pregăti să plece.

Avea încă o tensiune mare din tragedia de-adineaură.

Nu se întîmplase nimic. Ei, nu i se întîmpla nimic niciodată. Faptele în viața ei erau o foaie albă. Nu aceea pe care nu au ce scrie oamenii fericiți și fără Istorie. Aceea care lasă pustie viața celor fără întîmplări, ca și morți, pentru a fi vegetat pe de lăturea a tot ce unduie și făptuiește.

Totuși i se întîmplau lucruri neobicinuite. Tragedia azvîrlea adesea pînă la ea fluturarea mantiei ei regale și sumbre și, pe locul ei neînsemnat și nemișcat, o ținea învăluită într-un fald de viață intensă.

Un om adineaurea înnebunea subt ochii ei. Văzuse la spital turbarea durerilor și misterul rigid al morții, și totuși saltul ăsta mortal din lumină în beznă, îi părea mai cumplit.

Pentru ea singură se desfășurase comedia macabră. Intrat acolo încă în firea lui, simțise cum roatele deodată derapează, cum motorul fierbe gata să zbucnească.

Micul viezure al gîndului — straja ciudată pe care nu o vezi, nu o prinzi, dar în care ai căpătat credința că stă de vigilă [22] ; viezurile care saltă și scapără și șerpuie, dar nu pierde pasul și drumul de pe orice piezișuri ar vagabonda — fugea, pornise, nu se mai oglindea în ochi, era gata să iasă din cetățuia ferecată, pornind pe peronul alb, dispărînd în cîmpul deschis ; iar în casa minții fără de zăvoare, vînturile aveau să sufle răsturnate.

Ei, Laurei, omul mic cu ultimele frîne slobozite și galopînd dîrz peste cîmpi pe cursierul spumat al unei grandomanii pătimașe, avea să-i ceară ceva — nu micile favoruri cerșite de oamenii de soiul lui — Ceva — probabil mare, așa de însemnat, încît crescuse în el pînă nu mai încăpuse.

Laura simțea că teatrul funambulic al vieții îi oferise o grandioasă producție. Măreț teatru, în care spectatorii ca niște copii nevolnici înmărmuresc de frică ! Din tot curajul, din toată cuminția, atît se deslușise : „E nebun !... Mi-e frică !"

A doua zi, Laura, pătrunsă de umezeala burhaiului și de tristețea gîndurilor călătoare, uitase episodul.

Cucoana moaşa sta în infirmerie rebegită într-o scurteică verde, şi foarte domoală, prin excepţie. Nu pleca în oraş şi tocmai nu era nici acolo nimic de lucru.

Laura scoase tricotajul, care putea deci spori, şi o consultă asupra unui punct ce trebuia să dea rotunzimea bonetului de lînă.

Serviabilă, i-l arătă ; apoi :

— V-am lăsat ieri singură, doamnă, şi aţi avut o neplăcere ! Am dat eu un faier ştrengarilor ăia ! D-ta eşti prea bună. Eu îi mai trag de chică, de urechi, pe ici, pe colo !

Laura se uitase la ea mirată. A, da !... Îi povestise băiatul Vintilă !... Oamenii vorbesc... uitase... Ea nu vorbea... Asta nu însemna nimic. Dealtfel, era simplu şi firesc...

Tăcu. Era aşa de înfiorată de tristeţea zilei şi atîtor socoteli rele ale rosturilor ei.

Moaşa spunea înainte :

— A înnebunit, se vede, săracu, de tot ! Uitasem să vă spui că a întrebat pe toţi împiegaţii din gară cine e cucoana care l-a îngrijit. Ei, neştiind că d-voastră vă osteniţi cu toţi bolnavii de rînd, au crezut că eu am curarisit pe nespălatul ăla. „Ei ! Cucoană moaşa ! mi-a spus şeful, are să te ceară de nevastă un domn frumos, fiindcă i-ai scăpat viaţa. Aşa e cînd eşti văduvă şi nostimă."

Cucoana moaşa nu scăpa nici o ocazie, care-i putea aduce aminte că e nostimă... şi că e văduvă.

Laura ridică ochii la ea după împletitură :

— Da ! zise.

Intra un tren militar în gară. Strînse lucrul nervos şi cu paltonul aruncat peste şorţ ieşi pe peron în burniţeală. Acolo, în mişcarea aceea de soldaţi, de călători, avea iluzia că poate afla ceva de departe, că se poate într-o zi să-i apară ceva neaşteptat şi fericit — sau cineva.

Cînd îşi relua locul şi lucrul îi clănţăneau dinţii de frig. O umezeală pătrunzătoare. Moaşa plecase. Prin gloata soldăţească, cucoana moaşă era în elementul ei. Totdeauna găsea ceva de lucru.

Caritatea ei spornică se întindea asupra orice şi oricui cu acea supraabundenţă a temperamentului ei neliniştit. Cel mai puţin, atîrnată de braţul vreunui militar valid, îl sprijinea galeş, exprimîndu-i astfel patriotismul ei cald şi îndulcindu-i rănile viitoare. Aşa erau de turburate timpurile, încît „punctul de vedere" abia părea mai deosebit de uzul comun.

Cuvintele ei de-adineaură coordonau pentru Laura intermitenţele absurde şi nonsensul năvalnic al discursurilor micului om galben.

Cu solemnitatea mantalei periate şi cu pompa vorbelor distinse, venise să-i ceară mîna. Ei, Laurei!

Nu erau atunci vremuri cînd comicul cel mai burlesc te putea înveseli. Paiaţele erau funebre şi rîsul silnicit.

Pe cînd se clătinau hotarele şi se roşeau orizonturile, în marea încăierare a oamenilor care se schingiuiau să scrie epopee, în mizeria tuturor şi a fiecăruia, toate culorile vieţei, culorile ei de curcubeu cu derivate luminoase de nuanţe, cu artificii şi proiecţiuni, se cerneau într-un inform cenuşiu.

În mijlocul acestor probleme întunecoase care înăspreau egoismele, dascălul Gore de la Sf. Vineri îi dedica pe al lui.

Îi oferea numele, avutul, situaţia, toate energiile nobleţei lui de om. Îi imola, cu un gest de pasiune antică, cei şapte copii şi pe femeie, mama lor!

Şapte copii? Bieţii de ei! Insule purulente. Născuţi din omul galben şi din femeia trudită, otreapă de bordei sărac.

Mai bine morţi decît purtînd în viaţă apele verzi şi mîlul cafeniu, în trupurile nemernicite, cu muşchii atrofiaţi, cu dungile stupefacţiei pe fruntea lor îngustă de moştenitori sărăciţi ai netrebniciei!

Mascarada asta nu avea nimic glumeţ. Decorul, ca şi gesturile, ca şi armele tragediei, erau impunătoare.

Cum se născuseră la dascălul Gore aste simţiri nobile şi zguduitoare?

Pe cînd îl îngrijea, din revulsia interioară a Laurenţei emana în cuvinte, în gesturi, o aversiune abia cumpătată de cuviinţă. Cu glasul, cu fiinţa, se da înapoi de el.

Părtinitoare, păcătuise cu acest păcătos, lipsise de la bunătatea umilă şi deopotrivă, pe care o închinase durerii tutulor. Cum, atunci ?

...Mîinile ei curate, pe care şi le pedepsea, îl îngrijiseră. Mîinile ei încătuşate şi zadarnice, pe care nimic nu le păta, lipsite chiar de clarobscurul modelat al acelor contururi, pe care micile atingeri ale uzului comun îl dau mîinilor ce au încercat viaţa. Flori palide pe doliul sufletului ; asemenea mîinilor acelea care, ca nişte cupe prelungi, crenelate de degete rigide, dospite dintr-o pastă cerulee cu sidefări cristaline, stau atîrnate fără legătură anatomică în marginea manşetelor dantelate, pe portretele primitive de femei medievale, îmbrăcate în matitatea catifelei negre.

Portrete fără de mlădierea vieţii, dintr-o artă care nu înviase încă, fiindcă modelele ei claustrate în cetăţui de piatră şi în somnul conştiinţei, treceau pe platforme de donjoane, de la o poartă a vieţei la alta, ca nişte umbre mobile şi nu putuseră oferi artei forme modelate de o pasiune vie. Mîinile ei curate.

...Pe mîinile Lady-ei Macbeth stau petele indelebile ale crimei. Frumoasele ei mîini regale flabelate cu sînge, din ambiţie şi patimă !

Aşa, mîinile mici, uscate, cu muşchii striaţi violent, mîinile învrăjbite ale dascălului Gore ofereau Laurei crime capitale, din ambiţie şi patimă, în numele unei legi încuiate acolo în apele verzi şi galbene ale sîngelui, ce înflorea insule purulente şi hrănea mîlul din care era frămîntat micul om nelegiuit. Urîte sau frumoase, mîini criminale !

Laura îşi aminti de mîinile ei albe şi reci pe gîtul încins de bubă. Ştia ce abjecţie a drenat de acolo, lucrînd profesional cu decizie rece şi crudă, ca pe un manechin. Cum, apăsînd de sus de pe occipite, de jos din omoplate, gonise cangrena.

Ştia ce greutate tîmpă trebuie să fi încarcerat simţurile şi trupul bolnavului. Îşi amintea dîrza brutalitate a omului înveninat de acel rău şi uşurarea aspră a nenorocitului trup care zbîrnîia sub ultimele radieri ale unei suferinţe curmate sub mîinile ei.

Mîinile ei congelate în sacrul purității, umblaseră ca niște instrumente agile în buba necurăției. Înțelese că era un traumatism direct al curățirii pe stîrv, care degenerase în acea aberațiune. Mîinile ei erau de vină !

Omul luminat din acea cloacă, printr-o necesitate egoistă de bine, năzuia acum către salvatoare.

Deodată cu acel putregai, printr-un instinct inconștient de purificare, vrea să azvîrle tot ce se amalgama și deriva din viața lui dinainte : o femeie și niște copii !

Vroia pe cea care îi îndulcise mizeria.

Recunoștința lui mojică, și care nu se exprimase nici măcar prin vreo mulțumire de bunăcuviință, prelucra înăuntru binele. Și binele, acolo în lutul pernicios, înflorea flori de stupru.

Laura nu știa că ceea ce semeni, grăuntele divin, albul și lumina nu au ființă pură decît sterile, singure. Azvîrlite în brazdă mocnesc din ea, încolțesc în alte simțuri, se prihănesc și fermentează blestemul din care nasc monștri.

Procesul descalificării nu-l știa. Nici că dascălul Gore, purtător de monștri, era o avangardă trimisă de pătimirile nebănuite ale vieței ce sînt în mers spre noi.

Rece, aspru, sarbăd. Laura gîndea : „Am pus mîini curate pe bubă și bestia izbăvită de rău vrea să-și asigure leacul".

„...Ca pe o icoană !"... Cu toate că purta livreaua comună a carității, înțelesese că e o cucoană. Nu era din cei care nesocotesc distanțele sociale. Îi știa boierimea.

Recunoștința i se dezvolta inform.

În nopțile de gardă, de-a lungul magaziilor goale, cu gîtul sucit ca un strigoi, ca o pasăre de noapte cu aripi de pulpane veștede, pe cînd orizontul gol, limpede, mut, așternea o pînză de oțel, dincolo de care erau cei care mureau de bunăvoie, dascălul Gore, aprig cu scumpa lui sănătate, se înălța cît mai sus, urca gîndul spre icoane din biserici, puțina lumină a minței i se silea spre lumina care iradiază din bolte, și acel gînd sta suspendat ceasuri după ceasuri, amețit în echilibristica lui cutezătoare pe o sîrmă subțire.

Atunci se pregătiseră cuvintele zăpăcite, rupturile de fraze pompoase, tot luxul îngîmfat și caraghios al ofrandelor.

Ziua, dascălul Gore vroise să afle cine era infirmiera binefăcătoare. I se spusese că e moașă.

Barierele se micșoraseră și gîndul maniac luase o formă hotărîtă, care scobora icoanele din perete. I se păruse că această unire între doi oameni cu profesiuni libere se poate face. Urcat pe treptele lui pînă la cea mai mare înălțime, dascălul Gore oferise cucoanei moașe viața lui.

Totuși, o intuiție a distanțelor urca iarăși logodnica în rame și formulele se zminteau din nou în creierul despresurat din coptură, care își rătăcea puțina lumină în piezișurile grandomaniei și ale patimii.

Cînd se simțise pregătit pentru ceremonialul cel mare, venise tot sus, în echilibru nestabil, pe sîrma subțire.

Întreruperile Laurei îl descumpăniseră. Agățat printr-o sforțare supremă, se legăna zbuciumat, înainte de a se desprinde de suportul slab, și a se prăvăli în beznă.

Sub ochii Laurenției, dascălul Gore, într-o ofrandă supremă, abătut între aspirațiune, neînțelegere și realitate, înnebunea.

În fața nebunului, Laura cea încordată și resemnată relelor își recăpătase frăgezimea și slăbiciunea. Îi fusese frică numai un minut. Apoi iar rămăsese cu simțirea strepezită, cu gîndurile nimicite.

Vocea copilărească a băiețelului îi reveni în minte: „Am să-l omor!“

Așa vine vorba! Bărbatul, omul, e născut asasin. Puterea distrugerii se afirmă în el ca și a creației. Născut, el naște; muritor, el poate ucide. Din aste două forțe elementare, una îi e interzisă de legea morală atît cît nu se răzvrătește.

Nu omoară. Dar amenințarea lui putincioasă se risipește în cuvinte de clacă: „Am să-l omor!“ Și uneori omoară!...

Acum se sculaseră oameni de pretutindeni în vrajbă și fierbințeală ca să omoare. Era război.

Ca să omoare pentru... mai bine... Mai binele, care înflorea ciuperci otrăvite în rațiunea popoarelor de pe malurile tutulor apelor, din aluatul tutulor malurilor.

Rupînd echilibrul și spînzurați deasupra lor înșiși, își făceau drum prin moarte spre mai bine — prăbușind ceea ce le încurca drumul spre refacere și înnobilare.

Pentru icoane în biserici — pentru o lumină iradiată pe fruntea idolilor — pentru ca bubele sparte, scurgînd puroiul, să descongestioneze cerebrul națiunilor — pentru ambiție și patimă — pentru triumful egoismelor. Așa... pentru că mîinile curate ale unui ideal ostenit de a fi zadarnic, atinseră răul și turburaseră puterile creatoare și ucigașe. Era război! Da, oamenii ucideau!

Dar Laura nu se gîndea la nimic. Avea în ea ceva aprig. Ținea igliţile înfipte în lîna albă.

Nu se gîndea nici chiar la logodnele de pe lume, tristele logodne de război, pentru ca ironia vulgară a acelei orfande s-o umple cu un dezgust întristat.

În mijlocul tumultului morței spre înviere, nu se gîndea la tot ce moare și renaște. La tot ce se duce și la ce are să vie. La ceea ce purtăm încă în noi și totuși e pornit spre marea deșărtăciune; la tot ce nu avem puterea de a presimți decît prin puterea de a trăi și nădăjdui; la ceea ce are să fie, s-a și îndrumat poate de pe locuri necunoscute și călătorește spre noi, nu se gîndea!

...Laura nu știa că odată își va aduce aminte de solemna cerere a dascălului Gore și o va povesti zglobiu, ca pe un tril de allegro, cu acea vivacitate spumoasă a spiritului, rezemat pe minunatul tempo de brio al inimii fericite.

...Nu știa că într-o zi problema împerecherii îi va părea asemenea unui oaspe — noroc, întîrziat și înstrăinat, care a sosit și nu se poate opri, pe care femeia îl privește de pe prag, trecător mut dar nu orb, în ai cărui ochi ca în apele dulci și adînci, se nasc și se scufundă catarturi de corăbii încărcate cu roade scumpe.

...Nu știa că dascălul Gore, orbit de dorințele lui păcătoase, îi va părea cîndva cuminte, fiindcă a dat existență năzuinții lui imposibile, prin curajul peste puterile

lui de a vorbi: fiindcă şi-a sfărîmat închipuirea, dar a trăit-o în clipa cînd se năruia cu ea.

...Nu ştia că alteori dascălul Gore, cu donquichotismul lui ridicol, îi va părea un frate al tutulor viselor absurde, lovite de dizgraţie.

...Nu ştia că va fi un timp cînd puroiul se va răzbuna. Se va răzbuna că l-a purificat, că i-a împiedicat apele subterane să crească. Se va răzbuna pe mîinile ei, care atunci vor fi cupe vii.

Nu ştia că şuvoiul sîngelui verde, şi mîlul făpturilor galbene mişună pretutindeni, ambiţioase şi răzbunătoare pe dispreţul inocent.

Nu ştia că orice suflet, care se coboară şi surîde blînd idolatrilor, e smuls din rame, dus în vizuine şi profanat, întunecîndu-şi din ură şi din crimă icoana clară în ochii credinţelor scumpe.

Nu ştia că vreodată amintirea dascălului Gore, care, investmîntat în suprema lui demnitate, venise cu dania ciudată a numelui şi vieţii lui, îi va apărea gravă cu tot ridicolul ei. Nu ştia că vreodată, cînd rubinul îndurerat al sîngelui ei curat va hrăni toată fiinţa cu un gust amar, într-un sarcasm suprem, va crede că dascălul Gore, aprinzînd toate candelabrele în biserica săracă a minţii lui, îi făcuse cinste.

XII

CA SĂ TE POMENESC

Lîngă scară, Laura avu aceeaşi ezitare, pe care nu şi-o putea stăpîni, pe care o avusese şi în sara întîia.

Îşi amintea bine sara aceea. Venise tîrziu pe la 7 la spitalul instalat în localul liceului de Crucea Roşie a doamnelor, cu speranţa de a nu întîlni pe nimeni. Întristarea ei era sălbatecă: nu suferea vorba, prezenţa nimănui.

Din treacăt întîlnise grupul doamnelor care plecau, schimbînd vorbe, ordine, rîsete, discuţii, chiar dispute. În urma lor, *hall*-ul mare tăcuse, stîngînd trist ultimul

ecou de pași, de voci. Intrase în cancelarie. Venea să-și reguleze și ea orele de serviciu — să-și ofere devotamentul fervent și timpul ei dureros și zadarnic. Să dea și să ceară Carității, cu care va alina și care îi va da prin muncă, uitare și alinare.

Plecau !... Și cine rămînea ? În dreapta, în stînga vestibulului imens se lungeau coridoarele și înapoia lor erau sălile triste, mari, sălile suferinții. Avu un fior. Nu le vizitase încă...

Dimineața, lucrînd la infirmeria gării, se deprinsese cu dureroșii drumeți, cu musafirii sîngerați ai patului unic. Ochii ei triști se adînciră în umbra tragică a sălilor necunoscute.

... Dacă plecau toate, cine rămînea ? întrebă pe directoare. Era ora mesei de seară ; după ce își consacraseră toată ziua bolnavilor, se duceau la căminul lor să se odihnească, să-și îngrijească puțin de familie.

Da, desigur ! Era just. Dar cine rămînea ?

Doctorii plecau și ei. Personalul permanent se așeza la masă. Răsuflau puțin. Era drept. Dar „ei" cu cine rămîneau ? Durerea nu are odihnă. Tocmai sara ? La ora lupului... cînd frigurile cresc și mintea aiurează, cînd mîinile se frîng și buzele se tînguiesc, cînd trupul se zvîrcolește și sufletul plînge.

Sara boala e mai grea.

Propuse directoarei să vie ea singură de gardă peste tot spitalul de la 7 — 11. La 11 sosea echipa de noapte : două dintre doamne, care se asociau după simpatie ca să facă de noapte mare. Făceau două-trei inspecții, dînd ajutoare imediate sau cerînd pe ale doctorandului care dormea în spital. În pauză se odihneau pe canapeaua din cancelarie. Așa era rînduit. Ideea Laurei era bună. Porniseră chiar atunci să-i arate localul. Prinsese în ochi numaidecît dispoziția saloanelor de jos, legînd de îndată cu ele o familiaritate. Era cîmpul de luptă, pe care-l explora cu întîia privire.

Dar lîngă scara mare ce urca la etajul de sus, directoarea își luase bună sara :

— Sus e la fel !

— Cum ? Și sus ? întrebase ea fără rost, cu o semiafirmare, cu o jumătate de îndoială.

Se uitase în sus cu rea-voinţă, cu o ezitare neexplicabilă, aceeaşi pe care o avea de atunci în fiecare sară. Îi era niţel frică. Da, frică ! Cu toate astea, de atîţia ani nu-i mai era frică de nimic !

Punea piciorul pe prima treaptă încet, cu îndoială ; şi de sus, din serpentina scării largi şi întunecoase, spre care îşi înălţa capul, cu o mică sforţare a gîtului, ca şi cum ar fi voit să primească drept în faţă un pericol, i se părea că vine ceva. Nu oameni, nici umbre. Ceva care ar rămîne din om în umbră.

Umerii şi-i încorda puţin. Totuşi nu avea cine veni de la spate ! Frică ? da... foarte puţin... Numai un minut... Ca atunci cînd era copil la şcoală şi fugea nebuneşte de-a lungul dormitoarelor goale — tot la ora asta ! — speriindu-şi umbra uşoară ce o preceda şi gonită de la spate de mii de umbre. Cu inima zbătută, cu răsuflarea vijelioasă pînă ce ieşea la lumina zgomotoasă şi în pragul clasei, sta un minut, cu părul zăpăcit pe frunte, pe umeri, cu ochii ficşi de spaimă ; şi peste un alt minut rîdea cristalin din grumazul liberat, răsuflînd adînc, desfătată, cu mîna pe inima care se domolea încet.

Acum nu fugea. Punea piciorul încet, apăsat ; se oprea de la imboldul fugii cu toată raţiunea. Urca aşa, parcă împiedicată în cutele largi ale şorţului alb, palidă ca o vedenie, cu respirarea oprită pe buzele strînse, cu ochii aiuriţi, urca anevoios treptele largi, care şerpuiau lin în întuneric.

Sus nu găsise nimic „la fel". Sălile aveau altă împărţeală. Ceva antipatic, dosnic. Un teren pe care călca cu sfială. Zile după zile nu reuşise să-şi fixeze bine planul etajului şi pînă la urmă păstrase o impresie de labirint — era dezorientată. Trecea prin săli ca o somnambulă şi şirul lung de umbre albe culcate îi păreau stafii. Nu-şi simţea nici o legătură, nici cu locul, nici cu oamenii. Erau tot dureri ! Îşi făcea datoria, dar nu venea iubirea !

Vaietele o iritau chiar, trebuia să se dojenească. Prin coincidenţă erau mai uricioşi, mai nedisciplinaţi. Acolo erau veşnic protestări, neorînduieli, mici încăierări de la un pat la altul.

Poate că nu era o simplă întîmplare. Izolaţi de mişcarea centrală a sălilor de jos, unde erau pansamentele,

farmacia, tot furnicarul, se simţeau mai singuratici şi erau ursuzi, ca toţi părăsiţii. Planul camerelor, topografia aceea vădit antipatică îi influenţa poate şi pe ei. Viaţa oamenilor e legată de felul cum cortul lor se uită spre soare.

În sara asta, Laura prelungise vizita de jos. Acum se grăbea. De cum urcă, întîlni pe Maria cea mică — erau mai multe Marii — supărată şi ocărînd meseria. Maria mică era una din infirmierele bune, supuse, îndatoritoare.

— Ce e, Mario ?

Bolnavii erau nesuferiţi. Toţi vreau ceva — nu le mai intrai în voie... acum „Ţiganul" cerea să-i schimbe aşternutul... Ceilalţi ţipau că nu mai pot sta cu el în sală... Noaptea nu se umblă la odaia de rufărie — lenjera era la masă... Nici să mănînce n-au oamenii linişte... Un iad !

Tocmai suna 9. La 9 plecau şi infirmierele ; rămînea una de ajutor pretutindeni.

— Du-te, Mario. O să-l schimb eu.

— Dumneavoastră ? Nici gînd !... Lăsaţi, că n-o muri el pînă mîine !

Maria avea pentru Laura acea simpatie care selecţionează oriunde sunt oameni mulţi la un loc. Nu vroi s-o lase singură. Scoborîră la lingerie. Era lumină înăuntru şi uşa închisă.

Laura pretinse lucrurile de care avea nevoie, cu o autoritate blîndă. Cu un surîs cam acru, doamna Alexiu, în camizol frumos cu broderii albe, dădu tot ce i se cerea. „Fiindcă ziceţi dumneavoastră !" Sus, Maria o ajută. Bolnavii protestau, cereau să-l ia de acolo pe ţigan. Era sala cea mai răzvrătită, cu veşnice doleanţe, unde cărţile de joc apăreau şi dispăreau ca prin farmec, unde fumau neisprăvit, unde cereau favoruri şi exprimau pretenţii. Nu-i durea oare nimic ? Ce fel de rău vor fi avut, care le lăsa spiritul liber pentru atîtea nimicuri ? Picioare în gutiere, mîini bandajate !

Printre ei, doi-trei, toropiţi de suferinţă, zăceau în tăcere. Unul lîngă părete, cu o congestie, mereu friguros, pe cînd ceilalţi cereau ferestrele deschise ; altul, cum o vedea, îi povestea pe lung durerea lui. Îi cunoştea pe toţi din treacăt. Erau săli multe şi trebuia să semnaleze gardienei de noapte toate accidentele, toate nevoile.

Spiritele dezordonate, nesupuşii erau chiar lîngă uşă. Laura, de cum intra, simţea atenţia lor ironică şi gîlcevitoare. Abia aşteptau să aibă un pretext de încriminări. Şopteau între ei, cu cărţile de joc rău ascunse sub plapomă, îşi rîdeau unul altuia; şi ceea ce murmurau, îi părea Laurei insolent.

Nesuferită sală!

— Jucaţi cărţi? Sunteţi desigur bine de tot! Vindecaţi? Cu atît mai bine!... O să vă osteniţi totuşi stînd mereu aplecaţi peste joc... şi nici nu e permis!

Le vorbea încet, aproape timid.

— Să ne dea afară, doamnă! Mai bine. Scăpăm şi noi. Jucăm sara puţin... nu vă supăraţi! Ziua e destul balamuc aici!

Aveau un glas provocator.

Cum să te superi pe bolnavi? În adevăr, nu era aşa veselă viaţa de spital! Pînă la urmă, nu şedeau acolo degeaba. Trebuiau să se vindece... Atît mai bine dacă se simţeau bine dispuşi... Era destulă tristeţă peste tot.

Trebuie să fi fost tîrgoveţi... Îndrăzneţi, nepăsători... Acolo nimeni nu avea altă biografie decît a buletinului medical. Cine erau? După ce norme sau hazarduri erau adunaţi acolo, în aceeaşi încăpere, subt eticheta lipită pe uşă: „Sala no. 11". Erau răniţi, bolnavi, soldaţi! Suferinţa era singura explicaţie a prezenţei lor, ca şi singurul fir conducător al purtării Laurei cu ei. Toţi trebuiau îngrijiţi, toţi trebuiau iubiţi.

În seara aceea era gîlceavă mare. Pichetul, întins cu toată cutezanţa cărţilor aşternute la vedere, sta sfidător, şi un tumult de reclamaţii tulbură auzul Laurei, predispus şoaptelor şi gemetelor: Asta nu se mai putea suferi!... De ce nu zvîrleau de acolo pe ţigan? Un ticălos, care le cobea pe cap ziua şi noaptea... murdar... infect...

— Am să spun mîine să-l mute.

Se liniştiră puţin.

— Mîne! dar pînă mîne, spuneţi-i să tacă, că-l omorîm.

— Nu-l doare nimic, numai de ticălos ce e, nu tace. Boceşte întruna, cioara!

În fund, lîngă părete, ţiganul amuţise. Laura se apropiase de patul lui şi făcuse un pas înapoi. Din

pachetul de fese albe, proaspete, pătate de sînge, ieşea o duhoare ce nu se putea suferi. Ceilalţi rînjeau. Îi aşeză totuşi patul — cumplită îndeletnicire ! — şi stătu lîngă el.

Era o trepanaţie făcută chiar în dimineaţa aceea. Capul acoperit de bandaje era hidos de văzut. Printre ele apărea faţa neagră — vînătă, bărboasă şi gura ieşea dintre două fîşii albe, zdrelită, oribilă ; gîtul, ţeasta erau complet împachetate, dar sîngele, puroiul străbătuseră...

„O trepanaţie ! gîndi Laura. Problematică minune !"

În adevăr, nu-l puteai vedea, nu-l puteai simţi aproape de tine. Acum gemea subt broboadele lui, fricos, încurajat totuşi de prezenţa doamnei.

— Ce ai ?... Ce vrei ?

Începu un bocet nelămurit. Vorbea greu din cauza buzelor rupte. Capul îi fusese zdrobit. Săracu ! Emanaţia aceea putredă, care ieşea din el, îi pătrundea Laurei prin nas, în ochi, în creier, pe sub piele, şi o sufoca.

Ar fi vrut să fugă. Căuta să-l potolească şi să deslușească ce cerea. Vrea doctorie... Vrea apă... murea de sete... Cuvintele străbăteau prin peticele acelea, prin buzele acelea diforme, gîngav, astupat, întrerupte de o văietătură ţigănească plină de invocaţiuni, de blagoslovenii. Ai fi crezut că e o farsă macabră, atîta ridicol era în contrastul dintre isonul acela lăutăresc şi cumplita arătare ciclopică a chipului mutilat.

Un ochi era cuprins subt boneta pansamentului ; cellalt apărea singur, vînăt printre baiere.

Acum gîlcevitorii rîdeau cu poftă mare :

— Să mai vadă şi cucoana cum o ducem noi cu ţiganu !

Ea ar fi vrut să fugă. Îi era groază şi scîrbă de ochiul lui, de gură, de vorbele acelea miloage... şi mirosul o năbuşea.

Cu o mînă nesigură, luă apă cu o linguriţă şi se pregăti să-i dea : „Mor de sete", zisese.

Trebuia să i-o toarne încet, cu băgare de seamă, uitîndu-se bine le el... Să i-o toarne pe gură — gura aceea ! Înghiţea cu aviditate... Mai vrea... Multe linguriţe... Da ! Doctorie o să ceară doctorului... pentru somn... Da... Şi pentru durere de cap... Da ! O să ceară acum. O să-i aducă îndată... O explozie de binecuvîntări...

Vru să plece... Trebuia să plece : să ceară doctorii. Chiar dacă o bombăni-o niţel doctorandul... Ea nu prea-l supăra cu nimicuri, dar nenorocitul ăsta, abia operat, trebuia liniştit.

Ceilalţi jucau acum tihnit : îi auzeai numărînd punctele.

Din cînd în cînd Laura îi simţea fluierînd unul către altul şi arătîndu-şi cu coada ochiului grupul format de ea şi de ţigan.

Ce grup, în adevăr !

Ţiganul părea acum bine dispus. Spunea, spunea neisprăvit, cu glas mai tare, mai limpede. Cînd Laura schiţa un gest uşor de plecare, îi cerea din nou apă. O întorsese aşa de vreo două ori din mijlocul sălii. Un hohot astupat răsuna în colţul zarvagiilor. [23] Se distrau ; le trecuse necazul, aveau niţel teatru.

Veselia lor obraznică mai mult o făcea sfiicioasă decît o supăra. Dar mai ales ducea cu ea însăşi o luptă grea, pe ţigan nu putea să-l mai vadă ! Dezgustul fizic de urîta lui arătare, dezgustul moral de lamentul acela ţigănesc, o disperau. Nu-i era, la urma urmei, poate aşa de rău, dacă vorbea aşa de mult şi cu aşa putere. Nu-i fusese semnalat ca un caz grav. Ar fi vrut cel puţin să nu se audă aşa de tare :

— Mămucă !... Mămuca mea din cer !... Vezi pă Dobre al tău... pă băiatul tău, mămuco, îl vezi ? Uite, mămuco, ce înger stă la patul lui Dobrică, ce înger îl dezmeardă !...

În adevăr, Laura, răspunzînd unei explicaţii a ochiului tragic şi unic, unei mişcări a mîinilor negre întinse spre ea, luase în mîna ei nesigură, fugară, pe a nenorocitului. Era un amestec aşa de grozav de mizerie şi de ticăloşie în fiinţa acelui danci nesăbuit ! Invocaţiunea maică-si de pe lumea cealaltă stîrnise o adevărată sărbătoare : cei de lîngă uşă sughiţau de rîs. Dar cum vrea să plece, ţiganul o strîngea de mînă şi zicea încet, stins, cu altă voce parcă, cu altă minte, cu graiul altei dureri, care nu mai era aceeaşi şi era sfîşietoare :

— Mai stai ! Mai stai !... Mai dă-mi apă !

Îi spuse că o să se vindice cu încetul, ca şi cel din sala no. 6, de jos, care acum umbla printre bolnavi... şi care avusese tot o rană ca a lui. Îi da iar apă cu lin-

gurița. Aproape nu mai vedea spărtura aceea sîngerată ; avea ca un văl gros pe vedere, ca și pe respirație — o opacitate a simțurilor, provocată de apropierea și persistența acelei infecții. Trebuia negreșit mutat de-acolo a doua zi ! Ce erau de vină ceilalți — cel cu pneumonia, de colo, de lîngă sobă, alb ca varul și întors cu spatele, și ceilalți... Nenorocitul era mai murdar, mai respingător decît toți. Așa de negru, cu barba aceea, cu bucățile acelea de carne tumefiată ! În tot spitalul nu era unul mai uricios. Tocmai de asta trebuia să-i fie milă... Și era greu să-ți fie milă ! Ți-o curma cu cîntecul lui de cerșetor : „Mămucă !... Mămucă !..." Cu neputință să nu uiți de milă, să nu te enervezi...

Mama aceea, chemată acolo în așa fel, nu-ți strîngea inima de înduioșare. Trebuia să te reții ca să nu-i spui să tacă, să nu-l oprești brusc. Să lase în pace pe mamă-sa, acolo unde era, pe lumea cealaltă... Să nu se mai văicărească așa, stîrnind rîsul și dezordinea... Și pe ea să n-o mai umple de ridicol cu psalmodia lui țigănească.

Nemulțumirea, chinul priveliștei, asfixia creșteau. Și ideea datoriei nu le mai putea învinge.

— Lasă !... Lasă ! Stai liniștit. Culcă-te ! Mă duc să-ți aduc doctoria !

La mijlocul sălii, geamătul lui Dobrică o oprea... Ce mai vrea ?

— Spune-mi cum te cheamă !... Spune-mi cum te cheamă ?... Vezi tu, mămuca mea din cer, ce înger a avut milă de Dobre al tău ?... Cum te cheamă ? Ca să te pomenesc !

Cuvîntul căzu Laurei drept pe inimă... Încă dinainte inima începuse lucrul ei. De adineoarea o chemase în ajutor, pentru a putea rămîne la datorie. Pentru ceea ce nu mai putea face, numai pentru că trebuia făcut, de acolo de unde începea imposibilul, un singur gînd o putea înarma cu supraputerea răbdării : gîndul iubirii ! Strunele ei se încordau : „Voi îndura, mă voi pedepsi, mă voi chinui pentru acest nenorocit. Cine știe cine suferă acum departe ?... Ce dureri pot amenința pe oricine ? Ce cap scump, printre mii de primejdii, trebuie ferit de orice atingere !..."

Chipuri scumpe, împodobite cu frumusețea pe care le-o dăruiește ochiul îndrăgostit, se desenau palide, sub feșe albe, în trecerea înfiorată a unei secunde. Imagini izgonite repede. Apoi apăreau triumfătoare, invulnerabile.

Gustul sacrificiului se lupta învingător cu dezgustul. Și parfumul aromelor, pe altarul dragostei care imploră, stîngeau miasma ucigătoare, care se risipea la fiecare mișcare din corpul acela netrebnic... „Ca să nu-i atingă nimic! Ca să fie veseli, voinici și ca să se întoarcă!... Cei dragi!"

Sugestia minunată opera. Exaltarea transfigura. Se întoarse lîngă Dobre... Apă! mai vrea apă!... Îi dete cu mîna sigură, privindu-l, surîzîndu-i. Îi spuse, cu glas dulce, cuvinte mîngîietoare... Glas și vorbă care erau pentru alții. Își auzi singură, cu o înfiorare de plăcere, sunetul cald al vocei. Vocea altor timpuri, altor crezuri, altei vieți, reînviate sub evocarea violentă a dorului ascuns. Netezi mîna vînătă, uricioasă.

— Mămuca mea! Mă... mu... ca... m... e... a...! Dobrică avea acum exclamații sacadate. Parcă vrea să adoarmă. Așteptă puțin, apoi, desfătată de ea însăși, sigură că are de partea ei pe Dumnezeul bolnavilor și al nenorociților, care îi e dator și care îi va plăti, plecă încet, trăgîndu-și mîna lin din a lui Dobre. Țiganul nu mișca. Era acum deplin liniștit.

Lîngă ușă îi auzi totuși glasul:

— Cum te cheamă? — un glas trist și rugător. Ca să te pomenesc!...

Cuvîntul îi ridică iar un val de sînge în obraz. O s-o pomenească!... Ce frumoasă sară! Era sigură acum. Era numai nerăbdătoare, dar sigură că a răscumpărat norocul și fericirea celor absenți. Erau invulnerabili!

— N-ai să știi să spui nimic, e prea greu! Mă cheamă Laurenția...

Țiganul îl prinse cu toată voința lui încordată.

— Arinția... Arinția... repetă el, cu silință, stîlcind cuvîntul, dar plin de sîrguință, pătruns, evlavios.

Rîsetele amorțite izbucniră slab. Laura se înfioră puțin. Țiganul părea că sufere. O să atragă atenția doctorului. Devenise deodată așa de solemn, așa de pios, în

silabisirea informă a numelui ei! Așa de tragic cu pomenirea lui! Se întoarse:

— Mai vrei ceva, Dobre?

— Apă.

— Mereu apă?

Îi dete.

La ușă, gata de ieșire, zise scurt:

— Acum să fie liniște!

Zgomotoșii se așezară pentru culcare. Nici nu băgase de seamă cînd trecuse pe lîngă ei. De obicei o stînjeneau. Îi simțea surîzînd șiret, pe subt pleoape, unul către altul, cu o mișcare imperceptibilă a buzelor, un fel de șuier, de mic semnal abia schițat pe limbă, înapoia surîsului insolent. Ceva care trecea, peste livreaua ei albă de soră de caritate, pînă la femeie, și îi răscolea demnitatea.

Cu mîna pe ivăr, apoi înapoia ușii, auzi numai: „Ca să te pomenesc!..."

★

Ce soare în dimineața aceea! Laura se deșteptase ca în zilele dinaintea urgiei, fără acea proboadă care paraliza în ea toate energiile bucuriei.

Nu mai ieșise în oraș de nu se mai ținea minte!

Pustiu, orașul! Dar era un timp frumos pentru plimbare! Se uitase în oglindă. Trebuia să intre întîi la spital un moment, ca să ia pentru infirmeria ei medicamente.

Nu era numai soarele motivul. Era și binecuvîntarea lui Dobre? Îi redase nădejdea. Va vedea desară dacă îi ține minte numele... Surîse înveselită.

În spital intră pe poarta laterală. Vîrî capul, surîzătoare, în fiecare sală. O aclamație de bună-venire o primea.

Trebuia să se arate cu pălăria, cu voaleta, gătită de oraș. Pe decorul neschimbat al halatelor vărgate, printre care lunecau surorile albe, costumul de oraș aducea nostalgiei lor de bolnavi reminiscențe înveselitoare. O admirau, și ea le da diversiunea asta inofensivă, cu complezență.

— La plimbare, doamnă ? E frumos !

— O să vă plimbaţi şi voi, băieţi, în curînd !

Pe coridor se izbi de o targă acoperită cu un cerşaf. O duceau doi infirmieri, nişte glotaşi bătrîni, morocănoşi, care moţăiau pe coridoare, silnici pentru orice serviciu, aproape nefolositori, abrutizaţi. Laura nici nu-şi închipuia că există astfel de specimene omeneşti. În cursul vieţii de pînă ieri, pînă în ajunul războiului, nu-i veniseră înainte decît, poate, prin geamuri de cîrciume. Nu înţelegeau nimic. Un creier ticsit, murdar şi îngroşat ca şi trupul, faţa, mînile lor.

Tot ce era valid plecase să facă gloata morţii. Şi aceşti naufragiaţi se văzuseră deodată învestiti cu funcţie omenească... De unde-i putuseră găsi ? Răuvoitori, refuzînd cu încăpăţînare orice serviciu, întunecaţi, cu glasul, cu vorba plină de o ură inconştientă pentru că liniştea le era tulburată de aceste întîmplări, cari le rămîneau în afară de înţelegere. Toropeala lor alcoolică fusese întreruptă — atît ştiau. Şi se arătau duşmănoşi. Serviciul lor se reducea la transportul tărgilor — supravegheaţi şi atunci de o doamnă sau domnişoară, care nu-şi lăsa bolnavii mai niciodată singuri, în călătoria asta zdruncinată, pînă la sala de pansament sau de operaţie.

Treburile spitalului nu-i puteau rămîne indiferente Laurei. Îi opri :

— Unde-l duceţi ?

— La „rezervă“ ! bodogăniră ei, oprindu-se să răsufle, trîndavi de ici pînă colo. „Rezerva“ era odaia funestă, unde erau duşi cei ce trăgeau să moară, ca să cruţe de priveliştea lor pe ceilalţi.

Un muribund ? Cu toate astea sara trecută nici unul nu era aşa rău... Numai cangrenele gazoase dădeau uneori surprize de felul ăsta.

— Din ce sală ?... E mort ?

— Nici mult nu mai are !... Un ţigan, de sus !

Laura tresări. Se scoborîseră din partea stîngă, partea cealaltă... Nu putea să fie el !

— Să-l văd... Ridică un colţ al pînzii. Se aplecă — cu faţa încă rozată de aer, de bună dispoziţie, de glume,

gătită, cu pălăria ei mare cenuşie, cu voalul gris... Se uită bine. O bonetă neagră pe cap şi o haină azvîrlită peste el... Nu-l vedea bine. Era umbră pe coridor : tot soarele rămăsese afară şi în geamurile despre răsărit.

— ...Dobre !... Aproape de tot, la ureche : Dobrică !... Nu m-auzi ? Eu sunt !

Inert, fără conştiinţă, ca şi mort... O suflare abia... o înfiorare uşoară înapoia feţei... Şi trupul rigid.

— Dobrică !...

I se împreunară fără voie mîinile înmănuşate. Ar fi vrut să aibă capul gol şi cruciuliţa aceea roşie brodată, să o simtă pe frunte. Hainele îi atîrnau greu... Şi tîmpiţii aceia, care şedeau acolo ca nişte urşi, aşteptînd.

Ar fi îngenuncheat. Simţea încovoierea în trup şi abia şi-o oprea.

Un fior îi trecea pe sub faţă, sub voaleta cenuşie.

— ...Dobre !... Ochiul lui sticlos era orb.

Umerii i se slobozeau în jos Laurii, şi gleznele îi erau şubrede, nu o mai purtau bine. Abia se ţinea pe picioare.

Pe sub ochii împăienjeniţi de ameţeală, văzu targa mişcînd. Bătrînii, îmblînziţi, ziseră cu glas omenesc :

— Ei, lasă !... Dumnezeu să-l ierte !...

Plecară. Uşa „rezervei" era acolo, aproape. Laura nu se mişca din loc. Dobre se ducea... se ducea departe... dincolo de coridor... de odaia agoniei... dincolo de spital... La Mămuca, undeva, în cer... în cerul ţiganilor... acolo unde se albesc toate sufletele... Şi lua cu el numele ei : Arinţia... A-rin-ţi-a ! Îi tremurau muşchii feţii şi pleoapele le închisese cu o expresie de smerenie.

Fără voia ei, era amestecată de-aproape misterului sacru al morţii, legată de acea agonie...

Se făcuse frig. Soare de toamnă, numaidecît răcit. Laura se mişcă din loc. Îşi tîrî puţin picioarele. Se uită împrejur. Vitrina mare de sticlă sta în mijlocul *hall*-ului : vitrina liceului, cu bucăţi zoologice... Se uită de aproape la ele, curios, ca şi cum ar fi interesat-o grozav. O vulpe mare... un urs mic... şi pasări caraghioase, pe picioare subţiri, subţiri.

Rezemă umărul de rama dulapului.

O să ia mîine doctoriile pentru infirmerie. În oraş nu se mai duce... Pălăria o plictisea... Plecă spre casă cu sufletul absent, cu o simţire ciudată, pioasă şi sinistră.

Fără ştirea ei, ceva din ea agoniza acolo, în odaia lugubră, în respirarea aceea diafană, sub faţa înseninată, purificată acum, a lui Dobre călătorul.... La munca aceea obscură, care se trudea în taina ultimelor legături, veghea şi ea. Avea senzaţia aceea nelipsită, pe care o ai cînd viaţa îţi scapă din puterile tale şi o simţi împinsă în alte îndeletniciri, enigmatice şi sacre.

Toată ziua, toată sara, Laurenţia şezu înmărmurită şi reculeasă, cu o răsuflare adîncă în piept. Şi noaptea nu dormi, cu mînile petrecute pe după genunchi, cu ochii în întuneric, fără gînduri şi fără imagini, numai „de veghe“, aşa cum arde o lumînare la un mort.

De Dobre nu-i era milă, nici nu simţea părere de rău. Avea un sentiment mai nobil, mai măreţ. Dintre atîţi drumeţi pe care-i petrecuse, ţiganul era un pelerin solemn, pe care îl urmărea cu suflet smerit. Îl vedea mergînd, cu urîţenia lui acum augustă, pe drumul sur şi grunzos ce desparte ţarinile de ceruri, purtînd în mîni norocul ei şi pe buzele lui hidoase divina binecuvîntare... Şi mama lui îl aştepta în pragurile negurii şi ale luminii. Nu spusese în ziua aceea nimănui ceea ce o muncea, pentru ca oamenii să nu păcătuiască, cu uşurinţa şi cu îndoiala, către taina credinţii şi a morţii.

A doua zi nu întrebase ce a devenit trupul nemernic al lui Dobre. *Altfel* murise Dobre! Sara nu intrase în sala unde derbedeii rînjeau în preajma durerii. Întrebase numai :

— Cînd i s-a făcut rău?

Chiar atunci, noaptea, după plecarea ei, nu mai vorbise nimic. Şi spre ziuă intrase în agonie.

Era sigură că numele ei fusese ultimul lui cuvînt de pe pămînt, că recunoştinţa lui umilă şi caraghioasă, ultima lui simţire, şi pomenirea ei — ultima lui rugăciune...

Laura era fericită. O linişte mare se aşezase peste sufletul ei. Credea adevărat în redempţiune. Dobre va dobîndi pentru ea dania cerească... Adesea îşi aducea aminte de el şi îşi împreuna mînile şi mlădia genunchii şi se înfiora cucernic : „Ca să te pomenesc...“

*

Tîrziu, într-o dimineaţă cînd era soare tocmai ca şi atunci, îşi amintise iar de el — şi un palid surîs, de amărăciune şi deznădejde, îi lipise de buze vălul negru de doliu. Logodnicii, fraţii muriseră. Tîrgul ceresc nu izbutise. Dobre nu cumpărase de la Dumnezeu viaţa altora...

Laura privise lung în soarele de iarnă ca să înţeleagă Firea. Nu se răzvrătea, nici nu tăgăduia. Din urgie şi din naufragiu îşi salvase credinţa.

Poate că drumul era lung, de-acolo de unde Laura nu mai putuse merge alături de Dobre, de unde o lăsase jos, într-un colţ de lume, şi el păşise mai departe, spre necunoscutul măreţ. Ajunsese prea tîrziu cu pomana lui ferventă, să spuie Domnului de sus : „Tătucă ! Pe Laurenţia am venit să ţi-o pomenesc..."

Sau putea ea şti pentru ce Redempţiune superioară ceilalţi plecaseră şi ei, cu fruntea încinsă de o aureolă de sînge ? Şi pentru care tîrg măreţ, acolo, la bîlciul sublim unde se tîlcuiesc întocmirile, care scapă de sub puterea noastră ?

Dar ceea ce e dus la cer nu se risipeşte şi nici sămînţa de bine de pe pămînt nu se risipeşte.

Laurenţia, învăluită în zăbranice negre, nu înţelegea, dar credea.

Într-o zi, o primăvară blîndă va lumina vălurile ei cernite ca şi pe ale iernii, şi soarele proaspăt va îndulci asprimile vremurilor şi pe ale sufletului. Laurenţia va fi ca firul de iarbă care dă din nou fraged şi, ca şi el, plăpîndă, fiind renăscută peste ce a murit. Va şti că trebuie să trăiască şi va aştepta viaţa. Durerile ei vor fi ca iarba uscată a anilor rămaşi în urmă, care fertilizează lutul... Şi va primi bucuria cum primise şi suferinţa : cu patimă şi cu uimire.

Soarele arde şi tot el hrăneşte ; iar Moartea nimiceşte şi tot ea creează.

Două lumini !

Nu ştii unde cade sămînţa şi unde rodeşte — dar nimic nu se pierde. Nu eşti stăpînul, dar eşti robul fe-

ricit al Redempţiunii. Ca şi firul de iarbă, nădejdea va creşte, se va împlini, va înflori şi va da rod.

Dobre — Ceilalţi — Trecutul. Vor fi icoane care din suflet se vor urca în rame de biserici. Biserici umbrite înapoia soarelui regenerator.

Cu simţirea aceea, pe care o ai cînd viaţa ta îţi scapă din puteri — de acolo de unde se face tîrgul sublim al întocmirilor — Laurenţia va primi Reînvierea.

XIII

COANA MOAŞĂ

În infirmerie zilele erau acum mai lungi, neocupate, liniştite. Cucoana moaşă umbla prin oraş după treburile ei sau da mereu în cărţi, povestindu-şi romanul vieţii. Laura împletea nesfîrşit lîna moale pentru soldaţi. Cînd nu ştia să se mai descurce cu împletitura, trecea la restaurantul, pustiu şi el, unde patroana îi arăta cu răbdare şi plăcere.

Cucoana moaşa era mai puţin pricepută la cusătură ; în schimb, avea darul povestirii pitoreşti. Romanţioasă din fire, adăoga la slabul roman omenesc o invenţie bogată. Cuvîntului vioi îi unea gestul vioi şi puteai asista la pantomima viu colorată a unor senzaţionale foiletoane.

Fireşte, cucoana moaşa nu se măritase banal de la casa ei — lucru foarte de crezut, cînd o cunoşteai. Dar nu era vorba de vreo fugă sau de vreo cununie de voie-de nevoie. Fusese răpită !... Nu o răpire simplă ! De la acest punct îndoielnic al adevărului treceai la fantasticul galop al celor mai neînchipuite aventuri.

Tot aşa adulterul — cel dintîi — avea peripeţii înfiorătoare. Le vedeai trecîndu-ţi pe dinaintea ochilor într-o dramatică reproducţie aşa de impetuoasă, încît nu da pas ridicolului să te redeştepte din ameţeala sugestiei. Pe cînd te legănai în melodia lirică a unui capitol de amor sublim şi cucoana moaşa, cu cărţile întinse alături,

sta pe marginea patului cu mîinile pe sîni şi ochii la cer, tresăreai speriat deodată. Pe scîndurile bine frecate ale infirmeriei, cucoana moaşa, în genunchi, cu părul într-o secundă despletit, juca în acelaşi timp trei roluri : amantul, bărbatul, femeia !

Glasul implora, blestema, amenința, plingea. Auzeai zgomotul de uşi zdrobite, de geamuri sparte ; stai suspendat pe margini de balcoane ; victima, cu brațele învinețite, tîrîtă de pletele negre, se zbătea dureros pînă cînd leşina, zdrobită.

Teatrul acesta te zăpăcea, te distra, te enerva. Îl urmăreai cu o curiozitate aiurită şi cu o mică şi nedesluşită frică pentru ceea ce era neobicinuit în demonstrația asta turbulentă, pentru ceea ce acolo, în mecanismul acela omenesc, trecea dincolo de măsură şi de noime.

De la astfel de emoții violente, cucoana moaşa păşea fără tranziție la lucruri de ordine practică. Avea un mare talent pentru a-şi procura de ocazie tot necesarul traiului : alimente, locuință, încălzit. Îşi organizase acum o viață bazată pe starea de război şi pe slujba foarte auxiliară pe care o avea în gară.

După felurite intervenții, la care nimeni nu rămăsese fără contribuție, ocupa două odăițe în chiar cuprinsul stației. O căsuță mică, de cărămidă aparentă, la cîțiva metri de corpul principal al clădirii de gară.

La ferestre erau flori multe şi între glastre apărea uneori obrazul palid al fetei cucoanei moaşe, o floare firavă, care părea, prin orice gest şi gînd, a se uimi de a fi germinat acolo.

Între copilă şi mama ei era o deosebire totală : grăsuță şi chiar cam greoaie, brună, frumoasă, sanguină, cu ochi negri languroşi, isteață şi activă, îndrăzneață şi cam vulgară, energică pînă la bruschetă, cucoana moaşa era o femeie şi jumătate. Anemică pînă la istovire, grațioasă, fără de nici o frumusețe, afară de blîndețe şi timiditate, blondă cu ochii cenuşii, tăcută, smerită ca toți copiii sperioşi, melancolică cu gînduri şi poezie tristă de cimitir, fata părea a fi unicul vis curat, unica picătură de pace şi cumințenie din trupul cucoanii moaşe, scăpată din furnalul simțirilor ei aprinse şi refugiată într-un copil bolnav şi trist

Cucoana moaşa o iubea capricios, cu dispreţ, cu un fel de ruşine pentru opera aceea lingavă, cu un regret brutal că nu-i seamănă şi cu accese dezordonate de pasiune maternă.

Dar ceea ce era grandios erau visele patriotice ale cucoanei moaşe, provenite din incontestabilele raporturi ale nervilor ei zbuciumaţi cu misterele tenebroase ale naturii. Nu era firul subţire care ţine pe om legat de natură şi, din cînd în cînd, dă simţirii lui spiritualizate un semn nedesluşit, o înfiorare magnetică a legei universale. Era o descărcare electrică cu fulgere, cu tunete şi trăznete, din care primea revelaţiuni bizare.

Erau dimineţe cînd te primea cu ochii cavernoşi şi îţi spunea, sigur şi posomorît, apropierea unei nenorociri. Viziunile erau mai dese încă decît visele. Aveau aspecte fantastice, din care tu, biet muritor, chiar dacă aveai ceva calitate de tălmăcire, nu ai fi putut deosebi nimic, dar care pentru ea aveau corespondenţe stranii şi precise.

Credinţa în propria ei putere vizionară era sinceră şi activă. Îşi conducea viaţa, îşi reglementa programul după ea.

În existenţa ei trecută se mutase dintr-un oraş în altul, vînduse sau cumpărase după aceste îndemnuri limpezi ale destinelor, şi acum întreprindea proiecte sau lua măsuri împotriva catastrofelor după semnele astea generoase.

Astfel, anunţase, pare-se, printr-un vis foarte obscur pentru neofiţi, catastrofa de la Turtucaia şi, printr-o altă viziune, prima cucerire a Ardealului. Tot aşa, într-o zi din atîtea ale refugiului, Laura o văzu îmbarcîndu-şi într-un vagon patul, soba de fier, lăzi, provizii, pisica, colivia şi fata, într-o grabă nebună, prevăzînd invazia funestă a inamicului şi dezastrele asediului.

În vîlva nespusă a unei decizii subite, gospodăria ei, destul de complectă, alcătuită ad-hoc şi prin rechiziţie, se îmbarca în urma unui vis concordant cu o conversaţie avută despre starea de lucruri cu un locotenent de rezervă, care trecea în misiune spre Moldova şi care, drept consecinţă a prevederii şi indiscreţiei sale strategice, dobîndi la drum o mică familie improvizată.

În mijlocul acelui mobilier variat, azvîrlit în voia accidentată a mutării, asemeni unei odăi sculate din somn, sta cucoana moașă în picioare, cu șorțul alb, cu basmaua legată în felul personal cum o purta și îi sta bine.

Cu gesturi largi, cu exclamări sonore, cu recomandații supreme și cu lacrămi adevărate pe obraji, se smulgea de lîngă colegii ei iubiți, cuprinzînd într-o fierbinte îmbrățișare tot personalul prezent și absent al gării, orașul, clientele, finii ei numeroși și atîtea suflete de îngeri, cu ale căror destine se ocupa inocent și zelos. Părăsea dulcea Valahie, patria ei nenorocită.

Din infirmerie lua, în calitatea ei de funcționară, medicamente, pansamente și ceva ustensile, pe care Laura le văzu plecînd cu mare părere de rău, fiindcă le dobîndise anevoie de la serviciul aprovizionării sanitare. Mai zări în mormanul de bagaje și donița cea nouă, un mic cadou făcut infirmeriei de Laura.

Dar, mai ales, privi cu regret cum pleacă fetița aceea ca o răsură crescută între lobodă și cucută și gata parcă să se scuture de petale.

Plînsul, țipetele, gesturile cucoanii moașe erau tot mai vii, pe măsură ce trenul se depărta, pînă cînd se mai văzu fîlfîind numai o batistă tricoloră.

În panopticul războiului, cu larga lui privire asupra oamenilor și lucrurilor, cu barierele vieții curente căzute, cucoană moașă, harnică și inimoasă cu bolnavii, generoasă cu toată lumea și plină de patriotism înflăcărat, era desigur o figură originală. [24]

Laura rămase acum singură în infirmeria unde drumeții erau tot mai rari.

XIV

TOVARĂȘII

Tot acolo! Înțepenit pe linie! **Înfipt pe** șine de zece zile ca și cum nu ar mai fi vrut să se miște niciodată!... Și mereu așteptarea aceea trudită de a-l vedea pornit,

şi mereu amăgirea aceea supărătoare a zvonurilor bune : „Mîine pleacă sigur !"

Dar de ce nu se urnea odată ? Îţi venea să ţipi, să ucizi... Zece zile erau acelea în care fiecare ceas putea aduce orişice şi mai ales tot dezastrul.

Luptele erau trecute de Rîmnic. Nu se ştia nimic. Bombardamentele, încă depărtate, erau rare şi astupate. Se scurseră de mult transporturile în sus, spre Moldova, şi ruşii trecuseră mulţi în jos şi acum nu mai trecea nimic, nici în sus, nici în jos. Cu toate astea, nu se putea să fie ocupat oraşul. Prevederile strategice, limitele răbdării, marginile umilinţii se propteau aci, la cotul ăsta inexpugnabil pe teren, inexpugnabil mai ales în suflete. Speranţa se fortificase aci desperat.

Cu toate că nu se ştia nimic, tăcerile erau consternate, vocile cari se întrebau erau curmate de îndoială, glasul victoriilor răguşise.

Convoiul din urmă, căruia nevoia şi teama îi exagerau importanţa, ultimul transport al ajutoarelor necesare, erau regimentul ăsta de artilerie rusească, care sosise încărcat într-un tren lung, cu cai superbi, cu tunuri mari, cu echipa lui sanitară proprie şi o aprovizionare îmbelşugată. O formaţie modernă şi completă.

Intrase majestuos în gară, tras de o maşină uriaşă, şi se oprise aşa de ferm, ca şi cum acolo i se isprăvise orice forţă motrice. De zece zile ! De ce ?

Linia era încurcată şi nu se putea libera.

Laura se uita pe linie, înainte, spre locul nevăzut al acestui nod misterios şi funest, care oprea mersul liberator.

Se uita de zece zile cu deznădejde, cu grijă, cu încordare, cu nelinişte, cu decepţie şi azi, de pe piaţa mică din dosul gării, privea cu ură la orizontul neted, care, în dimineaţa aceea luminoasă, de toamnă, aşternea miriştea lină, palidă ca o apă.

Cele trei rînduri de şine erau goale ; golită de ultimul vagon, de ultima maşină veche, magazia, prin ale cărei portaluri deschise trecea golul luminii ca prin ogiva unui tunel părăsit.

Aripa semaforului sta imobilă ca un semn neînțeles scris în văzduh. Înapoi, aceeași pajiște, aceeași liniște, același vid luminos acoperit numai cu ceața gîndurilor.

Circulau de mult zvonuri suspecte și care iritau, despre manopere, despre rea-credință și chiar trădare. Mărimea împrejurărilor și chestiile vitale ce se dezbăteau așezau sufletele în cele două taberi ale urii cumplite de Cain și Abel.

În nu știu ce stație, un transport important fusese compromis de incuria necinstită a personalului responsabil. Se auzise despre pedepse și chiar de execuția unor funcționari mișei. Apoi se dezmințise și totul era turbure și se îneca în noianul de comentarii, de vești, de necazuri noi, și mai ales de năpastă covîrșitoare.

Indignarea șovăia în mijlocul fanteziei și a neroziilor cari alimentau dezordinea minților și a faptelor.

Laurenția întreba zilnic pe cei ce aveau cădere despre cauzele acelei nenorocite întîrzieri, și scruta cu bănuială fizionomiile ca și răspunsurile, chinuită de sentimentul blestemat al îndoielii de toți și de toate.

„Ce putem noi ?... la noi e liber !" Dau din umeri.

Laura răsuflă puțin. Cînd nemernicia nu te mînjește de aproape, ai o ușurare egoistă. Totuși argumentele nu o satisfăceau : „O singură linie încîlcită inextricabil de zăpăceala convoiurilor", explicau.

Resemnarea edificată a funcționarilor îi scîrțîia pe nervi o iritare dușmănoasă. O înfrîna o supremă cuviință și teama de a nu se lăsa tîrîtă de vina suspiciunilor nedrepte. Așa erau timpurile, neliniștite și îndoielnice.

Probele și chiar obiectul nemulțumirii îi lipseau. Era o stare de spirit absurdă dar intuitivă, a tuturor și pentru toate lucrurile.

Nemulțumirea latentă și corosivă și agitația tutulor le purta în ea. Ar fi azvîrlit parcă cu umărul de pe șine cutiile inerte ale trenului, și umerii erau zdreliți de nervozitate, cum i-ar fi zdrelit povara acelei mașini uriașe ; iar podul acela, care încurca drumul salvării, îi sta strîns sub frunte și îi pipăia împletitura cu gîndul stăruitor și obosit.

Peronul era pustiu. Locuitorii misterioşi ai acelui tren enigmatic se scoborau foarte puţin. Personalul gării părea şi el consemnat în singurătatea indolentă a birourilor. Singur, pe asfaltul alb, sta ca o cioară cu hainile acele negre, pe care nu le schimba niciodată, doctorandul, care, după una din variatele şi ultimile dispoziţiuni, era detaşat cu serviciul în gară. Zgribulit de frig, cu pălăria neagră înfundată, cu mîinile în buzunarele pardesiului, părea ursuz.

— Nu intra, spuse Laurenţiei. Eu nu pui picioarele acolo pentru nimic în lume.

Vorbea cu necaz. Laurenţia se uită întrebătoare : ce era nou ?

De cîteva zile nu mai aveau de lucru. Atmosfera locului era venetică. Nu mai venea nici un rănit român ; oamenii de serviciu militar fuseseră şi ei suprimaţi din gară, nemaiavîndu-şi rostul ocupaţiilor ; ultimii clienţi ruşi încetaseră ; trenul ăsta trăia ermetic între pereţii lui. Se auzeau numai loviturile grele ale copitelor. Plutea un aer de părăsire pregătitor marei abandonări.

— Aseară a fost aici o turmă de păcătoşi de ăştia, cari treceau nu ştiu încotro... şi patul mişună.

Laura se roşi de nemulţumire. Patul unic... aşa de curat, pe care şi-l îngrijea cu atîta sîrguinţă !

— Să fi curăţat !

— A curăţat... a opărit... degeaba ! S-au înfipt în pături, în perne... Poate să crape pămîntul... eu nu mă apropii.

Laura trecu peste iritarea asta răutăcioasă. Toată lumea era zdruncinată în chip felurit. Nu era vreme de atitudini elegante. Asta era, se vede, aşa îndrăcit şi pe ce se cuvenea şi pe ce nu.

Ignoranţă sau curaj, pe Laurenţia nu o speria exoticul nume al exantematicului. Nu ştia bine cum e. Ca şi ciuma reprezinta o noţiune. Chiar cînd noţiunea e simbolul culminant al pacostei, de la noţiune la realitate e o distanţă.

De moarte nu îi e frică. De la un timp nu îi mai era frică de nimic. Dar o plictisea cumplit murdăria din sărmana ei infirmerie. Duşmanul acela mic şi încăpăţînat era o nenorocire împotriva căreia se vedea neputincioasă.

Ar fi trebuit să părăsească postul ei, devenit nefolositor ca şi al celorlalţi. Un sentiment nemărturisit o făcea să-şi prelungească oficiul ; i se părea că, abdicînd, ar fi lucrat şi ea la opera nenorocită a presimţirilor rele. Apoi mai avea nevoie şi să se mişte, să pornească undeva. Drumul ăsta sterp îi da totuşi impresia că a aflat ceva, că a urnit din loc încremenirea sepulcrală a acelei epoce de agonie.

Erau injecţii pe care şi le infiltra în contra morţii apropiate.

Destinele obşteşti se amalgamau aşa de absolut cu pătimirile ei sufleteşti, încît, în aprigа urmărire a desfăşurării faptelor, erau conţinute deodată toate problemele ei personale. Acasă, între pereţii de pe care se desprindeau văluri de văluri de rele şi dureri, unele mai mucede ca altele, nu putea sta fără să-şi încrunte sufletul şi gîndul prea mult, tăindu-se în ascuţişul lor.

— Eu tot intru. Mi-e frig ! N-o să stau trei ceasuri cu ochii pironiţi pe trenul ăsta blestemat.

— Să nu pui nimic pe pat !

Laurenţia rămase cu pălăria şi paltonul, şi îşi puse dinainte numai şorţul cel mic.

O cuprinse deodată hărnicia. Cu ultimul sublimat, frecă tot ce era de lemn : pervazurile, mesele, poliţele goale, scaunele. Se uită la pat cu mîhnire, apoi îşi trase un scaun la geam, se aşeză şi scoase ghemul de lînă şi igliţele cu care fabrica manşete de lînă fără număr, parcă ar fi vrut să sporească cu ele numărul soldaţilor ce aveau să le poarte.

Două umbre întunecară geamul uşei şi doctorandul, precedînd un ofiţer rus, intră, prezintă Laurenţiei pe căpitanul medic al regimentului, apoi ieşi fără întîrziere.

Căpitanul rus se înclină cu o îngîmfare politicoasă. Laura se sculase drept, rigid, rece, parcă i se înfăţişa însăşi întruparea vrăşmaşă a cauzelor oculte şi infame care împodmoleau trenul şi încîlceau şinele ; cu o aşa de mare ostilitate, ca şi cum descoperise maleficul[25] care împodmolea şi încîlcea ceva mai mult încă decît trenul în ţesătura turbure a necazurilor.

Medicul era scund, agil, nervos, cu o barbă mică şi ochelari cenuşii. Nu era rusul caucazian, nici moscovit,

nici siberian. Era un rus fără de atașe indigene vădite. Un rus de contopiri și suprapuneri.

Semăna cu unii oameni de pretutindeni, cu acea categorie de cărturari înăspriți în maniarea controversată și stearpă a ideilor. Semăna cu portretul ce ne facem de anarhiștii teoretici, glaciali și obstinați. Acei căror platonismul le dă o cruzime rece a principiilor desperate de neputință și necumpătate de experiență.

Ca om de pretutindeni mai semăna și cu unele tipuri ce-ți pricinuiesc neliniște, fiindcă ochii mici și ascuțiți ascund, sub ochelarii cu geam închis, o cugetare malițioasă, o cercetare vicleană. Ceva de polițist travestit, care are puterea stînjenitoare de a-ți primejdui cinstea cu un gest, sau ceva de hoț deghizat, care are discreționara putință să te fure sub aparențe cinstite.

„Ce fel de rus ? se întrebă, așteptînd mută. Străin de seva slavă a stepelor, a fluviilor, a pădurilor ?"

Politeța îngîmfată a acelui străin antipatic o irita.

Din fericire, antipatic ! Își putea lăsa liberă aversiunea pentru acei amici pe care rațiunea cu greu îi impunea presentimentului.

Protocolar și imperios, doctorul, după ce își declină din nou numele și titlurile, spuse că are un bolnav care, din nefericire, nu se mai poate mulțumi cu ajutoarele infirmeriei regimentare și trebuie transportat într-un spital. Ceru Laurei să-l ia în primire formal și să se însărcineze cu rînduirea lui.

Accentua interesul ce pune pentru bunul tratament al bolnavului, ca pe o supremație a Națiunii Imperiale, cu reticențe care conțineau bănuiala asupra capacității sanitare române.

Oficios și scurt, Laura îl asigură de perfecta solicitudine a tuturor pentru bolnavi și aliați. Atunci căpitanul porni în considerații generale abundente asupra lucrurilor de actualitate. „Stăm aici pironiți de incuria Căilor Ferate !... Un transport militar așa de important !..."

„Artileria Imperială Rusă !... Împiedicați de dezorganizarea tutulor serviciilor ! Ce ajutor se putea da României ! Erau timp și osteneală pierdute !... Se înturnau forțe rentabile de pe alte puncte capitale !..."

O violență conținută, o răutate ascunsă, un dispreț vădit pentru România și cauza ei, și o exagerată politeță circumstanțială.

Laurenția, la intervale, îi tăia vorba cu argumente din nefericire slabe în amănunte și a căror convingere îi lipsea, și cu aprecieri aproape brutale asupra normelor de ordin general ale ajutorului rus.

Era vorbăreț medicul. Își desfășura o serie de idei în amănunțimea lor. Pe Laura o durea capul. Tăcea, sperînd că o să plece, că o să-i piară de sub ochi vulpea aceea venetică cu vorbă veninoasă. Mai mult decît animozitatea lui insolentă către tot ce era românesc, o supăra ceva perfid, care rînjea înapoia verbiajului. Indignarea lui suna fals. Mințea! Mersul trenurilor, soarta luptelor nu-l interesau. Insultele erau gratuite și de rea-credință. Omul ăsta avea gînduri asupra acelor evenimente, pe care ochii mici le ascundeau subt ochelarii cenușii, și care provocau pe Laurenția printr-o batjocoră bine adăpostită subt politeță și indignarea ipocrită.

Deplînse apoi cu falșă compătimire starea nenorocită în care se găsea țara asta, pentru care mărinimoasa bunăvoință rusă nu putea nimic. Nici o cale de comunicație... șosele mizerabile... o singură arteră de cale ferată, nici aceea dublă... Și se vorbise de o Românie civilizată!... a fost o surpriză!...

Răbdarea Laurenției se sfîrșea. Nu mai aducea conversației decît o atenție înrăită, susținută de curiozitate.

De la nord, rusul ăsta!... De pe Baltica!... de la confinele germanice! Produs de frontieră, de inimiciții și fuzionări limitrofe. Agent natural de compromisuri și de uri latente, subt forme de revendicări sociale.

Acest medic al armatei îngîmfatului imperiu nu păstra aroganța grandoarei ruse decît față de România cea disprețuită. În politica interioară aducea, desigur, subversiuni violente.

Avea prolixitatea migăloasă a personagiilor din romanele rusești. Te plictisea ca lectura anevoioasă și încîlcită a o sută de pagini, în care Alexiewi și Serghiewi vecinăresc în lungi vizite și nesfîrșite conversații, de la evenimentele găinăriei pînă la irosul preceptelor de

filosofie socială şi se dibuiesc unul pe altul cu scopul mic şi îndărătnic al vreunei tranzacţii : vînzarea unui cal sau traficul unui drum vicinal. Mică burghezie lacomă şi şireată subt o bunătate familiară şi gospodărească, muncită de sentimentul pervertit al refacerilor şi libertăţilor.

Dintre ei era şi medicul căpitan. Era un Alexieff oarecare, conviv doctrinar al gospodăriilor micei proprietăţi, mai antipatic ca nobleţea generoasă şi despotă, ca Bojarul ruinat, ca turma întunecată a Nordului numărat cît frunzele pădurilor şi nisipul stepelor. Laurenţia, ţeapănă şi învrăjbită, curmă polilogosul supărătorului :

— Bolnavul — zise — poate veni de îndată. Voi telefona spitalului militar

Cu înclinaţiuni exagerate, medicul ieşi. Laura privi spre tren. În cuget, în suflet, în umeri, se domoli truda cu care vrea să-l urnească. După multe convulsiuni, ajutorul rus înceta brusc de a mai avea fiinţa în ea.

Se vor duce — vor rămîne... şi pentru ce... ? devenea indiferent faţă de zădărnicia zbaterii.

O resemnare o cuprindea. Nu resemnarea perfidă a rusului, nu resemnarea cheferiştilor : aceea a stovainizatului, care priveşte neputincios organele amorţite provizoriu, în care cuţitul înfige travaliul problematic al vieţii sau morţii.

Medicul se întoarse, însoţind un soldat înalt, robust, ai cărui paşi se tîrau greoi, rezemat de umărul altui soldat, spătos, oblu ca şi el. Doctorandul, cu buzele strînse, îi urma.

Laurenţia îşi aminti de pat...

— Patul ! zise doctorandului.

— Nu face nimic ! Ei sunt obicinuiţi. Trebuie să fie plin şi ăsta — şi dispăru pe peron.

Bolnavul căzu lat în lungul patului, cu greutatea unui oblon. Peste corpulenţa lui, cizmele uriaşe trebuie să fi atîrnat kilograme, şi capul, în care temperatura clocotea, atîrna plumb.

Ce departe erau drumeţii ei firavi şi sîngeraţi de pînă atunci ! Rusul, fără de nici o zgîrietură, mocnea uscat o boală, care lucra în adîncul organismului un mister periculos.

Laura se uită cu milă la corpul puternic, intact, ce zăcea așa cum căzuse, îndoind subt el pătucul. Privea suferința aceea fără semn vizibil și căuta zadarnic ce ajutor i-ar putea da.

— Diagnoza ? întrebă pe medic. Vorbeau franțuzește. Se exprima excepțional cu ușurință, căci, împotriva unei idei formate despre rușii franțuziți, aproape toți nu cunoșteau ca limbă străină, decît, mult-puțin, pe cea germană. Cultura franceză era apanajul superficial al unei clase reduse și care, astfel ca și în multe feluri, da o idee greșită de idealul slav.

„Diagnoza !" Medicul ezită :

— Nu e stabilită. Îl am de zece zile în observație ; se agravează fără a se preciza... Nu se mai poate mulțumi cu îngrijirea infirmeriei de campanie. Suntem siliți să ne despărțim de el... Nu vrea să ne părăsească... A trebuit să ordon.... Vi-l recomand. E un caz interesant. Face de 8 ani serviciu în același regiment... A fost o tragedie să-l despart de camarazi și cai.

Se auzi un oftat greoi. În picioare, lîngă pat, țeapăn, cu mîinile lăsate în jos, soldatul care îl ajutase sta și se uita la bolnav cu ochi pierduți de jale, pe cînd bolnavul se uita la el cu ochi împăienjeniți.

— Sunt prieteni, explică doctorul. Tovarăși nedespărțiți. Pretutindeni au fost împreună. Slujesc la același tun... ca frații.

Ca și cum ar fi înțeles, cu o mișcare subită și puternică, cei doi își prinseră mîinile, uitîndu-se mereu, lacom și mult, unul la altul.

Doctorul ridică umerii cu un gest de milă și făcu o mișcare spre pat.

Presimțind momentul despărțirii, Laura tresări. Se văzu neputincioasă către bolnavul ăsta. Lupta cu dușmanul ascuns al boalei era zadarnică. Ochii aceia cețoși, încleștați pe privirea celuilalt, nu mai aveau să vadă decît brume depărtate, către care vor năzui, pînă cînd se vor amesteca cu cețile nesigure ale morții.

La mișcarea doctorului spre ei, cei doi se cuprinseră cu brațele lor tari, într-o strîngere încordată, ca doi copaci cu trunchiuri și crengi înnodate.

Medicul spuse cîteva cuvinte. Bolnavul se desprinse şi căzu iar greoi pe spate, cu capul acela de plumb, pe cînd celălalt lăsa braţele oblu în jos.

Căpitanul netezi pe cap pacientul şi bătu pe umăr pe tovarăşul lui, care se urni de plecare.

Atunci din ochii bolnavului, prin ceaţa lor febrilă, căzură lacrămi mari, una după alta, şi începu un geamăt lung, încăpăţînat, sfîşietor şi dulce, ieşit ciudat din gîtlejul acela robust. Era primul sunet, primul schimb cuvîntat al celor doi giganţi. În bocetul acela, mărturisirea vieţii întrerupea penibil muţenia lor expresivă cu lamentul unei dureri străine.

Nu ziceau decît un singur cuvînt, mereu, aprig, jalnic, duios. Bolnavul, prin aburul sacadat al răsuflării febrile : „Wassia ! Wassia !..." Şi celălalt, cu un glas ieşit parcă de sub degetele strînse a două mîini înfipte în grumaz : „Iwan ! Iwan !..." Un tremur nervos apucă pe Laurenţia. Îşi strînse mîinile care dîrdîiau. Căută ceva care să curme scena asta barbară, ivită parcă din fundul izbelor necunoscute, de-acolo de departe, din pădurile troienite.

Gemetul acela animalic şi duhoarea sălbatecă a acelei dureri erau ca a puilor de urs cu labe grele şi dinţi de lapte.

Pe fondul de discuţie aprigă al politicei de naţiuni, pe ceaţa rece a gîndurilor şi pe uscăciunea sufletului episodul acesta neaşteptat aducea un suflu violent de umanitate primitivă.

Doctorul puse din nou mîna pe braţul lui Wassia. Cei doi iar îşi prinseră mîinile şi iar se îmbrăţişară. Laura spuse nervos :

— Îi pot da coniac, zahăr, ţigări ? — căutînd un mijloc copilăresc de mîngîiere pentru străinul ăsta care nu o vedea, nu o auzea.

Cu îngîmfarea lui antipatică, doctorul aprobă...

— Aveţi dreptate !... I se va aduce de toate — şi spusese ceva lui Wassia, care, cuprins de o bucurie neaşteptată, porni ca nebun.

Cu mulţumiri şi recomandaţiuni căpitanul se retrase. Iwan privea uşa fix.

Alergînd, Wassia se întoarse triumfător, scoase din buzunar pumni plini de zahăr, pachete de tutun şi le îngrămădi lui Iwan, care le apucă avid.

Acum păreau mulţumiţi, ca şi cum schimbul ăsta era tot ce trebuia despărţirii, ca să-şi găsească împăcare. Pentru dorul lor frust, Laura nemerise leacul cu care se domoleşte şi sufletul sălbatic şi fără glas al copiilor.

Se uita la ei : Semnul !... Mîinile lor ce nu se mai puteau de aci înainte împreuna, fără să-şi dea seama, doreau să-şi lase o urmă de la unul la altul. Darul şi folosul lui nu însemnau nimic în lăcomia pătimaşe cu care unul da şi altul lua.

Semnul !... Aceea ce rămîne şi mîngîie şi însufleţeşte şi închipuie... Semnul !

Laura se înfioră. Sufletul nostru mut pentru cuvintele iubirii, sau care le-a spus pe toate, cere un indiciu tangibil al duioşiei nepipăite. Iubirea vrea semne !

Cei doi îşi spuseră atunci vorbe mute, liniştit, ca şi cum ar fi fost deodată dezlegaţi de funiile încordate ale durerii.

Se îmbrăţişară iar gemînd : „Wassia !"... „Iwan !"... şi numele astea amestecate de glasurile tînguitoare ziceau lunga poveste — acum sfîrşită — a trainicei lor frăţii. Wassia ieşi. Bolnavul îşi îngrămădi în buzunare odoarele ; apoi stătu iar toropit, privind în plafon. Laurenţia cerca să-i puie mîna pe frunte, să-i arate bunăvoinţa ei, cu toate că îl simţea la depărtări şi exiluri fără înturnare. Gest al unei datorii fără spor. De trupul şi de simţirea opacă ale acelui copac străin, nici o adiere nu se prindea. Smuls din rădăcini, dezdoit de trupul cel îngemănat, bietul pom bolnav trăia din seva rămasă în mădularele lui. Seva bogată şi rustică, otrăvită de un morb subteran şi încetinită de vivisecţia desfrăţirii.

Uşa se izbi şi Wassia, inimos şi grăbit, intră iar. Toată viaţa lîncedă din bietul Iwan se întoarse spre el.

Mai aducea ceva : chibrituri şi galeţi ! Se prinseră de o mînă şi cu cealaltă îşi aşezară proviziile. Wassia scoase o pungă veche, un fel de chimir şi de-acolo dete lui Iwan banii toţi, scotocind-o prin colţuri, socotind şi sfătuindu-l. Iwan asculta cu smerenie, ca un copil oropsit şi pribegit.

Un semnal străbătu subţire prin pereţii groşi ai vagoanelor. Poate că Laura nici nu l-ar fi auzit, dar la solfegiul lui cei doi într-o azvîrlire disperată, ca un suspin sfîşiat din adînc, din puterea tuturor muşchilor, scuturînd cu zbuciumul lor mica încăpere, pentru un adio deznădăjduit şi violent, se strînseră în braţe ca doi gladiatori, care vor să se sfarme, în adevăr, voind să-şi ucidă în braţe unul altuia un jind nemăsurat.
Îmbrăţişarea asta mută făcea un zgomot surd de trudă, un zgomot nou pentru Laurenţia în sunetele basmului omenesc.

Semnalul metalic trecu iar ca un bici subţire, dungind trenul misterios. Se smulseră!... Wassia se izbi spre uşă, gîrbov, cu braţul în dreptul ochilor, sughiţindu-şi fără ruşine plînsul. Căzut la marginea patului, cu mîinile pline de monede, Iwan se uita cu ochi uscaţi şi pironiţi spre uşă.

Laura fu mulţumită. Pentru „momentul" ăsta, fuseseră singuri, căci ea era ca şi nimeni acolo.

Povestea asta de neam, de limbă şi de dor străin, filtra, în sufletul ei înăsprit, mlădierea durerii de pretutindeni. În tabloul duşmănos al aspectelor şi cumpănirilor, Rusia ăstor doi aşeză un colţ de împăciuire.

Trupul şi sufletul slav de pe Volga sau din Caucaz, rătăcitor pe apele amestecate ale întinderilor cotropitoare, lua un înţeles, îşi înfăţişa unitatea primară a neamului, din gestul de dragoste a lui Wassia şi Iwan.

O Rusie cu mintea înnămolită în ignoranţă, neîmpămîntenită pe locul ei, năruită aici ca pretutindeni ca să moară fără desluşirea unui ţel, dăruindu-şi pasiv nămetul trupurilor României, era un aliat, rătăcit şi resemnat, care corecta oarecît sentinţa aspră pusă de Laurenţia pe portretul enigmatic al intelectualului perfid.

Rusia lui Wassia şi Iwan cu brutalitatea ei era mai cinstită decît cealaltă.

Dar, mai ales, episodul acela puternic şi simplu, de dragoste umană, aducea gîndurilor aspre care brăzdau fruntea Laurenţei şi sufletului ei învrăjbit reamintirea unor taine mai mari şi deasupra tuturor.

Laura puse mîna pe fruntea fierbinte a părăsitului, îi vorbi cuvinte neînţelese de el, cuvinte de minciună şi

mîngîiere, de revedere şi nădejde, cărora le amesteca mereu numele lui Wassia.

La fiecare rostire a lui, ochii cenuşii şi orbi pentru orice, păreau a sclipi o rază de vedere şi trupul greoi avea o scuturare care încovoia patul slăbuţ.

De mîine nici ea nu se va mai întoarce în gara aceea pustie, cu trenul acela rusesc înfipt pe şine, cu orizontul încremenit, neliniştitor.

Smulgerile şi despărţirile supreme vor veni pentru toţi, aspre, îngheţate, mute, resemnate. Numai sufletul, în adînc, va încleşta braţe desperate, îmbrăţişeri nebune, cu ţipăt lung şi astupat de jelanie. Numai sufletul se va dezdoi ca Wassia şi Iwan.

Cum ardea Iwan !... Şi ce suflare grea avea ! O boală rea !... Iwan nu va mai vedea pe Wassia niciodată !

Se duse spre uşă, se uită la ceas. La amiazi trebuia să vie să o schimbe din serviciu cucoana moaşă.

Dimineaţa, lipsea. Pleca în oraş cochetă, cu costumul de infirmieră, sau gătită cu pălărie şi „tailleur".

Pentru cursele ei numeroase, de interes general şi personal, găsea totdeauna un mijloc de transport. Nimeni nu se descurca din nevoi mai bine ca ea. Atunci cînd nu mai existau vehicule, o vedeai într-un ultim automobil, într-o brişcă rămasă prin minune, într-o căruţă hodorogită, sau sus, în vîrful cariolei poştale. Radioasă, vioaie, activă, amăgind cu ocupaţiile multiple, pe care războiul le împrăştia în jur din belşug, temperamentul ei neliniştit de o vivacitate excesivă.

Laurenţia va profita de întoarcerea ei, pentru a transporta mai grabnic pe bolnav.

Simţi că rusul înapoia ei face o mişcare. Alunecă o privire. Iwan se uita spre ea cu grija să nu fie văzut. Săltat în cot, aprins şi cu ochii lacomi, îşi contempla bogăţiile aşternute în jur.

Ţinea pe genunchi, în mîini zahărul, tutunul, banii. Erau relicviile scumpe ; erau tezaurul rus ; erau dragostea lui Wassia.

Expansivă, zgomotoasă, aducînd ultimele noutăţi, cucoana moaşă intră. Laura îi spuse repede cazul : atunci se văietă tot zgomotos, şi harnică, rotundă, alergă să oprească echipagiul. Era, în ziua aceea, căruţa poştei.

Sus, în vîrful ei, pe capra cucuiată, alături cu cucoana moașă, miloasă și turbulentă, Iwan clătina trupul lui greoi, cutremurînd cutia galbenă, care se apleca după aplecarea lui, îndoindu-și roțile înalte și șubrede.

Ridicol convoi! Ținîndu-l de spate, moașa îi vorbea neobosit, și el, cu capul sucit, se uita înapoi, spre trenul regimentului unde era Wassia.

De pe scară Laurenția îi petrecu cu ochii. Era ultimul ei oficiu.

Sta cuprinsă de gîndul celor doi. Frăția de cruce i se arăta aprigă în jurămîntul ei. Văzu parcă pădurea și focul mare lîngă care Wassia și Iwan se legaseră pentru totdeauna. Departe de izbă, uitînd pe întinsul drumurilor de cei rămași în urmă, fără „ibovnică", fără ogor, fără lumina unui ideal, cu un Dumnezeu obscur și slăvit cu frustă teamă ca pe un stăpîn depărtat și despot, Wassia și Iwan închiseseră unul într-altul tot timpul, tot locul, toată Patria, toată nevoia lor simplă de gînd și suflet.

Frăția lor tainică ca și corpurile lor, încăpățînată ca gîndurile lor strîmte, blajină ca sufletele lor orfane, sălbatecă ca făptura lor primitivă, își rupsese acum trupul în două, și amîndoi aveau să moară de desfrățire.

Cum ardea Iwan de boala rea și tainică! Foc poartă omul în el! Se încinge cremenea lui, se aprinde lemnul lui, și arde și se nimicește.

Treptat gîndurile Laurenției se împăienjeniră și avu acea amorțire care adoarme uneori organismul, făcînd în vitalitatea noastră halte scurte de inconștiență. Asprimea discuțiilor, tensiunea agresivă a impresiilor, apoi descleștarea nervilor în brutalitatea omenescului o osteniseră.

În toropirea asta, făptura se odihnește de ea însăși, și poate că, pentru odihna ei, pleacă din prezent să se liniștească pe un loc înainte în timp, pe o oază din viață, la care viața nu i-a ajuns încă.

Mai gîndi lenevos: „Cum ardea Iwan!" I se păru că vede jarul mare, lîngă care se legaseră cu jurămînt de frăție, în pădurile străine, cu pomi înalți, unde frunzișul înfioară subțire și palid, sus, în înălțime!

Apoi se scufundă mai adînc în odihnă. Lăsă mult în urmă pe cei doi și toată vultoarea și toată năpasta. În

ziua clară și rece se simți înfierbîntată de o căldură care îi mlădia toate învrăjbirile, în care i se dezmorțeau cu desfătare și trup și suflet. La ce loc depărtat, pe drumul înainte, ajunsese și se odihnea?

„Foc!" se gîndi.

Minunea, minunea omului, care e și apa și lutul și piatra și focul.

XV

DIHORUL

Din treacăt, prin ușa camerei de farmacie, harnica Dudu strigă Laurei, care venise la spital cu treburi rămase din ajun:

— S-a întors Cojocariu!

Laura avu o mișcare de mulțumire repede oprită. Abia plecat de două luni, înturnarea aici, în casa lor, era tristă veste. Rănit a doua oară!

Își amintea cum îl cunoscuse. Din prima ei seară de serviciu, în camera ofițerilor abia pregătită, încă neocupată, credea.

O infirmieră îi spusese: „Vă poftește la domnii ofițeri!" Invitarea o nemulțumise. Caritatea ei făcea distincțiune. Era bine hotărîtă să aibă de-a face cu soldatul de rînd pentru a fi despărțită de formulele de rang și precădere. Dar era datoare către oricine o chema și mersese.

Trei ofițeri în uniformă stau în sus pe un pat în colțul salonului gol. Nu contraziceau deloc programul ei. Fără de insignele gradului, i-ar fi crezut cel mult caporali. Trei fețe smede, aproape la fel, care arătau nemulțumire și tristeță.

Salutară stîngaci, și unul din ei, cu o voce iritată dar stinsă, cu o indignare reținută de cuviință către ea, care nu avea nici o vină, îi făcuse o lungă reclamație.

Vindecați, doctorul le prelungea convalescența și îi oprea să plece așa cum ar fi voit, de îndată. Direcția îi trata vitreg. Nu aveau voie să citească, să fumeze, să

aibă cărţi de joc pentru a trece urîtul cu o concină; familia lor fusese respinsă. Li se refuza orice dorinţă; moralul era nesocotit şi ei supuşi unor rigori de regulament ca nişte copii de şcoală.

Faptele erau precise, dar omul se vedea o fire violentă şi răzvrătită. O tuse mică mişca pe faţa uscată muşchii. Ceilalţi păreau un ecou fidel. Laura era o novice. Nu spera concesii. Direcţia îi era aproape străină. Nu-i putea servi cu vreo intervenţie.

Micile lor pretenţii erau legitime şi procedeele directoriale se arătau cam înfumurate de privilegiile ce aveau şi cu necunoaşterea sau dispreţul acomodărilor.

Prea mult zel!

Adusese, de acasă, cărţi de citit, cărţi de jucat!

O contravenţie!

Domoli, ruşinaţi parcă şi recunoscători îşi trecuseră cele cîteva zile care-i despărţeau de plecarea înapoi pe front. Zile lungi! Unul mai ales, Cojocariu, acel care vorbea pentru toţi, era nerăbdător. O fire usturoasă şi aspră. Pătimaş cu ideile de bine ca şi de rău, înfipte tare în creier, idei ce nu puteai desluşi, dar idei sociale nemulţumite, iritate şi în acelaşi timp devotate luptei, pasionate de patriotism. Era un fanatic. Al cărei religii? Nu deosebeai. Tot restul lucrurilor îl lăsa indiferent.

Un învăţător dintr-un sat de prin judeţul Rîmnic. O cultură relativă, altoită de-a dreptul pe firea primitivă, făcea din învăţători o pătură plină de mobilitate, de o vioiciune adesea necumpătată dar poate necesară evoluţiei.

Cojocariu era unul din ei, din ţăranii intelectualizaţi, nemulţumiţi cu ideile conducătoare, cerînd regulamentelor o logică mai adaptabilă, acolo în profesia lor ca şi aci la spital. Se adăoga firea aceea necăjită. Poate bolnav de piept, cu revendicările şi ura frecvente acelei nedreptăţi fizice, revendicări ce invadau şi judecata.

Altfel, onest, sub asprimea lui, plin de calităţi temeinice soldăţeşti şi cetăţeneşti.

Ce va fi fost cu el ca să se întoarcă? Laura ceru numărul sălii. Îi va face, desigur, plăcere să o vadă. Deprins cu ea, o să consimtă să ceară, să i se plîngă, altfel îl ştia învrăjbit către orice bunăvoinţă.

Acum era în pat, mai slab încă, mai întunecos, întors pe-o parte, nemişcat ca şi cum n-ar fi văzut-o. Apoi i se plînse nerăbdător: avea mîna dreaptă zdrobită şi în piept o rană. Doctorul îl tărăgăna... În loc să-l opereze repede... Nenoroc! Să cadă la primul atac... Fără de Dumitru, care-l dusese în braţe cinci kilometri, pînă la etapă, rămînea acolo pe cîmp, la cîini, de la început... N-avea cărţi de citit...

Toate le spunea cu acelaşi glas stins, răzvrătit, armonic. La picioarele patului sta ordonanţa nemişcată, cu ochii ţintă pe faţa mică, aspră, a locotenentului.

Un devotament mare, unic — gîndi Laura cu bucurie despre Dumitru. Cojocariu se agită, vroi să se mişte, să pornească împotriva tuturor care-l supărase, a omenirii întregi, pe care o iubea în felul lui ciudat şi înrăit, dar la prima mişcare muşchii feţii se rupseră parcă subt pielea întinsă. Durerea îi scrijelă printre dinţi.

O să accelereze ea operaţia!... Cărţi îi va aduce numaidecît.

Era un cititor nesăţios. În starea lui de acum însă cititul nu era prielnic, dar neprielnică şi orice înfruntare făcută voinţii omului supărat.

Aduse cărţi. Aflase de la doctor că un început de pneumonie oprea orice operaţie. Cazul era prost. Omul avea plămînii slabi de mult.

Ursuz, Cojocariu aproape nu-i vorbea. Cărţile stau neatinse pe măsuţă. Mai era acolo o chesea cu dulceaţă şi o sticluţă cu coniac.

La fiecare minut striga pe Dumitru cu o voce bruscă: cuvertura, perina, piciorul, braţul, capul... toate îl necăjeau şi Dumitru se supunea la toate.

Nu-şi găsea astîmpărul. Părea capricios, tiranic, era chinuit şi nu-şi mărturisea durerea.

Să-l opereze, orice-ar fi! Nu mai putea suferi mîna aceea înflăcărată şi frîntă acolo pe umăr!

Subt cămaşe, scheletul trupului mic împingea ascuţişuri. Un trup mistuit de un foc — al suferinţii — trudit de un diavol — al cugetului.

Dumitru, supus, blajin, neadormit, era mereu acolo, ghicea voinţa nerăbdătoare, răutăcioasă a stăpînului. Ce mizericordie îl aşezase alături de bietul turmentat! [26]

Venise nevasta şi copiii! Nu-i trebuiau! Să se vindece şi să plece. Nu era acum timp pentru familie!... Blestemat moment! Abia ajuns la regiment, ceruse să plece pe front. Refuzaseră. Protestase cu un raport violent şi, în sfîrşit, obţinuse... O năpastă!... Să cadă la primul foc... Dacă nu era animalul de Dumitru să-l ducă sub ciuruiala mitralierelor, rămînea acolo, un stîrv... de la început... fără să fi putut *face* nimic...

Ce să *facă?* Un mister al gîndului acela lăuntric. Să *prefacă*. Să *facă* ceva, *el* pentru toţi, pentru omenirea pe care vrea să o răscolească pentru bine, un bine tainic, ţintit în mintea lui.

Să facă ceva pentru bătălie... după care avea să vie ceea ce aştepta...

Cu o mînă, tot putea să folosească. Să i-o taie, repede!

Cerea lui Dumitru apă cu coniac, pe buzele uscate, fără voce. Se răstea la el cu glasul acela stins, răguşit, şi Dumitru culegea porunca cu ochii, şi mîinile îi erau mereu întinse de mai-nainte spre comanda ofiţerului. Ce suflet credincios!

Apoi îi tăiaseră mîna, nemaifiind încotro. Şi-o căuta mereu cu cealaltă, scrîşnind dinţii cînd găsea numai ciotul legat în feşe. Era mereu mai agitat, dar nu mai vorbea de nimic, de nici o faptă.

Dumitru, ghemuit noaptea lîngă pat, nu dormea niciodată, cu ochii căscaţi spre aşternutul unde sunau oasele chinuite.

Pneumonia progresa şi nu erau speranţe. Pe Laura o deosebea de toţi, privind-o, plîngîndu-i-se. Altfel, nu îngăduia pe nimeni, iar pe Dumitru, acum în genunchi lîngă pat, îl bruftuia neobosit.

Într-o noapte, la ultima revizie de 12, vorbise Laurei despre rana dintîi, despre cei doi camarazi care erau pe front. Toţi trei recunoscători pentru ceea ce făcuse *ea atunci* pentru ei. Făcuse *mult,* foarte *mult.*

De îngrijirile ei de acum nu pomenea. Pentru el viaţa fizică era secundară. Ca toţi apostolii avea îndurarea nepăsătoare a mizeriei trupeşti şi flacăra neliniştită a spiritului. Răsufla foarte greu. Laura, la plecare, chemă

pe doamna de gardă, care o înlocui, şi-i spuse că lui Cojocariu îi e mai rău, să aibă grije. Ar fi rămas şi ea...

Buna doamnă, vîrstnică şi experimentată, o trimise să se odihnească.

— Nu! Du-te! Am gătit eu tot: rufele, sicriul... Laura păli.

— Da! De azi dimineaţă e agonia. Pînă nu se face ziuă îl şi aşază jos, în sală.

Fapta socială a lui Cojocariu rămînea tainică şi neisprăvită. Fapta lui ostăşească se săvîrşise. [27]

A doua zi de dimineaţă îl găsi, singur de tot, în a treia săliţă a rezervei. Mic, caraghios, cu o uniformă largă, cu un chipiu mare — de ce oare pe cap? — cu ghete mari — uniforma lui totuşi — într-un sicriu mare, un pumn de oase uscate.

Faţa mică de mumie era aspră şi necăjită pe omenirea aceea iubită de el cu atîta răutate şi atîta patimă de bine.

Avea la cap o lumînare mare în sfeşnic şi totul era curat şi bine orînduit. Încolo, nimeni! Nici familia, nici popă, nici gardă. Singur! Aşa trăise. Fără seamăn la fire, la cuget, izolat şi sălbăticit.

Pe Laura o îngăduia. Ştia bine! Stătu în picioare lîngă păpuşa ciudată cu uniformă de locotenent român.

Mortul avea un bănuţ în mînă, pentru cei de la poarta iadului, unde îi va arde pălpăraia sufletului neodihnit în vrajbă.

Plouase două săptămîni şi şoselele erau desfundate de căruţe, de cai, de oameni. Oraşul era o grămadă murdară de case înecate în noroi. Zigzagul făgaşelor brăzda uliţele nămolite.

Nimeni nu putea urma pe jos cortegiul simplu de tot: un popă, cîţiva militari de pripas — nu rămăsese deloc armată — un delegat obscur al autorităţii civile, comitetul Crucei Roşii, Laura, pe seama ei, şi familia.

Dricul era hurduit şi stropea noroiul cleios, trăsurile săreau din roate şi zdruncinau măruntaiele. Nu mai ploua. De sus era chiar şi ceva soare lînced de noiembrie, dar atîta murdărie de jos că întina vederea.

Cimitirul militar, pe o pajişte a cimitirului nordic, avea cîteva cruci de lemn fără nume.

Cojocariu era cel dintîi ofițer îngropat acolo la un ceas trist, fără glorie, al vijeliei.

Familia sta sfioasă la o parte: o femeie grasă, îmbrobodită cu negru, și copii mărunți.

Laura avu cîteva lacrămi sărăcuțe. Erau singurele pe care le căpăta învrăjbitul.

Un diacon, cumnat cu mortul, se apropie de ea și-i vorbi cuvinte cuviincioase de recunoștință. Așa că Laura servi bietului de familie, după o formulă a lui despre omenire, formula asupra căreia ea singură știa ceva, deși nelămurit.

Se sfîrșise îngropăciunea. Un moșoroi însemna mormîntul.

Laura se uită împrejur ca să-și fixeze locul, pentru datorii viitoare către morți.

Zări pe Dumitru și se înduioșă deodată mult.

Cu îndoială, cu sfială, căută în punga ei modestă toți banii de argint, ca să-i dea. Ce puteau arginții pentru o astfel de iubire a aproapelui!

— Lasă-l în pace! îi șopti alături președinta Crucei Roșii. Aseară, după ce l-am ridicat, păcătosul ăsta s-a urcat în patul ofițerului și a adormit pînă la ziuă, după ce a mîncat dulceața și a băut coniacul.

Laura simți că tot ce e în ea așezat, se întoarce: ficatul, splina, sîngele, creierul...

Sta cu banii în mînă către care soldatul privea cu aceiași ochi rotunzi cu cari se uita într-ai locotenentului.

— Dumitre, îl întrebă, ție îți pare rău după domnul locotenent?

Dumitru arăta slab, perpelit, trist. Răspunse răgușit, parcă plînsese:

— Cred și eu! Acum nu mai sunt ordonanță. Au să mă ia pe front.

Dihorul!... Supsese micile provizii, care însuflețeau pe bolnav, apoi umflat se tăvălise în așternutul lui! Dihorul!

Laura nu știa de ce dar i se părea că vede un dihor. De aceea îl purtase cinci kilometri subt gloanțe, îl salvase cu riscul vieții, i se supusese orbește, umilit, îngenuncheat. De aceea pînă la ultima suflare i-o pîndise tremurînd, gata să i-o soarbă.

Dihorul ! Nu-i bea sîngele, ca să-l răpuie. I-l soarbe ca să-l ţie în viaţă uscat şi să-şi hrănească din el viaţa lui nemernică, fricoasă, de brută.

Omul are înfrăţire cu toate dihăniile, cu toate fiarele. I-a lăsat firea pe toţi laolaltă să-şi mişune pe plaiul ei, instinctul. Pe om, instinctele tuturor la un loc ! Nu vroia moartea păsărilor supte. Dimpotrivă, ar fi vroit ca un sînge reînnoit să le învie, din care să se poată hrăni neisprăvit.

Dumitru, ordonanţa locotenentului Cojocariu, nu era un ticălos, un criminal. Era un „animal", cum îl dezmierda locotenentul. Era un dihor. [28]

De aceea, cu pielea uscată pe oscioarele abia prinse în închieturi, păpuşa caraghioasă cu haine largi în sicriul larg şi lung, purta încă pe faţă, în pacea morţii, vrajba care cerea o *faptă* pentru prefacerea Omenirii.

XVI

TEMNIŢA

Începuse zgomotul nou al tunului destul de aproape. Lupte care trebuiau să salveze oraşul. Aşa credeau orăşenii ; aşa li se spunea. Nimic nu i-ar fi putut face să creadă altfel. Oraşul lor era inexpugnabil.

Primiseră o nouă afluenţă militară, dar acum reculeasă, severă. Erau mai mult ofiţeri. Statul Major dinapoia frontului ruso-român.

În ziua de Sf. Niculae se oficiase pentru ţar un tedeum sărăcăcios, în catedrala umedă, sleioasă de undelemnuri vechi. O companie română, un detaşament rus dau onorurile.

Laura crezuse că se va desfăşura vreun fast bisericesc şi militar, imperial şi slav. Privi numai de aproape pe generalisimul rus, un zăplan morocănos şi, alături de el, pe generalul legendar român, acel care era pretutindeni unde se ivea spectrul bătăliei pentru ca să renască, nădejdilor ce se pierdeau, nădejdi noi. Acum sosise la ei. Prezenţa lui semnala primejdia.

Eroul părea scoborît de pe o pînză de Goya. Semăna de minune cu fantomaticul Quichotte, Cavalerul Eternei Iluzii. Laura se înrolă cu suflet încrezător în armata-cruciadă a generalului.

Subțire, nalt, ascuțit la față, Cavalerul Fantomă al norocului românesc sta rigid în fața altarului, glacial către pronia imperială, mai departe de aliatul, care-i sta la stînga, decît dacă i-ar fi despărțit o fruntarie.

Laura se îngrijoră. Cei doi comandanți aveau deci asupra faptelor idei deosebite. Faptele de care atîrna destinele lor.

Prin colțurile străzilor, în chiar miezul orașului, se așezau mine, săltînd pavelele de pe locul lor pacific. Așadar orașul va rezista.

Laura căuta să-și închipuie spaima unui asediu, apoi luptele de stradă, cînd armatele ciocnite în obstacolul unui oraș trec cu fier și foc prin el, dar nu putu să admită gîndul.

Urmară zvonuri de evacuare și altele, acelea pozitive și legitime — credeau ei — de victorie și izbăvire, căci orice era nădejde de bine găsea crezare.

Ei trăiau numai pe un colț de lume și nu puteau avea acea privire a lucrurilor care îmbrățișează perspectivele largi și trece cu hotărîre și cruzime peste locuri scumpe pentru o finalitate mai de preț.

Tunul bubuia din ce în ce mai puternic și solul palpita, gemea ca de cutremure.

Din cauza avioanelor, nopțile erau mai ales sinistre. Deocamdată cercetau numai, dar într-o seară două bombe sparseră cizmăria lui Strul pe strada mare a tîrgului, omorînd un băiat de liceu, o fetiță și un domn. Cele dintîi victime dintre cei dezarmați. Frica se așeză pretutindeni, cuprinse toate ceasurile, toate mișcările.

Laura nu se mai ducea la infirmeria gărei. La spital era încă aceeași zarvă de treburi care o distrăgeau de la „ideea fixă". Datoriile, necazurile, întîmplările făceau diversiune.

...Unul care subt morfină, purtat pe targă de-a lungul coridoarelor, cînta sonor, năprasnic.

Pe masa de operație, subt cuțit, cîntase tot timpul: eroice, romanțe, valsuri. Cîntecele răzbăteau clădirea în-

treagă, turburînd cu sunete noi bolnavii. Treptat o voioşie se împrăştiase şi alerga ca un curent peste tot localul mizeriei. Îl urcaseră la locul lui tot în cîntece desfătat. Împrejur rîdeau încă, cînd se deşteptase. Ceas rău ! Laura era lîngă el. Ce jalnică reîntoarcere la realitate ! Ce zbuciume ale crizei de după morfină. Ce păcate şi ce canoane !

...Era Ion Cizmaru, care de o lună purta porecla de : „veselul căprar" ! Întortochease pe doctori, trecîndu-le convingerea în vindecarea lui fără de operaţie. În adevăr, prospera şi credinţele lui de bine păreau a triumfa.

Acum începuse a geme, agitat de un rău care cerea operaţia iminentă, nemaiavînd răbdarea să aştepte ceasul cînd îi vor tăia, în sfîrşit, piciorul acela apărat cu atîta îngîmfare, de care nu vrea să se despartă : „Mai bine mort ca ciopîrţit !"

I-l tăiaseră, dar tîrziu. Ion Cizmaru, veselul căprar, murea greu, fără voinicie, fără resemnare, cu o desperare sfîşietoare, prăbuşind credinţele minunii.

...Era sergentul-major adus proaspăt de-acolo dinspre R. : un voinic spătos, pieptos, cavaler oacheş al mahalalelor. Avea un glonţ mic în abdomen. Batjocorea rana lui cea nemernică, jucărie care-l pişcase pe pîntec... Apoi se topise ca o lumînare uriaşă scursă picur cu picur, şi freza cu cărare bine pomădată părea o perucă prea mare pe un cap de ceară mustăcios, decolorat în vitrine. Laura nu-l mai recunoştea.

...Doi ruşi, zăplani cît uşa, cu rupturi de granate în pieptúrile late, urlaseră o noapte întreagă ca fiare sfîşiate de durere, trîntind trupurile grele de pat, de podele, tîrînd cu braţe convulsate saltelele, zvîrcolindu-se pe brînci printre paturile aliniate ale bieţilor bolnavi, încercînd să se sugrume unul pe altul. Agonie furioasă cu răgete care cutremurau ; noapte de urgie ; la ziuă, în sfîrşit, din voia Domnului, ţepeni.

Toate astea noaptea erau mai tragice încă, din pricina întunericului lugubru. Spitalul era clădirea cea mai înaltă, ţinta avioanelor duşmane.

O lampă oarbă circula de-a lungul nesfîrşit al coridoarelor şi sălilor năruite în beznă, şi raza ei, prin fe-

ferestrele mari jur în jur, părea o luminație sinistră în mijlocul întunericului fără zare ce îngropa orașul.

Laura, în revizia ei nocturnă, plimba lampa aceea ca pe o candelă sepulcrală, dosind fitilul slab și bîjbîind cu ea în cuptoarele războiului, artosele suferințelor.

Într-o seară spitalul se evacuase. Așa de repede! Abia cîteva ceasuri de muncă tăcută! O despărțire grăbită și preocupată, fără nici o cheltuială de simțire. Laura strînsese într-un sertar șorțul și tulpanul cu cruciuliță, pe care le îmbrăcase cu atîta emoție. Atît.

Apoi tunurile bubuiseră tot mai tare. Ultimii din cei sortiți să plece porniseră în refugiu. Generalul rus oferise ultimul tren care mai putea circula. Pînă în ajun oferise victoria. Era un ger cumplit și convoiuri rămăseseră în drum, pe linia ferată. Altele fuseseră nevoite să scoboare în cîmp călătorii înghețați, pentru a culege militarii în scurgere. Laura nu pleca deși simțea că nu poate rămîne acolo unde vor veni „ceilalți". Acum, chiar prin oraș, treceau căruțe, camioane, landouri demontate, dilijențe, toate rechizițiile pe care le ascundeau hambarele, tot ce avea roate și putea înhăma cai.

Într-un fel de vagon din acele ce transportă bîlciurile, Laura văzuse instalată o familie numeroasă de cunoscuți. Automobilele, acum toate militare, goneau în sus nenumărate, zăpăcite. Era ultima sforțare a exodului.

Dimpotrivă, cei ce rămîneau erau mai amorțiți, mai înceți, cu cît în jurul lor gonea primejdia. Întindeau jugului gîturi supuse de vite pentru osîndă.

Seara, mai ales după apus, orașul era mort; geamurile prăvăliilor erau astupate cu hîrtie albastră, prin care rar lucea luminat un ochi mic.

Patrule rusești treceau călări. Urcau caii pe trotuare înadins ca să facă spaimă trecătorilor. O concepție a raporturilor dintre armată și cetățean; o concepție, deacolo, de peste Nistru. Un ofițer cu fața frumoasă, dar tăiată sinistru de bandajul negru al ochiului, urcă în dreptul Laurei calul superb. Strivită între pereți și șalele enorme ale calului, Laura totuși nu se feri, nu se scobori.

Era încvartierarea rusă; spargeri, bătăi, scandaluri abia resimțite față de problema *cealaltă*. Circulau zvo-

nurile despre consumarea apei de colonia ca băutură întăritoare. Era adevărat că se vărsaseră, de înseşi autorităţile ruse, toate alcoolurile şi se dase cep tuturor beciurilor.

Vinul curgea pe şanţurile străzii, prăfuit, noroios, gîlgîind la gură de canaluri. Unii se aplecau să soarbă pe brînci. Dimineaţa, la colţuri de uliţă, Bordeaux-ul şi profiriul îngheţau ochiul, rumene ca de sînge.

Soldaţi suspecţi cu bluza aceea cunoscută, bluza lui Tolstoi, cerşeau. Alţii, dimpotrivă, aruncau pumni de ruble. Erau ruşii! Cei purtători de culori minunate şi de viersuri profetice! Cei cari, acolo undeva departe, numeroşi ca frunzele pădurilor, trăiau încă o viaţă vegetală — trunchiuri bătrîne şi ramuri tinere, acoperiţi de umbra deasă a vieţii rudimentare — arşi de boala alcoolului, dar plini de o sevă imensă în codrii lor vii, în care lumina şi toporul vor face spărtură.

Apoi tunul bubuise încă mai tare, mai des, aşa de des că între cele două cutremure ale exploziei, răsuflarea nu mai avea timp să se liniştească. Locuitorii se doseau, dar geamurile sfărîmate îi lăsau descoperiţi.

Circulă un cuvînt de ordine pornit nu se ştie de unde şi toată populaţia intră în beciuri.

Se săvîrşise! Sosiseră timpurile umilinţii. Ce jos sunt uneori nevoiţi să se tupileze oamenii ca să se poată apoi ridica!

Gestul nu plăcea Laurei. Nu-l primea cu raţiunea, nici cu voinţa, nici nu i-l cerea instinctul fricei.

Vroi să rămînă dar i se păru deodată că acolo, la nivelul pămîntului, unde pînă ieri stătuseră toţi deopotrivă, e sus, sus de tot pe un loc pustiu.

Se gîndi că *vor veni* şi, în oraşul gol, ea va fi singură.

Se scobori şi ea în beciurile boltite frumos ale unui vecin. Era acolo societate numeroasă. Se făcuseră invitaţii. Laura pusese pălăria cenuşie, mănuşi pentru frig şi ţinea în braţe o geantă de piele. Aşa, ridicolă — dacă ar mai fi existat ridicol — şezu ţeapănă pe o bancă de lemn, fără să se armonizeze cu locul şi oamenii. Era ultima protestare a unui nivel civilizat, al cărui strat se surpa.

În jurul ei, pe saltele, pe paturi improvizate, pe rogojini, ceilalţi vorbeau de cele petrecute, de cele ce vor fi. Erau vaiete şi temeri, rîsete şi glume.

Servitorii aşterneau, neobosit, mese îmbelşugate. Tot ce era în cămări, toate proviziile, toate bunătăţile erau consumate ca să nu rămîie „celorlalţi".

Era o rivalitate de curcani graşi, de plăcinte. Laura nu mînca. Drept mortificare pentru umilinţele cari soseau, inventase un post prematur, înaintea celui nevoit. De fapt, gîtlejul îi era strîns.

Din cînd în cînd ieşea. Aerul părea o mireasmă şi cerul o nălucire. Tunurile erau acum mai zgomotoase, dar foarte rare. În schimb, se auzea uruitul nesfîrşit al scurgerii pe drumuri, zgomotul retragerii, care nu mai înceta nici zi, nici noapte.

Pe sus avioanele se plimbau numeroase, dar nu mai azvîrleau proiectile. Se socoteau pe frontul lor. Ei, sărmanii orăşeni, mai credeau totuşi, şi încă li se mai spunea, că nu e nici vorbă de ocupaţie. Asta se chema pesemne „a linişti spiritele".

Starea acelor spirite ar fi greu de analizat. Cînd într-un organism se semnalează pericolul morţii, el se pregăteşte nesimţit. Aşa acestora li se infiltra acum pregătitor inerţia, care avea să facă din ei toţi pe un punct mort, un trup paralizat.

Erau într-un fel de stupefacţie a tuturor simţirilor : a fricii, a speranţei, a voinţii. Refuzau gîndul oprimării, purtau încă imboldul nădejdii, făceau gesturile omului liber, dar erau de pe atunci prelucraţi pentru robie.

Noaptea, Laura nu rămînea în beciuri. Se urca în casa mare, goală, a căror stăpîni se refugiaseră, lăsînd-o unor rude sosite mai de departe şi care nu mai aveau curajul pribegiei.

Nu dormea, fireşte. Pînă la ziuă auzea caravanele huind pe drumuri. Cine a ascultat zgomotul lor nu-l poate uita. Poartă în auzul său ceva din mersul Istoriei.

Argintăria, arama, armele de casă şi de vînătoare fuseseră îngropate. Pămîntul bortelit în grabă primea proaspăt odoarele pentru ca apoi să se închidă, uscat, şi să nu le mai dea înapoi, păstrînd taina comorilor, şi clătinînd locurile ca să nu le mai poţi dibui.

Ei, îngropătorii de odoare, nu-și dau seama că erau la fel cu bunicii lor, nu-și dau seama că au început lupta celor dezarmați. Toate lucrurile sunt așa de asemănătoare și așa de felurite.

În oraș toată noaptea se auzeau împușcături. Rușii, fie de patrulare, fie de petrecere, trăgeau focuri și cîinii le însoțeau cu un urlet prelung.

După vreo trei nopți, viața aceea a drumurilor, acolo departe în sus, se stinse și nu se mai auziră nici împușcăturile.

Fără de zgomotele astea sinistre, Laurei îi fu deodată frică. Pîndi lumina zilei cu nerăbdare.

Era sculată de mult, cu pălăria cenușie pe cap, cînd cineva din vecini deschise ușa :

— Ei ! zise, azi-noapte au intrat. Li s-a predat orașul. Atît !

Agonia totdeauna e zbuciumată, moartea liniștită. Fiecare plecă în tăcere spre casa lui. Acum beciurile erau la suprafața pămîntului.

...La răspîntii stau călări ulanii, cu coifuri argintii acvilate. O companie de infanteriști, obosiți, prăfuiți, trecea în sus.

Ulanii priveau cu indiferență trecătorii somnambuli. Străbătuseră, înainte și înapoi, atîtea orașe încît popasurile nu mai aveau însemnătate.

Fu apoi încvartierarea. Laura o primi ca o gazdă îndoliată, nevoită să adăpostească oaspeți nedoriți. În gestul predării orașului era cuprinsă pentru orășeni obligația suferințelor. Erau acum soldați ai unei alte discipline, care cerea virtuți și sacrificii. Nu murea nimeni. Nu era nici o violență a faptelor. Era un chin mut și neputincios, o deznădejde și o revoltă înăbușite ; sufletul se războia, închis în cetățuia împresurată a trupului.

Fiecare se purta către legea asta nouă după putința sa de mortificare, după sănătatea sa morală și puterea de îndurare a trupului. Îi unifica un singur cuget : al celor slabi, al celor tari ; al celor ce știau să rabde, al celor ce nu erau în stare. Cugetul libertății !

Temnicerii aveau două formule. Erau, de o parte, oameni înarmați, îngrijorați de necazurile lungi ale bătăliei, înfruptați de bunătățile stăpînirii, asupritori cam

obosiţi, ei înşişi, de asuprire. Era, pe de altă parte, un mecanism oficial, rigid, ingenios, neobosit, sistematic, al tescuirii.

Cazierele şi fişele, registrele şi hîrtiuţele erau regimul celular al fiecăruia.

De ziua Anului cel mai nou al durerilor, se desfăşurase o paradă mare.

Dinapoia cordonului strîns de trupe îngîmfate ce formau un careu mare, Laura privise spectacolul cu ochii cui nu poate crede ceea ce-i stă subt privire.

Pe o estradă impunătoare înconjurată de generali semeţi, un preot, un episcop, domina totul cu misiunea lor.

Azvîrlise o cuvîntare, ale cărei gesturi violente, ale cărei strigăte agresive, ale cărei intonaţii aspre spărgeau stridente în metalul uniformelor şi armelor şi tăiau aerul îngheţat.

Părea o proclamare uriaşe a Urei sacre. În adevăr, ideile azvîrlite ca bombe dinamitarde erau ale unei cruciade aprige, orgolioase ! O biserică provocătoare, spadasină i se înfăţişă Laurei. Trupele imperiale corecte, decorative, ascultau. Nu circula printre ele vreun zangăt, vreo fremetare belicoasă. Numai Statul Major părea însufleţit de duşmănie, şi sclipea în aerul îngheţat luciul tăios al coifurilor.

Aeroplane planau în giruri minunate. Laura, pe care glasul profetului înverşunat o răzbătuse cu fiori de revoltă neputincioasă, se uită acum în sus, în văzduhul cristalin. Păsările omeneşti îşi pierdeau cetăţenia, păstrau numai miracolul zborului. Cînd întoarse iar privirea în jos, întreaga înfăţişare i se păru o panoramă uimitoare şi accidentală, în afară de realitate.

Se aşezase o iarnă cumplită. Treceau prin viscol săniuţele inamicului, ducînd sarcini care apăsau greu pe cei căror le fusese hrăpite. Singur gerul, mîinile reci ale zăpezii, îmbrăţişau pe toţi deopotrivă acolo departe, pe cîmpia luptei.

Treptat, dispăreau toate gardurile ; poteci se tăiau de-a curmezişul ; oraşul neîngrădit, subt nămeţi, se îngropa copleşit.

Frigul încerca acum puterile ca şi foamea, şi fiecare îl suferea după puterile răbdării, dar ceea ce nu îngheţa la cei care gemeau, ceea ce nu se topea de căldură molatecă la cei care încă puteau încălzi căminul, era gîndul izbăvirii. Sta închis ca o flacără vînătă în firide adînci. Aşteptarea !

Rechiziţia sistematică, regulamentată, nu speria pe nimeni. Nimeni aproape nu mai avea sentimentul proprietăţii. Ceea ce trebuia salvat nu era în dulapuri si hambare.

Unii, totuşi, fereau bunul lor din ambiţie, din necaz ; alţii [îl] dau lesne ca pe un bir, la care semnaseră cînd nevoia ceruse sacrificiului oraşului lor, pentru mersul faptelor biruitoare.

Cînd şi cum nu ştiau. Dar biruitoare !

Nici o cotitură, nici o împotmolire, nici o împrejurare adversă nu le zdruncina credinţa asta intuitivă. Deşi nu corespundea faptelor imediate, era desigur şi o prevedere, chiar şi o raţiune istorică. Totul sta în puterea aşteptării. Aşteptau !

În purtarea altora către rechiziţie, în gestul grabnic cu care dădeau, apărea, foarte expresivă, semnificarea dijmei şi asupririi.

Într-o zi, Laura intră pe poarta curţii de serviciu la prietenele cele bune. I se înfăţişă o scenă neobicinuită. Doi militari germani se depărtau dînd din mîini, din umeri, amestecînd vorbe care nu păreau răuvoitoare, pe cînd însăşi stăpîna casei, frumoasa şi dulcea Măicuţă, cum o chema Laura, laolaltă cu fetele ei, îmbujorată, gesticula spre ei cu mîinile prinse de nişte obiecte bizare, chemîndu-i.

Erau rechizitorii de aramă, care scoborîseră, după ce li se pusese tot la dispoziţie ; dar Măicuţa, aducîndu-şi aminte că mai are într-un colţ un cîntar şi un pocal, striga după ei în nemţeasca ei aproximativă şi îndulcită de grai moldovenesc. Îi rechema să-şi ia toată recolta cuprului, nu cumva să rămînă de sămînţă.

Uimiţi, bombănind ca de „Doamne fereşte“, se depărtau cu gesturi de nedumerire.

Măicuța era o tradițională și în același timp albină strîngătoare, pentru care stupul era năzuința cea mai scumpă, dar gestul învedera o stare de suflet, în care se lămurea deposedarea, abdicarea temporară a bunurilor materiale cum și exproprierea drepturilor morale.

Oamenii își părăseau avutul, își rătăceau parcă și numele : ...Luați !... Nu-mi trebuie nimic. Pierzînd libertatea, am pierdut fericirea. Intrînd în căminul meu mi l-ați înstrăinat ! Luați !

...Cine sunt ?... Cum mă cheamă ?... Nu mai sunt subiectul existenței mele, sunt obiectul unor demersuri ale soartei... Ale unei soarte adverse... Sunt deocamdată în puterea ei !... Mă dezbrac de mine !... Eu să rămîn... dintre toate averile, pe care le confiscă nenorocirea, nădejdea rămîne cea din urmă — să rămîn și să pornesc să mă *caut* și să mă *găsesc* iar pe *mine*.

XVII

ÎN ÎNTUNERIC

Tunul era acum ceasornicul de căpătîi și semnalul de direcție. Era singura hartă, singura busolă a insularilor. Bubuia permanent și uneori da sărbători apropiate : artificii, orizonturi înnourate de fumul gros al proiectilelor și fulgerate de lumina lor.

Atunci fantomele se înfiripau, ca și cum danțul morții, cu iadul lui înfocat, era un element de înviere.

Cu fiecare lovitură, care putea răpune pe unul din ai lor, socoteau că îi vor recîștiga și aveau dreptate, căci cei ce trebuiau să rămînă nu se puteau alege decît după săvîrșirea masacrului întreg, și fiecare măcel mai mult era un ceas mai puțin pînă la izbăvire.

Zilele cînd tunul slăbea, stau îngrijorați, plăpînzi. Tăcerea era plină de spaimă.

Cînd venise primăvara și nu venise reînvierea, oamenii arătau la soare firavi ca muguri fără vlagă, mirați parcă de cum natura își înflorește decorul în jurul lor. Deco-

rul naturii avea şi el tristeţile lui. Grădinile erau năpădite de ciori — o invazie neagră — şi pomii nimănui şi ai tutulor frîngeau crengile violentate, pentru a-şi da rodul la întîmplare.

La marginea oraşului, legat cu funii, un vierme mare, negru, se legăna în văzduh, umflat, urît, şi uneori pleznea. Un balon de observaţie.

Aşteptarea era monotonă, lungă, în agonia înceată a zilelor.

Pedeapsa mare a tuturor era de a nu avea nimic de lucru, de a fi numai „numere", „obiecte" nefolositoare, lipsite de orice drept.

Cîte unul găsea totuşi de muncă la şanţuri, fiindcă dovedise că are nevoie să ţipe, să vocifereze şi firea lui la astfel de împrejurări e arţăgoasă, cere gălăgia şi adevărul !

Un profesor de muzică, în timpuri normale om liniştit, ba chiar tip armonic şi civilizat, săpase la tranşee înjurînd şi fără să se resimtă prea mult, şi fusese întrebuinţat la salubritate fără să se sufoce, căci nu e muncă cu miros aşa de rău ca cel pe care îl duhneşte, înăuntrul frunţii, durerile şi revoltele astupate.

Gunoaiele exală şi se risipesc ; ozonul le transformă şi le purifică, le filtrează esenţa în perpetuă regenerare a substanţei. Dar vasul închis al sufletului, depunîndu-şi înăuntrul său frica, pînda, violenţa, nerăbdarea, scîrba, ura... Ce peşteră de asfixie ! Cu încetul, toată carnea sănătoasă se topeşte de infecţia asta internă. Aşa erau acum orăşenii : subţiaţi, fantomatici, se uitau unii la alţii, preţuindu-şi zvelteţa sau plîngîndu-şi pagubele. Bătrînul advocat — un pîntecos aşa de cumsecade — plutea în hainele care păstrau cu îndărătnicie curbele.

Ca diversiune, aveau părăzile mortuare ale soldaţilor germani. Marşul din Beethoven, compania de onoare, pasul de convoi, apăsat încet de cizmele grele, lovind cu ritm surd pămîntul, care mai dincolo, în cimitr, avea groapa simetrică pregătită.

Acolo, careul se forma corect, şi un preot, după două cuvinte de rugăciune şi prohodire, lăsa mortul morţilor,

și pronunța un lung discurs de cucerire, de patriotismul acela anume al imperialismului.

Laura, în trecerea variată a oaspeților încvartierați, găzduise și un preot. Îl auzea glăsuind furios în camera lui întreaga după-amiază, iar noaptea veghea tîrziu. Două intemperanțe pe care i le explicase.

Acele ieșiri declamatorii erau faza preparatorie a discursurilor funerare războinice și ocupația de noapte era corespondența destinată familiei celor ce aveau gloria să moară. Consolația unui creștinism care socotea moartea războinică ca pe cel mai mare bine.

Ciudat îi păruse Laurei un ofițer a cărui identitate rămăsese mult timp problematică. Se întorcea tîrziu, obosit, cu uniforma veștejită. Dirija o mitralieră acolo, mai departe, spre front. Muncă activă și ostenitoare.

Se dovedi apoi că e un seminarist. Ciudată repartiție într-un mecanism așa de metodic!

Laura se simți deodată bătăioasă. Ca suflet creștin, ceru socoteală, vroi să audă subt care evanghelie se adăpostea harnica omucidere a mitraliei mînuite de o mînă preoțească.

Seminaristul nu putea descurca nodul simplu cu care Laura îl strîngea: „să nu ucizi!"

Încîlcit în rețeaua ghimpată a argumentelor, găsi, în sfîrșit, cuvîntul salvator. Era din acele puține, fără de replică: „Există un Dumnezeu german!"

Absurdul victorios amuți pe Laura. Cum putea tăgădui cuiva dreptul de a-și făuri o religie pentru sine, pe care să o servească oricărui oficiu, fie chiar al uciderii.

Seara mitralistul cînta la pian preludii de orgă.

Mai tîrziu va pregăti cuminecătura cu mîinile îndemînatice cu care vărsase mult sînge creștin, slujbaș disciplinat, gata, deopotrivă, la orice întrebuințare, fie bisericească, fie ostășească.

Cu Cristos, profetul Milei, cu modestul pelerin desculț, cel dintîi cetățean al societății frățești, firește că religia asta nu avea comun decît sonanțele numelui.

Pînă la urmă — confuziune în care legea barbară a sîngelui azvîrlea legile sociale și chiar pe cele spirituale.

. . . .

Apoi, în toamnă, peste oraşul tăcut, amorţit, bîntuise epidemia de gripă malițioasă, care, lovind organisme slăbite, făcea multe victime. Dar moartea lor, a insularilor captivi, trecea acum fără zgomot, fără paradă, dosită, lipsită de puterile expansiunii jalnice.

Disciplina sanitară riguroasă împiedica panica, cenzurînd zvonurile de alarmare. Numai albiile înguste ale morţei, care se scurgeau mereu, de zile, de săptămîni, mărturiseau dijma cea nouă pe care o luau timpurile.

Laura, trecînd pe lîngă Şmil dulgherul, la orice ceas vedea ieşind sicriile albe, nevopsite, purtate în spinarea încovoiată a unora care păreau a purta şi povara durerii.

Nu erau atunci trăsuri sau oameni de serviciu şi toate nevoile vieţii erau îngreunate.

Acolo, departe şi aproape, nădejdile bătăliei erau întunecate. Aşteptarea era încleştată în veşti rele.

Un doliu fără de zăbranice acoperea zilele.

La popa Cristea nu se mai auzea scandal. Fetele cele mari erau toate arogante şi luxoase, Ancuţa mereu o umbră palidă în rochiţa ei neagră.

Aveau încvartierat un subchirurg. Spitalele erau acum toate înstrăinate. Uneori un sanitar venea prin ogrăzi să ceară flori pentru morţi. Fiecare da bucuros pentru un duşman împăcat prin moarte, pentru un soldat ca şi cei de dincolo.

Bieţii Damian, chiriaşii popei Cristea, plecaţi de pe locul lor, unde acum rămăsese linişte pe urma trecerei grabnice a trupelor, refugiaţi pe punctul cel mai tragic ale desfăşurărilor, sufereau lipsuri grele.

Erau întunecaţi, duşmănoşi între ei. Mizeria traiului îi îmbătrînise. Mioara intercala întrebarea morţii ei tragice. Un oaspe impalpabil, pe care-l găzduiau în cvartierele tainice ale eului, răzbătea neobosit coridoarele, umplea încăperile şi nu le da odihnă. Făptura spirituală a „mustrării“ rodea în carnea lor trupească. Totuşi, nu mărturiseau, îndurau necazurile cu un fel de curaj înrăit.

Domnul Damian acum vorbea de buna lui idee de a nu fi plecat în Moldova, iar doamna Damian avea un rînjet mut, amenințător, care-ţi încreţea pielea.

Era oare nebună? Ce se petrecea în creierul ei? Roatele minții apucaseră pe de lături și se înfipseră în făgașe; osiile scîrțîiau pe loc. Simțeau acolo, de unde pornesc vehiculele rațiunii, un zgomot anormal care trăda zdruncinul mecanismelor.

Laura își aminti trepanațiile făcute la spital. Se putea deschide și închide cutia ermetică, adesea fără de primejdie, dar ce știau încă să privească acolo înăuntru? Nimic! și totuși va veni timpul cînd scalpelul cutezător va ști ce locuri ale materiei spirituale pipăie, ce fire rupe sau leagă în miracolul telegrafiei raționale.

Doamna Damian te îndruma puternic către astfel de întrebări. Unde?... și ce se petrece... Pe subt părul cărunțit fără vreme, vroiai parcă să cauți și să atingi un punct pe care-l simțeai bolnav.

Sărmana femeie evita orice societate. Laura singură, cu drepturi cîștigate, venea uneori și o găsea în tovărășia vecinilor: cîrciumarul și cîrciumăreasa, oameni de treabă, boieriți acum cînd închiseseră negoțul. Același instinct, care o sălbăticea de lume, o făcea să caute a nu rămîne singură și nici cu ai casei. Oamenii aceia simpli erau prielnici nervilor ei așa de zdruncinați.

Laura admira cum înjosirea traiului, vulgaritatea mediului, netrebnicia boalei nu putuseră înlătura un aer de distincțiune. „Păcat! spuneau bătrînii cîrciumari. E o cucoană mare!"

Acolo venea și Ancuța popei Cristea, fina bătrînilor. Făcea unele servicii gospodărești de bună vecinătate. Cele două dureri se întîlniseră și Laura le putu urmări mersul, strecurat prin sita de cenușă a zilelor ursuze.

Ancuța cea tainică se spovedea numai cîrciumăresei, nașa ei. Indirect, Laura aflase că în casa popei Cristea drama își urma cursul, cu surdina pe care o puneau împrejurările de-acum. Stăvilită, ura, care mocnea între pereții joși ai casei, era mai tenebroasă încă.

Subchirurgul austriac, pe care-l avea în cvartier, se arăta milos cu Ancuța și, față de protecția lui, toată casa își domolise persecuțiile. Fata ar fi putut astfel fi mai odihnită, rămasă numai cu grija copilului lingav și cu dorul de logodnic. Dorul acela o mistuia: așa de hîrjită răbdării,

nu putea aştepta. Adesea avea bucurii copilăreşti, îşi închipuia întoarcerea, uita obstacolele, se vedea fericită cu mirele şi copilul. Mai adesea, avea o nelinişte a simţirii, un palpit neodihnit al gîndurilor, ca şi cum nu le putea îndruma, nici opri pe vreun loc al necunoscutului, către care totuşi călătoreau neîncetat.

— Nu-şi găseşte biata astîmpăr — spunea cîrciumăreasa — şi n-are nici o hodină.

Liniştea din casa popei nu dăinuise. În mintea lui se iscase un gînd neguros. Fata ponosită se putea căpătui cu subchirurgul. Se mai văzuseră aşa logodne.

Degeaba grîul fiert şi îndulcit, cel pentru pomenirea sufletelor pămîntene hrănise din belşug pe popă. Nu pregeta să se încuscrească cu străinul. Poate că tocmai belşugul grîului care-l îndopase îl dezvăţase de orice postire.

Gîndul ăsta necurat era prigonire nouă, chin proaspăt pentru Ancuţa. Cînd trecea pe lîngă casa lor, Laurei i se părea că aude zvon de torturi, înapoia pereţilor. Era o închipuire, era şi un adevăr. Subchirurgul, încurajat de familie, o ceruse de nevastă. Refuzul ei stîrnise furii înăbuşite, care răzbeau în ocări şi lovituri ascunse.

XVIII

BĂTRÎNUL ARGINTAR

După o rezistenţă istovitoare, Ancuţa căzuse bolnavă. Subchirurgul o îngrijise cu devotament. Cînd se sculase nu mai avea nici un fel de putere, nu se mai războia ; sta sub puterea lucrurilor, aşteptînd salvarea care întîrzia.

Laura o văzu spînzurată pe gard, slabă, cu ochi albaştri sparţi în obrazul străveziu.

— A murit copilul ! spuse neîntrebată.

Nu părea prea mult atinsă de pierderea lui ; trecuse şi ea prea aproape de moarte. Aşa mic şi obrejit îi umpluse braţele numai cu necaz. Acum sta cu ele goale şi slabe, atîrnate pe lîngă trupul slab. Nu putuse apăra

atîtea vieţi, le lăsase pieirii. Numai pe a celui de acolo, de departe, o apăra încă tot ce mai era viu în ea.

Cutremure ciudate tresăltau de cîtva timp locul nesigur, pe care ei stau vitregi subt teascul statornic. Ce să fi fost ? Nu era nici bătălia, nici vreo mînie a pămîntului.

La început se simţise mai ales noaptea, apoi se îndesise şi putuseră vedea transporturile unor tunuri uriaşe, convoiuri grele de muniţiuni. Subt povara lor, solul gemea lugubru.

Bătălia mare, pe care o aşteptau, se apropia. Ei aveau subt ochi pregătirile duşmane care le striveau nădejdile. Pe cînd în jurul lor era însufleţire, suflarea li se făcea tot mai subţire. Li se spunea făţiş că nevoile războiului cer să se rupă frontul. Vor trece dincolo ; oraşul se va uşura şi el ; vor putea chiar comunica cu ai lor. Concesia fu împinsă pînă într-atît că li se ceru scrisori pentru cellalt mal.

Dar ei nu puteau înţelege bucuria unui astfel de sfîrşit ; păreau că nu mai doresc veşti acum ; ar fi fost bucuroşi ca zidul despărţirii să crească şi ei, aci, să fie stinşi de ultima putere, numai să nu se aşeze teascul apăsător pretutindeni, pînă la marginea ţarinii.

Altă revărsare aşteptau. Apele Moldovii le vroiau peste ei. La fiecare învălmăşeală, la fiecare sărbătoare a luptei, li se părea că sosesc dezrobitorii.

Roatele grele ale transporturilor inamice le apăsau simţirea cu şine adînci.

Treceau oţel şi fier, şi dincolo era carne. Carnea scumpă a trupului scump a fiecăruia şi a tuturor. Carne din carnea lor.

Aşadar exista un trup colectiv ? Patria nu era un basm ? Era Mama cu genunchii largi şi poala blîndă ! Mama care hrănea cu lapte şi cu miere ! [29]

Dar cine se îndoise ? Cine trăia acum altfel decît din credinţa asta ? Numai cine n-avusese neam se simţea al unui neam. Numai cine n-avusese grai nu se ferea de limbi străine, ca de un zvon nesigur al primejdiei.

Cîndva, înainte, Laura ar fi vroit să cunoască toate vorbirile de pe lume pentru ca nimic să nu-i înstrăineze o lume care-i aparţinea întreagă. Să înţeleagă oamenii de

pretutindeni, tot așa ca peisagiul de pretutindeni al naturii.

Acum însă, cînd era nevoită să întrebuințeze prea mult limba *celorlalți* pentru tălmăcirea nevoilor felurite, vorbele străine o îngreunau ca alicele și seara, ostenită ca un vînat fugărit, se ascundea în cărămizi și descleșta povara, țipînd înăbușit, ca și cum țipătul îi curăța glasul de silabele amarnice.

Mai deunăzi la începutul necazului, cînd subt geana cenușie de seară treceau încă regimentele scunde de ruși, tăcute făcînd glas întunericului numai cu pași ropotiți, Laura ascultase — vroise să spună ceva și nu putuse. Atît se înstrăinase de lumea cea nemărginită încît vorbirea îi devenise ceva neînțeles. Toată folosința cuvintelor dispăruse, zestrea lor grămădită ca să facă vestmînt ideilor era acum nefolositoare. Laura atunci gemuse. Nu mai erau trebuitoare decît sunete, semne : ale foamei, setei, durerii.

Dar foamea, setea, durerea, erau ale tutulor ? Să le spuie, să strige : suntem toți ca și unul ! De ce să ne ucidem unii pe alții ? Zadarnic !

Așadar se apropia bătălia ? Așteptarea îi rebegea. Le era frig. Era cu toate acestea vară.

Laura n-avea gînduri, nici nu vrea să aibă... Să vie !... Ceea ce trebuia să vie ! Sufletele, făpturile lor, pregătiseră în suferință ceasul care se apropia. Semnele ce-l înconjurau erau spăimîntătoare. Semnele măcelului ! Zilele mari ale sîngelui au rituri cumplite.

Laura aștepta. Credința și teama, în lupta lor lăuntrică, îi nimiceau simțirea. Era liniștită. În loc să se ascundă ca pînă acum de priveliște, ieșea mai mult.

Mișcarea aceea a plecării îi da un fel de vioiciune și de mulțumire ciudată și fără potrivire cu auspiciile rele. În freamătul lor dușman, energiile ei încleștate fremătau, se pregăteau pentru încercarea desperată din urmă.

Morți sau vii ? În amîndouă era o dezlegare : numai moartea-vie, în care stau de-atîta timp, să înceteze.

Laura nu vrea să judece, fiindcă judecata îi spunea lucruri supărătoare. Frenezia ei grăbea spre faptă, spre faptă grozavă.

Pasul îi suna pe asfalt nerăbdător și uneori iluzia victorioasă punea stăpînire pe ea. Așa, într-o zi, se sculă plină de inițiative voioase. Se gîndi la podoabe : o cingătoare de argint avea încuietoarea ruptă. Ce vrea ? Să se gătească cu giuvaeruri din metal confiscat ? Ce solii îi veniseră ca să-i dea cutezanță ?

Întrebă pretutindeni, pînă află de existența unui bătrîn argintar. În drum se opri să privească lung convoiul unor aeroplane uriașe. Își simțea gîndul ca pe un drug înfipt în frunte. Nu era un gînd, era o armă călită cu el pentru luptele acelea ce se pregăteau.

La colț de trei strade o prăvălie mare, cenușie deschidea soarelui de-afară o gură de umbră. Un arsenal de vechituri. Erau acolo săbii, revolvere stricate, fiare rupte, arămuri vechi, arginturi înnegrite, sute de obiecte fără întrebuințare, rezemate de zidurile afumate : atelierul unui făurar sau refugiul unui anticar medieval.[30]

Cu ochii păienjeniți de lumina de—afară, Laura aruncă în umezeala întunecoasă scînteile de soare prinse pe gene, căutînd un vrăjitor în decorul neașteptat.

Îl descoperi lîngă geamul unic, geam plin pînă sus de expoziția unor mărunțișuri bizare din metale vechi.

Bătrînul avea o barbă albă, lungă, despărțită jos în două vîrfuri subțiri și crețe. Sta pe un scăunaș cu trei picioare, cocoșat, dat în două, plecat peste o masă încărcată cu ustensile de magie, acoperite cu pulbere oxidată.

Se apropie. Întoarse spre ea capul. Avea un vîlvoi des de păr alb cu rădăcina neagră. Dezdoindu-se de mijloc, înălță umerii rotunjiți și, punînd jos cleștele miniaturale, își sprijini cu mîinile șalele ostenite.

Brațele vînoase și lungi ieșeau, goale, pînă le coatele noduroase, din cămașa înnegrită. În picioare, bătrînul era foarte înalt cu toată gheba umerilor.

Scoase masca unor ochelari rotunzi, legați în piele roasă, și ridică privirea a doi ochi mici, strălucitori, ascunși subt sprincene tufoase.

— Ce poftești ? îi zice cu un glas răgușit și batjocoritor.

Laura sta zăpăcită. Căută în tăcere cingătoarea în sacul de mînă și i-o întinse.

Meşterul se aşeză iar pe trepiedul lui, ţinînd în mînă colanul. Rîse în barba spintecată, rîse răutăcios cu dinţi albi şi tineri.

— Jucărie de modă — spusese ursuz, cîntărindu-l cu mîini îndemînatice. Înfipse apoi unghia în cizelura paftalelor.

— Ca lucru *de-acum*, ca industrie *d-asta nouă*... nu e tocmai rău, zise cu un fel de ciudă.

— Aş vrea un lanţ la fel, acolo unde lipseşte, întocmai la fel, spuse Laura. Se poate ?

— Cum să nu se poată ? rînji. Bătrînul argintar să nu poată ?... Azi nu mai sunt meşteri, nici meşteşuguri. Numai fabrici şi tinichele, s-a dus măiestria argintarului... Bătrînul moare de foame... Slavă Domnului cu războiul ăsta... Ni s-a făcut de lucru... Uite ! zise Laurei familiar. Uite ce lucru frumos ! Peceţi nemţeşti pentru toate oraşele Moldovei pe unde vor trece.

. . . .

Rîdea, ţinîndu-şi cu mîna stîngă fălcile osoase, pe cînd cu degete abile sucea stampilele aliniate... Tecuci... Roman... Bîrlad...

— Eu sunt rechiziţionat pentru armata de ocupaţie, trebuie să lucrez... Asta îmi dă pîine... Mîncasem destule „răbdări".

. . . .

Laura se uită la el fricos.

Rînji iar, şiret, în barba spintecată, trăgînd-o cu mîinile zbîrcite, pe rînd.

— Le fac peceţi cîte vor... fireşte... au să rămîie cu ele... *N-au să treacă*... Bătrînul argintar mănîncă franzeluţă albă nemţească, dar ei au să mănînce bătaie... şi hohoti un rîs de vraci.

Laura se uită speriată prin colţuri :

— Are să fie gata curînd ? întrebă despre colan, ca şi cum avea să încingă sabia victoriilor grabnice.

— Curînd !... Ia ! nu vrei să stai puţin ! Să-ţi arăt ceva — şi scoase din perete o fotografie cu cadru prost de lemn poleit, atîrnată în mijlocul arsenalului preţios.

— Am 9 copii. Patru băieţi sunt acolo la război... Îţi spui eu că n-au să treacă... Unul e marinar... unul e aviator... doi artilerişti... Eu lucrez aici pentru nemţi pe-ceţi... gură de om cere bucătură... Dar ei acolo sunt patru... ce Dumnezeu!... voinici... făcuţi fierăreşte, ţigăneşte. Eu sunt ţigan de pe tată... de mamă... moldovan...

Rînjea mereu, un rîs diabolic, cu ochii neastîmpăraţi ca flăcările de spirt aprinse la fitiluri vechi.

Ciudat bătrîn! Adinioara, preţuind jucăria modernă a colanului cu dragoste şi cu dispreţ, părea giuvaergiu florentin şi acum părea un ţigan fierar, care, potcovind caii duşmanului, borborosea vrăjile rele ce vor răsturna Chervanul.

— Dacă vrei, vino într-o zi la mine! Am să-ţi arăt nişte cărţi, pe care nu le are nimeni decît bătrînul argintar... Eu stau colo în cocioaba aia din fundul maidanului... Oameni săraci! Cine mai drege acum argintăria, cine mai lucrează argintul?... D-a gata, de la prăvălii.

...D-ta, singură te-ai gîntit le meşteşugul argintarului... Eşti d-a noastră...

Laura înţelese că era un mare compliment.

— Aici, în harabaua asta, m-au pus nemţii. Mi-am adus şi eu toate vechiturile de prin beci, şi stau ca un rege...

Privi cu mîndrie grota lui de Vulcan îmbătrînit.

— Ai să vezi femeia, şi fetele... ca fetele... E şi unul mic... mic de tot, la măsa... cum e la noi ţiganii... Îmi pare rău că nu vezi băieţii. Unul a rămas fierar ca bunicu-su. Nu e boier ca ăilalţi, nici artist ca mine. El cîştigă banul cum se cîştigă. El ne ţine... Apoi mai sunt pomenile primăriei. Am stins-o în pomeni... Omu trebuie să trăiască, n-are încotro!...

Ce om ciudat! Nici o vrajbă în mizerie, nici o umilinţă în cerşetorie.

— Am să viu, zise Laura, cînd o fi gata colanul.

— Să vii, fetiţo, să vii! Dacă te interesează bătrînul argintar şi ţigănia lui... Pînă atunci — se duc *ei*... se şi întorc — şi rîse iar, ca diavolul, tuşind mereu, o tuse metalică din pulberea fină de bronz şi de argint.

Laura nu se hotăra să plece...

— Şi braţul care ţine pavăza unui luptător indian e rupt ! spuse.

— Adu-l la doctor, doamnă mare, adu-l la doctor! Că-l lecuim noi pe indian... Despre indieni, ştiu nişte versete, un fel de biblie a lor, a păgînilor... Frumoase... dar cea mai frumoasă e *Povestea vorbei*... o ştiu întreagă pe de rost... Cînd vii, îţi spui din ea !... Cea mai frumoasă... după biblie, fireşte... şi biblia o ştiu... N-ai habar de ele ?...

Laura îl privea cu admiraţie.

— Am să viu, sigur !... N-ai nici o ştire de băieţi ?

Ridică umerii, buza de jos peste ciocul mic din bărbie, care ieşea din barba albă, lungă.

— Nici una !... Ce veste ?... Are să-i ia dracul !... zise cu vorbirea lui de iad, nelămurită.

Laura ieşi în pragul sarbăd al luminii, orbită de umbră şi clipi, ca să scuture de pe gene pulberea cenuşie, fină.

La un colţ de stradă, acolo pe unde trecuseră ruşii la timpul unei bizare poveşti colorate, un furgon gigant ducea în sus nişte cuşti mari din reţea de oţel. Nu se întrebă ce va fi fost. Se uită lung după ele. Simţi gîndul ei tupilat pe un trepied, şi rînjind diabolic cum le vrăjeşte.

Mai sunt oare din acei cari încă nu ştiu că gîndul e o putere ca şi braţul, că zeci, sute de mii de gînduri strunite, tari, sunt tot atîtea energii, care luptă şi cumpănesc bătăliile !

. . . .

Începuse, în adevăr, sărbătoarea cea mare. Într-o seară pe la şase, nori deşi se aşezară la orizont, acolo, spre bătălie. Părea pregătirea unei furtuni, dar soarele rotund, roşu apunea liniştit.

Uraganul izbucnise : o linie lungă de foc străfulgerată încă la intervale şi bubuitul puternic. Părea că o căldură de cuptoare vine dinspre acolo. Zilele, serile erau

clocotitoare, şi urgia nu contenea decît ca să reînceapă. Aşteptau !

Ei ar fi vroit acum o aşteptare fără de sfîrşit de teama sfîrşitului. În adevăr, părea că furtuna se aşază. La focul ei prelungit fantomele îşi încălzeau nădejdea. Năvala puternică şi repede era aşadar precumpănită, găsea rezistenţă. Lucrul se simţea chiar împrejur. În curtea spitalelor se ridicaseră corturi unde erau puşi răniţii neîncăpători, revărsaţi de-acolo de pe frontul bătăliei. Furgoane încărcate cu mormane de trupuri, acoperite cu pînză cernită, treceau spre cimitir, însoţite de un singur soldat. Subt pînză, formele omeneşti ale morţilor se deosebeau.

După trecerea lor, în loc de ecourile solemne ale marşului de Beethoven, lăsau o duhoare cumplită de stîrv, pe care Laura n-o mai respirase de mult şi mirosul morţii părea o răsuflare hrănitoare. Lege crudă, dar lege !

Nu se mai vorbea de scrisori pentru „dincolo" şi toate mişcările teascului păreau încetinite de o piedică. Trecerea zilelor mărea acum nădejdile aşteptării.

Trecînd pe lîngă casa popii Cristea, Laura întorcea privirea. Nu ar fi vroit să vadă pe Ancuţa tocmai acum.

Ce urzeală va fi fost acolo ! Ce duhuri rele ! De un timp, Ancuţa îşi îngreunase mersul, îşi îngroşase mijlocul, se necinstise cu binecuvîntarea preotului. Laura aflase vestea, ca de o pacoste. Fata aceea se aşezase oarecît în viaţa ei, o văzuse lucrînd la pînza cinstită şi răbdătoare a aşteptării. Tocmai de la ea să fie ocara !

Laura nu înţelegea, nu se putea dumiri despre traiul acela, în care aspresc mîinile, înjosec trupul, îi scad preţul şi apărarea. Nu putea atinge cunoaşterea a ce înseamnă promiscuitatea ; nu putea destul cîntări suferinţile brutale ale traiului Ancuţii, în care toată virtutea ei abia putea salva sufletul. Tragedie atît de mare ! Dar Laurei această mizerie a vieţii îi rămînea străină. Ştia că Ancuţa iubeşte credincios, temeinic pînă la suferinţă şi moarte. Aflase că şi-a pîngărit trupul. Erau două cunoaşteri pe care nu le putea împreuna.

XIX

NĂDEJDI

Într-o seară sosise un automobil-fantomă. De necrezut! Erau în el ofiţeri români!

Se oprise la Cartierul general german. Un sergent român era la frînă. Tratative! Armistiţiu!

În jurul lui, oamenii se adunaseră tăcuţi; parcă nu puteau crede. Se împărţiseră cîteva scrisori.

Sufletele, trupurile debilitate ale captivilor treceau printr-un moment de pericol mortal. Puterea bucuriei care sosea, izbea violent. Sîngele, întors din drumul lui, curma pulsul. Ocheanul avu un brusc reflux. De aceea stau nemişcaţi; organismul prudent se apăra. Acelaşi automobil venea acum zilnic. Grupuri aşteptau dinapoia grilajului prilejul să dea scrisori pentru Moldova. Nu era îngăduit, nu era oprit: o concesie tacită.

Ancuţa, învelită în şalul ei negru, slabă, cu coapsele împovărate, sta în fiecare zi acolo ceasuri întregi. Nu primise nimic, dar trimitea neobosit.

Povestea oare toată pătimirea ei? Naşterea copilului, pe care telegrafistul nu-l cunoştea? Traiul lui chinuit şi moartea? Poate chiar celelalte canoane şi chiar blestemăţia din urmă?

Iubirea ei şi a telegrafistului părea de cele ce întrec toate cercările, ce răzbat prin toate mizeriile. „I-am spus, să ştie tot! Să vie să mă răzbune!“ spusese cîrciumăresei.

Ceea ce săvîrşise era un atentat, un viol al războiului, de aceea Ancuţa îşi purta, printre oameni, sarcina, fără sfială, ca pe o dovadă a martiriului.

Părea că necazul îndelung dospise, din drojdii rele, aluatul apăsător crescut în trupul ei istovit.

Fără de apărare sau îndreptare către oameni, părea că îşi poartă truda, nu ruşinea.

Nimeni nu-i socotea dreptăţile sau ruşinile. Păcatele ei, ca şi ale popei Cristea, ca ale tuturor, erau pe de lăturea interesului sau bîrfirii.

Nimeni nu se mai uita peste gardul vecinului să cerceteze ca mai înainte cele cuviincioase, mai anevoie de supravegheat în propria ta ogradă decît alături.

De cînd nu mai erau zăplazuri, ceea ce se petrecea pierduse prețul. Gîlcevele, lupta aprigă pe o palmă de loc mai încoace sau încolo, nu mai înăspreau oamenii.

Oare dobîndiseră alte îngrădiri, în propriul lor cuget și faptă, sau cumva presimțeau vreo lume fără de fruntarii și fără de împărțeală — deopotrivă ?

Sau erau numai întorși vremelnic de la tot, către nimicire ? Primejdia înăbușea egoismele felurite, lăsînd descoperit pe unul singur, cel primitiv, al apărării Vieții !

Întîmplările Ancuței, bune sau rele, nu priveau pe nimeni. Erau luptele ei singulare.

Ancuța, ea care purta fățiș dovezile mizeriilor pe care războiul le tîrăște după el, nu mărturisea, astfel, vreo credință nouă în domolirea gîlcevilor de neam ; nu proclama pentru viitor vreo generație de fuziune, în care tradiția și atavismele au să fie îmblînzite, împăcate, prin amalgamare, și siluirea urii va zămisli înfrățire.

Ancuța, acolo în germăn, unde stăpînea și distribuia sucurile vieții, nu-și hrănea vibrionul de pripas, cu resemnare și blîndețe. Îl purta ca pe un ou străin ; îl îndopa cu zemurile strepezite ale dușmăniei, ca să nască un dușman. Cui ?

Tatălui sau mamei ? Căruia din cele două neamuri ? Generație suspectă în filiația ei, urînd și iubind, fără deslușire, fără deosebire.

...Și toate femeile, însămînțate de revărsarea acestui potop, nu știau că sunt datoare ceva păcei — că sunt mai purtătoare de sporuri pentru idealul omenirii înfrățite, decît sunt spornice cugetele care nasc și hrănesc acest Ideal. Nu știau că fiii lor pot da o noimă ideei umanitare :

— Iubește pe tatăl și pe mama ta — de orice neam și credință. Iubește-i pentru nobleța lor de *oameni !* Iubirea *omului* să-ți fie credința !

Să nu fi fost oare crezul cel adevărat ? Acum părea că adevărul de pe urmă e crezul deosebit al neamurilor. Erau timpuri eroice ?

Mamele, care purtau fiii străinului, erau grăbite să-i lepede sau să se lepede de ei. Altoiuri ce nu prindeau şi dau roade neizbutite! sau poate butaşe pregătite viilor viitoare? Laura nu ştia! Oropsise pe Ancuţa.

. . . .

Treptat se deprindeau cu putinţa bucuriei; începeau să întrevadă sfîrşitul, lăsau să se strecoare, în resorturile ruginite ale fiinţii, nădejdea ca uleiul. Nădejdea sporeşte uşor; fantomele se înfiripau.

Ancuţa sta mereu la răscruci de drumuri ca şi mai înainte, în gară. Aştepta. Totuşi Laura, deprinsă cu străvezirea ochilor ei, nu vedea în ei cerul deschis. În mirajele lor fluidice nu se proiectau caravanele întoarcerilor fericite. Acasă, Ancuţa, aşa slăbită şi îngreunată cum era, muncea mult cu un aer absent şi îngîndurat. S-ar fi zis că o boală din vecini, ceva din negurile doamnei Damian împrăştie pînă la ea un fum uşor.

Într-o zi Laura o văzu întinzînd pe stînjenii de lemne — lux deosebit al ogrăzii popei Cristea — lînă abia spălată, abia dărăcită, albă şi spumoasă.

Surîse Laurei enigmatic cu dunga tristă a buzelor. Ochii îi erau acoperiţi cu o ceaţă, subt care o lamă, un cuţit de oţel safiriu părea împlîntat în acelaşi gînd. Laurei îi păru că aude o melopee.

Automobilul de legătură, mereu mai slobod în mesageria lui, lărgea porţile prin care pătrundeau veştile; lega din ce în ce mai mult cele două insule.

Întîile buletine erau cele de viaţă şi de moarte. Două procesiuni de fantome se iveau din sepulcrul imens al pieirei şi se aşezau în sufletele, în sfîrşit odihnite, spre bine sau rău, ale insularilor.

Lupta aceea crudă a simţirilor neliniştite, în care cei absenţi mureau şi înviau pe rînd, putea acum înceta.

Multe dintre veşti erau nesigure, multe greşite. Era firesc ca în tumultul unei astfel de vijelii, oamenii să se fi rătăcit unii de alţii; era firesc ca din vălmăşagul tragediei să se nască legenda.

Erau greşeli fără de vină despre lucruri capitale şi cu urmări nenorocite: o mamă ucisă de vestea falşă a morţii fiului, care se întorsese cum abia fusese îngropată. O

soție înnebunită, pe care soțul, teafăr, sosise ca să o conducă la casa tristă a nebunilor... dar toate durerile astea, cît de mari, erau acum acoperite de glasul precumpănitor al bucuriei.

De cînd lucrul public mergea spre bine doamna Damian părea mai sinistră. Se încuia tot mai tare în iadul acela interior. Era în ea o amenințare ce te înfiora.

Ancuța venea des pe acolo, dar nu vorbea nimănui de dorul ei. În zvonul de atunci al vorbelor felurite, în zgomotul tot mai liber al glasului public, și-ar fi putut lăsa slobode necazul și nădejdea. Expansiunea colectivă confunda acum taina fiecăruia cu taina cea mare.

Ancuța tăcea. O vedeai numai ori pe unde se putea afla ceva, venită să cerceteze, dar din ce în ce mai fără de însuflețire. Nu se sfia totuși de starea ei. Trăia cu totul în afară de lege, dar curajul răzbunător al zilelor dintîi slăbise.

Se orînduiseră primele treceri convenționale dincolo și dincoace de Milcov și o barieră funcționa regulamentată. Circula zvonul că o parte din trupe trebuia să se întoarcă la vetre. Afișe mari opreau populația de la manifestări.

Nu era încă ceasul bucuriei ; era un preludiu melancolic înainte de goarna triumfală. Orășenii aveau totuși o febră precursoare.

Defilaseră într-o după amiază subt privirile împestrițate ale orășenilor și militarilor străini. Amestec stînjenitor, la un episod așa de intim și duios.

Tăcuți, palizi, slabi, cu hainele cît mai îngrijite dar ostenite, veștede ca și ei, treceau cu ochii plecați, fără a da, fără a lua vreun semn.

Pe două rînduri ale străzei — aceeași cale Cuza-Vodă a trecerilor neuitate — pe la ferestre și porți, oamenii toți plîngeau. Cîțiva, contravenind, aveau flori, dar nu le întindeau. Nu pricepeau ce se petrece. Unde era victoria și bucuria ? Ceilalți, sositorii, nici ei nu pricepeau. Era un ceas amarnic și necuvenit.

În spatele Laurei, doctorul german întrerupse tăcerea chinuitoare :

— Nu arată tocmai bine ! zise.

— Sunt cei care au învins! răspunse Laura violent. Dar, în adevăr, arătau rău. Cum? Așa erau cei de dincolo? Pe care ei și-i închipuiau liberi, frumoși...

...Atunci un țigan sfrijit, ce ținea strîns în brațe un purceluș dete în glumă cu palma în cordonul slab al soldaților nemți și-l rupse, apucînd din mîinile amorțite ale unei femei, un mănunchi de flori. Purcelușul scăpă guițînd și țiganul, ieșind din rînduri, alergă să-l prindă. Cineva rîse și atunci rîseră mai mulți; fu o dezlegare și lăcrimile se îmbunară. Defileul, mai liber, mai răsfirat, urmă un drum mai ospitalier. Se schimbară în treacăt vorbe. Lucrurile se așezară la locul lor. Erau convalescenții evacuați din spitale care reintegrau cei dintîi vetrele după logica lucrurilor.

Dar era și un semn al *înțelesurilor*: întîia privire, întîiul chip ce le sosise — al pătimirii războinice victorioase — era înfățișarea durerei. Căci ce e victoria? E cel mai mare efort către nimicire, cel mai mare gest al abdicării, cea din urmă consecință a celor mai mari suferințe.

Înainte de a fi o renaștere și o bucurie și de a îmbrăca haina gloriei, războiul apărea, pentru toți deopotrivă, ca o faptă crudă și tristă.

XX

CEI CARE AU MURIT

Acum soseau pe rînd cîte unii. Îmbrățișați de toți, impresurați de toți. Telegrafistul nu era printre ei. Laura se mai deprinsese cu pacostea bietei fete; se uită în ograda popei Cristea.

Într-o seară, Ancuța, rezemată ca de obicei la gard, îi spuse:

— S-au întors toți!

— Da' de unde!... Abia cîțiva!... De aci înainte au să vie!

A doua zi chiar era un timp minunat. O undă de răcoare străbătea căldura moleșită. Laura vroi răcoarea

pe frunte, pe față, dacă nu și pe sufletul acum pustiu de durere, pustiu și de nădejde, pustiu de trecutul nimicit — pustiu de rele, pustiu de bunuri, uscat.

Se preumblă pe bulevarde pînă departe, pentru mulțumirea de a vedea orizontul liber.

Ce-l acoperise oare pînă atunci? Nu fuseseră doară ridicate cetăți și linia care, la marginea vederii, confunda țarina cu cerul violet, era aceeași. Totuși se deschisese zarea!

Îi venise gust în ziua aceea să poarte un semn al bucuriilor colective, și căutase prin cutii uitate o pălărioară ce înfășura strîns fruntea cu dunga catifelei roșii.

Se întoarse tîrziu, alene, și nu vroi să intre în casa întunecată, să aprindă o lumină care nu o va lumina, să-și clipească la lumină umbrele sperioase ale sufletului.

Hotărî să se ducă la doamnele Damian, unde, în trecere, odăițele îi apăruseră luminate.

O împiedică ceva și nu știa ce; sta în ușă, nedumerită de gesturi care își căutau drumul. Ridică mîinile și scoase micul turban roșu, aruncîndu-l în direcția unui scaun ca pe ceva acum supărător.

Vroi să plece cu capul gol, împotriva obiceiului, dar simți fiorul rece al serii și, ridicînd de pe umeri eșarpa neagră, se îmbrobodi. Simți pe frunte cum i se înlocuise roșul cu negru, ca și cum ar fi fost în adevăr culori suprapuse acolo, pe gîndurile ei ca și pe carnea ei.

În poartă se lovi de cineva. Un mesager, rămas invizibil, îi dete o carte deschisă. Nu puteai ști pe ce căi îți vin acum ștafetele.

Nu aștepta nimic. Încuiase porțile cimitirelor, aprinsese candelele, pecetluise piatra mormintelor și acum trăia zilele pustii.

La lumina unui felinar parcurse întîile rînduri.

„...veți afla că bietul frate Dorel a murit victima datoriei, încă din anul trecut, în timpul flagelului exantematic!"...

Dorel?... Care Dorel?... Privi iscălitura necunoscută, apoi cercetă adresa. Era a domnului Damian.

Ștafeta morței greșise cu cîțiva metri pragul pe care trebuia să înscrie un nume mai mult.

Acum Laura, îmbrobodită cu negru, mergea încet cu scrisoarea în buzunarul jachetei, lungind drumul pînă la vecini.

Dorel era fratele mai mic al doamnei Damian. Unicul frate. Se vorbise de el în fața Laurei ca de un tînăr destoinic și blînd. Cînd se pomenea numele lui Dorel, doamna Damian avea impulsii, ridica vocea, se congestiona, zvîrlea cuvinte aprinse, arăta un fel de mînie față de elogiul și amintirea celorlalți pentru un bun al ei, pe care părea că nu vrea să-l împartă cu nimeni.

Învrăjbită către toți, vroia poate să-l păstreze numai pe el ; îl aștepta ca pe singurul căruia, în sfîrșit, să-i vorbească, să iasă din încleștarea sinistră, să-și despresoare mintea de neguri. Nu era numai fratele mai mic și iubit, era cel ce trebuia să facă judecată, să dezlege blestemul, să aducă în casa urei împăciuirea cu soartele rele ; era aliatul, cu al cărui sprijin doamna Damian putea renunța la dușmăniile ei față de cei mai de-aproape. Dorel era nașul Mioarei ! Dorel avea dreptul să ierte ! Și Dorel murise.

Ce să facă Laura cu carta ? Să aducă în odăițele triste zăbranice noi ? Să o lase acolo, uitată, în fundul buzunarului ?... Nimeni n-ar fi știut... S-ar fi pierdut ca atîtea vești... Dacă, în adevăr, mesagerul nu ar fi adus știrea ? și azi... mîine... niciodată... Dorel nu ar mai fi venit înapoi, pierdut în haosul faptelor, rostogolit de furtună, viu sau mort ?... Cu cît mai mort, dacă ai lui puneau o cruce mai mult într-un colț de cimitir ? Cu cît mai viu dacă vreun exil l-ar fi făcut să nu se mai întoarcă niciodată lîngă sora lui cu mintea rătăcită ?

Cu cît mai moartă sau mai vie fusese pentru el Mioara, fina lui cea mică, atît cît nu știuse nimic despre dînsa ? În ceasurile triste din spitalul contagioșilor poate i se arătase adesea în gînd candida apariție a fetiței buclate, cu fluturele albastru al fundei, cu șorțulețul alb brodat, pe cînd, împachetată în pardesiul vechi, Mioara plutea în apa fetidă a șanțurilor.

Pentru bieții Damian, Dorel era viu. Niciodată nu pomeneau de putința morții lui ; nimic nu li se mai putea întîmpla, credeau ei, peste tragedia în orbita căreia tră-

iau! Cu ce drept Laura să aducă acolo iarăşi durere şi moarte?

Deschise încet uşa săliţei înguste şi aştepta. Nu o auzise nimeni. Dintr-o odaie venea zgomot de voci. Ascultă ca hoţii. Domnul Damian era la cărţi cu un vecin! Desigur, doamna Damian îşi făcea prin casă de lucru, cu mîinile prinse de muncă, în acel „perpetuum mobile" pe care agitaţia lăuntrică o impunea corpului.

Împinse uşa la odăiţa cealaltă. Pe o canapea, învăluită în tartane, sora domnului Damian era culcată; lîngă ea sta Ancuţa.

La intrarea Laurei, gazda avu o mişcare de mulţumire; Laura se bucură că o găseşte singură: ei are să-i dea carta... dar mai pe urmă, după primele cuvinte... nu de-a dreptul cu vestea nenorocirii... totuşi mai înainte ca voia bună să apuce a se aşeza între ele....

Bolnava începu a povesti cu amănunte cum se otrăvise printr-o greşală; părea că cere toată atenţia, tot interesul pentru ea. Vorbea mult şi cam febril. Lăudă pe Ancuţa care o îngrijea.

Înainte ca turburarea pe care o adusese venirea Laurei să se fi liniştit, pînă cînd să nu se fi stîmpărat locul, începu, fără trecere, să povestească toate veştile aflate de curînd: cei vii, cei morţi, cei răniţi, cei schilozi, cei logodiţi, cei dispăruţi.

La fiecare nume Laura îşi pipăia buzunarul: „Acum! Acum e timpul să spui că a murit Dorel. Să-l strecor printre ceilalţi, ca să se simtă mai puţin."

Îşi desfăcu eşarfa neagră şi o aruncă pe un scaun. Să nu fie zăbranice. Dorel să fie acoperit cu steagul eroic al celor mulţi.

Nu avu timp.

— Tot eşti în picioare, zise gazda. Stinge, te rog, lumina. Mă supără. Apoi, fără tranziţie, adresîndu-se numai Laurei: — Ştii! bietul băiat de pe strada asta!... Trebuie să-l cunoşti din vedere... Telegrafistul... şi el... a murit!

Laura, cu o mişcare nervoasă, închise toate trei becurile. Erau în întuneric.

— Lucra pe cîmp la telegrafie... o spărtură de obuz i-a zdrobit capul. Locotenentul de geniu, care era cu el, ne-a spus ieri...

Răsuflă adînc ca după o ispravă.

Miraculosul dinam omenesc trudeşte din greu subt presiunile mari.

Laura tăcu. Ar fi trebuit să zică ceva. Luă iar eşarpa neagră şi se jucă cu ea, înfăşurînd-o pe braţ ca pe un manşon.

În loc de alte gînduri, se minună de presentimentul ei : Cum şi-a scos pălăria... Cum s-a îmbrobodit cu doliu... Cum o ardea parcă pe frunte catifeaua, ca o bandeletă de jar... Cum *ştia* fără să ştie... Cum suntem : *noi* — adică făpturi reduse la limitele cunoaşterii... Cum suntem orbi în întuneric... şi ce putere impalpabilă are *instinctul* de a vedea şi simţi necunoscutul.

Gazda tăcea şi ea uşurată. Suferise, aflînd durerea ce o aştepta pe Ancuţa ; suferise, pregătindu-se să i-o spună, inscenînd cît mai bine mărturisirea şi acum se odihnea.

În primejdie, prima mişcare de apărare, de reculegere, o avuseseră către ele. Se întoarseră acum amîndouă către Ancuţa. Se uitau pe subt ochi la ea, care nu mişca, nu vorbea.

Ce greu fusese ! Murise acolo un om între ele !... Şi ce uşor !... Ce făcea oare Ancuţa ?... Sta nesimţitoare. Era cumplit ! Nesimţirea e forma cea mai desperată a durerii !... Cum să o clatine ca să nu se închege în ea suferinţa ?

Laura nu vroi ca telegrafistul să moară aşa, fără o vorbă bună de pomenire, azvîrlit acolo ca un nenorocit, cu capul zdrelit, oropsit în faţa miresei lui... Fiindcă atunci murise... cînd picase în auzul logodnicei cuvîntul grozav care stinsese candela cu care sufletul ei credincios îl veghea.

— Telegrafistul cel înalt ! zise. Un băiat aşa de bun, ce păcat !... Aşa s-au prăpădit cei buni !... şi se gîndi la Dorel, care nu murea încă. Vroi să spuie... să fie amîndoi la un loc cei care nu se cunoscuseră — să se ajute unul cu altul, ca să stîmpere, ei care erau stîmpăraţi de simţire, suferinţa din carnea încă simţitoare a celor vii.

O opri un zgomot, o fluenţă. Simţea cum curge o apă. Ancuţa plîngea. Fără glas, dar cu atîtea lacrămi, ca un voal, un voal des de apă, în care se înecau ochii albaştri, subt care abia străvezea faţa la lumina slabă ce intra prin geamul mic al uşei. Te puteai acum uita la ea. Nu o vedeai, nu te vedea. Atîta plîns nu mai văzuse Laura.

Corpul nu se zdruncina, sta moale subt scurgerea de lacrămi. Fiinţa ei era ca un pămînt surpat şi năpădit de ape, răscolit de pretutindeni. O făcuse doară mamă... de bună voia ei, mamă, cel care murise.

Cele două, alături, încercau cuvinte fără şir. Un ison. Laura nu se mai gîndea să-şi facă mesagiul. În odaia mică nu mai putea încape altă durere peste cea revărsată... şi cum plînsul Ancuţei părea neisprăvit — o rupere de zăgazuri — Laura vroi să-l curme.

— Alături sunt la cărţi, zise. Dar au să sfîrşească, e tîrziu !

— Da ! răspunse gazda. Tîrziu !

— Eu n-am să-i văd azi ! Mă grăbesc !... Nu mergi ? întrebă pe Ancuţa — şi aprinse lumina.

Ancuţa se sculă fără să se mai poată feri de priviri, scăldată de plîns. Tot nu putea vorbi. Îmbrăţişă pe gazdă ca pe o prietenă, în numele suferinţii care nu are diferenţe de clase.

Laura o duse pînă la poartă. Îi luă mîinile ce tremurau şi i le dezmierdă. Atunci Ancuţa se aplecă şi-i sărută mîinile, udîndu-i-le.

Aşteptă pînă o văzu intrată... Nu se putu depărta... Se plimbă în lungul gardului cu inima strînsă pînă se auziră paşi apropiaţi.

Acasă, pipăi buzunarul jachetei ca şi cum o greutate atîrna acolo. Nu pierduse cartea... Dorel murise de un an. Putea aştepta încă o zi, înainte de a fi prohodit de biata lui soră nebună.

Căci nu va ascunde. Va spune ! Cea mai dureroasă siguranţă e mai milostivă ca îndoiala. Omul trebuie să ştie ceea ce este pentru el !... Ce are şi ce a pierdut ! La ce întrebuinţare să-şi închine sufletul şi făptura !

Nesiguranţa şi tăinuirea sunt crime către dreptul ce avem de a suferi ca şi de a fi fericiţi ! A întreţine într-o făptură o nălucire e o batjocură către libertatea ei, către

privilegiul ei de a muri şi poate de a reînvia. Laura nu va face crime. Nu va întreţine moartea-vie.

În noaptea aceea nu se putu odihni. De cum aromea îşi simţea mîinile, perina, ude de lacrimile Ancuţei — iar în nesomn i se părea că aude ciocănituri, gemete, un fel de vuiet sinistru ca un ecou de îngropăciune.

XXI

CARNETUL ZILELOR PUSTII

Laura simţea cum fiinţa ei împovărată cu ostenelile milii se deşartă de ele, dar în loc de uşurare rămînea deşărtăciune.

Nu se mai sîngera. Fumul gros ce ţîşnea pe nările Balaurului se limpezise. Apăreau cîmpiile sterpe, petele pe care sîngele uscat le îmbibaseră pămîntului. Tot ce fusese puhav, zemos, sucul cruzimei dese absorbise şi nici o umbră moale nu înverzea cuprinderea.

Ieri, Laura, ca şi cei de pe un loc cu ea, nu se ştia numai pe ea singură. Uitase astfel durerile legate de fiinţa ei. Azi, ceilalţi îşi regăsiră noimele, se aplecau peste pajiştea arsă să-i stoarcă iarăşi roadele.

Ea sta pustie pe locul pustiu. În jurul ei se legănau dunele nisipului. Cine era ea ? Cum o chema ? De care semn se lega existenţa ei ? În ce dovedea viaţa ei celei care nu murise ?

Pretutindeni întîiul gest era al înstăririi. Profesiunea reîncepea subt toate formele, mai lacomă, mai sfruntată decît fusese.

Ea rămăsese deposedată. Oare pentru ce atîta sînge ? Nici o picătură nu se scursese dintr-înşii pentru reînvierea ei ? Ce aştepta ? Ce crezuse ? O viaţă nouă pentru ea şi pentru omenire ?

Ceruse doar nimicirea ! Nimicirea se săvîrşise. Sau poate în nădejdea zilei de pe urmă sta nădejdea zilei dintîi.

Se uită acum împrejur la zilele pustii :

„Arde soarele şi vîntul usucă !

Cred că aşa va fi fost la începutul lumii, cînd trebuia să se aleagă din ape uscatul. Cred că aşa va fi sfîrşitul pămîntului, cînd vor trebui să se usuce apele.

Nu-mi e prea cald, fiindcă nu am ieşit din odaie decît pe înserat, cînd sufla peste curte vîntul care pîrleşte florile şi iarba, nu cel care leagănă grînele coapte. Spice nu sunt şi nu va fi pîine. Foame va fi şi nu va avea cu ce să se astîmpere, iar setea va bea încă sînge.

Dar nu mă tulbur şi aştept ceea ce trebuie să fie ; nu mă tulbur fiindcă ştiu că nu pot pieri dacă trebuie să scap, nici scăpa dacă trebuie să pier — şi nu pot nici pentru una, nici pentru alta, nimic.

Fiindcă ştiu că tot ce putem, nu poate nimic. Şi asta nu e filozofia uşoară a lenei, e dureroasa probă a trudei zadarnice.

Nu-mi e prea cald, dar simt apăsarea, neastîmpărul şi nerozia căldurii aşa de tare, că ştiu cum trebuie să se coacă nisipul din ţărînă, căci odinioară vîntul avea un cîntec de mare şi un foşnet de valuri. Dar marea aceea era pustiul cu undele dunelor... Şi, umplîndu-mi cana la fîntîna care curge anevoie în curtea mea cu iarba pîrjolită, m-am purtat o clipă, atîta timp cît te-ar bate o pală de vînt într-o parte, apoi într-alta, apoi iar te-ar întoarce la locul cel vechi — către cele două depărtări : oceanul şi deşertul.

Aşa o fi simţind şi bietul pom de colo, cînd i se apleacă trupul încoace şi încolo, numai atît cît îi e umbra de lungă, iar picioarele îi sunt legate tare de acelaşi loc...

Poate şi el ar vrea să se mute departe...

E tot cald, tot arde, tot vînt — nu plouă şi nu va ploua !

Aseară luna fusese îmbrobodită şi apusul acoperit de nouri... dar zadarnic.

Pe la amiazi croncăneau cu disperare nişte ciori, mai enervante ca lătratul înnoptat al cîinilor. Mie îmi plac cîteodată ciorile negre pe pomii verzi...

Trag a foamete, şi le e foame : pe cîmp nu e nimica, nici grîu, nici cadavre — şi ţipă lihnite de foame.

Oare oamenii cînd vor muri de foame, ce ţipăt vor avea ?... Eu cred că au să moară în tăcere, lipiţi de cîte

un zid, cu ochii lacomi deschiși — aceiași ochi care odinioară erau lacomi de glorie sau de amor — aceiași !

Poate că numai de undeva, din cer, dacă ai putea asculta, peste toată cuprinderea întinsă a lipsei, ai auzi un gemăt, o limbă comună în care, în sfîrșit, națiile omenești înfrățite ar vorbi la fel, ar cere și ar dori același lucru...

Toacă.

A înflorit o garoafă. Aseară cînd le-am stropit, au azvîrlit spre mine, din bobocii lor, o singură aruncătură de parfum, tare ca prima emanare a unui flacon ermetic. Gura leului, în loc să mai crească, a înflorit mică și slăbuță. Sunt flori de secetă, ca fete din părinți bătrîni...

Eu trec prin zilele pustii... ele trec peste mine. Nu trăiesc pentru nimeni și nimic, și totuși se cheamă că trăiesc. Puțin timp am trăit pentru ceva sau cineva, dar încă niciodată așa zile pustii...

Dumnezeu crede uneori de noi prea mult bine. Și oamenii cred uneori prea mult bine.

Dumnezeu e poate un om la un coeficient infinit de măsură. [31] Și atunci e drept că omul, prin descreștere, e făcut după imaginea dumnezeiască.

Cînd ești mai harnic și zelos, oamenii încearcă să-ți dea de lucru probleme grele, care nu s-au putut încă rezolva, sperînd că tu poate le vei dezlega, căutînd să vadă dacă nu se poate face un pas înainte peste măsura îngăduită.

Dumnezeu mi-a dat mie așa o încercare de prea mare cinste, și nu am știut-o izbăvi. A vrut să privesc, să simț, să înțeleg ceea ce e dincolo de țărmurile lumii mărginite, să mă uit de-aproape în ochi morții cu ai mei, să tremur și să o privesc ; să sufăr peste durere, să dăruiesc peste putere, ca oamenii să poată aduna înțelesul durerii peste putere, din cîntecul plînsului meu.

Dumnezeu, pe cei ce se trudesc către viața cea mai de sus, îi crede în stare să poată trăi peste viață.

Și totuși el știe, ca și oamenii, că nu îi e îngăduit nimănui să treacă peste măsură ; știe și, totuși, încearcă : nu cumva în sîrguința lui așa de mare va ajunge odată să treacă peste omenesc ?...

Am stat ochi în ochi cu moartea, fără să tremur, dar nu cînt, moartea mi-a stins glasul, nu dăruiesc taina care mi-a luat viaţa... trăiesc numai, fără să trăiesc. Cînd înviam în mine pe cei morţi, muream eu ; cînd le dam viaţă, eu nu o mai aveam. Morţii pe care îi iubim ne ucid.

Am iubit moartea şi vreau să o uit ca să pot trăi... ca să pot trăi zilele pustii, mici, sărăcuţe, ca fete din părinţi bătrîni...

Aşa părea că spune ziua pustie.

Simţeam cum trebuie să se coacă nisipul din ţărînă... şi două pale de vînt uscat mă băteau în două părţi către două depărtări : marea şi deşertul.

...Aşa trebuie să fi fost la începutul lumii ; aşa va fi şi la sfîrşit...

...Şi cum moartea stăpînea, cum moartea adunase popoare întregi, am crezut că lumea o să rămîie pustie ca zilele deşertului ; am crezut că ea o să fie acum o vale stearpă, peste care lacrimile celor rămaşi au să curgă nesecat ca să adape lutul uscat.

Am crezut că cimitirile au să fie cetăţile şi suferinţele — legile.

Dar de unde vine lumea asta care se îngrămădeşte neîncăpătoare ? De unde zgomotul ei nesocotit şi abundenţa ei cotropitoare ? Ce popor a înlocuit popoarele ?... Aştia sunt cei care vor stăpîni acum pămîntul ?

Şi noi cine suntem ? Noi, care nu mai încăpem nicăieri pe pămîntul ăsta, de unde moartea a adunat popoare întregi ? Noi, care suntem neamul celor care a stăpînit pînă acuma, unde ne sunt moştenirile ? Şi cine sunt cotropitorii ? În ce loc s-au născut cei care invadează, de nu mai avem un colţ de pămînt şi nici aerul care să ne hrănească suflarea ? Cum de sunt mai mulţi decît au fost ? Pe fiecare cadavru s-a prăsit o vermină. Aceştia sunt fiii leşurilor ! Tatăl lor e putregaiul şi mama lor stricăciunea. Dar unde s-a dus ce era curat ? Şi noi cine suntem, cei care nu mai încăpem nicăierea ?... Înţeleg nelegiuirea vieţii, dar nu înţeleg de ce nu suprimă ceea ce nu-i mai trebuie.

Suntem noi preoţi care ţin în mîini un vas ce poartă o sămînţă pierdută? Suntem un talisman din esenţe dispărute? Suntem tămîietorii cimitirelor uitate? Păzim o luminiţă care se stinge? Sau suntem numai gunoiul părăsit, pe care nimeni nu se osteneşte să-l cureţe şi care piere singur, hrănit încet din pieirea lui?

Cum se înghesuiesc! Şi cu toate astea au rămas locuri sterpe, dar ei nu trăiesc decît din căldura bolnavă a putregaiului lor îngrămădit. Desfăcuţi de pe buretele mucegaiului care-i poartă adunaţi, ar muri unul cîte unul. Ei nu sufăr aerul proaspăt, nici locurile limpezi. Ca musca de mort, născuţi din cadavru, se aşează tot pe carne.

Au pierit popoarele — sunt locuri singuratice! Haidem în lungi monomuri cernite, purtîndu-ne lacrimile în urne, ca să le plîngem aiurea, haidem să ne exilăm de pe pămîntul ce era al nostru şi să trăim, în corpuri palide, pe nisipul deşertului, zilele noastre pustii."

XXII

REÎNVIEREA

Se ridicaseră barierele grele şi cei ce purtaseră cătuşe se treziră cu mîini libere fără nici o violenţă a gestului liberator, fără ca bucuria să-i surprindă brutal, putîndu-le ucide inimile şi trupurile slăbite.

Cu un sentiment amestecat din neobicinuinţă şi din puterea unui obicei, pe care nimic nu-l poate şterge, Laura trecuse podul din marginea şoselei, dincolo de care atîta timp nu mai putuseră păşi, dincolo de care le erau pironite gîndurile libertăţii.

Încet, ca şi cum nu trebuia să zdruncine întîia preumblare a convalescenţei, trăsura luneca pe şerpuirea albă a şoselei... Crîngul lîngă oraş, crîngul primelor violete parfumate ce vesteau în fiecare an primăvara, crîngul zilelor de mai, cu cîntece şi ospăţuri cîmpeneşti aşternute pe muşchiul fraged... Crîngul, căruia îi cereai singurătatea frustă a amurgurilor fierbinţi de vară —

măreţ ca un templu cu coloane înalte, al cărui arhitect glorios are puterea de a crea operă vie... Crîngul, cu concertul lui miraculos de voci de păsărele ascunse sus, în vîrful tufanilor mari şi deşi... Crîngul, către care li se întorceau paşii ca să se purifice de drumurile obositoare ale oraşului şi pe unde cîte un călăreţ răzleţ îşi plimba visarea lui, împerecheată cu ritmul nobil al trapului ; crîngul, de unde veneau adierile ce împrospătau răsuflarea tîrgului... Crîngul de unde au fugit apoi toţi iepuraşii, şi lupii s-au temut să se mai apropie ; cînd a ieşit la pradă fiara omenească... Crîngul, pe care nu l-a mai văzut, de cînd un brîu de fier încinsese oraşul stăpînit de război, dar de unde venea gemetul sinistru al acelei ierni aspre şi lungi, ce încremenise lumea în giulgiul îngheţat al morţii albe... Crîngul, unde auzise că cruzimea vremurilor a pus securea să lovească fala trufaşă a copacilor, crîngul era acolo.

...Şi fiindcă crîngul era acolo ca şi mai înainte, fiindcă aveau să mai fie violete şi simfonii de păsări, sufletul uita ceea ce murise pentru ceea ce trăia.

Pe dreapta, nu departe de intrare, ca un leagăn păzit de umbra pomilor, verde şi odihnit, şedea subt paza unei cruci uriaşe, făcută din două trunchiuri goale pironite, un cimitir micuţ cu morminte curate, aşezat rotund ca o salbă.

Ce drăguţ era cimitirul liniştit, ascuns în sînul pomilor, umbrit de perdeau tufanilor, tăcut şi senin ca faţa dulce a unui copilaş cu pleoapele lăsate, ce doarme în leagăn.

Mîini binevoitoare îngrijeau din cînd în cînd mormintele orînduite cîmpeneşte, dar curăţate ca o grădiniţă rustică, pe care n-o năpădeşte natura cu invazia puternică a lăstarelor ei primitive.

Tăbliţe spuneau numele şi data. Şi aşa cum era, subt monumentul nepreţuit al celor doi stejari uriaşi pironiţi în cruce, cimitirul cel mic era frumos.

Căzuseră, desigur, în iarna aceea, spre primăvară, cînd orăşenii cu ochii măriţi de grijă şi cu urechea aţintită ascultau bătaia ce se apropia, ca o nădejde sîngeroasă, ca o bucurie crudă ; cînd lumea de prin satele

vecine, fugărită ca vînatul, trecînd în jalnica ei pribegie, le șoptea că au ajuns cu lupta pînă acolo aproape. Așadar, în nopțile cînd stau ridicați în cot, ascultînd printre bătăile inimii zgomotele înăbușite ale atacului, gemetele apropiate ale învălmășelii, atunci căzuseră proaspeți pe după trunchiuri, și cei care se mai deșteptaseră dimineața din visul turbure, cei care respirau încă aerul curățat de amețeala fumului ucigător, îi îngropaseră pios, lucrînd în răgazul luptelor, poate cîntînd cîntece din patria depărtată. Și așa luase ființă salba mică a cimitirului din crîng.

Erau acolo căzuți și îngropați români și ruși, nemți și francezi. La un loc dormeau, egali și înfrățiți, în curba plăcută a acelui mic cimitir.

În crîng, pe locul unde altădată într-un luminiș se așezau căișorii în zilele sărbătorilor de mai, pe locul pavilionului cu lăutari, erau gropi și adăposturi ridicate ca niște moșoroaie mari de furnicar omenesc, cu ganguri cenușii ce se ascundeau subt iradierea verde și domoală a pădurii împlinite, adăposturi milostive împotriva morții, acum pustii și zadarnice.

Peste tot, fusese și trecuse ceva neliniștit și nedeslușit, un zvon aspru ca vînturile sinistre ale acelei ierni grozave, acum învinsă de renașterea blajină a anotimpului verde, ceva depărtat și amorțit, ca și puterea ucigătoare a gerului pustiu, ca și vuietele surde ale încăierărilor din nopțile de spaimă și nădejde.

Atunci se slăbise zidul care o strîngea, dar nu căzuse decît mult în urmă, abia acum, cînd ochii împăienjeniți, ca ocnașii ce ies la lumină, zăreau iar orizontul fin cu talazuri verzi și palide și crîngul rămas la locul lui, cu trunchiurile secerate ale tufanilor căzuți, cu arborii crutați de urgie ce înnoiau pădurea, cu povestea lui la fel cu a oamenilor. Tot acolo, dar nu același ! Cu fantomele vieților încetate, cu armele unor călăreți răzleți care nu vor mai trece, cu pașii lor triști care-și vor plimba părăsirea pe locurile trecutului.

Nimic nu era trist din atîta durere în cimitirul mic, sub mantaua milostivă și caldă a verdelui ce-l învăluia, dar Laura se gîndi numai la suflet... La sufletul pe care

îl trimitem fără călăuză pe drumurile lumii să urmărească pe cei ce au plecat, la sufletul niciodată odihnit, dar niciodată învins în goana lui neliniştită după cei duşi, sufletul pelerin fără popas, care bate cu palpitul lui pribeag la uşile tuturor caselor, rătăceşte pe căile tuturor ţinuturilor, trece toate hotarele, şi caută, sîngerat şi istovit, dar niciodată înfrînt, pe cei pierduţi în vălmăşagul nebuniei popoarelor.

Cum oare acest suflet, care adesea nu-şi găseşte niciodată limanul, cum o să găsească el oare, într-o ţară depărtată, unde dormeau în mormintele aşezate ca o salbă subt semnul uriaş al crucii pironite din doi tufani bătrîni, acei cîţiva căzuţi acolo chiar în dosul trunchiurilor, în iarna aceea sinistră în care urla a pieire fiara omenească ieşită la pradă şi peste a cărei pete de sînge se aşternuse acum mila muşchiului fraged ?

Nu ! Nu era nimic trist din atîta durere ! Atunci te gîndeai că tot ce e frumos e poate făcut la fel, dintr-o viaţă nimicită, dintr-o fericire pierdută, dintr-un sacrificiu cumplit, dintr-un cadavru şi dintr-un sepulcru, şi apoi dintr-o nouă frumuseţe aşezată pe deasupra lor ! Frumosul oricărui lucru îţi apărea în dulcea lui armonie maiestuoasă, grav şi melancolic ; iar bătălia cruntă, cu frigul şi cu foametea, cu sîngele şi cu pribegiile, cu toate urgiile, îţi arăta acolo, pe locul unui mic cimitir, cum din ele se făureşte gloria frumosului eroic.

Numai atîta doare : sufletul femeii iubitoare, acel pelerin cu obrazul palid, cu ochii dureroşi şi glasul dulce, care cutreieră toate răspîntiile şi bate la toate uşile lumii, nu va putea găsi locul unde pe mormintele rustice stă scris numele scump, limanul fericirii ei pierdute.

Laura surîdea melancolic reînvierii, ca întîiele lăstare încă palide ale plantei bolnave.

Toate libertăţile, toate bucuriile întîlneau trupul acela abia despresurat de suferinţă şi nu aveau ecoul răsunător al unui strigăt de triumf, nebunia bruscă şi primejdioasă a fericirii.

Era convalescenţa salutară, pe care raţiunea prudentă a împrejurărilor o da corpului scăpat abia dintr-o boală mortală.

. . . .
. . . .

Reîntoarcerea către sine era o lucrare mare, care, fără de nici o muncă aparentă, absorbea toate energiile ființii, ca și ale țarinilor nelucrate, ca și ale popoarelor.

Laura nu privea încă în oglinda interioară a sufletului, dar încetase de a se uita în jurul ei, unde acum fiecare avea preocuparea unei dureri sau bucurii personale.

Lumea era un orizont deschis, pe care mișcări nedeslușite pregăteau cu încetul o viață reînnoită, dacă nu o viață nouă.

O confuzie aduna oamenii sau îi risipea. Traiul sau izbucnea neorînduit sau, amorțit, filtra o sevă timidă.

Laura avea o stare vegetativă. Își trăia zilele în afara gîndurilor și a faptelor, le lăsa să treacă asupra ei cu pasul și cu voia lor.

Uneori, întîmplările din ajun îi păreau învăluite, depărtate. Alteori, amintirea lor o înfiora cu o prezență abia izgonită.

Sta în grădină ca o bolnavă, lîncedă abia acum, de zdruncinul acelor timpuri cumplite.

Într-o după-amiază, prin liniștea care țesea pînze de păianjen în jurul scaunului ei de odihnă, un țipăt tăia ca un junghi tăcerea și-i înjunghia auzul.

Venea dinspre ograda popei Cristea. Drama se încheiase. Ancuța, după ce aflase moartea logodnicului, își purtase în tăcere suferința, nevroind să înfrunte nepăsarea sau bucuria celorlalți, temîndu-se de ea singură, către cei pe care-i socotea asasini.

Cei dimprejur, prudenți, nu pomeniseră nici ei nimic de vestea, pe care o știau, ascunzîndu-și mulțumirea ca să nu turbure planurile acum desăvîrșite.

Dar în preziua păcei, atunci cînd *lumina cea nouă* umplea cuprinsul cu măreția iluziei, odată cu plecarea străinilor, sanitarul trebuise și el să plece. Ceruse atunci cuvîntul ce-i îngăduia să se reîntoarcă și adusese inelul care avea să lege pe Ancuța.

Ancuța se sculase ca o fiară și, răcnind, îl batjocorise, înfruntînd nebunește pe toți.

Strigase tuturor adevărul, cel care răscolește în oameni ura, și cu acea hotărîre fără mlădiere a celor ce nu mai au nimic de pierdut, pentru că i-a părăsit lașitatea ultimă, aceea cu care ne apărăm viața, Ancuța spusese popei că e văduva telegrafistului și mama bietului copil pe care i l-au ucis ; că nu vrea să știe alt de nimeni și de nimic ; că le dăruiește copilul dușmanului să și-l crească : balaurul, pe care îl poartă silnic în coapse.

Avea Ancuța vreun gînd sinucigaș ? Avea vreun gînd asasin ? Ura și durerea din ea vroiau să ucidă sau să o omoare ?

Urgisită, era acum urgie. Dar vijelia unui trup plăpînd, oricît ar fi de mare, are mărgini și, de îndată ce glasul răzbunător îi scăpătase din blesteme, dușmanul părintesc, preotul hain, care nu mai putea nimic împotriva victimei, în zădărnicia vorbelor, în bestialitatea mîniei, zvîrlise cu piciorul o lovitură barbară în pîntecele, bobotit de păcatele lumii, al femeii purtătoare de germene vii, ale urii și iubirii blestemate.

Ancuța țipase înjunghiată.

Noaptea, Laura dormise adînc, subt o boltă grea a somnului, ca și cum țipătul Ancuței, prăbușind peste ea spaimă și milă, o astupase subt ele.

A doua zi aflase că Ancuța era în primejdie de moarte și nu avusese timp să se îndurereze fiindcă intrau pe poartă, ciudați și la o oră neobicinuită, domnul Damian, strategul, cu sora lui. Erau tot atît de bizari ca în ziua sosirii lor. Călcau cu precauțiune ca doi conspiratori și aveau, subt haine cuviincioase de plimbare, un aer suspect și pe fețele lungi o expresie nesăbuită și o privire fugară.

Laura le ieși înainte, ca pentru vreo întîmplare, în toată ființa ei cu o întrebare nerostită.

— Venim de la gară — zise domnul Damian... Noi eram hotărîți să plecăm mîine acasă... și ieri dimineață nevastă-mea a ieșit... Spune gazda că s-a dus la gară... și nu s-a mai întors... De teama unui accident, după ce am așteptat-o și am căutat-o, am anunțat poliția...

— Da ! Foarte bine că ați anunțat ! zise Laura, care nu găsea nimic, nici o vorbă, nici o idee, nici o emoție,

ca și cum lucrurile exprimau ele singure tot ce puteau spune.

— ...Venisem să vedem dacă nu cumva știți ceva?...

— Nu! Nu știu nimic! răspunse, așa de absent, așa de distrat, ca și cum i se vorbea de o poveste dintr-aiurea.

— ...Am venit să ne luăm și ziua bună.., tot o să plecăm... după ce om afla...

— Da! Ce să faci!... Știa de fratele ei?...

— I-am spus... și tăcură iar.

Apoi plecară, purtînd parcă în aplecarea înainte a trupului, nu cercetarea febrilă și tragică, ci sarcina unui necaz îndeplinit.

Așa credea și Laura; că doamna Damian nu se va mai întoarce, și se simțea parcă ușurată de o vecinătate ursuză.

Existența doamnei Damian în apropiere era ca o trăsură înhămată, răsturnată în marginea drumului pe unde treci mereu, în efortul perpetuu între rostogolire și aplomb.

Acuma mintea doamnei Damian umbla, în sfîrșit, pe drum sigur, deși în afară de drumul judecății. Pe calea misterioasă dar hotărîtă a nebuniei.

Plecase ferm, fără îndoieli. Plecase la dreapta sau la stînga, spre casă, înaintea celorlalți, ca să culeagă în drum din șanț pe Mioara, sau în sus spre Moldova, la Dorel, ca să ceară sfatul lui frățesc.

Oricum și oriunde o vor găsi, nu se va mai întoarce de pe drumul larg, imens, al nebuniei sau morții.

Faptul ăsta divers, sosit după moartea Ancuței, păruse Laurei mai puțin zguduitor și intervenirea lui risipea impresiile turburătoare ale acelui sfîrșit așa de barbar al bietei fete. Cele două tragedii se anihilau una pe alta și făceau loc gol în Laura spre altceva, ca și cum pustiul le acoperea cu nisipul lui mobil — și, mobil, nisipul luneca, descoperind loc fraged sub pojghița lui tot mai subțire.

. . . .

Era *Pace!* Laura înțelese puterea cuvintelor. Acea aspirație lacomă, supradorința care îmbărbătase pe cei mulți în convulsiunea mortală a bătăliei, care pe cei cotropiți îi ținuse încă vii, cu toate că li se usca sucul vieții, acea aspirație hotăra acum un cuvînt, cuvîntul singur *însemna.*

Ajunseseră la malurile de dincolo, de peste fluviul și vultoarea sîngelui ; nu se vedea încă nici o întindere minunată de livezi odihnitoare. Locurile blagoslovite ale fericirii erau înfățișate de cuvînt : pace ! O noțiune refugiată cu toată puterea ei în sunete.

Pe fiecare limbă cuvîntul suna deosebit. Orice colț de omenire îl lua pentru sine, cu toate că blagoslovenia se lăsase peste omenirea întreagă. Din azima cea mare și sfîntă, rupeau fărîmele anafurei, gestul binecuvîntării se făcuse deasupra pîinii pe care o împărțeau și o slăveau pe fiecare grai.

Legea sîngelui, legea lui cruntă, care cere primenire și revărsare, se îndeplinise. Cele două culori ale incendiului — negru și roșu — acoperiseră pămîntul. Ritul barbar al „scurgerii“ zbuciumase trupurile sîngeraților, în mijlocul fumului țărînii, flacărei învălmășite, orgiace.

Acelea erau *semne* și *fapte,* dar pacea nu lua încă trup și faptă, era un cuvînt ca și mai nainte, cînd o priveai de pe malul celalt.

Totuși venise. Plutea ca o lumină peste pămîntul răvășit, se strecura anevoie cu torțe și balsame prin răscoala prăbușită a luptei, ca să aleagă și să dezmierde pe cei vii.

Pacea! Laura ar fi vroit să o atingă, să o privească de-aproape și nu avea decît numele ei, pe care îl îmbrățișa strîns cu gîndul, ca nu cumva să-l uite subt obsesia răului așa de apropiat încă.

Împrejur reîncepea ordinea șovăitoare a lucrurilor, dar acele reînceperi îi păreau neîndestulătoare.

Atît! Numai atît!... La fel... ca și mai înainte?... Ar fi vroit ca Pacea să desfășoare deodată gesturi tot așa de puternice ca bătălia.

Ceea ce reîncepea erau mărunțișurile traiului de ieri, din ajunul vijeliei. Iarăși creștea cota lor și deprecia va-

luta morţii. Totuşi acele mărunţişuri erau semnele mari ale reînvierii noimelor.

Ce fusese vijelia? Viaţa întreagă se întorsese de la orişice către *Nimicire* şi acum redobîndea statornicie şi privea iarăşi spre orice lucru cît de mic. Viaţa era vie!

Laura mai avea o simţire poate că ciudată. Nu mai putea întîlni nicăieri minunile şi suferinţele acelui „ieri", fără să simtă un refuz violent.

Poate că, din simţul egoist al conservării, refuza memoria unor suferinţe ce trecuseră peste măsura la care te complaci în amintirile pătimirii tale şi, dimpotrivă, te înfioară redeşteptarea durerii abia vindecate.

Sau poate îi părea Laurei că încă nu se cuvenea să se judece acele fapte, că nu e încă temperatura la care trebuiesc proslăvite.

Fără de vina nimănui. Aşa era mersul lucrurilor. Drumurile au lumini, umbre, cotituri, popasuri.

Acum era o piază a drumului, care lăsa cîmpia de luptă înapoi după prima cotitură, iar plaiul, după care se va desfăşura în măreţia ei somptuoasă perspectiva istoriei, era încă departe.

Simţirea Laurei era poate la fel cu a celor ce lucraseră acolo la fapta uriaşă a morţii şi acum trebăluiau în jurul ogrăzii pustii. Şi ei se fereau poate de amintire şi nu le plăcea să li se vorbească de ei, cei de ieri. Aveau, fără de conştiinţă clară, sentimentul că nu li se poate da acum preţuirea.

Tot aşa cum în arenă vreun temerar, după ce îşi oferă într-un chip sau altul viaţa, rămîne indiferent, distrat, lipsit de interes către aclamaţiunile mulţimii, cu privirea pierdută înspre ceva nelămurit, pentru că darul benevol al vieţii nu se poate evalua, nici răsplăti.

Un timp îndelungat, toată munca omenească are scopul de a asigura şi îndestula traiul; toate energiile cultivă egoismul vieţii şi, într-o zi, viaţa asta preţioasă o aduc şi zic: „Luaţi-o!"...

Cui o aduc? Unor abstracţii: Patrie şi Ideal. Dar în bătălie simbolul lor, intangibil, se poate pipăi de-aproape. După ce însă omul o făcut din ele o realitate, rămîne cu un sentiment de zădărnicie.

Abia mai tîrziu, mici, de departe, aceiaşi, vor privi la istoria aceloraşi fapte, aureolate de splendoarea gloriei. Fiecare se va simţi ca soldatul în faţa portrecturii lui eroice, cînd mulţimea, venită să-l idolatrizeze în efigie, îl dă cu cotul la o parte. Fiecare se va simţi dezbrăcat de el singur, ca toţi acei cu care se fac icoane.

Acum însă, fapte şi oameni îi păreau Laurei ca bronzul învingătorului cînd e culcat la pămînt, înainte de a fi urcat în vîrful piedestalului : stînjenitor prin mărimea lui uriaşă azvîrlită în drumul zorit al fiecăruia.

. . . .

. . . .

Se anunţase întoarcerea armatelor. Nu era armata orînduită, care va înfăţişa mai pe urmă victoriile. Era ceasul însuşi cînd, după faptă, se înturnau în fapt la locul lor.

Laura se sculase în zarva acestei veşti şi sta zăpăcită de zgomot şi mişcare. Aproape, departe, era acelaşi ropot, aceeaşi înfrigurare, care zvîrlea uşi de perete, îmbulzea paşii nerăbdători, amesteca glasuri sonore.

Laura hotărîse că va rămîne acasă. Puterile ei slăbite nu-i îngăduiau vioiciunea gesturilor. Lucrarea măreaţă a victoriilor se făcea în ea lăuntric.

O exaltare gravă deschidea gloriei portaluri vaste. Nici nu ar fi vrut să vadă o realitate mai mică, în colţul mic, ca sărbătoarea triumfală ce-i cînta, simfonic, glose uriaşe. Dar în acelaşi timp o umileau tristeţea, singurătatea, care o lăsau departe de bucuria fiecăruia.

Pînă ieri tragedia fusese comună tuturor şi azi acei care alergau acolo strigau pe nume, recunoşteau pe cei sosiţi, aşteptau, doreau, trăiau cu locul, cu ceasul, cu faptele şi oamenii. Ea era singură.

Tristeţea înăspreşte. Laura se dosea de veselia lor, dar uşile, ferestrele azvîrlite în lături o lăsau descoperită. Cu fiecare ceas zarva creştea şi o impresiona.

Pornirea trupească, sufletească, a tuturor părea un val aplecat într-acolo.

Acum se auzeau goarnele departe, pe şosea. Întinse urechea. Erau învăluite de distanţă şi de vuiet. Apoi se desluşiră.

Goarne soldăţeşti obicinuite, dar, de cînd nu se mai auziseră, păreau noi, şi totuşi aşa de familiare.

Sunetele loveau undeva în fiinţă, ca pe un disc metalic şi aveau ecouri copilăreşti. Părea că pe pustă se iveşte o oază cu peisagiul locului părintesc şi soldaţi, marşuri răsunătoare, goarne vioaie treceau, pe cînd copiii, desfătaţi de paradă, deprindeau anii lor gîngavi, cu aceste culori şi sunete, le absorbeau în făpturile lor născute din părinţi ce se desfătaseră şi ei din ele. În auz, în văz, în simţirile toate se aşezau rezonanţele ideei de patrie, pe care o hărţuiesc apoi atîtea alte asimilări, dar care, totuşi, este şi rămîne.

Laura simţea cum o fetiţă, ţinînd strîns mîna părintească, zburdălniceşte spre steaguri şi fanfare, spre minunata jucărie ostăşească, spre acel fald viu de sunet şi culoare ce răscoleşte o emoţie ancestrală.

Fetiţa creştea şi Laura îşi amintea cum se strivise, cum se strîmtorase locul „ieri" pentru că sunase o goarnă şi trecuseră soldaţi, şi cum o goarnă şi soldaţi lărgeau azi spaţiul.

Aflase „ieri" că minunea libertăţii, care o turbura cu bucurii şi răscoale uriaşe, trebuia să fie întîi a fiecărei naţiuni pentru a fi [a] tuturor laolaltă.

Tocmai fiindcă era o fiinţă universală, Laura dovedise însemnătatea patriei mici, care condiţionează pe cea mare.

Patria mică o purta într-însa şi lăstarele inumerale, acele tentacule ce o legau de natura vastă, trăiau din planta ei cu rădăcini înfipte adînc în solul natal.

Laura, în adevăr, credea că legile sîngelui, iar nu vrerile oamenilor, fac războaiele, dar în vălmăşagul scurgerii, sîngele se alege. Laura era mîndră că sîngele neamului ei e din acel care răzbate prin fenomenele prefacerilor.

Acum semnalele sunau strident, asurzitor. Nu erau frumoase ; cele trei, patru note metalice nu aveau nici un glas măreţ, nu buciumau izbînda, nu hauiau bucuria. Dar chemau, chemau printr-o putere a obiceiului.

Laura acum nu mai auzea imnurile simfonice ale măreţiei. Auzea trompetele de alamă şi inerţia ei era străbătută de o mişcare care-şi făcea cu încetul loc.

Prin geamuri, prin uşi deschise vedea curţile, casele pustii, vesele, fără grije. Păreau a spune : „Mergeţi, copii ! Mergeţi ! Noi vă aşteptăm liniştit ! Bucuraţi-vă ! Alergaţi ! Noi nu ne clintim de pe loc ! Nu vă temeţi ! N-are cine ne face nici un rău. Suntem înfipte în podelele pămîntului şi stăm ca nişte bunice cu poalele întinse, ca să vă primim cînd vă veţi întoarce zburdînd de bucuria de a fi văzut steaguri, muzici şi soldaţi."

Laura ieşi în verandă, smulse din cuier o pălărie şi porni în fugă la muzici şi la soldaţi ; îşi accelera suflarea pentru a putea alerga cît mai tare. Un obstacol îi tăia drumul în curmeziş.

Pasul pornit şovăi, lovi cosciugul de brad părăsit în stradă, ocoli cu o curbă agilă cutia galbenă şi regăsi firul goanei.

Se gîndi repede că va fi fost cosciugul Ancuţei ; la răscrucea asta judecata îi şovăi un moment, apoi ocoli piedica gîndului, şi tot fugînd, ajunse la colţul şoselei în mulţimea care unduia un val de forme, culori şi glasuri.

Era un vuiet mobil ce, amestecat cu defilarea, cu praful, luminos, făcea acea vîlvă a osanalelor, care are în ea accente tragice şi pe care, de departe, adesea nu o poţi deosebi de vîlva spaimei şi durerii pentru că izvorăsc din acelaşi loc adînc al emoţiei.

Laura se încorporă desăvîrşit mulţimii ; se simţi întreagă un steguleţ fîlfîitor cu trei culori primare ce exprimă numai aspecte exterioare ale simţirilor eroice.

Cînd primele trupe cotiră spre stînga în inima oraşului, Laura se despresură de flamuri şi le trimise cu gîndul bun, acolo către parcursul lor zgomotos şi triumfal ca apoi să se adăpostească, ascunzînd odihna bătăliei celor ce aspirau odihnă ; să dosească ochilor, ce vroiau să nu le mai vadă, instrumentele care *slujiseră* ; pentru ca viziunea păcei să se poată aşeza liniştită, vegheată numai din umbră de armele asurzite ; pentru ca sîngele, sătul şi primenit, să curgă lin în trupuri blînde.

Laura se întoarse domol spre casă şi pasul i se opri la locul de unde acum ridicaseră cosciugul Ancuţei. Fu mulţumită că a pierit din drum conturul lui trist.

Iubise pe Ancuţa şi o plîngea, dar locurile sufleteşti, unde se petrecea regretul ăsta, erau acum planuri trase înapoi.

Cînd Ancuţa ţipase, junghiul morţii ei fusese un strigăt viu în pustiurile Laurei. Era un sfîrşit de unde începea ceva. Pe cînd cea moartă purta un prunc mort, în Laura începea pruncia renaşterii.

Moartea Ancuţei, undeva în lucrări interioare ale Laurei, era o faptă necesară şi tot aşa dispariţia doamnei Damian. Încheiau, fără revenire, o epocă de nebunie şi cruzime.

Războiul e totodată o slavă şi o nebunie cruntă. Laura nu va mai vedea prin lumina zilelor silueta neagră şi jalnică a Ancuţei, nici rînjetul ameninţător al doamnei Damian.

În Laura era milă, dar era şi ceva care răsufla liber la ideea că nu va mai întîlni tristeţea lor turburătoare.

Prefacerile îşi făceau legile în moleculele ei descleştate. Pe cînd erau proclamate cu vorbe, acele prefaceri îşi săvîrşeau fapte pretutindeni, în trupul omenirii. Se aşezau alături de celelalte fapte de ieri ; era mersul invers a două plăci suprapuse, care lunecă, făcîndu-şi loc una celeilalte.

O lege barbară stăpînise omenirea beată de duşmănie şi ucidere. Spiritul se ascunsese. Totul fusese numai un material pentru triumful vieţii sau morţii.

Acum spiritul ridica din nou glasuri solemne, da proclamaţii sublime viitorului. Dar cu ce le va chezăşui !

Din timpul neguros şi pînă la marginile proaspete ale istoriei, aceeaşi lege reîncepuse periodic, implacabilă ca şi toate fenomenele naturii. Omenirea urmase instinctul neastîmpărat al sîngelui şi de îndată ce îl îndeplinise, spiritul reapărea proclamînd stăpînirea lui generoasă.

Aceste două puteri se succedau fără să se înlocuiască. Sentimentul eroic, sentimentul umanitar îşi perindau drepturile fără a le statornici.

Laura credea că legea spirituală e climatul senin al sîngelui şi instinctul roşu criza aceleiaşi substanţe minunate.

. . . .
. . . .

Simţirile, acum liberate din încleştarea vremurilor rele, îşi reluau treptat bucuriile delicate, se întorceau mai întîi către natură, către desfătarea luminii, dezmierdarea aerului, minunile variate ale decorului în care sufletul găsea înviorare pentru a reîncepe miracolul jocurilor sale de umbre şi lumini.

Primăvara părea sipetul fermecat pe care vrăjile rele îl furaseră, acum regăsit şi plin de toate giuvaerurile amintirii. Parfumul, culoarea şi răsuflarea primăverii erau dulci ca şi mai demult, dar purtau misterul unor daruri noi.

Iluzia, filtrată nesimţit, se strecura şi cea dintîi formă a iubirii, dorul mistic, amăgea sufletele spre divinitate pentru a le întoarce către iubirea omenească, către iubirea unuia, acum cînd durerile izbăvite nu mai cereau iubirea tuturor.

Glasurile primăverii, glasurile pascale ale clopotelor, loveau în făptura Laurei coarde fine, care cîntau spre dumnezeire muzica vieţii.

Dobre ajunsese, în sfîrşit. Pe dibuite şi oropsit, desigur, la drum de ceilalţi călători, ca un biet ţigan cu capul dogit ce era, ajunsese la bunul Dumnezeu cel cu barbă aşa de mare şi albă încît în albeaţa ei stătea toată uimirea lui religioasă. Ajunsese la locul acelor convergenţe supreme ale armoniei universale, cu ecouri de vibraţiuni legate de traiul omenesc.

Ajunsese la Dumnezeul familiar şi abstract, în care îşi apropia Laura sensul vieţii.

Cu toate că era o undă înceată şi obscură în valurile eterice, Dobre ceruse pentru ea lumina pomenirii făgăduite.

Primăvara lumina vălurile ei cernite ; soarele îndulcea asprimile sufletului. Laura era ca firul de iarbă care dă din nou fraged, şi, plăpîndă ca şi el, simţea că trebuie să trăiască şi aştepta viaţa. Ştia că va primi bucuria, cum primise şi durerea, cu patimă şi uimire.

Avea simţirea aceea, cînd viaţa îşi scapă din mîini. De acolo de unde se face tîrgul sublim a întocmirilor, Laura primea Reînvierea.

ROMANȚĂ PROVINCIALĂ
(1925)

Aceste nuvele au fost cetite în şedinţele literare ale Cercului „Sburătorul“ din anul 1922—1923.

ROMANȚA PROVINCIALĂ

Erau sosiți de curînd în provincia mare, dealtfel, și cam arhaică. Străini cu totul de loc, li se recomandase deocamdată o locuință mobilată la doamna Vanghele. O femeie în vîrstă — li se spusese — foarte cumsecade și unde vor fi mulțumiți.

O locuință onorabilă și o gazdă bună era tocmai ceea ce trebuia Sabinei, singură cu fetița. Bărbatul ei, șef de ocol silvic, era mai mult pe afară.

În orașul nou și străin, Sabinei îi plăceau mai ales casele. Nu semănau cu cele de aiurea. Firește, nu erau toate la fel, dar așa de multe din ele că predominau și dau coloare locală : case vechi boierești, cum vezi încă pe la unele moșii. Cam joase la vedere. Lățite în voie, în mijlocul ogrăzilor de cel puțin un pogon, iar grădinile din fund, poate și mai mari. Albe de tot, văruite, și cele mai frumoase, acele cari îi plăceau mai mult, cu stîlpi groși de zid, tot văruiți, cari sprijineau un ceardac. Stilul ăsta, vechi și simplu, avea o mare noblețǎ, și stîlpii căpătau un aspect de pilaștri antici, prin linia lor curată. Erau groși cît nu i-ai fi putut cuprinde cu amîndouă brațele, cu varul proaspăt, dar sub el tencuiala veche te impresiona, atingînd resortul prin care simțim prețul lucrurilor de demult.

Casa doamnei Vanghele era, dealtfel, mică, foarte mică, încă mai turtită, pierdută în mijlocul a trei pogoane de ogradă jur în jur neorînduită, cu iarba crescută

în voie. Apoi grădina încîlcită de tufe, de pomi roditori, de pomi sterpi, cu cîte o moviliță, cu șurile unele mai rînduite, unele prăvălite, cu puii de găină, de rață, de curcă mai ales. Sute de pui albi de curcă.

După ce totul fusese orînduit cu doamna Vanghele și geamantanele transportate, Sabina sosise pe jos cu fetița la noua ei locuință. Gîndul că o să cunoască pe doamna Vanghele o cam stînjenea, cu toate că o văduvă bătrînă, singuratică, nu avea cu ce o intimida. Orice străin reprezintă nu numaidecît primejdia mare conținută în necunoscut, dar o ființă nouă, cît de inofensivă, e totuși un mic obstacol în drum, o pietricică dacă nu o buturugă, pe lîngă care trebuie să treci nevătămat. E o vorbire nouă, adică semnalul neliniștitor al unei prezențe interioare. Un creier cu gînduri străine și o voință cu fapte neprevăzute.

Doamna Vanghele era văduva unui consilier la Curtea de Apel, pe cînd era acolo în localitate Curte. Sabina nu văzuse în prima zi pe doamna Vanghele. O țigancă, unica servitoare, femeie veche de curte, împuternicită pentru instalarea chiriașilor, o scuzase.

— Să iertați pe cucoana ! Dumneaei e cam bolnavă ! și, lăsîndu-și în prag papucii, în ciorapi curați, deschisese încet ușa cu geamuri care da pe pridvorul mic cu stîlpi albi.

Sabina se trezise în întunericul răcoros al unui mic antreu curat, lustruit, cu ușor miros de terpentină și de sulfină.

— Poftiți ! spuse tot încet Ioana.

Sabina pusese mîna pe ivărul din stînga al unei uși joase cu un singur canat, vopsită cu ulei gri. Atunci Ioana exclamase : „Nu ! Nu !“ speriată — și Sabina lăsase clanța.

— Acolo e odaia domnului. Nu intră nimenea !

O casă plină de umbre ca și de umbră, ca odaia unui dispărut — consilierul — închisă și inviolabilă. Mai era o ușe la dreapta. Intră după Ioana. O cameră largă, curată, umbroasă, cu două ferestre pătrate și scunde cari dau spre grădina din fund. Cam trist !

— E salonul ! zise Ioana respectuos. Nu a mai șezut nimeni după domnu !

„Care domnu ? gîndi Sabina. Altul."
Ioana avu o ezitare :
— Tot domnu ! Fratele cucoanei — zise — a murit acu un an de piept, de s-a bolnăvit și dumneaei și nu-și mai vine în fire.
Salonul unui ofticos ! Toată ziua dintîi șezuse pe marginea unui fotoliu cu fetița lîngă ea. Pe urmă se deprinsese. Sabina închipuia tovărășia asta frățească, singura mîngîiere a văduvei bătrîne.
— Domnu — spuse Ioana — n-avea decît 35 de ani.
Așadar, un frate mult mai mic, ca și un copil. Să-l vadă istovit de o boală așa tristă și să rămîie fără el ! O durere mare, care-i zdruncinase sănătatea.
Zilele următoare zărise pe doamna Vanghele trecînd din odăițele ei, cari erau la marginea cealaltă, dincolo de odaia mortului, spre bucătărie : o femeie foarte grasă, greoaie de tot la mișcări.
Apoi într-o seară în curte o cunoscuse. Gazda se arătase foarte intimidată, de aceea se înțeleseră numaidecît foarte bine.
Un corp diformat de obezitate, o față mare, urîtă, cu trei rînduri de guși, ochii mici, grași, albaștri, tîmplele netede, negre, abia argintate, o vorbă anevoioasă, cu respirația penibilă, ca și cum toate coridoarele aerului erau îmbîcsite. Totuși ceva distins, cuviincios, o demnitate care compensa aspectele dizgrațioase. Doamna Vanghele se servea cu precauțiune de mîna dreaptă.
— Coana nu poate face nimica ! zicea Ioana, care era devotată ca o roabă. O roabă, dealtfel, care nu auzea decît șoapta blajină a poruncilor. Stăpînă-sa nu ridica glasul niciodată.
În ce privește caracterul, doamna Vanghele era rezervată dar foarte bună, izolată dar foarte serviabilă. Uneori ruga pe Sabina să ia masa cu ea ca pe o rară plăcere a vieții ei pustii. Avea atunci atenții delicate, un fel de armonii interioare cu totul diferite de aparențele ei.

Sabina cetea toată ziua cu lăcomie. Era singura întrebuințare a timpului. Zilele, lungi, lungeau lectura. Își muta scaunul după lumină pînă ajungea la fereastră. Acolo o distrăgea de la carte acea nespusă finețǎ a amur-

gului care aci era deosebită de aiurea. Un ceas care se intercala între zi și noapte cu o intervenție suavă. Ca și casele, ca și ogrăzile orașului, serile erau noi și atrăgătoare.

Dar într-o amiază opărită de iulie, pe la cinci abia, ușa de afară se bătu de perete și o făcu să tresară de grija să nu se turbure liniștea amintirilor, dincolo, în odaia domnului.

Ioana se năpusti într-o parte ca beată, șoptind numai, un răcnet care n-avea puterea să iasă din gîtlej :

— Moare cucoana !

Sabina alergă. În fotoliu, doamna Vanghele rotea ochii, strîmba gura, crispa mîinile, gemînd ca un buhai. Înainte de a apuca să se sperie, Sabina începu să o frece, țipă Ioanei să-i puie cîrpe ude pe cap. Pe trupul acela mare, mîinile Sabinei erau mici ; nu ajungeau. Tremurau nu de emoțiune, ci de oboseală. Era destul de trupeșă, dar nu avea multă putere. De la pumni mîinile se frîngeau și din umeri brațele o dureau tare.

Nu se dezmeticise încă bine, dar simțea că trebuie să lupte cu nămetul acela al trupului, că acolo e primejdia. Împingea din toate puterile ca să răzbească namila de carne pietroasă.

Cu vinele nițel umflate pe fruntea roșie, cu gîtul încordat, cu gura strînsă, proptită pe vîrful pantofilor subțiri de casă, Sabina gemea, și gemetele ei, cu horcăitul tot mai greoi al doamnei Vanghele, cu plînsul Ioanei, umpleau casa de un vuiet ciudat. Dar ele nu băgau de seamă. Pe gîtul imens, sleios al gazdei, pe frunte, pe brazdele cărnoase ale feții, curgeau din comprese șiroaie de apă cari udau capotul subțire al Sabinei cu pete reci cari se înfierbîntau.

La început o întărea privirea doamnei Vanghele, care, îndată ce-i slăbeau mîinile, se pironea pe a ei pleoștită și rugătoare, dar puterile treptat i se slobozeau și rezistența ce întîlneau era tot mai mare. Ajutorul ei nu mai putea nimic.

— Doctorul ! strigă Ioanei, care, în genunchi, freca picioarele.

— Nu știu ! Nu știu ! boci. Eu nu ieșeam din curte.

— Du-te!... trebuie!... întreabă! Apoi se răzgîndi. Să rămîie, acolo singură!

— N-o las! N-o las! se văita ţiganca cu dragoste, punînd capul pe genunchii bolnavei.

Sabina se descleştă din cangea mîinilor doamnei Vanghele, care o apucase de braţe, şi fugi spre poartă. Ochii sărmanei bolnave clipeau acum în sus spre frunte, albind.

Strada era pustie. Ţipă: „Ajutor!" O femeie se ridică pe zidul ruinat al gardului vecin, apoi se trase înapoi... un om, doi băieţi, trecură nepăsători. O birjă cam hodoroagă cotea pe ulicioara canalului spre strada lor.

— Stai! Moare cineva aici! Adu doctorul!

Jidanul bătrîn lăsă caii mai încet:

— Nu pot!... E ceas de gară!

— Lasă gara! Moare!... Te rog! Te rog!...

Nu-şi da seama de ea, acolo în praf, în drum, dezbrăcată, în oraşul acela străin. Ţipa, se ruga ca pentru o nenorocire proprie.

— Da' cine moare?

— Doamna Vanghele!

— Săraca cucoana Adilina!... Lasă că merg!

Se înduplecă şi porni.

Sabina alergă spre casă. La uşă se opri. Parcă n-ar mai fi intrat pînă venea doctorul, dar Ioana tocmai atunci răcni ca înjunghiată. În picioare acuma, ţinută de Ioana în braţe cît încăpea în ele, doamna Vanghele, hidoasă, zvîcnea capul şi azvîrlea mîinile înainte. Una izbi ca o pîrghie pe Sabina, peste care îndată să prăvăli o păpuşe ţeapănă, uriaşă. Prin ce încordare susţinu lovitura, nu se poate explica.

Elasticele aste minunate ale muşchilor, de a căror perfecţie tot progresul invenţiilor umane nu se apropie în cele mai ingenioase fabricaţii, aceste fibre subţiri, ţesute între ele fragil, au la nevoie rezistenţa oţelului. Cu pieptul, cu braţele pline, dar delicate ca puteri, Sabina, prin instinct, arcuise şalele ca pe o axă fermă, şi sub lovitură rămăsese în picioare, cu sînul strivit.

Era atacul cel mare, definitiv, al paraliziei. Boala asta ticăloasă care turnase plumb în carnea masivă a doamnei Vanghele, încă de-atunci, de la moartea domnului, acum ucisese orice mişcare în grămada voluminoasă a trupului.

Nu era moartea, cea cînd pipăi cadavrul și întîlnești o păpușe întîi de ceară, apoi de lemn, mai pe urmă de piatră. Colosul doamnei Vanghele, prăbușit peste Sabina, era turnat în plumb, în bronz.

Ioana trăgea înapoi din răsputeri de corpul rigid. Cînd îl desprinse puțin, Sabina putu libera mîinile apucate dedesubt, și cu mari sforțări împinseră sărmana femeie pînă la pat. O distanță de o jumătate de metru lungă ca un calvar. O culcară.

Atunci se auzi uruitul unei birje. Intră mic, slăbuț, cu ochelari pe ochi miopi cu pleoape roșii, doctorul Franz, medicul de casă al doamnei Vanghele. Îl secondă la îngrijirile necesare. Rezultatul ultim dobîndit fu : partea dreaptă întreagă paralizată. Acum doamna Vanghele se uită la ei cu un singur ochi viu, în care lumina inteligenții era și mai sinistră. Ce va fi gîndit ? Ce va fi simțit ? De vorbit nu putea vorbi.

— Poate să-i revie puțin cuvîntul, mîine, poimîine, zise doctorul. Se ocupară puțin unul de altul. Doctorul Franz, care era mai de casă, deplînse accidentul așa de supărător pentru Sabina, care era străină. Doctorul era un om blajin, inteligent dar timid și de fire melancolică. Vorbi cu multă stimă de doamna Vanghele : o femeie cu suflet ales și care avusese mari nenorociri. Cine era să o îngrijească acum ?

Ioana nemișcată, cu mîinile ei negre zbîrcite pe capătul patului, cu ochii dulci țintă la fața hidoasă a doamnei Vanghele, răspundea întrebării.

— Noroc de țiganca asta credincioasă ca un cîine !

Sabina trecu o noapte rea. Sforțările, emoția îi zdruncinau mușchii. Simțea urmele dureroase ale degetelor de fier, cari lăsaseră albăstreli pe brațe. Frica, pe care nu o avusese atunci, lua acum și ea conștiință. Dar dimineața se gîndi iar fără teamă la doamna Vanghele. Sta acum în fiecare zi un ceas, două, acolo. Sărmana bolnavă o privea recunoscător cu ochiul ei cel viu. Tot nu putea vorbi. Sau nici nu vroia. Cine știe.

În timp cît Sabina ținea tovărășie stăpîne-si, Ioana putea regula puțin treburile casei. Adesea venea și o vecină, soția unui colonel, o femeie distinsă, dar bolnăvicioasă. Vorbea de doamna Vanghele cu aceeași stimă ca

toţi. Astfel, pînă în cele mai urîte şi brutale aspecte ale vieţii, o atmosferă poetică şi ideală însoţea pe doamna Vanghele cum însoţeşte un arhanghel ocnaşul în truda lui josnică.

Sabina cunoştea acum povestea suferinţelor doamnei Vanghele. Ioana, pe măsură ce se deprinsese cu chiriaşa cea nouă, lăsase să scape vreo mărturisire asupra trecutului. Sabina putuse chiar privi din prag odaia suvenirilor.

— Cucoana nu alesese cu domnul bucurie din necaz... cu boala lui... la urmă un an pînă îi mîncase lui viermii plămînii, ea îşi mîncase inima... Domnul... nu era chiar fratele cucoanei... dar era un om aşa de cumsecade... numai la urmă îl înrăise ticăloasa de boală... şi vai de vai...

Sabina ştia cine fusese domnul. Povestind ici-colo cît de mulţumită e de gazda ei, auzise pretutindeni elogiul doamnei Vanghele şi unele comentarii asupra necazurilor ei.

Cu vreo trei ani în urmă, închiriase unui judecător de ocol, băiat serios, bun jurist, dar caracter ciudat, ursuz şi minat de o tuberculoză generală care sfîrşise cu o agonie de un an întreg. Doamna Vanghele îl îngrijise cu disperare şi devotament.

Nici o ironie, nici o dezaprobare, cu toate că atît cei discreţi cît şi cei categorici desluşiseră că nu era vorba de o găzduire prietenească, ci de raporturi neîngăduite, pe cari totuşi opinia publică, aşa de calomnioasă de obicei, le îngăduia.

Ciudat era că nici Sabina nu se simţea jignită. Îndată ce cunoşteai pe doamna Vanghele, în faţa ta nu mai sta decît o femeie vîrstnică, cuviincioasă, tristă, plină de demnitate şi cumpătare, cu sufletul îmbrobodit, asfixiat sub atîtea straturi greoaie ale făpturii, de unde nu da în afară nici un semn care să o acopere de ridicol. Sufletul nu trecea pragul fiinţei, nici al odăiei, şi strada nu avea din el nici un ecou care să supere oamenii.

Patima se curăţase în însăşi abjecţia şi se purificase în mucenicie. Din cele două mizerii unite, rămăsese curată, cu miros de terpentină şi sulfină, odaia amintiri-

lor unde nu se clintea nici o hîrtie, nici un portret şi rămăsese într-un loc ferecat, nebănuit, din doamna Vanghele durerea, care nu trimisese în afară decît poruncile morţii izbăvitoare şi atotiertătoare. Învingătoarea calomniei şi batjocurii, romanţa unei flori albastre cînta în viaţa provincială a doamnei Vanghele.

Sufletele celor doi, a singuraticului judecător, ros de oftică, şi sufletul duios, rătăcit în mizeria fizică a doamnei Vanghele, erau îngăduite fiindcă ispăşeau în nemernicia în care fuseseră întrupate. Bucuriile lor nu stînjeneau pe nimeni fiindcă erau batjocorite de însăşi înfăptuirea lor. Farmecul lor interior cînd lua fiinţă în gesturi era pedepsit de însăşi sluţenia lor, acolo pe loc, în faptă.

Acele două mizerii, a lui şi a ei, cît de mult se amestecaseră, pînă unde îşi legaseră ticăloşia făpturilor şi cît îşi bucuraseră inimile mîhnite, era o socoteală care ieşea de sub judecata comună.

Ca să batjocoreşti şi să acuzi ar fi trebuit să uneşti ideea acelui păcat sufletesc cu trupul lor, şi asta era cu neputinţă. Sufletul şi fiinţa doamnei Vanghele stau despărţite. Nu le puteai împreuna prin nici o sforţare ca să le poţi judeca laolaltă.

Numai în ea se putuse face ciudata însoţire.

Ce simţire scîrbită şi ruşinată, ce nimicnicie trebuie să fi simţit mormanul băligăros în care mijea floarea albastră.

Pentru Sabina acum, trupul acela ţeapăn, care cotropea cu povara lui patul, nu exista chiar pentru a-i face spaimă.

Spaima trăia în sine, deosebit de sărmana gazdă.

Avea să simtă mult timp cum i se prăvală deasupra o statuie de oţel.

Seara, cînd deschidea fereastra, acea tristă înfăţişare a doamnei Vanghele se ascundea sub gînduri duioase ca şi movila gheboasă sub gazonul fraged. Fără cercetare, fără turburare, romanţa provincială a bietei femei îi lumina în suflet, pe cînd licărea pe tăpşan o floare din rădăcina unei buruieni, sub geamul scund.

FETIŢA

Îndată ce soarele violent de iulie își slăbea puţin puterea — spre seară — pleca cu urciorul mic plin cu apă și cu turta caldă în ștergar, pe care i-o făcea baba Stana, gazda.

Dorise un urcior și mama i-l cumpărase, fericită că fetiţa ei mică și cuminte, care nu cerea nimic, arătase o dorinţă. Fetiţa, căreia mama i-ar fi pus pămîntul rotund în ștergar și i-ar fi prins luna în gura urciorașului!

Copila orășeancă nu mai mîncase turtă bună ca cea a babei Stana, din făină oacheșă și mălai auriu.

Era ceva nou. Nu trăia decît în necunoscutul a tot ce era nou și de care lumea era plină pentru ea, și orice noutate adusă în deprinderile simple ale vieţii familiare o încînta ca o cucerire concretă a acelui mare necunoscut.

Fetiţa era mică. Avea zece ani și șase luni.

Cît loc rămînea în univers cu toate lumile lui în afară de ea! Locul pe care sta: casa, curtea, erau îngrădite strîmt. Cîtă întindere de la acel gard înainte pînă dincolo de orizonturi!

Ea nu putea socoti cu mintea aceasta suprafaţa care-i aparţinea ca și timpul nelimitat, și, tocmai fiindcă nu le putea socoti, le simţea, și simţirea asta era o aspiraţie lacomă, așa de lacomă încît era neîncăpătoare în ea și o sfărîma, o azvîrlea cu fiecare moleculă a trupului mic în spaţiul imens din care abia se desprinsese, așa încît Fetiţa rămînea încheiată slab în întruparea ei firavă și mică,

nu apăsa pe fapte şi pe lucruri, nu se simţea pe ea trăind cu greutatea fixă a ponderei ei, pe locul şi în timpurile acelea strîmte, şi era totdeauna absentă din ele şi din ea însăşi.

Era o copiliţă visătoare şi naivă pe care oricine o aducea de mînă încet ca pe cei slabi şi rătăciţi, la realitatea oricărui lucru.

Orişice fiinţă se dezvolta în jurul şi asupra ei însăşi schimbîndu-se uimitor şi neisprăvit şi rămînînd totuşi neclintit aceeaşi. Contradicţii pe care natura le armonizează perfect. Fetiţa, dacă ar fi avut zile să trăiască, schimbîndu-se nespus de mult, ar fi rămas poate mereu — şi după ironica şi limitata cucerire de timp şi spaţiu care i-ar fi fost îngăduită ca fiecăruia — ar fi rămas poate tot absentă de pe locul ei strîmt, cu aceeaşi aspiraţie lacomă spre infinitul necunoscut.

Deocamdată nu se juca jocurile altor copii, dar pleca spre cucerirea lumii, începînd cu orizontul apropiat.

De la căsuţa babei Stana, unde stau ca chiriaşi în vara aceea, în satul de pe malul unui lac sărat — aşa de sărat că te răsturna şi te înneca dacă nu luai seama — de la căsuţa babei Stana, dimineţile se vedea pe dealuri o pajişte mai frumoasă decît toate. Pornită cutezător către ce era frumos, se hotăra să meargă acolo şi pleca în robinsonadele ei cu urciorul, cu turta şi cu voia de la tata pentru acel lung voiaj.

Tata vrea ca Fetiţa să stea mereu sub ochii lor ocrotitori, de aceea minunea de a depăşi cercuirea tutelei lui arbitrare apărea şi mai atrăgătoare. Tot de aceea îi va fi rămas poate plăcerea supunerii, dar fără îngrădire, pînă cît de tîrziu.

Pleca cu merindele, dar nu le gusta, nu le începea, ca să nu se isprăvească. Îşi alimenta izvorul dorinţei nesecate ; deprindea truda foamei nesăturate, îşi cruţa prisosul din care vreodată bucuria consumată să-şi poată hrăni gustul ei nesfîrşit.

Întotdeauna livada cea frumoasă pe care lumina dimineţii i-o aducea sub ochi, aproape, cînd pornea spre ea se depărta şi picioruşele Fetiţei, mai mici ca drumul ei, oboseau, şi tot trupul mic ostenea ; dar cum nimic pe lume nu ar fi împiedicat-o să ajungă la livada frumoasă,

energia încordată a dorinței îi purta mai departe trupul plăpînd — și Fetița avea să rămînă mereu așa, plăpîndă și învinsă de drumul anevoios și mereu purtată spre el de energia încordată a dorinței.

Cînd ajungea, deși era tocmai livada aceea pe care o dorise de departe, nu mai era așa frumoasă. Catifeaua ei verde, ondulată moale fără nici o cută, de aproape avea iarba mai rară, grunji chiar. Gustul de a se așterne pe ea ca pe un covor mătăsos care să-i dezmierde corpul mic și delicat, gustul ăsta rămînea decepționat și cerea acte de renunțare sau de curaj, fiindcă erau mușuroaie de furnici și movilițe de cîrtițe, viermuși urîți și lunecoși de cari avea un mare dezgust și multe alte gîngănii; apoi așchii și uscături, și de toate astea îi era frică. De cele vii fiindcă mușcau și asta era o primejdie nelămurită, și de celelalte fiindcă o zgîriau.

În adevăr, deși era așa de cuminte și nu se juca deloc, picioarele, brațele, gîtul fetiței erau veșnic zgîriate. Toate lucrurile de cari ea se ferea o loveau și, nefiind întărită destul de soare și de vînt, pielea ei prea subțire — pe care o făcuse mama mare de mătase, mama mare cea frumoasă ca o prințesă, care avea totdeauna pe degete și rochie un fir subțire de mătasă cu care țesea broderii ca în poveste și cu care țesuse, spunea ea, și pielea Fetiței — prindea și păstra zgîrieturile toate, toate cele mai nebăgate în seamă atingeri și nu putea deloc da socoteală cinstită mamei de unde avea atîtea semne.

Fiindcă livada era mai aspră de cum o văzuse de departe, se năștea atunci în ea o dezamăgire asupra realității lucrului dorit. Uneori nici nu se mai așeza pe iarbă sau, strîngîndu-și cît putea — adică neîndestulător — rochia scurtă de stambă cu bobițe, își gusta bucuria cu spaima viermușilor și gîndăceilor, a tot ce era în jurul ei viu și deci neliniștitor, și, chiar dacă nu se urcau pe ea, tot îi simțea ca și cum ar fi fost, și asta turbura extazul pur în care cădea în fața naturii.

Învăța atunci că, oricît ne-am urca spre frumusețe, nu o vom găsi decît însoțită de grunji și, oricît ne-am cufunda în bucuria spiritualizării, în jurul trupului nostru va furnica neliniștea vietății.

Tîrziu, cînd trebuia să plece, totul se netezea în jur şi locul era întocmai cum îl văzuse de la distanţă. Grunjii, gîndăceii, furnicile luau fiinţă cu ea şi, făcînd fiinţă cu ea, nu rămînea în afară de ea decît desfătarea pură a frumosului. Părea atunci ca şi cum ar fi mers departe, departe în cuprinsurile lumii, şi sus, sus, în văzduhurile ei, şi cît de departe, cît de sus, lua cu ea şi pămîntul de unde plecase lipit de tălpile mici, şi îl ducea cu ea pretutindeni.

Se întorcea obosită, dar umblînd repede, fricoasă fără de pricină desluşită, în amurgul luminos, numai fiindcă se apropiau încet seara şi noaptea, fiindcă se apropia încet de departe întunericul care e spaima nelămurită a luminii.

La masă sta tăcută ca de obicei şi cuminte între părinţi, hrănindu-se puţin, fără foame, ostenită dar nemărturisind ca să nu stîrnească dragostea lor bănuitoare, cu un fel de somn treaz pe care îl simţea cum o amoarte[1] treptat şi care îi venea din pipăitul aerului prea tare ; cu ochii în jos pentru ca mama şi tata să nu vadă în ei toate depărtările cari o ademeneau şi o răpeau de lîngă dînşii... şi pe urmă era seară. Seri de vară plină, lîncedă. Veri fierbinţi ca un cuptor, peste regiunea aceea de dealuri, abia răcorite de o suflare împrospătată prin frunzarea deasă a colnicelor.

De obicei o întreagă mică societate pornea în preumblare seara tîrziu pe şoseaua satului spre tîrguşorul vecin. Se mergea pînă la un nuc mare cu bancă sub el. Pe bancă se aşezau cei mai vîrstnici şi farmecul plimbării nu era turburat cu vorbă multă. Tăceau odihnindu-se în odihna serii, după ce prin cuvinte obişnuite se minunau de taina obişnuită a întunericului sau de lumina lunii.

Ca pretutindeni erau printre ei bătrîni plini de puterea amintirii, oameni mijlocii înclinaţi nevoilor prezente, şi tineri îmboldiţi de neliniştea dragostii.

Printr-un impuls mai viu spre viaţă, copiii mergeau totdeauna înainte, depărtîndu-se de grupul celorlalţi. Cu toate că erau familiari şi intimi chiar, Fetiţa nu-i cunoştea bine pe nici unii. Îi ştia fără să-i ştie ; îi vedea

Scriitoarea Hortensia Papadat-Bengescu în anul 1913

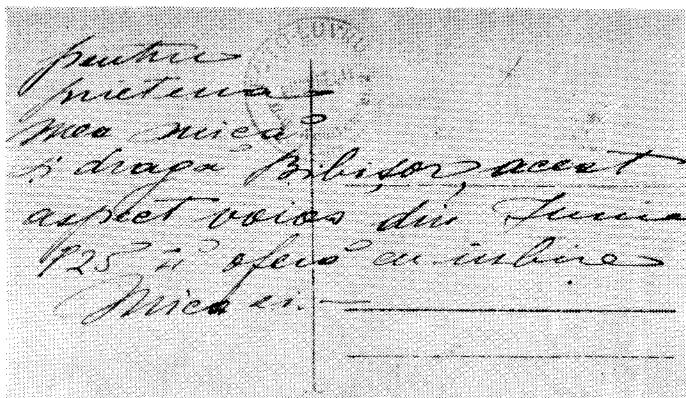
În grădina casei din Focșani, în luna mai 1913

Hortensia Papadat-Bengescu în anul 1914

O fotografie a scriitoarei din anul 1925 (anul apariției *Romanței provinciale*)

pentru
prietena
mea mică
și draga Bibișor, acest
aspect voios din Iunie
1925 îi ofer cu iubire
Mica ei.

Un autograf de pe fotografia alăturată, către una dintre fiicele scriitoarei

fără să-i vadă. Cu cît erau mai amestecați cu traiul ei, cu atît mai neexistenți.

Fetița nu avea nici conștiința clară decît de ceva, de ea. Nu de existența ei reală între acești oameni și pe locul acela. Ea — ceva viu pentru care exista noaptea, luna și lumea, cum și Ea trăia pentru ele. Numai cînd se va fi îndeplinit pe ea, numai după ce luna, soarele și lumea îi vor fi aparținut pentru a sătura egoismul ei lacom, atunci luna, soarele și ea se vor întoarce către altul, și nu va mai fi nimic care să aibă înțeles, decît acel care o va conține împreună cu luna, soarele, cu noaptea și cu lumea întreagă, pe care Fetița le-a absorbit adînc în ea — și apoi i le-a dăruit.

De obicei la mijlocul distanței începea cineva să cînte. O văduvă cu tîmple castanii și ochi mari, și după ea începeau logodnicii, amorezații, apoi se uneau glasurile celorlalți, aduși de încetinirea vîrstei, pe rînd și mai încet, la duioșia cîntecului.

Copiii susurau aceeași melodie ținîndu-se lanț de mînă cu pașii săltați de neastîmpărul zburdalnic.

Fetița nu cînta. Îi era rușine. Ca și cum a scoate sunetul viu și a-l arunca de pe buze era ceva dezvelit.

Era pentru orice sfioasă și, dacă o sileai, se ascundea în ea cu dureroasă sălbăticie. Dacă n-o sileai, rămînea cu o dezamăgită nedumerire ; dacă o aduceai, venea încet și blînd ; dar dorea cu cutezanță și se smulgea cu violență. Iar toate astea încetau de a mai fi, atunci cînd ea nu era miezul lumii. Era atunci un răsad mic, care creștea fără voință sub soare și ploaie.

Nu cînta, dar la întîia notă a cîntecului se oprea ca la o chemare și surîdea în întuneric, deoarece cîntecul acela era „pentru ea“, oricine l-ar fi cîntat, oricui : al bătrînilor, al amorezaților, al copiilor. Pe ei nu-i știa, nu-i vedea, dar cîntecul lor, tot cîntecul lumii era al ei, era sigură. Îl primea peste ea revărsat întocmai ca apa în care se scălda, și apoi îl arunca din ea ca pe un ecou spre noapte, lună și oameni. Cîntec mut, dar cu acel glas profund și cald al sonicității fără sonoritate și ecoul trimis din ea îl auzea mai plin, mai vibrant decît banala romanță a văduvei languroase cu tîmple castanii și ochii mari. Îl arunca „nimănui“ departe, pe drumuri necunos-

cute, fără să se îngrijească de mersul lui, ca pentru un drum prea lung ca să-l urmărești, și, în adevăr, mult mai tîrziu avea să ajungă și, de-acolo unde se va fi oprit, să-i dea alarmele lui nebănuite.

La un loc, un copil mai totdeauna se speria de ceva în întuneric sau de umbrele lunii. Erau unii mici de tot, mai mărișori, pînă la paisprezece ani. De-acolo înainte rămîneau lîngă oamenii mari.

Se speria vreunul cu dinadinsul sau numai se prefăcea, ca să arunce spaima în ceilalți. În orice fel, se pornea o goană nebună de păsăroi aventurați prin tufișuri, înapoi spre aripile protectoare.

Fetița nu se speria decît de strigătul și de goana lor, și fugea și ea mai tare ca toți. Cînd ajungeau la adăpost, cei mari rîdeau fără noimă, cei mici plîngeau fără rost, spînzurați de hainele părinților, și Fetița tăcea, oprită ceva mai departe și fără a cere sau primi vreo ocrotire; dar goana îi hrănise din ce în ce mai tare spaima și inima i se bătea tare de tot și o astupa în gît ceva ca un gîlgîit de izvor; pînă la întoarcere acasă, încă nu se potolea de tot; o simțea zbătîndu-se și o auzea zvîcnind mai ales în urechi, ca pe un vîjîit.

Așa de tare își deprindea inima să salte, de care avea nevoie atîta vreme, pentru atîtea lucruri și cu atîta socotință! Și dacă Fetița ar fi trăit, ar fi îmbrățișat poate toate lucrurile, cu inima aceea tresăltată și fără de măsură.

Și apoi venea noaptea și somnul. Vilegiaturiștii locuiau casele scunde de lut tencuit și văruit, pe cînd gazdele lor umile erau mulțumite să se adăpostească în coșare, în căruțe și mai ales pe prispă, unde așterneau lăicere. Cînd erau stelele prea limpezi, Fetița se uita înapoi spre prispă. Poate că ar fi dorit și ea să doarmă afară pe lăicere, la stele. Dar nu cuteza nici cu dorința să iasă din împrejmuirea obiceiurilor. Ele erau ca un gard de nuiele lîngă cari sta fără să se gîndească că-l poți ocoli sau sări sau îndoi. Întreg sau atunci sfărîmat.

În casa scundă cu ferestre mici, zăcea căldura intactă a zilei fierbinți și te înăbușea. Părinții dormeau în odăița de alături nesupărați de căldură, dar Fetița nu avea odihnă în dogoarea aceea, se scobora cu așternutul pe

jos, se tăvălea acolo mult timp pînă adormea, dar o scula în fiecare noapte la aceeaşi oră ceva obscur şi supărător.

Nu o durea nimic, dar era un fel de suferinţă. Cu ochii deschişi mari în întuneric vedea bine şi nu-i era frică, nu se gîndea la nimic.

Înăuntru, în ea, i se părea că dibuie ceva şi de asta îi era frică. Se tîra parcă în ea şi o încleşta, o apăsa şi îi astupa răsuflarea. Cum se scula în sus pe salteluţă îi era mai bine, şi dacă obosită se întindea iar, reîncepea, ca şi cum ar fi fost în legătură directă cu aşternerea ei pe axele lumii.

De la lutul cu care era lipită odaia sub cergi, se ridica un abur în care clocotea; apoi i se înnodau peste tot nişte legături tari care o trăgeau; sub cap, la gîtul micuţ, se întăreau ca nişte plăci de oţel şi se întindeau pe şirul subţire al vertebrelor delicate. Astea toate fără realitate, atît de nelămurit că nu se putea chema în nici un fel. Dar mai ales mersul acela dibuit prin toată micuţa făptură!

Îi era frică şi suferea. Ar fi fost o minciună să spuie că o doare ceva şi era totuşi o durere.

Să scoale pe mama? Asta mai ales pentru nimic în lume!...

Numai asta nu!... Mai bine să moară!... De ce?...

Poate că era o boală, o boală nemaiauzită, pe care nu o mai avea nimeni pe lume, nici un copil.

Nu ar fi ştiut să spuie, dar credea că o pacoste e peste ea, şi îi era ruşine ca de o infirmitate, aşa cum i-ar fi fost dacă ar fi avut o sluţenie.

Truda aceea nelămurită îi da simţimîntul ăsta de teamă şi oprobriu.

Uneori grija era aşa de mare încît se hotărî să spuie, ca să o îngrijească cineva, ca să o vindece; dar mai adesea îi era mai mare sfiala, spaima să nu afle cumva mama şi tata secretul şi ruşinea asta. Care? Cînd era răcoare se odihnea bine ca orice copil. Dar cu cît vara aceea cădea mai drept de sus, din soare, peste căsuţa babei Stana, cu atît opresiunea era mai mare. Tîrziu adormea şi spre dimineaţă era cuprinsă într-un somn lung, adînc, liniştit.

Trupul ei firav, cu pielița subțire peste oscioarele delicate, abia rotunjite de aluatul crud al cărnii, nu opunea nici o rezistență, nici o opacitate, era ca și transparent pentru schimbul dintre fluidele exterioare și cele interioare. De la lutul, răcorit numai la suprafață de boarea nopții, se urca la ea aburul fierbinte și adînc al pămîntului, și o învăluia, o străbătea. Pămînțelul ei sta acolo culcat, cum era și pămîntul, și una cu taina lui. Respira anevoie din răsuflarea lui apăsătoare. Dar ceea ce știa pămîntul despre substanța și menirea lui fecundă, ea nu știa.

De aceea era neliniștită ca de o boală misterioasă ; o boală pe care în adevăr nu o aveau alți copii fiindcă și-o durau în inconștiență sau manifestările ei luau la dînșii imbolduri grosolane.

În ea viața masivă traversa una din formele ei cele mai fragile și o îndurera cu simpla ei scurgere înainte, în drumul natural al dezvoltării. O străbătea mai puternic fiindcă era mai permeabilă și tot de aceea ea o percepea mai puternic, și contradicția asta confluentă îi îndoia simțirea.

Acea boală tainică, pe care Fetița nu îndrăznea să o spuie mamii și de care îi era frică, era totuși așa de simplă. Simțea cum năpădesc în ea puterile vii ; cum se măresc în ea toate dimensiunile vieții : lungimea, rotunzimea, amploarea, intensitatea ; în toate membrele, în toate organele, în toate funcțiunile.

Fetița se auzea cum crește. [2]

Trebuia ca soarele să fie la maximul lui de fierbințeală peste acele locuri, la temperatura — acolo sporadică — la cari tropicele își coc prematur roadele vieții, pentru ca trupul ei subțire să poată lămuri, numai în neliniștea unor vagi presimțiri, minunea procesului obscur.

La ora tăcerii și întunericului deplin așternut pe pămînt, corpul ei era ca o ureche care auzea de departe cum vine spre ea, cum o ajunge, cum o cuprinde, cum trece peste pămînt și printr-însa, mersul înainte al vieții.

Îi era frică. Oamenilor tăcuți, cînd li se întîmplă să-și întîlnească la suprafața ființei, pe pulsația accelerată a încheieturilor, în palpitul dezordonat al inimii, în vreo

manifestare neobişnuită, procesul ăsta tăinuit de obicei în mecanismul asurzit, le e frică de boala naturală şi misterioasă de a trăi.

Fetiţei îi era şi ruşine. Ruşine de instinctul sacru al pămîntului, de cea mai elementară dintre funcţiile lui : „viaţa“ cu pulsul ei ascendent şi fecund, pe care îl auzea crescînd în întunericul miraculos al făpturii.

Oamenii toţi înconjură şi învăluiesc aceeaşi esenţială şi simplă mărturisire pămîntească a vieţii în sine, acoperind-o cu mantia spiritualităţii.

De ce ?

Oare în armonia haotică această ecloziune teriană să fie, faţă de alte legi astrale, ceea ce ar fi pentru noi — plăcerea ? Pămîntul să fie oare pe oceanele universului insula paradiziacă ?

Oare fenomenul vieţii, aşa cum mijeşte din lut, să reprezinte în vastitatea cosmică voluptatea ?... şi Fetiţa care nu ştia nimic de pămînt, nici de univers, să fi purtat astfel, în miracolul ei mic, sfiala turburată a acestui pămînt, mireasă de argilă a livezilor planetare ?... şi dacă Fetiţa ar fi trăit, oare tot aşa de neliniştit şi de îndurerat ar fi trecut mereu prin ea mersul viu ?

Dimineaţa Fetiţa nu-şi mai aducea bine aminte, era sănătoasă, odihnită, uşoară şi curată.

Se uita la cer, la pomi, la fluturi, la apă, pregătea iar o depărtată şi miraculoasă excursiune, către acolo unde vreo vîlcea albăstrea un covor de vineţele şi de unde înainte nu mai era nimic, se sfîrşea lumea !...

Vîlceaua aceea de colo, care se muia drept în cer de pirozele, întocmai ca un rai !

Dimineaţa îi plăcea să stea în curte nemişcată, dreaptă, aşezată între soare şi umbră, la ceasul acela totodată rece şi cald.

O încălzea pe cap şi pe mîini soarele. Îi plăcea să o frigă. Primea în creştet toate razele care îi poleiau aurul prea palid al părului şi i se părea că i se coace mintea ca un fruct.

În picioare avea sandale şi pămîntul la ceasul acela era rece deasupra, pe pojghiţa lui subţire, aşa că picioarele mici ale Fetiţei erau mai calde decît cojiţa pămîntului şi, aşezată între soare şi lutul răcoros al ogrăzii,

Fetița era sigură că ea încălzește, cu tălpile mici, pămîntul, cum și soarele o coace pe ea.

Corpul delicat deși trainic al Fetiței era rece sub rochița de stambă roșie, dar la ora aceea nu putea răci, fiindcă soarele țesea o pojghiță în jurul răcoarei.

Căsuța, găinile, purcelușii, răsadele babei Stana — condurași și lăptuci — toate erau pete mobile și imobile ; și dealurile, văile, șoseaua, lacul și tîrgul erau colori și forme.

Existență adevărată nu avea decît ea și cu ceea ce lipsea încă din ea și avea a veni treptat să o întregească. Căci soarele, pămîntul, aerul, apa, ziua și noaptea, lucrau acum la ea, cum lucrau la toate roadele pe cari le aveau în îndeletnicire, pînă cînd fructul ei va fi gata, și atunci va înapoia cu căldura, lumina și mișcarea, rod soarelui, pămîntului, apei, boarei și lumii.

În serile cînd nu era plecată pe țarini depărtate sta tot în ogradă, nemișcată în amurg, își simțea capul muiat în limpezimea care i se scobora odihnitoare pe umeri.

Răcoarea peste fruntea ei era ca o lumină clară în care și ea iradia ; o simțea cum îi pătrunde prin toate colțurile minții și cum o împrospătează. Privirea i se limpezea și tot bustul ei mic ca o tulpină de pomișor avea o premenire așa de mare că se confunda cu limpezimea și lumina aerului. Pierdea din ce în ce conștiința de ea : capul, gîtul, pieptul și brațele și le simțea cu încetul și cu desfătare, ușurîndu-se și dizolvîndu-se pînă ce, volatile, se unificau cu puritatea diafană a eterului plutitor, și era sigură că se pot desprinde cu un fîlfîit, zburînd lin în undele răcoroase și clare. O reținea numai legătura subțire a mijlocului care prindea bustul pe trunchiul micuț.

Atunci gîtul, umerii și pieptul aveau o înfiorare de frig și răcoarea i se scurgea pînă în vîrful degetelor cari înghețau. Simțea că ar fi putut ușor răci. Dar de la pămîntul încins de-a lungul zilei, lua la ceasul acela prin tălpi fierbințeală ; se strecura din miezul lui înflăcărat în ea dogoarea și o încingea pînă la mijloc ; cuptorul lui mare cocea tiparul micuț de argilă, adăpostind căldura ca într-o firidă în care plămada să dospească și să crească aluatul destoinic.

...Şi aşa în amurg era rece şi caldă, împărţită în două de la mijloc. Lumina diluată a apusului o învăluia cu dulcea lui mîngîiere fiorătoare care o ridica spre cer — şi pămîntul o încingea în legătura care trebuia să o reţie pe el, ca să nu se risipească şi să zboare în sublimul eteric şi diafan.

În amurg, găinile, purceluşii, straturile, căsuţa, oamenii, şoseaua, văile şi dealurile, erau numai lumini şi umbre cari legănau în jurul ei odihna declinului unei zile mai mult, în care făptura ei lucrase la desăvîrşirea ei însăşi.

Fetiţa nu avea fraţi şi surori, nici veri, unchi şi mătuşi. Era singură. Nici nu venea des în apropiere cu oameni mulţi, fiindcă mamii îi era frică să n-o atingă cumva vîntul şi oamenii sunt vîntul şi furtuna.

Cu toate astea în vara aceea mergea după-amiezile cu mama şi cu tata la o grădină mare cu brazi părăginiţi cari ţinea de o casă mare boierească, părăsită şi ea. Acolo veneau toţi prietenii şi cunoscuţii, toată mica societate estivală. Unii jucau popice şi ceilalţi pe de lături erau paşnici privitori.

În grădina aceea mare, printre pomii răriţi, se cercuiau luminişuri bătătorite ca nişte mici manejuri. Acolo se jucau copiii.

Ce mulţi copii erau ! Ce mulţi copii au oamenii ! Aşa i se părea Fetiţei : roşi, albaştri, rotunzi, ascuţiţi, scunzi, înăltuţi, într-un vîrtej de alergătură, de goană, de nebunii, într-un haos de ţipete, ca un bîlci ropotitor cînd erau aproape, ca un roi de gîngănii bîzîietoare cînd se învîrteau mai departe în lumina prăfuită — sau după cum Fetiţa şi-i apropia sau depărta de văzul ei, cu gîndul. Pe cîţiva îi cunoştea ; erau copiii prietenilor părinţilor ei. Fetiţa nu se juca cu ei niciodată, dar erau zile cînd pornea cu mîinile înainte după sufletul ei, care cerea şi el zvăpăierea jocului ; făptura ei sălbatică nu urma însă mişcarea vioaie a sufletului şi în zilele acelea, ca şi altădată, privea la joc numai, dar cu obrajii aprinşi şi cu mîinile încinse.

Sta de obicei deoparte, cu prietena ei Sisilica, de treisprezece ani. Erau prietene fiindcă părinţii lor mergeau peste tot împreună şi, oriunde se întîlneau, se ală-

turau. Atît!... şi fiindcă Sisilica era cuminte, fiind mai mare, şi Fetiţa, care era cuminte, părea mare cît şi ea.

Cu ele şedea uneori şi Radu, de paisprezece ani, fratele Sisilicei. El era cel mai mare dintre copiii cei mulţi şi comandantul lor. De la distanţă ordona jocurile, curma nebuniile, împăca gîlcevile.

Cu Radu, Fetiţa nu vorbea mai niciodată. Nu erau prieteni.

...Nici duşmani, dimpotrivă. Fetiţa era foarte cuviincioasă cu Radu, întocmai ca şi cu un om mare. Radu, cel de paisprezece ani, era chiar un om mare.

Radu avea şi el pentru ea atenţii foarte cuviincioase, deosebind-o de ceilalţi copii ca pe o fetiţă mare. Atît!

Dar Radu nu era ca Sisilica, era băiat... şi asta era aşa... ceva nu ştiu cum!

Uneori goana tumultuoasă a copiilor venea peste ei şi îi prindea la mijloc fără să-i bage în seamă, îi lovea, îi ameţea. Fetiţa atunci simţea o accelerare a pulsului bătîndu-i în piept, în urechi, la încheietura mîinii, în picior, în tîmple.

I se părea că ea goneşte aşa şi totodată că pe ea o goneşte, şi ameţea tot mai tare de alergătura aceea şi ea şi alergăturile din ce în ce mai repezi ale celorlalţi o ameţeau. Atunci palpitaţia aceea ajungea ca o vijelie care-i spulbera trupul cel puţintel, şi vîrtejul acela îi orbea vederea. Acesta era jocul ei.

Tot atunci se mai juca şi altfel. Vijelia aceea care se învîrtea ca un danţ satanic de iele mici — aşa de aproape că-i umfla rochiţa de stambă şi îi zbura părul în jurul feţei — volbura aceea, vrea să i se pară că a lovit-o, a tîrît-o, a rostogolit-o dar fără să o atingă.

La fiecare probă a jocului se încorda de nerăbdare, de aşteptare, de frică... şi de triumf. Se simţea atunci obosită ca de o primejdie.

Copiilor le dă în gînd tot felul de jocuri. Iar oamenii sunt aşa cum credea mama — care era aşa de fricoasă — sunt ca o vijelioasă horă de iele.

Pînă cînd cîte unul din copii, mai năpraznic, o lovea tare din repezeală cu tot trupul lui îngreunat de pornire, o lovea în şold, în cot, în genunchi, unde doare mai tare, şi fetiţa îşi muşca buza adînc, fără un geamăt, pe cînd

ochii i se umpleau de lacrimi. Atunci Radu, în calitate de arbitru, rostogolea cu nepăsare vinovatul ca pe o minge la cîţiva metri departe, de unde se scula scuturîndu-se şi pornea mai iute ca să-şi împlinească întîrzierea, stîrnind un vîrtej de praf.

După astfel de accidente, Radu apăra pe Fetiţă pînă la sfîrşitul jocului şi ea atunci privea cu ochii limpeziţi şi cu o linişte odihnită, la primejdiile ce nu o mai puteau ajunge.

Fiindcă nu vorbea cu Radu mai deloc, asta făcea să i se pară foarte greu cînd era numaidecît nevoită să-i vorbească, mai ales că nu ştia cum să-i spuie. De felul ei nu era familiară, singurătatea o făcea şi mai retrasă şi pe urmă credea ea că Radu e mult prea mare ca să-i spuie pe nume. „Domnule Radu" — suna greşit. Era o chestie foarte încurcată, care o făcea să ocolească vorba cu el şi să se strecoare anevoie atunci cînd trebuia să-i dea un nume, vorbind de el cu alţii. Numai cînd vorbea cu Sisila îi spunea pe nume. Dar mai ales în faţa mamii şi a tatii nu ar fi pronunţat numele lui pentru nimic pe lume. Aşa erau lucrurile în capul Fetiţei.

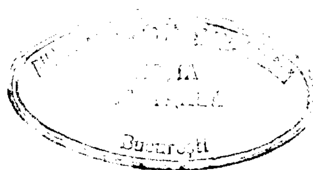
La vîrsta de zece ani şi şase luni, în vara aceea, Fetiţei i s-a întîmplat ceva pentru întîia şi ultima oară şi de care era să-şi aducă mereu aminte. A leşinat.

Cînd într-o învelitoare prea subţire viaţa îşi încordează puterile prea tare, le sloboade deodată.

Impulsia bogată care extremizează afluenţa vitalităţii o şi curmă într-o clipă în acea moarte sincopată a simţirii.

Era într-un amurg. Se urcase cu Sisila în balconul singurei case cu etaj din sătucul acela.

De acolo, rîzînd ca de o jucărie plăcută, se uitau de sus. Aplecau capul tare ca peste o prăpastie ; părul le cădea drept în jos răsturnat peste ochi ca o cometă pletoasă. Îl zvîrleau înapoi pe spate, cu o mişcare aşa de tare parcă li s-ar fi rupt grumazul, şi priveau peste cap în înălţime ca într-un abis. Apoi rîdeau sacadat ca pasări pe crăngi. Pîndeau cu copilăroasă bucurie momentul cînd grupul părintesc, care se ivea lent şi patriarhal pe şosea, le va zări acolo sus.

Purtau în ochii naivi, pe buzele proaspete, exclamarea cu care îi va surprinde de la acea mare înălţime şi rîsetele cristaline cu cari vor primi exclamările prefăcute şi indulgente ale mirării lor afectuoase şi paşnice. La mustrare nu se gîndeau ; şi se aţîţau — probe mici de femei — de mica lor ştrengărie ca de aventuri turburătoare.

Un vînt lovea ciudat numai dintr-o parte. Se aplecau peste fierul balconului atîta încît să treacă de măsura echilibrului şi trupul uşor să şi-l simtă clătinat pe axa lui nesigură, şi primejduit de vertijul care li se rotea în creştet ca o sfîrlează, pe cînd pe ochi li se puneau cercuri de ceaţă luminoasă.

Descumpănirea temerară a trupului le încînta.

Fetiţa era aşa de cuminte ! şi totuşi erau lucruri pentru care era aşa de neroadă — şi poate că dacă ar fi trăit ar fi rămas mereu aşa de neroadă pentru unele lucruri.

Acelaşi vînt le flutura atunci ca pe un steguleţ părul, uşor într-o parte, ca şi cum se ducea cu vîntul şi asta le stîrnea iar o veselie neorînduită.

Părinţii se apropiau. Suspendară gimnastica un moment. Desigur, cînd le vor descoperi, se vor uimi de odraslele lor minunate, cu naiva beatitudine care slujeşte cauza perpetuării.

Printre rîsete, Sisilica emise un proiect de joc de sus în jos şi viceversa. Îl vor supune aprobării lui Radu. Minunat ! Fetiţa îşi lăsă pe dunga vîntului, corpul să-i alunece mai tare în jos, aproape întreg, prinsă numai uşor ca o jongleuză de vîrful picioarelor în împletitura de fier a balustradei.

În acea clipă Radu se uită în sus printr-o mişcare spontană. Văzu sosind parcă spre el prin aerul sclipitor al serii, acea flamură mică, şi strigă aşa de limpede că cuvintele se aşezară parcă unul lîngă altul, dăltuite cu sunet de argint. Pe fondul de murmur al conversaţiilor şi pe trilul arpegiat al rîsetelor nebunatice ale celor două, cumplit de sonor, strigă :

— Cocuţa !

Aşa îi zicea mama Fetiţei, ca să o dezmierde. Numai mama îi zicea aşa.

În acelaşi minut, aprinsă de beţia jocului, scuturată de neorînduiala rîsului, azvîrlită ca talgerul unei cumpene dezordonate, Fetiţa, cu zburdălnicia care o risipea în aerul răsfirat, aruncă de sus, de la înălţimea cerească a acelui balcon, pentru jocul cel nou şi minunat inventat de Sisilica, o chemare spontană, vivace, cristalină :

— ...Radule !... şi brusc, ca o flamură mică pe care vîntul întors deodată pe altă pală o abate, căzu cu povara ei uşoară peste Sisila. Leşinase.

De ce ?

Fetiţa nu iubea pe băiatul Radu. Acele iubiri copilăreşti cari sunt reducţia celor de mai tîrziu, care din mici vor creşte mari ca atîtea ale omenescului. Nici în conştiinţă, nici în subconştient. Nici în taină de alţii, nici în taina ei.

Pentru ea, văile, munţii, copacii, oamenii şi sentimentele lor erau decoruri împlîntate de soare şi de pămînt : colori şi contururi, lumini şi umbre. Erau numai imagini şi înţelesuri noi şi uimitoare.

Prin transparenţa ei, toate lucrurile apăreau subţiate, fără miezul lor substanţial, fără consistenţa îngreunătoare cari le hotărăşte realitatea. Aşa încît universul exterior şi interior era un rai prevăzut cu tipare inconsistente ; gogoşi de spume cu forme diafane, înăuntrul cărora lipsea carnea dospită a sensului uman.

Ea însăşi era una din aceste forme şi totuşi spumoasa cochilie conţinea undeva, în impalpabil, toţi fermenţii plăsmuitori.

Strigase : „Radule !"

În adîncul unde se ţeseau sub transparenţă tainele vieţii, din sălbăticiunea sufletului singuratic, din sfiala creşterii încercuite în strîmta dragoste părintească, din instinctiva apărare a copilului-femeie — aceeaşi apărare cu care mai tîrziu femeia-copil, în vîltoarea turburătoare a eternului omenesc, se adăposteşte strîngîndu-şi braţele împrejur — se ivise ca o rază de o secundă, iarăşi scufundată în tenebrele inocenţei, noţiunea păcatului şi a dezvăluirii.

În turbulenţa forţelor vii, făptuise sfruntarea de a azvîrli în auzul sacru al mamii şi al tatii, în auzul oame-

nilor, ca pe o clamoare impudică a legii care a despărţit sexele, numele unui bărbat. Atunci o înecase o undă covîrşitoare de culpă şi castitate. Numai o adiere din presimţirea omenescului o nimicise.

Strigase : „Radule !"

Zgomotul sonor al silabelor acelui nume, pronunţat pînă atunci printr-o neînţeleasă stînjenire, numai pe tastele mute ale gîndului naiv — lovind strunele prea vibrante şi prea slabe, uciseseră în trupul mic simţirea sub ruşinea candidă a revelaţiei şi sub junghiul de oţel strălucitor al sunetelor vii.

Fetiţa, dacă ar fi trăit, nu ar mai fi leşinat niciodată, dar poate că ar fi rămas în delicata ei complexiune, cu un privilegiu. Subt pojghiţa încremenită a formei, tainele existenţei ar fi lovit mereu fibrele mişcărilor interioare cu aceeaşi vivacitate, de la palpitul neorînduit, pînă la acea evanescenţă asemenea unei dizolvări supreme şi diafane a vieţii excesive, în enigma turburătoare a morţii.

Şi poate că ar fi păstrat rezonanţa care din undele clare ale sunetelor, din voluptatea sonorităţilor în afară de sensuri, i-ar fi strecurat ecouri cu vibraţiuni şerpuitoare cari să tremure în ea slovele ca nişte clopoţele de argint, să fîlfîie silabele ca pe o flamură, sau din armonia primitivă a unui simplu nume să uimească în ea puterile vieţii.

Era o fetiţă mică care dacă ar fi trăit...

SÎNGE

Cînd se tăia cumva Fetița sau numai se zgîria, se speria tare și striga după Țica. Întindea mîna; și pentru ca ochii să nu se aplece fără voie la „buba“, se uita în ochii Țicăi — ochi verzi frumoși, cum nu avea să mai vadă la nimeni așa de verzi.

Țica lega strîns, pentru ca bobul de sînge să nu apuce să-și scoată mărgelușa roșie; dar avea mama Țica atunci o deprindere urîtă.

Toată dragostea Fetiței nu o putea opri să gîndească rău despre deprinderea asta: îi descînta.

Începea să bodogănească cuvinte pe cari Fetița nu le auzea bine, nici nu le înțelegea, dar o supărau. Nu știu ce ocară simțea în vorbele astea, al căror înțeles îi rămînea ascuns și care trebuiau să aibă ceva putere asupra ei, în neștirea și neputința ei.

Țica îi punea degetele pe frunte și pe o lopățică punea doi cărbunași aprinși pe care-i stingea, apoi mormăia descîntecul. Fetița bătea cît putea din picioare ca să-i scuture degetele de pe frunte, fiindcă Țica cea bună atunci era rea și cu mîna cea liberă îi ținea amîndouă mîinile strînse. Dar cu toate că bătea din picioare, cu toate că scutura capul, degetele nu se desprindeau, stau ca lipite de frunte.

Fetița nu putea suferi operația asta. O umilea, o scotea din fire. Ce erau prostiile astea ale mamii Țica

și ce erau puterile acelea cari dispuneau de binele și răul ei?

La 9 ani Fetița era un spirit tare. Iubea pe Dumnezeu, dar tăgăduia orice superstiție. În adăpostul unde sta ocrotită, nu cunoștea semnele mereu mai clare, repetate azi, mîine, despre aceleași lucruri, și cari din toate părțile lumii ne cheamă cu o limbă bine cunoscută. Nu știa că de pretutindeni, de deasupra faptelor omenești, geniile mijlocii, cari stau între oameni și divinitate, energiile intermediare ale existenței, fac oamenilor semne și le dau ajutorul lor. Fetița era prea mică. Nu știa încă nimic din adevăruri.

Cînd chinul descîntecului era prea lung, punea încet dinții pe mîna Ticăi, care tot n-o slobozea. Atunci apăsa dinții mai tare și cînd Tica în sfîrșit trăgea mîna, avea pe ea înfipte patru lopățele mici. Dar Fetița știa bine că nu i-a dat drumul de durere, ci numai fiindcă isprăvise vraja ei nesuferită.

Mai pătimea la fel, nu numai cînd se speria, dar și cînd mergeau undeva între oameni mulți sau veneau vizite multe la ei acasă. Asta era singura lor neînțelegere.

Legată, descîntată, Fetița se întorcea la scăunașul și la treaba ei, care era nici una. Sta așa pe scăunel ceasuri întregi și se gîndea. Ea simțea și credea că torsul subțire al gîndului copilăresc e o vrednicie și nimeni din jurul ei nu-i spunea altfel. [1]

Vecinii credeau că e un copil foarte tihnit; copiii vecinilor, că e o fată îngîmfată și ursuză; părinții, că au o fetiță cuminte și mama Tica credea că Fetița e o minune.

Nu se gîndeau copiii vecinilor că poate ar fi venit bucuros în grădina lor, unde erau poame multe, din cari Fetița avea destule la masă, dar nu erau culese din pom și pe cele din pom le-ar fi vrut, dar se sfia.

Nici vecinii nu se gîndeau să-i spuie că nu e bună atîta tihnă la un copil și nici părinții nu o sculau cu nițel zor de pe scăunel, să o trimită la joc, cum îi era vîrsta.

Mama Tica nu se gîndea că oamenii, în mijlocul cărora odată îi vor da drumul să se descurce cu ei, nu o

vor privi, nici ţinea ca pe o minune; şi cînd se va înţepa mai tîrziu, o să se uite cu ochi albaştri nedeprinşi la mărgeluşa de sînge şi, ca s-o astîmpere, o să-şi sugă singură cu teamă degetul bobotit.

Din fire nu ar fi fost poate aşa fricoasă de sînge, dar crescuse ceas cu ceas alături de spaima celorlalţi să nu i se risipească un picur de sînge, nici să vadă picătură de sînge.

Grija asta — oare a cărei înţelepciuni? — mergea pînă la asprime: nu avea voie să se uite cînd se tăia pasăre, nici să puie mîna pe carne crudă la bucătărie. Acolo, pînă şi mama Ţica era neînduplecată.

— Nu e locul matale aici! zicea cît putea mai răstit mama Ţica.

Nu se putea răsti la Fetiţă şi nici nu era nevoie; asculta de cuvînt. Nimeni nu o mustrase decît cu cuvîntul, nici chiar cu glasul, necum cu vreo înfruntare, aşa încît înţelesul de bine şi de rău al lucrurilor sta în rostul bun sau rău al vorbelor.

Ciudată rostire[2] în creşterea unui copil! Deprinsă să asculte de cuvînt şi de înţelesul lui, n-avea să se poată niciodată supune înfruntării şi pe nimeni, atît ca pe ea, nu avea să o doară înfruntarea.

Iar „fapta" orişicare avea să i se pară totdeauna o taină plină de spaimă şi de vrednicie, uimitoare şi cu neputinţă.

Nici sînge nu avea să vadă cu nepăsare, ci mereu ca pe o aiasmă închisă în vasul sfînt şi scurgîndu-şi picătura cu evlavie.

Dar pentru Fetiţă, ca pentru toţi cei prea adăpostiţi, viaţa punea deoparte vreo lecţie mare, care în nepregătire să-i fie o mai puternică învăţătură.

Jos, la cucoana Anica Popeasca, Fetiţa nu se ducea deşi odăiţele curate erau chiar în curte, în şir cu casa mare unde locuia, deşi cucoana Anica (o bătrînă slăbuţă, plăpîndă, ofilită şi necăjită) era foarte de treabă şi fata ei, domnişoara Elena, foarte modestă şi harnică.

Mama Ţica se ducea dumineca şi sărbătoarea, între mese.

— Şezi niţel singurică, maică? o întreba.

Fireşte! Ea totdeauna sta singurică. E drept că-i vegheau împrejur fără zgomot. Cam alintată, ar fi vrut totuşi să spuie că nu vrea să stea singură; chiar îi şi era cam frică ziua mare, dar o lăsa să plece — pentru că frica asta fără primejdie îi plăcea niţel: era ceva nou, care schimba viaţa ei pe scăunel, un fel de petrecere.

O lăsa mai ales pentru că Ţica se bucura de vizitele la gazdă şi Fetiţa iubea pe mama Ţica mai mult decît stăruia în capriciul ei de copil alintat.

Doamna Popeasca avea totdeauna procese. Umbla cu o rochie de caşmir negru şi capeluţă de dantelă neagră cu bride, ca a mamei Ţica, şi era totdeauna foarte amărîtă.

Cînd se întorcea Ţica de la vizită, trebuia să povestească Fetiţei multe noutăţi; şi cum de la gazdă nu putea afla nimic nou, căci se vorbea acolo puţin lucru despre sănătate şi gospodărie şi neobosit despre procesul dumneaei, Ţica repeta la fiecare dată aceleaşi mici vorbe şi întîmplări pe cari Fetiţa le asculta distrat ca pe un zgomot familiar care-i ţinea de urît.

Odată Ţica, pe o zi de ploaie cu foc la sobă, luase cu ea pe Fetiţă — după multă chibzuinţă şi îndoială.

Domnul şi cucoana Zina — cum zicea ea părinţilor Fetiţei — n-ar fi dat voie şi chiar s-ar fi necăjit grozav. Dar cu toate că avea multă grijă de ei, nu se îndurase să lase Fetiţa singură în odaie, cu focul la sobă.

Fata ei, Doamne fereşte, nu se juca cu focul, nici nu făcea vreodată năzbîtii; dar nu ştii cum vine ceasul rău!

Ar fi rămas Ţica acasă, dar cucoana Anica avusese tocmai în ajun înfăţişare în daravera ei cu casele.

Casele erau lăsate de răposatul soţ şi fireşte, după lege şi dreptate, ale domnişoarei Elena. Dar un frate al tatălui ei ridicase pretenţii, pentru că pusese o sumă mică de bani la cumpărătoare şi acum, prin nu ştiu ce învîrtitură a dreptăţii celei mai limpezi, cerea casele ca *fiind ale lui.*

Gîndul că Ilenuţa nu va avea zestre usca pe cucoana Anica, de felul ei uscăţivă. Fata era chiar logodită şi aşteptau sfîrşitul procesului ca să hotărască nunta. Cucoana Anica da zestre casa toată cu corpul mare al clă-

dirii închiriat, cu căsuţele mici din curte, numai atît — să stea şi ea cu tinerii.

Domnişoara Elena nu ştia lucru mare din toate nevoile astea cu cari se bătea mamă-sa, care nici ea nu pricepea din ele lucru mare şi cu inocenţă înrăia situaţia procesului, ceilalţi speculînd ignoranţa ei încrezătoare.

Domnişoara Elena nu mergea la tribunal, loc despre care bătrîna vorbea şoptit, ca de un scandal. Dealtfel nu trecea decît rar pragul porţii : la Paşte, la biserică, şi o dată pe vară la muzică, în grădina publică.

Nu trăiau în vreo epocă patriarhală — domnişoarele de mahala umpleau grădinile şi berăriile de familie, se vizitau de la gard la gard — şi domnişoarele din societate aveau serate, *kermesse*, sporturi şi după amiezile amicale clevetitoare.

Domnişoara Elena însă era crescută cu multă severitate de mamă-sa. Fata era singura fiinţă faţă de care cucoana Anica avea autoritate şi voinţă. Domnişoara Elena adeseori plîngea din cauza mustrărilor materne. Cu toţi ceilalţi bătrîna era sfioasă, zăpăcită şi neîndemînatecă.

Mustrarea şi creşterea aspră erau semnele unei dragoste nemărginite. Domnişoara Elena era un odor la care se uita lăcrămînd, de care vorbea lăcrămînd, dar pe care îl ocrotea aprig.

Dumnealor nu erau de la mahala şi nu aveau nimic de-a face cu lumea şi obiceiurile de acolo. În societatea bună nu erau amestecate, fiindcă o văduvă săracă nu se poate ţine de lumea mare. Da, erau de familie. Domnul Popescu fusese secretar la primărie douăzeci de ani şi, din partea cucoanei Anica, era neamul şi mai ales. Aşa că stau deoparte, cum se cădea pentru o fată mare orfană, ca domnişoara Elena, şi o bătrînă necăjită.

Ginerele nu era aşa cum s-ar fi cuvenit, dar era băiat cinstit, fără pretenţie.

Venea joia şi dumineca înaintea mesei de seară. Vara stau toţi trei afară pe scaune de vorbă. La plecare, domnişoara Elena îl conducea pînă la portiţă şi punea frumos belciugul după el. Cu dulceaţa şi cafeaua pe care i le servea cu mîna ei, erau singurele aspecte de logodnă.

Ginerele și mama Țica erau singurii vizitatori. Nu venea nimeni la aceste două femei singuratice. Rudele erau de partea cumnatului cu procesul ; alte relațiuni nu aveau, pe o parte din sfială, pe de alta din mîndrie — așa că jumătate din oameni acolo, în circomferința traiului lor, le ignora existența, jumătate le hulea și pizmuia.

Vizitele mamei Țica din casele mari de sus erau deci un eveniment măgulitor și plăcut. Pe obrazul cucoanei Anica apărea un surîs care întindea pielea uscată, iar domnișoara Elena se scula grăbită de la lucru și întindea scaunul cel brodat cu lînă roșie pe speteaza de pai, ca pe o canava.

Cucoana Anica începea îndată povestea încîlcită și neisprăvită cu procesul, din care i se deslușea dreptatea și stîngăcia, cum și paguba probabilă. Ea stăruia în vaiete și suspine, dar stăruia și în credința cîștigului.

Toate astea Fetița le auzise de două-trei ori cînd o mai luase mama Țica în ascuns, jos la cucoane.

— Vrei să mergi și matale ? o întrebase. Și primise.

— Da' domnu o să se supere ! — Fetița tăcuse.

Știa ea să păstreze o taină. Cu toate că avea capul întors de la lucrurile dimprejur, nu slobozea cuvinte nechibzuite. Gîndul era strunit de ea ca o păpușă, umbla și se purta așa cum îi poruncea. Gîndul ei era jucăria ei.

Așadar, Fetița știa odaia cucoanelor : cu patul de tablă al bătrînei și patul de bronz al domnișoarei Elena, încărcat cu atîtea cuverturi și perne brodate că nu rămînea loc să te așezi ; masa acoperită cu o cuvertură de „pluș" *grenat*, brodată tot de domnișoara Elena cu buchețele de mătasă roz ; șifonierul și scaunele de paie ; canapeluța cu piciorul rupt.

Domnișoara Elena îi arătase multe alte perne și suluri de dantelă lată și îngustă, industrie miraculoasă a igliței neobosite. Iglița pe care și Fetița încercase să o mînuiască, dar îi luneca din mîini, îi strîmba degetele — așa că obținuse să o lase în cutia de lemn a mamii Țica, ca pe o unealtă care îi umilea talentul.

Gazdele serveau Fetiței trei feluri de dulceață ; apoi nu mai rămînea lucru mare de făcut.

Cînd i se ura tare, trăgea de mînică pe mama Țica, care sărea drept în sus, cu toate că cucoana Anica mai

avea de un cot de povestit. Se şi apropia timpul temut al întoarcerii „domnului“ şi al prînzului.

Mama Ţica, deşi era scumpă ca o mamă şi iubea pe Fetiţă ca mama cea mai scumpă, nu era decît dădaca ei credincioasă şi avea grija datoriei :

— Ţi s-a urît, maică ? întreba.

Domnişoara Elena avea cu orişicine puţin subiect de vorbă, nu numai cu Fetiţa cea tăcută. Cînd uneori cucoanele, la zile mari, veneau sus la vizită — tot aşa de repede isprăveau cuvintele. Fata gazdei nu era numaidecît fără inteligenţă, dar nici deşteaptă. Era timidă şi deprinsă cu lunga rostire singuratică a vieţii lor, aşa cum o duceau.

În felul ei, domnişoara Elena era frumoasă. Foarte albă la faţă, cu gîtul rotund şi plin, bine încordat, mai ales la ceafă care purta arcuit povara unui păr negru, minunat de lung şi luciu.

Era o petrecere pentru Fetiţă, în dimineţile de vară, să privească de pe terasa casei cum îşi împleteşte coadele, în geamlîc, fata de jos. Cum poate aduce mîinile drept la ceafă şi acolo despărţi şuviţele bogate drept în două, apoi în şase şi înnoda din ele repede două coade netede, deopotrivă şi alăturate ca una singură ! Cum se coborau degetele agile treptat şi slobozeau în urma lor şarpele negru lucitor pe gîtul alb ca o sedilă de caş, pe umerii cam laţi, pe cămaşa de percal puţin decoltată peste bustul cam greoi ! Cum ajungeau mîinile pînă la genunchi, cu serpentina inelelor umbroase înlănţuite pe fusele albe ale degetelor. Apoi cu ace groase de fier rotea coadele strîns, făcînd un colac mare. Atunci Fetiţa strîmba uşor nasul mic, fiindcă şi părul şi domnişoara Elena se urîţeau.

Fetiţa nu avea încă vreun gust dezvoltat. Mama ei nu era cochetă şi cucoanele cari le vizitau, erau sau nu erau, nu băga de seamă ; mama Ţica era mama Ţica, nu avea înfăţişare. Numai prin instinct nasul mic al Fetiţei se strîmba cu nemulţumire cînd liniile simple ale frumosului erau silnicite cumva.

Domnişoarei Elena îi sta bine cînd migrena, de care suferea des, o silea să lase coadele atîrnate pînă la gleznă, împreunate la vîrf cu o panglică neagră.

Atunci rămînea în geamlîc şi, cu toate că avea pe frunte un tulpan ud, arăta mult mai bine decît cu pieptănătura covrigată pe care trebuie s-o fi hotărît cucoana Anica.

Tot în zilele de migrenă îi sta frumos cînd ieşea la răcoare seara, fără batistă pe frunte şi pentru cuviinţă cu coadele înnodate peste cap ca o ghirlandă întunecată.

Fetiţa nu desluşea legea formelor şi colorilor ; dar şuviţa inelată ca un colan de „jeuri“ cu ochiuri simetrice, în jurul frunţii albe, cam boltită şi fără umbra gîndurilor, era o vedenie care, pe modelul viu, deprindea ochiul nou al Fetiţei cu înfăţişarea artei plastice.

Domnişoara Elena avea ochi negri, blînzi, nasul drept, gura potrivită şi ovalul feţii cam prea odihnit de orice expresie. Nu era frumoasă, era frumuşică şi neînsemnată. Numai părul, foarte negru, şi pielea, foarte albă, erau frumoase.

Avea gîtul acela plin, puternic şi trupul cam oblu, fără nici o mişcare, tăiat parcă dintr-o bucată neşlefuită, ca mai demult, cînd în blocul substanţei vii nu se modelase încă îndemînarea mlădioasă a formelor zvelte.

Dealtfel cam toţi cei din jurul Fetiţei erau croiţi după tipare simple : mama ei puţintică şi înceată ; tatăl ei din linii drepte, mari, la trup, la minte, la suflet.

Ea, Fetiţa, era numai o fărîmă în pragul a ceea ce avea să fie, în pragul timpului şi şlefuirilor viitoare.

Pe scăunelul ei, dibuia singură în necunoscutul frumosului. Poate o ajuta puţin bunica. Bunica care murise de doi ani, cînd Fetiţa avea abia şapte. Bunica adusese în sîngele Fetiţei picătura. Era de prin locuri şi neamuri care contemplaseră de multe veacuri aspectele artei. Ea îndruma pe Fetiţă ca în priveliştea umilă a fetei gazdei pieptănîndu-şi coadele, să deosebească liniile Venerelor cam masive ale primei ere de artă antică.

La cucoanele de jos, cu bucătăria se necăjea numai cucoana Anica. Pe fată nu o suferea. În schimb, acul, croşeta nu-i lipseau ; cosea, broda neobosit.

O fată — hotărîse cucoana Anica — trebuie să lucreze.

N-ai fi crezut că se poate întîmpla în casa de jos vreun eveniment mai mare ca procesul.

Dar într-o zi, cînd Ţica făcea plăcintă şi Fetiţa avea voie să privească, fiindcă o întindea pe masa din sufragerie... O făptură aşa de minunată-i foaia de plăcintă! Din ghemul mic şi moale de aluat, în care degetul se înfigea frumos făcînd gropiţe puhave, se desfăcea o pînză care, azvîrlită pe pumnii închişi ai mamii Ţica, fără să cadă şi fără să i se rupă pojghiţa subţire, se întindea cu repeziciune, acoperind faţa de masă de olandă pînă jos şi spumînd ici-colo o beşică, care nu se spărgea — tot prin minune.

Fetiţa avea voie să adune marginea mai groasă jur în jur şi să facă un bulgăr, pe care îl cocea singură. Puţin gustos, cruzit şi pîrlit din nerăbdare, îi părea totuşi grozav de bun.

Foaia asta elastică şi diafană care se dezvăluia ca o faşă de in din cocoloşul izbit şi iar izbit pe umerii mîinilor mamei Ţica, era foaia de plăcintă moldovenească şi Fetiţa hotărîse că e o ţară foarte dulce şi frumoasă, în care sunt deprinderi gustoase ca foaia de plăcintă şi graiul e îndulcit şi plin de vorbe moi cum era al mamei Ţica.

Aşadar, într-o duminecă la întinsul plăcintei, mama Ţica spusese Fetiţei marele eveniment: cucoana Anica şi domnişoara Elena mergeau la un bal. Nemaiînchipuit!

Pentru Fetiţă cuvîntul „bal" rămînea cam rece, cam lipsit de interes. Dar pentru obiceiurile gazdelor era deosebit de însemnat. Cît trebuia să se bucure domnişoara Elena!

În adevăr nici procesul, nici logodna nu turburaseră cu o emoţie aşa de puternică viaţa ei incoloră.

Îşi făcuse rochie albă de „mul". Aşa chema mama Ţica, ca pe vremea ei „tulul"; cu „fioncuri" de „faille" roze şi unul pentru păr; pantofi albi de atlas şi ciorapi roz.

Mama Ţica hotărîse că trebuie să vadă şi Fetiţa frumuseţile astea; ea nu era tocmai atît de ispitită, dar nu vroia să-i strice gustul. Pe cînd se cocea turta, Fetiţa se coborîse cu Ţica, care ceruse favoarea de a privi şi

copila „tualeta"... Cu balul, lucrurile se petrecuseră în grabă. Ginerele, care era la un biurou comercial, adusese cadou biletele și arătase pretenția să meargă și dumnealor. Atunci cucoana Anica nu mai putuse sta la îndoială și alergase trei zile, numai ea știe unde, ca să realizeze capitalul extraordinar, cerut de bal.

Balul era marți, ajun de sărbătoare. Bal mare al funcționarilor comerciali, la care luau parte prefectul și toată lumea bună.

Domnișoara Elena cu o fetiță de ajutor slobozise goana delicată a degetelor îndemînatece și, răsplătită de acul care îi sta veșnic atîrnat de mîini, lucrase rochia primului bal, albă, spumoasă.

— Păcat ! — spunea mamă-sa — nici rochia de mireasă n-are să fie așa de frumoasă ! Păcat că nu a fost nunta înainte, ca să poată sluji de două ori.

— Nu face nimic ! răspundea fata, puțin roșie pe obrajii albi, singurul semn de bucurie la firea ei domoală.

S-ar fi zis că visul și iluzia, puține cît încăpeau sub fruntea ei liniștită, erau răscolite mai mult de rochia primului bal decît de vestmîntul cununiei.

De sub jugul adorației materne, lipsită de frîna mai slobodă și mai puțin egoistă a iubirii de tată, domnișoara Elena o singură dată ieșea la lumina și muzica vieții, pentru ca apoi să treacă sub autoritatea tînărului funcționar timid, care cine știe ce concepție tiranică a dreptului de posesor putea avea.

Între cele două tiranii, domnișoara Elena avea să petreacă în seara balului comercial, care pentru ea reprezinta lumea cu plăcerile ei ; și gîndul ăsta urnea puțină vioiciune în ființa ei tihnită.

La sosirea Fetiței, domnișoara Elena tocmai repara dantela juponului care nu era nou. Nu o cosea sau țesea. Nici mai mult, nici mai puțin, reconstituia punctul fin al dantelei. Asta păru Fetiței mai interesant ca orice alte cusături. Se uită lung și se minună. Domnișoara Elena făcea *„point à l'aiguille"* fără să știe, cum nu știa nici mica ei admiratoare.

Fetița mai observă că fata gazdei e legată la gît cu un tulpan subțire alb și albul pînzei pe albul de

piatră al gîtului trăgea o dungă strînsă. Ar fi vroit să spuie Ţicăi că tulpanele cucoanelor ieşeau mai albe la spălat ca ale lor, dar îi fu teamă că o supără.

În sfîrşit, putu contempla pe pat minunile. Îi plăcu spuma rochiei albe, care plutea imaculată pe pernele brodate ; şi coloarea cam aprinsă a fundelor de „moire" roz nu-i supără ochii, deprinşi totuşi cu tonuri estompate în lunga contemplare a zărilor. Dar Fetiţa văzuse panglicele dintr-o dată alăturate cu părul negru şi cu faţa albă a domnişoarei Elena.

Deschizînd buzele anevoie despreunate, declarase că e „frumos", şi domnişoara Elena, care era aşa de mare — de nouăsprezece ani — pe lîngă Fetiţa care avea numai nouă, se roşise ca de un compliment însemnat. Pe gîtul aprins tulpanul desenase mai tare dunga lui albă.

Emoţia balului mişca, în mersul lui nesimţit, sîngele ei pe drumuri nedeprinse.

Fetiţa se gîndi : Ce mult sînge are domnişoara Elena ! De obicei e albă ca şi cum n-ar avea deloc ! — şi speră că la bal n-are să fie roşie — din cauza fundelor de „moire" roz aprins.

Asta era duminecă pe la ceasul 11. Ca de obicei, urmă dejunul. Fetiţa se gîndea departe. Nu la bal, nici la găteli. În jurul acestor idei se formau aburi şi era cu atît mai distrată şi mai ocupată cu cît încerca să prindă aburii gîndului.

Balul de jos alimenta cu simplicitate conversaţia dejunului familiar.

Îndemnată de buna dispoziţie a domnului, care hotăra barometrul, mama Ţica clevetea cu însufleţire. Balul, rochia — toate găseau o aprobare simpatică. Atunci Ţica se încumetă să spună că le-a văzut şi Fetiţa. Lucrul fu primit fără nici o mustrare.

— Ai văzut ? Ţi-a plăcut ?

Fetiţa se întoarse de la jocul ei cu aburii şi răspunse — „da" şi „nu" acolo unde trebuia. Avea deprinderea mecanică a sustragerii şi prezenţii simultane. Strîns îngrădită de oameni şi de straja lor iubitoare, se putea desprinde şi pleca cu ea singură prin haosul de neguri al gîndurilor şi simţirilor nedesluşite.

Adăugă chiar un cuvînt de preţuire pentru tualeta de bal şi această vădire a unui gust la Fetiţa lor măriri voia bună a părinţilor. Plăcinta era foarte bine reuşită. Fu un dejun plin de mulţumire.

...După-amiază pe la patru, Fetiţa cetea într-o carte legată cu roşu, ca în toate duminecile, cînd auzi un răcnet în care recunoscu cu spaimă glasul care niciodată încă nu izbucnise aşa, al mamii Ţica. Fetiţa aruncă cartea roşie şi fugi spre ţipăt, spre primejdie, spre mama Ţica.

În uşa geamlîcului de jos mama Ţica zbiera cu mîinile înfipte în păr, trăgîndu-se de tîmplele negre tivite cu argint... apoi ridica mîinile în sus... alerga doi paşi spre poartă şi se întorcea în geamlîc... ieşea iar, pornind spre casa mare şi se înapoia ca nebună.

Mama Ţica, care niciodată nu ieşea din cumpătarea ei !

În ţipătul ei smintit se auzea : ...„Ajutor !“... „Fetiţa mea !“... Ajutorul îl cerea de pe stradă, de la oameni, de undeva de afară. Pe Fetiţă o striga spre casă cu grija datoriei şi dragostei ; dar era ceva care nu o lăsa să pornească niciîncotro şi o întorcea mereu spre odaia de jos a cucoanelor. Acolo era grozăvia care înnebunise pe mama Ţica. Mama Ţica era nebună şi Fetiţa alerga nebuneşte spre ea.

Cînd văzu copila venind, îi strigă ceva sughiţat, oprind-o cu braţele întinse. Dar cine o putea opri ! Mama Ţica nu se putea nici ea dezlipi de pragul acela de care o lega ceva vrăjit.

Fetiţa, agăţată de fusta cafenie a Ţicăi, care nici nu mai ştia ce face, intră în odaia cucoanelor. Sînge !

Fetiţa nu văzu decît sînge... Vederea toată, cît încăpea în nesfîrşitul vederii, era plină de sînge.

Abia pe urmă începu să audă şi să vadă. Auzi iar ţipătul — de grija ei mai înăbuşit — al Ţicăi şi un gemet gros, răguşit, apoi nişte vorbe urîte, ocări şi înjurături, pe cari era deprinsă să nu le asculte chiar auzindu-le.

Văzu pe cucoana Anica slabă, ca moartea de slabă, lipită de uşa care da în bucătărie ; ea gemea aşa sforăit. Văzu pe doctorul Mihai, doctorul lor de casă — nenea

doctorul Mihai — încovoiat peste patul de fier al cucoanei Anica. Era sumes la mînici, gol pînă la coate şi roşu tot pe braţe de un sînge gros.

În jurul lui pe scaune, pe canapeluţă, pe jos, era sînge şi cîrpe sîngerate. Doctorul Mihai, răstindu-se la toţi, cerea mereu alte prosoape şi nemaigăsind trăgea de unde şi ce apuca, de pe pat, din sertarele deschise şi răvăşite, şi le muia mereu, le apăsa, le ghemuia într-un izvor nesecat de sînge, ocărînd mereu mai urît, parcă nu mai era el, motanul blajin, molatec la vorbă şi mişcare.

Cu un blestem către biserică şi sfinţi, ca o fiară rea şi crudă, se întoarse spre patul de bronz, vroind de acolo pînza de in netivită, subţire, care acoperea rochia de *tulle* şi găteala toată.

Atunci se auzi o şoaptă, dar puternică, poruncitoare : „Nu ! Nu !"

Doctorul Mihai trase înapoi mîna nelegiuită întinsă spre podoabele albe. Peste cealaltă mînă îi sta răsturnat capul domnişoarei Elena şi coadele negre atîrnau de pămînt.

Din gîtul ei încordat şi plin, curgea un şiroi de sînge şi cămaşa de percal decoltată rotund era udă de pîrîul lui ; bluza sfîşiată atîrna de o parte.

Doctorul trase mîna şi domnişoara Elena căzu pe pat. Murise !... Fetiţa vedea toate lucrurile astea limpede ca printr-o lupă şi se uita la ele cu o privire calmă, larg deschisă. Numai gura o ţinea strînsă tare, mereu mai strînsă.

Fiecare obiect, fiecare cuvînt, fiecare persoană le desluşea. Un tablou impudic, barbar, necuvenit unui ochi de copil şi la care se uita curios în plin, fără sfială.

Cucoana Anica nu mai gemea ; doctorul Mihai se şterse apăsat pe mîini, trase în jos mînecile hainei şi fără pălărie, mestecînd încă între dinţi blesteme, plecă pe poartă. Atunci mama Ţica căută Fetiţa, care era lîngă ea, o privi îngrijorată, se linişti şi se miră parcă văzînd-o netulburată şi ieşi repede spre casă ţinînd-o strîns de mînă.

Afară Fetiţa începu să tremure : nu aşa cum tremura adineaori varga uscată a trupului cucoanei Anica ; trupul ei mic de copil, cu încheieturile proaspete şi elasticele

subţiri, se cutremura cu violenţă ca nuieluşa verde care zbîrnîie în vifor. Un frig de gheaţă îi trecea ca o undă creaţă prin toată pielea; dinţii se ciocneau cu zgomot ca şi cum ar fi fost gata să se spargă unii de alţii; printre fierăstrăul lor zbuciumat glasul Fetiţei se lupta să-şi facă drum. Întrebă cu o voce izbită, clătinată ca un val rostogolit :

— Ce-a fost, mamă Ţico ? Ce-a fost ? — cu încăpăţînare, cu neînduplecare.

Atunci Ţica cu un fir de glas, perpelit şi sughiţat, îi spuse că Lenuţa făcuse un buboi pe gît tocmai atunci cu balul ; şi se înrăia şi se rugase cu mîini împreunate de mama Ţica să cheme pe doctorul Mihai să-i facă ceva ca să poată merge la bal... şi mama Ţica trimisese după el.

...Doctorul venise numaidecît. Intrase, mic cum era, cu gura mare, ca la oameni mai de jos, şi, glumind cu fata, îi spusese că are leac de buba ei. Nu avea cu el nici un instrument, dar zisese că nici nu trebuie. Luase de pe măsuţă, din teaca lui de piele veche, briciul răposatului secretar comunal, îndoise capul fetii şi... tăiase. Într-o clipă o lecuise.

Mama Ţica era acolo de faţă. Sărise un şuvoi de sînge pînă în tavan şi doctorul se clătinase pe picioare ca şi cum l-ar fi izbit să-l răstoarne... pe urmă cursese gîrlă şi, înjurînd, vîrîse în gîtul fetii tot ce găsise, parcă vroia să astupe o gură de iad... Îi tăiase vîna mare pe care era aşezat buboiul şi prin bortelitura mică şuvoiul se scurgea tot... Pînă se isprăvise...

— Ce se isprăvise ? sîngele ? — îngăimă Fetiţa.

Tremura acum mereu lîngă sobă, frecată cu oţet, descîntată. Mama Ţica începu să se vaiete :

— Mă omoară Domnul — dar Fetiţa nu putu suferi bocetul ăsta despre altceva şi-i zise poruncitor :

— Taci !

Apoi se sili să se stăpînească cît îi îngăduiau puterile. Să oprească tremurul. Se osteni să întărească elasticele mici frămîntate de vifornită. Între voinţa ei de copil şi spaima ei de copil fu o luptă înverşunată pentru ca voinţa să pună stăpînire pe trupul copilăresc şi să-l liniştească.

Cu încetul se potoli. La intervale din ce în ce mai mari avea tresăltări puternice și un vuiet ca de vînt în strașini îi izbea glasul dinăuntru, dar se oprea pe buzele strînse.

Se auziră ca un ropot pașii grăbiți ai tatei și uși scăpate din mîini. Apoi vocea tremurătoare a mamii, pe care glasul bărbătesc, schimbat parcă, o împăca :

— Nu e nimic, dragă, nu e nimic !

Amîndoi veneau spre Fetiță. O îmbrățișară cu pasiune, ca după o primejdie, fără să-i spuie nici un cuvînt.

Mama Țica se sculă de pe lădiță și, plîngînd în hohot, ca un vinovat înaintea judecătorului, mărturisi plecată spre orice ispășire :

— Cocuța a văzut !

O tăcere scurtă urmă, apoi glasul Salomonului aspru zice încet :

— Nu e nimic ! — cuvîntul iertării.

Fetița cu voce firească spuse :

— Săraca domnișoara Elena ! — copilărește, cu milă și cu nepăsare. Își încuiase sufletul în voință, ca și trupul.

— Nu e nimic ! zise iar tata cu un glas prins și răgușit și puse mîna pe capul Fetiței, mîna mare și grea, care tremura ușor ; dar Fetița nu tremura deloc acuma.

Atunci cei mari începură cîtetrei să vorbească cu înfrigurare despre nenorocire. Tatăl Fetiței aflase chiar de la doctorul Mihai, care venise la el la birou și, ca un criminal care se predă, îi spusese tot.

Printre cuvintele povestirii se auzea : „Dobitocul !“ „Dobitocul !“ — spus de tata cu forță, ca lovituri de ciocan pe o țeastă, mai grele decît ar fi strigat : „Mizerabilul ! Asasinul !“ Se mai auzea : „I-a tăiat carotida !“

...Dar Fetița nu mai asculta. Auzea vorbele ca prin zid. Se uita, asculta în ea. Vrea să vadă iar sîngele, așa cum îl văzuse. Mult odată ! Numai sînge !... și vrea să vadă iar tot ceea ce treptat i se deslușise pe pînza roșie și udă care-i umpluse vederea întreagă... Cum apăruseră încet lucruri și oameni pînă cînd luaseră un relief puternic pe care nu-l aveau de obicei, parcă ar fi avut un ochelar de limpezire. Cum privise calm, nesfiit, drept

în faţă sîngele... un ocean de sînge... „Tot"... zisese mama Ţica... Tot, pînă se isprăvise...

...Cum văzuse pe domnişoara Elena moale, albă, căzută pe patul mamă-sii şi dincolo, pe patul celălalt, tulpanul subţire peste rochia de *tulle* străvezie, neatinsă.

Reconstituirea asta a crimei nu era uşoară. Era acolo, în mintea Fetiţei, o muncă migăloasă şi tainică, care refăcea anevoie opera măreaţă a realităţii.

Simţea că se întîmplase ceva mare. O măreţie care o umpluse cu groaza ei şi pe care ar fi vrut s-o însemne în ea, să nu piară.

Anevoie, răbdător, Fetiţa reuşea plăsmuirea. Închipuirea i se oprea ca la un prag măreţ la momentul acela, cînd Elena salvase puritatea iluziei, închisă în spuma rochiei de *tulle*... „Nu ! Nu !" şi murise...

...Pe ceilalţi actori ai tragediei îi vedea perfect cum stau nevolnici, ţipînd, mugind fără a încerca vreun ajutor, ca şi cum fatalitatea le încleştase mişcările cu sentinţa ei de mai înainte spusă... Cum doctorul cel mic scosese de sub masca lui ipocrită o faţă rînjită, strîmbă şi rea, de fiară crudă şi, cu braţe cleioase de sînge, cerca neobosit să înăbuşe scurgerea, luptînd ca la un stăvilar rupt, după ce cu mîna lui de neputincios, scobise spărtură în minunea încheiată a făpturii omeneşti. Nemernic sfredeluş, care nimerise la niturile miraculoase ale operei şi dăduse cep vieţii.

Tata zisese : „Dobitocul !" cu glasul care izbeşte ca ghioaga ţeasta şopîrlei răufăcătoare. Nu zisese : „Asasinul... ocnaşul !"

...Îl vedea bine pe doctorul Mihai, frecîndu-se tare să şteargă sîngele, trăgînd apoi mînecile peste braţele mîzgălite şi fugind cu capul gol...

...Aici, închipuirea iar se oprea. Nu mai regăsea tremurul acela care o scuturase, minutele cînd bolise sub descîntecul Ţicăi, fără răzvrătire. Era liniştită ca şi acolo, la ceasul şi locul crimei.

...Se ostenea acum să nu mai vadă oameni şi lucruri, să dobîndească iar pe ochi oceanul deplin fără alte imagini, acel care-i umpluse întîi vastitatea infinită a vederii cu sînge.

După nenorocire, Fetița trebuise să stea în camera mamii, care da pe stradă, nu în curte.

Foc bun, lumină mare și mama nelipsită de lîngă ea. Mama cea plăpîndă, Fetița cea plăpîndă fuseseră adăpostite acolo de priveliștea jalnică.

Jos, cucoana Anica rămăsese lipită de părete. Nu mai avea viață decît numai atît că nu murise.

Mama Țica, vecinele, pe cari acuma trebuise să le primească, și feluriții slujitori ai treburilor astea jalnice, trimiși de tatăl Fetiței pentru ajutor, orînduiau totul.

Mama Țica plîngea de două zile în toată voia. Își lovea cu pumnii capul, fiindcă ea chemase doctorul.

Fetița îi spunea cu aprindere :

— Nu ești tu de vină ! Nu ești tu de vină ! — ca pe un lucru știut de ea sigur.

Văzîndu-și copila turburată, Mama Țica înceta să se mustre. Cu tot bunul ei simț și buna creștere, nu se putea însă opri să nu facă istorisiri sfîșietoare pe cari cele două le ascultau.

Elemente romantice erau din belșug : logodna, balul, rochia cea albă lucrată „cu mîna ei singură“, pe care o va purta ca mireasă a morții... Cum nu avea încă inel de logodnă, fiindcă cucoana Popeasca hotărîse să i-l puie pe deget numai în ajun de cununia civilă — că așa era mai bine și nu avea nimeni nimic de zis — ...și cum venise logodnicul și i-l pusese în deget, pe patul morții... Bocetele cari porniseră atunci, fiindcă plîngea lumea toată : cucoanele de pe strada lor și toate prietenele mamii Fetiței, cari toate veneau să facă vizita tristă. Era un caz așa de rar și de duios !

Venise nobleța toată cu care cucoana Anica nu se putea ține în rînd, deși era la rînd cu ea. Veniseră și rudele : cumnații, verii, tot procesul.

Acum nu mai aveau îndoială : casa era a lor. Chiar dacă lucrul nu era așa după lege și dreptate ; dar cea pentru care li se disputa prada era înlăturată și credeau că e înlăturată și discordia. Așa că neamurile puteau plinge, puteau să-și procure gustul cinstit al durerii. [3]

Mama Țica plîngea ca un izvor. Își plîngea tot necazul tinereții, tot necazul vieții pe care îl purta cu ochi

uscați. Plîngea tot plînsul strunit de grija celor ce-i erau stăpîni și de dragul copilei. Plîngea toată lumea.

Numai cucoana Anica nu plîngea.

Era uscată cu piele, cu os, cu sînge, cu lacrimi, cu tot sucul ființei cît îi mai rămăsese.

Nici Fetița nu plîngea. Sta liniștită sub ochii îngrijorați ai mamii, care din cînd în cînd o pipăia pe frunte, pe mîini. Împotriva obiceiului ei alintat, o lăsa. Era răcorită. Nu avea nimic.

— Sunt bine ! spunea liniștit.

Mama se uita la ea cu grijă, dar și cu mulțumire. Noaptea iar o pipăia, o învelea. Fetița nu dormea ; dar ținea pleoapele lăsate lin peste ochi, ca și cum ar fi dormit și mama pleca împăcată să se culce, dar cu instinctul nelămurit că se făcea o lucrare mare, undeva în fetița ei, sub fruntea răcorită, acolo unde nu putea străbate. Că un mister răscolea și prefăcea copila, care nu-i mai aparținea.

În adevăr, sub pleoapele lăsate lin erau imagini grave, icoane sîngerate, pe cari le păstra pentru ea singură ; în ființa ei mică și slabă, Fetița creștea tezaurul uriaș de a fi „ea însăși" către legile severe și crude ale vieții, care o atingeau pentru întîia oară sub adăpostul pufos al aripei materne.

Dar mama nu ghicea. Primejdia de care se temea și o veghea, era vedenia cumplită și nouă a morții. Idee grozavă cînd o întîlnești întîia oară, abia altoit cu viața.

În casă nu se vorbea nimic de moarte și de morți — de tot ce împresoară viclenia asta fioroasă a naturii.

Cînd se auzea muzica funebră, se făcea zgomot ca să o acopere ; dar prin obstacolul manoperei părintești, melodia funebră ajungea la auzul Fetiței cu mai multă expresie, lipsită de banalitatea stridentă a instrumentelor, cu unica noblețǎ a ideei sumbre de neant.

Cînd trecea vreun cortej, se lăsa perdeaua. Dealtfel Fetița sta mai adesea în odaia din fund cu Țica, așa că mai nimic din ce arunca strada în văzul lumii din dosurile vieții nu-i venea sub ochi. Chiar musafirii îndoliați aveau darul să supere ciudat pe tata în privința Fetiței.

Ce părere o fi avut despre influenţa vizuală a coloarei negre cu care lumina nu se amestecă, pe care n-o străbate !

Nu era desigur o părere ştiinţifică sau pedagogică. Tata avea reglemente de opinii, de suflet, şi trăia după ele şi după higiena lor sumară. Se vede că în acel breviar, negrul era lovit de dizgraţie :

— Nu e bine să vadă copiii negru ! spunea cu logica necontrolabilă a caracterelor hotărîte.

...Dar cînd trecuse pe sub geamuri convoiul alb, de muselină şi tulpane — nu de chembrică lustroasă mai cernită ca doliul — cînd trecuse carul alb cu flori, urmat de corul vocilor subţiri şi tinere ale copilelor mici de şcoală, de muzica militară, tot convoiul feciorelnic, pe zăpada subţire a străzii — Fetiţa se apropiase de fereastră fără să o oprească nimeni, şi mama, căreia îi erau interzise toate emoţiile fiindcă era foarte bolnavă, privise şi ea de la cealaltă fereastră.

Fetiţa nu văzuse decît alb, ca şi cum pînza subţire de in de pe patul de bronz crescuse şi acoperise nu numai rochia de *tulle*, acolo undeva dedesubt, ci tot cuprinsul.

Totuşi, albă, aşa cum era, trecea sub ochii Fetiţei moartea. Dar la indexul gesturilor simple din breviarul părintesc, spunea pesemne că nimeni nu poate întoarce faţa de la convoiul domnişoarei Elena, cea scăldată în sîngele ei nevinovat de o mînă nemernică. De aceea avusese voie să se uite.

După carul funebru, cel dintîi mergea chiar tata, către care Fetiţa de la geam întinsese mîinile, cu o mirare bucuroasă, surîzîndu-i — dar le trăsese înapoi pălindu-şi surîsul.

Tata ridicase capul spre ele şi nu surîsese. Era sever şi întunecat. Tata, care vroia ca fetiţa lui să nu se întristeze niciodată, hotărîse că înmormîntarea domnişoarei Elena era ceva trist.

Dar în sufletul ei Fetiţa nu era tristă în ziua aceea. Albul zăpezii, albul convoiului, focul bun şi adăpostul din camera mamii erau lucruri care-i amorţiseră puterea întristării.

Tata păşea drept, cu fruntea întunecată, impunător în hainele de ceremonie. El, care nu călcase niciodată pragul căsuţei de jos, azi, cînd totul fusese gata, se scoborîse marţial şi intrase un minut în odaia moartei, apoi se întorsese sus pînă la pornire, cînd luase loc în fruntea celor ce urmau cortejul pe jos.

Mama se neliniştea să nu-i fie frig, să nu obosească : un om aşa de voinic şi de înăsprit cu munca în aer ! Îl aştepta ca femeia pe omul ei, care e plăpînd în dragostea ei, nu în puterea lui.

— Ai mers aşa de mult ?

— Aşa *trebuia*. Nişte femei singure şi la astfel de întîmplare !

Fetiţa înţelegea foarte bine. Tata făcuse ceea ce era frumos şi bine, pentru ca urgia să nu se întoarcă tot asupra urgisiţilor. Năpasta să nu aducă şi mizeria părăsirii. Tata fusese acolo magul care împodobeşte locul. Aşa drept, sever, trist, el dăduse tuturor comandă — ca să fie cuviinţă în jurul acelei fecioare senine, o cuviinţă pe care mintea pierdută a cucoanei Anica şi bocetul mahalalei, lăsate de capul ei singură, nu ar fi putut-o păstra.

Tata spusese : „Biata fată !" Era o mare aprobare postumă a traiului neînsemnat al domnişoarei Elena.

Dar ceea ce mulţumea mult pe Fetiţă — deşi n-ar fi spus-o tare — era că tata fusese acolo o sentinelă falnică a dreptăţii. Spusese cu prezenţa lui : femeile astea au fost prigonite şi meritau cinste de la semenii lor ; să le dăm cinste. Cei cu procesul, cumnaţii care erau în spatele lui, auzeau sentinţa asta şi ştiau că tot a domnişoarei Elena e casa, orice ticăloşie ar face ca să o dobîndească. E a ei ! Bunul, zestrea de la tatăl ei ! Asta e adevărul şi dreptatea !

Fiindcă acei oameni răi auzeau lucrul ăsta — nespus lor cu vorba şi care poate nici nu avea să se legiuiască — i se părea Fetiţei că sufereau şi erau ruşinaţi şi păgubiţi de casa pe care o răpeau hoţeşte.

Hoţia asta rotocolea în pieptul Fetiţei o mînie neputincioasă. De multe ori vorbise cu mama Ţica de nedreptatea asta mare, dar acum mai ales, *vrea*, vrea cu putere, casa să fie a domnişoarei Elena.

I se mai părea Fetiţei, şi asta o bucura şi mai mult, o bucura cu răutate, nici nu avea destulă putere cîtă răutate trebuia, i se mai părea că prezenţa tatei acolo, striga doctorului Mihai: „Ruşine!... Asasin!... Călău!"...

...Uite ce frumoasă cinste! Ce alai frumos! Ce albă nevinovăţie fericită!... Tu n-ai omorît! Tu nu poţi omorî, om mic şi rău! Tu n-ai batjocorit o viaţă de copil! Tu eşti de batjocură şi de ocară! Tu nu poţi nimic, fiindcă ai putut să ucizi!... Cine nu poate să ucidă!... Tu n-ai zdrobit tot! Nu!... N-ai nimicit tot: şi nunta şi balul şi rochia albă şi pe singura fată a văduvei... şi casa şi procesul!... N-ai făcut tu toate relele astea fără de îndreptare! Nu le-ai făcut!... Ai fi vrut ca biata domnişoară Elena să plece de pe lume într-ascuns?... Uite ce frumos, ce alb, ce lumină!... Dobitoc! Dobitoc! Dobitoc!...

Aşa i se părea că spusese tata acolo cu statura lui mîndră, cu faţa lui frumoasă, gătit şi grav ca la ceremoniile oficiale, pe cari el le credea de însemnătate şi tot aşa le săvîrşea.

Cu ochii strînşi şi închişi, cu dinţii strînşi, cu pumnii mici şi strînşi, din toate puterile răutăţii, Fetiţa se bucura de pedeapsa, de ocara asta pentru doctorul Mihai, în văzul şi auzul lumii.

— Nu strînge aşa dinţii, şi nu strînge ochii, că te faci urîtă, Cocuţă, spusese mama Ţica.

...Chiar tata zisese că doctorul Mihai stă ascuns în fundul casei. Atunci Fetiţa îl şi închipuise ca pe o cîrtiţă urîtă, moşoroită sub pămînt... care nu vede... care nu vede ce face... Chioară... urîtă...

El, doctorul Mihai, el sta ascuns sub pămînt, nu domnişoara Elena!... În sufletul Fetiţei despre moartea asta nu pătrunsese spaima Problemei. Fata gazdei era dusă într-un loc curat, alb, luminos, cu muzici, aşa cum trecuse alaiul adinioară. În beznă sta doctorul Mihai. Sta înfiptă drept pe scaun, faţă în faţă cu mama, la masa rotundă, învălită cu postav verde traforat.

În necazul ei mare pe doctorul Mihai, pentru a da gîndurilor o putere pe care nu o aveau, bătea hărţăgos din picioare.

— Nu mai tropăi așa că mă doare capul, zisese mama, care avea ochii roșii.

Fetița încetase. Freca numai genunchii golași ca pe niște osii moi.

Genunchii ăștia goi aveau o pricină mare, despre care nu era bună înțelegere în sînul familiei patriarhale.

Mama nu vrea să poarte jartierele decît sub genunchi din cauza circulației sîngelui; tata nu permitea *„chaussette“*, fiindcă nu vrea să vadă fata lui cu pulpe goale; Fetița nu putea suferi buzele răsfrînte bleg ale ciorapilor și trăgea mereu de ei dintr-o nevoie devenită obicei și mama Țica nu suferea să o vadă aplecîndu-se mereu să ridice „colțunii și calțavetele“, cum le zicea ea.

De aceea genunchii, goi sub rochița de flanelă, făceau un zgomot mătăsos pe care-l auzea numai Fetița.

Pornise iar gîndurile de ocară împotriva doctorului Mihai și ar fi vrut să tropăie iar.

Băgă atunci de seamă că poate foarte bine tropăi fără mișcare, nici zgomot.

Tălpile, deși lipite de podea, loveau scîndurile cu aceeași tărie ca adinioară.

Simțea loviturile în tact ropotit. Le simțea în trupul ei. Era cavalcada ritmică a senzației musculare în universul limitat al corpului.

Mai minunat încă, simțea că podeaua sufere și ea aceeași durere ca adineaori. Era schimbul *efectiv* dintre energiile interioare și obiectele exterioare fără deplasarea lor *efectivă*.

Fetița nu era vreun răsad de învățată. Acolo, într-un colțișor, ea era o mică stație Marconi a puterilor naturii, un mic motor al mecanicii umane, către aceste legi naturale simple, chiar dacă încă nedovedite.

Numai conștiința obscură de ea însăși, ca parcelă de univers, o avea poate mai darnic ca alți copii de oameni, pentru că sta mult singurică pe scăunaș și învăța și se juca cum putea singură. Dar, în schimb, nu învăța nimic din jocurile celorlalți copii, pentru noimele viitoare ale traiului.

Descoperirea asta distra nespus pe Fetiță. Grăbi tropotul acela năzdrăvan la iuțeala unui galop.

— Nu știu ce faci acolo, Cocă, că mă amețești!

— Nimic!

— Văd eu că nimic, da' tot faci ceva!

Aflase deci și măsura la care numai ea și cu podeaua — care însă n-avea grai să spuie — simțeau năzdrăvănia, cum și măsura la care o simțeau și alții în jur.

Încetă, ca să nu supere pe mama, tocmai azi. Numai din cînd în cînd, privind-o pe sub ochi, încerca iar jucăria nouă, uitînd pe doctorul Mihai și crima lui neroadă...

Fetița nu se mai scobora niciodată și nici nu se mai vedea nimic în geamlîcul de jos.

Cucoana Anica era acum acel negru vătămător, de care nu trebuia să se apropie.

Săraca gazdă era ca și tîmpită, ceea ce era lesne de crezut; chiar cam nebună la vorbă și apucături, ziceau cei ce nu înțeleg cît poate durerea.

Mama Țica, în schimb, avea toată îngăduința să meargă să-i ție de urît.

Ciudat era că mama Țica povestea din nou despre proces. Cucoana Anica se zbuciuma înainte, cu îndîrjire, să-și scape dreptul din mîinile tîlharilor.

— Casa e a fetei! — repeta cu ură — cum credea și Fetița. Lua advocați, se împrumuta, vrea să cîștige. Era la ea o patimă, rămasă din patima cu care își iubise fata.

Durerea ei înăsprită găsise încă altă îndrumare mai pătimașă. Despre ea, mama Țica adusese într-o zi la masă vorba, pe departe.

— Ucigașul!... Ucigașul să stea la ocnă! zicea cucoana Anica. Nu să se plimbe cînd fata ei fragedă putrezea.

Cuvîntul ăsta urcase dintr-o dată, de acolo din odăițele mohorîte de jos, un zvon de ură cumplită, de înverșunare, de tenebre fioroase ale minții și sufletului și ale morții.

Toată ziua aceea fusese urîțită. Fetița nu mai avusese poftă de mîncare. Ideea putreziciunii despre domnișoara Elena o jignise și i se părea un blestem ca mamă-sa tocmai să vorbească și să privească în minte astfel de lucruri.

Altfel, cucoana Anica avea dreptate. Doctorul Mihai era un ucigaș și ucigașii trebuie să stea la ocnă.

Tot atunci mama Ţica azvîrlise timid, dar cu nădejde, o vorbă despre mărturie la Curtea cu Juri.

Fetiţa asculta cu atenţie, ca să vadă mersul dreptăţii. Ştia că tata crede în vina doctorului Mihai, ştia că nu se abate de la adevăr şi dreptate. Îl şi auzea parcă, sever, impunător, pronunţînd cuvintele cari aveau să ducă pe doctorul Mihai acolo unde îi era locul : la puşcărie !

Da ! Doctorul Mihai, cel mic şi rău, bărbatul d-nei Mihai — o doamnă politicoasă, care vorbea aşa de bine franţuzeşte şi cînta aşa de frumos la pian...

Nenea doctorul, tatăl Lucicăi şi al lui Gigel — cu care se juca uneori... avea să meargă la puşcărie !... Deoarece era vinovat, ucigaş !... Să meargă !... Era păcat de d-na Mihai şi de Lucica şi Gigel !... Dar nu fusese păcat şi de Ilenuţa, odorul cucoanei Anicăi ?...

Doctorul Mihai, după ce stase ascuns douăzeci de zile sub pămînt, apăruse, dar acum se uita împrejur ca un hoţ adevărat şi clipea, parcă îl supăra lumina.

Venise chiar dăunăzi la ei. Fetiţei nu-i era frică de el ! Deloc ! Avusese o bubă mică pe bărbie şi se apropiase, lăsîndu-l să puie mîna pe barba ei. Se uitase drept în ochii lui. Era aşa de scund încît un copil îi putea zvîrli în faţă dispreţul.

„Ştiu că nu mă omori ! — zicea gîndul Fetiţei. Umbli cu grijă. Numai de o biată fată de văduvă ţi-ai bătut joc... Ţi-e frică să mă omori ! Eu am pe tata şi de tata te temi ! Te prefaci numai că ai milă de mine ! E numai frica de cei mai mari ca tine !..."

Inima îi bătea ca puiului de găină alb cînd îl lua în palmă, şi doctorul Mihai n-o omorîse.

Băuse destul sînge. Era sătul „Strigoiul !" — aşa zicea mama Ţica seara, cînd se pieptăna şi se închina. Îl pomenea nelipsit.

Dar la vorba aceea despre mărturie şi judecată, tata răspunsese cu un glas scăpătat ca niciodată şi după o tăcere :

— Asta nu pot s-o fac !

Se vedea totuşi că-i pare foarte rău. Îşi trecuse mîna prin păr şi nu repetase prăjitură la sfîrşitul mesei.

Aşadar nu putea da mărturie pentru dreapta vinovăţie pe care o cunoştea ?

Mersul dreptăţii îşi făcea drum anevoie în mintea Fetiţei. Pricina lua încordare. Nu-şi putea nici o clipă închipui că tata făcea altfel decît cum se cuvine ; dar de ce se cuvenea altfel decît *se cuvenea?*

Bătrîna aceea prădată de suflet şi de minte de un ucigaş, nu trebuia să găsească ajutor la oameni buni şi drepţi ? Mama, umplută de venin, tot atît venin cît sînge cursese fetei, nu avea să capete sprijin şi răzbunare ?

Judecata Fetiţei se oprea, şovăla. Oare tata se gîndise la Lucica şi Gigel şi la d-na Mihai, aşa de nobilă şi bună, cum se gîndise şi Fetiţa la ei ?

Tata se spăla pe mîini — cum cetise despre Pilat din Ponte — de sîngele acela fecioresc, vărsat prin nelegiuire !... Oare tot ca Pilat spunea : „Să cadă asupra voastră" ?

Asupra cui ? Asupra doctorului Mihai şi familiei lui ? Asupra tuturor hoţilor şi ucigaşilor ?... Aşa de mult sînge ar fi curs împrejur !... peste toţi oamenii !... Nu ! Tata nu era aşa de crunt !

Poate că nu cuteza să judece şi să osîndească ! El, aşa de scurt la hotărîre şi de sever la judecată ! El, care ar fi putut spune judecăţii cuvintele după cari nu mai e nimic de adăugat.

Rostise alte cuvinte, foarte abătut :

— Morţii cu morţii... E destul o nenorocire !

Doctorul Mihai nu avea să meargă la ocnă !

Mama Ţica ascultase cu nemulţumire dar cu supunere, şi cucoana Anica, fără ăst sprijin hotărîtor, pierduse nădejdea răzbunării şi pedepsei pentru duşmanul ei.

Pornise acum asupra lui un blestem neîntrerupt, ca şi cum stăruinţa lui neobosită trebuia să aducă răzbunarea dorită.

Procesul nu-l părăsea :

— E casa fetei !

De cîtva timp, mama Ţica avea aerul cuiva care plănuieşte o bună ispravă, un aer tainic şi mulţumit. Ceruse într-o zi tatii lămuriri despre proces : cam ce credea domnul ? Să fie cîştig ? Fiindcă ar fi fost bine dacă se putea cîştiga.

Vizitele jos erau acum prelungite și Fetița rămînea adesea singură, dar nu cuteza să se plîngă. Cucoana Anica era așa de singură!

La întoarcere și totdeauna în prezența tatii, mama Țica vorbea numai de proces:

— Cucoana Anica nu mai vrea nimic pe lume! Dar de ce să profite dușmanii?... Mai bine oamenii buni să se bucure!... Cucoana Anica hotărîse și chiar vrea să scrie pe hîrtie că face casa danie mamii Țica!

Amuțiseră de mirare! Mama Țica cea fără nici o ambiție și nici o nevoie, care-și încheiase traiul, părea deodată lacomă, plină de năzuință, și nu se sfia de tata și de mama!

Fetița se uita la ea cu ochi rotunzi, dar Țica nu-și pierdea aprinderea, nici curajul.

— Pentru Coca! zise triumfător, ca și cum rostise cuvîntul după care nu mai putea fi cumpănă, după care trebuia să urmeze o uimire fericită.

— Pentru Fetița!

După o pauză, glasul tatii lovi puternic, deși stăpînit. Glasul mîniilor mari:

— Astfel de lucruri să nu văd prin casa mea!

Judecată sumară, strașnică, care hotăra, executa definitiv.

Mama Țica îngălbeni, dar tot mai îngăimă:

— Pentru Cocuța?

— M-ai înțeles? se răsti tata. N-ai să mai calci jos la gazdă. — Și se sfîrși.

Casa cucoanei Anica, casa domnișoarei Elena rămase pentru totdeauna în mîinile jefuitorilor.

Atunci mama Țica făptui ceva neobișnuit. Năbușită de lacrimi se sculă de la masă. Nimeni nu-i arătă nici o milă, dar Fetița nu putea să vadă pe mama Țica plîngînd din pricina ei și începu să plîngă.

— Femeia asta strică copila! zise urît tata. Auzi! „Femeia asta“ despre mama Țica ei, care era și ea o cucoană! Era răutăcios, n-avea nici o înduplecare!

În breviarul lui, stau despre pricina asta idei sigure, limpezi, nu ca despre doctorul Mihai!

Tata, despre a cărui dreptate nu putea fi niciodată îndoială refuzase să pedepsească un ucigaș și, dimpotrivă,

nu primea o danie frumoasă pe care mama Ţica nici nu o ceruse şi nici nu o păstra, ci plină de iubire o dăruia Fetiţei? Cum oare?

„Să nu văd astfel de lucruri în casa mea"? Nu erau doar lucruri de ruşine, nici rele!

Fetiţa petrecea un început de învăţătură despre cinste. Aşa cum o înţelegea tata! Alt izvor de cunoaştere nu avea deocamdată.

Numai Ţica, care nu se da bătută, bombănea seara la culcare şi spunea chiar lucruri cutezătoare:

— Om mare şi n-are minte!... Pentru Fetiţă?... Să nu primească!... Auzi judecată!... Asta e încăpăţînare!...

Aşadar, mama Ţica credea că e lucru drept şi bun să primească casa. Cumpăna mică a Fetiţei atîrna între două iubiri, între două credinţe.

Fetiţa treiera multe gînduri. Nu putea să vadă pe mama Ţica aşa neîmpăcată şi nu putea suferi vrajba ei către tata, care era deasupra a tot şi a tuturor.

După multe socoteli, luă o hotărîre. Nu era lesne să iei o hotărîre, dovadă că şi tata şovăia uneori.

Într-o seară la culcare apucă pe mama Ţica cu amîndouă mîinile de obrajii moi şi o mîngîie, cum făcea totdeauna înainte de somn. Îi venea să plîngă, fiindcă se simţea prea slabă ca să aducă pace între oamenii mari despre lucruri mari. Aşteptă pînă îşi înghiţi plînsul bine, apoi zise apăsat:

— Mamă Ţico! Lasă! Nu mai fi supărată pe tata... mie nu-mi trebuie casa!

Mama Ţica se uitase lung la ea, cu ochii ei verzi stropiţi cu aur, şi o sărutase, netezind-o mult pe păr. De atunci nu mai vorbise în faţa ei despre daravera asta. O mai auzise şopotind deoparte cu mama, dar de la mama nu putea dobîndi nimic decît acelaşi: „Dacă aşa crede domnul!" chiar dacă sufletul i-ar fi fost niţel turburat.

Fetiţa spusese: „Nu-mi trebuie!" Din zumzetul de viaţă care pluteşte în jurul lumii, din lumea aceea de zvonuri nepipăite, lume a undelor vibrătoare, mai puternică ca cea de pe pămînt, nu pornise oare nici un rîs, nici o batjocură, cînd Fetiţa spusese despre bunurile

pămîntești și despre dumnezeirea lor lumească atotputernică: „Nu-mi trebuiesc!" Nici o stafetă nu trimeseseră spre ea! Sau poate rîsese văzduhul, sau poate vorbise, dar ea nu auzise, nu înțelesese.

Poate chiar pe aproape, în afară de casă, de ograda lor, erau rîsete printre oameni.

Căci ei trăiau pe o insulă. De pe ea avea să se desprindă odată Fetița spre țărmuri, în largul vieții. Cu acele cumpene despre trai pe cari le dobîndise acolo. Cu atîta cumințenie. Cu atît pămînt drept moșie cît avea sub picioare, rupt dintr-o insulă, unde moneta și socotelile vieții erau ale lor singuri, cei insulari.

Așa, din turta ei mică se întindeau foile străvezii și dospea aluatul făptuirii depline de mai tîrziu.

Așa creștea Fetița! Așa murise domnișoara Elena!

Mama presimțise primejdia care otrocolea în jurul copilei, dar puterea aceea care așeza icoane noi și cumplite sub pleoapele ei închise lin, nu era moartea, era viața. Viața prelucra mica făptură cu pilduirile ei. O învăța taina Sîngelui.

Îi umpluse ochii dintr-o dată cu valul lui revărsat, și sîngele ei firav înghețase. Apoi se dezmorțise și o apucase tremurul cumplit care cere descîntec. Sîngele ei simțise sîngele feciorese curs. Spunea patima lui universală și limba asta necunoscută, care glăsuia și într-însa cuvintele grozave, o scutura de spaimă ca pe o coardă în vifor.

Din Marele Bazin, cîte o picătură de sînge prinde pojghiță și își săvîrșește acolo legea. E trupul!

Cei din jur o învățau să se sfiască de sînge ca de o licoare ermetică; să nu lase să se piardă nici un strop din el, cel așa de curat, care încă nici nu avea nevoie de primenire, căci nu fermentase.

Afla acum, printr-o pildă brutală, că pojghița se poate sparge din nimic, dintr-o mișcare stîngace a ulcelelor cu sînge, dintr-o mînie care sălășluiește tot în sînge și că se poate scurge tot — pînă la sfîrșit — cum se scursese dintr-o fată nevinovată!

Tot sîngele, încuiat în învelitori de oameni și dobitoace, poate curge chemat iarăși la Marele Bazin.

...Şi ce era sîngele, ce lege avea, o învăţa viaţa, tot, fără cruţare, timpuriu. Sîngele e cruzime !

Da ! Apa aceea rubinie şi limpede, cu licărire mai pură în străvezirea ei rumenă decît chiar albastrul ceresc sau verdele odihnit al livezii — cele trei reflexe primitive ale naturii — apa aceea era un ocean cu valuri tresăltate, plin de vietăţi : de peşti cari se zbat, de broaşte vîscoase, de monştri.

Cruzimile mici şi mari... Cruzimea vieţii către oameni... a oamenilor între ei... cruzimea de tine singur !

Aşa timpurie, lecţia asta era totodată prea mare pentru aşa mică ucenică, dar tocmai de asta mai uşoară. Vătămată de asprimea ei, făptura copilărească se tămăduia mai lesne şi seminţele de mac îşi creşteau încet, cu ea deodată, mănunchiul crud al florilor roşii.

Din aceste două învăţături avea să rămîie pentru totdeauna cu sfiala care sfîrşeşte puterile în trup la vederea unei singure mărgeluşe roşii, iar sub pleoape avea să poarte închisă măreţia unui Ocean de sînge.

Turburată între cele două măsuri fără de mijlocie : gingăşie şi cruzime. Sărmana Fetiţă !

CUCOANA ILEANA

Portret

Nu erau acasă ! Asta pentru un moment îmi tăia elanul ; fiindcă atunci cînd veneam la ele — foarte des — la prietenele bune, nu puteam merge încet, ci dintr-o pornire ca şi cum mă mîna ceva grabnic, vreo afacere importantă de rezolvat, şi cînd nu le găseam eram dezorientată, mă simţeam ca cineva care se clatină pe loc oprit din vînt, trebuia să mă gîndesc la ce am să fac, cu ce să înlocuiesc vizita pierdută şi nu o înlocuiam, porneam încet pe paşii mei înapoi.

Astăzi, la poarta intrării din dos, sta cucoana Ileana, cu încă altă cucoană, pe care o petrecea. Se uitau, ca şi mine, la vreo douăzeci de soldaţi austrieci poposiţi pe stradela îngustă ; unii intraseră în curtea bisericii vecine şi cereau să viziteze. Erau ortodoxi ? Totuşi români nu erau. Cucoana Ileana le vorbise şi nu răspunsese. Tocmai ea mi-a spus că prietenele nu sunt acasă şi m-am oprit niţel de vorbă.

Cucoana Ileana e drăguţă. Stă într-o odăiţă din fundul curţii caselor mari unde locuiesc prietenele mele.

E o cucoană bătrînă, fiindcă trebuie s-o chem aşa, dar nu se poate potrivi cuvîntul ăsta mai rău cuiva. Are poate peste şaizeci de ani ? Ştiu eu ! Ca înfăţişare, s-a oprit la o vîrstă oarecare şi acolo a rămas. E desigur o femeie bătrînioară, dar nu „o bătrînă“ şi o babă nu va fi niciodată. Ruina aceea mare, răvăşirea aceea grozavă nu o vor atinge.

Obrazul ei are ceva creţi, ca hîrtia subţire de mătasă, dar e încă foarte neted. Părul a rămas castaniu printr-o favoare care — parcă — nu ar datora nimic vopselii. Pe cap înfăşoară o şuviţă mare de păr tot din al dumneaei, ceva mai deschis ca cel de acum. E măruntă, mijlocie, nu tare mică, se ţine dreaptă şi are încă ceva talie. Hainele, broboada sunt pe ea netede şi curate; simţi cum le-a ciugulit de orice fulg cu mîinile dumneaei foarte mici. E tacticoasă şi cochetă ca o pisică şi cu hainele ei închise mai seamănă cu o rîndunică bătrînă. Aşa cum e, cucoana Ileana e drăguţă.

Merge niţel tremurat, dar calcă uşor; nici n-o simţi. Nu pasul care te surprinde neplăcut, pas de spion care stînjeneşte; pasul cuiva care nu vrea să supere din loc colbul preşurilor.

În grija asta de a nu incomoda nu e umilinţă, e un fel de simţ al distanţei şi al momentului. Pricepi că cucoana Ileana ştie că pe lume sunt boieri mai mari ca ea, şi s-ar mîhni cînd ar băga de seamă că îi supără.

Sufletul cucoanei Ileane e delicat ca şi persoana ei; nu-i place zgomot. Cred eu că pe timp de furtună lasă jos storul şi stă în fundul patului. Gălăgia, certurile, cuvintele aspre, scenele violente, cari fac să se cutremure pereţii, nu le-ar putea suferi. Viaţa a vrut ca clima existenţei să-i fie temperată şi a făcut-o la fizic şi la fire potrivit cu felul ăsta.

Dacă nimereşte o zi mai noroasă la calendarul bunei dispoziţiuni a vecinilor ei de sus, cari îi sunt şi protectori, se întristează, dă din cap nedumerită, cu cuvinte mîngîietoare. E din acele prezenţe cari nu irită răul, nu înăspresc situaţiile, şi liniştea din ea lucrează împrejur. Seamănă la necazuri cu o compresă de in la durere, călduţă, nu fierbinte, sau ca un ceai uşor şi calmant. Nu-mi aduc aminte să o fi auzit spuind, dar sunt sigură că, dacă eşti răcit, cucoana Ileana trebuie să-ţi recomande „ceişor de tei". Şi dumneaei, cînd tuşeşte puţin, desigur că-l bea în ceaşcă frumoasă, blond, parfumat, bine îndulcit, din flori adunate de un băieţaş al vecinei Sura, din teiul popei Hristache de peste gard.

Cînd intră în casa prietenelor, cucoana Ileana se aşează pe scaunul cel mai retras şi dacă gazdele lucrează,

scoate de sub pelerina împletită ca o horbotă de ea singură, scoate un ghem de lînă cafenie, nici mic, nici mare, rotund, frumos, potrivit, ca o minge, şi atunci nu lipseşte din tablou decît pisica.

Dar dacă sunt musafiri, cucoana Ileana salută din prag, spune cîteva cuvinte potrivite ca introducţia celei mai diplomate doamne de salon, pretextează că avea „numai o vorbă" de spus pentru care s-a urcat „un moment", aşa de natural că pare adevărat, apoi îşi aduce aminte că are ceva urgent de făcut, mai schimbă cîteva vorbe plăcute, înveselite de surîsul ei dulce, şi pleacă uşor cum a venit, fără să fi turburat nimic, ba chiar lăsînd regretul că nu a mai stat puţin, fiindcă e foarte simpatică cucoana Ileana, însă nu rămîne un minut mai mult peste o măsură oarecare nespus de greu de nimerit şi care la dumneaei e firească : acea măsură a bunului-simţ, frumoasă ca un ton mezin şi pe care lumea o cheamă arta de a apare şi dispare la timp pentru tine şi pentru alţii.

Tot aşa face adesea cucoana Ileana şi cînd sunt eu la prietenele mele ; cu toate astea, de mine nu se sfieşte. Am stat adesea împreună la masa lor, simte desigur că mi-e plăcută, totuşi mai simte că prietenia e ceva preţios, că avem totdeauna de vorbit între noi subiecte pe cari ea nu le cunoaşte şi de la cari nu vrea să fie de prisos. Poate că fiinţa mea, cu toată simpatia raporturilor noastre, îi pare — cu pasiunea reţinută a ideilor şi simţirilor, cu turburarea de pe dinăuntru a climatelor ei excesive — îi pare străină şi îi dă impresia cuiva de alt neam, limbă şi credinţă, care ţi-e drag, căruia îi surîzi, cu care te înţelegi despre sănătate şi vreme şi mai rămîne încă un mare spaţiu necunoscut. Nu ştiu ce va fi gîndind de mine cucoana Ileana, dar eu o găsesc drăguţă.

Are glasul încet ca şi pasul, ca şi mişcările. Vorbeşte şoptit, nu cu aere suspecte de confidenţe, numai aşa, ca să nu turbure odihna lucrurilor dimprejur. Din felul ăsta, orice întîmplări mici spune, vorbirea ia apucături de taină şi de importanţă.

Mai are încă într-un fel şi darul de a povesti, acel „nu ştiu ce" care face farmecul unei istorisiri simple. Darul povestirii la cucoana Ileana nu e vreun dar mare, e o

întorsătură drăguță, o așezare a cuvintelor plăcută, politicoasă, binevoitoare ca și surîsul ca și persoana ei. Are un haz, haz delicat, fin, care, unit cu acel fel de a atinge vorbele cu sunet ușor, face ca modestele ei povestiri despre una și alta să scape de soarta banalității.

E în toată ființa ei o grije de a place și a nu displace, un fel de cochetărie inofensivă, care pare a cere scuză unor oameni mai tineri de bătrînețea ei ca de o vină inocentă, unor oameni mai învățați, mai puternici ca ea, de ignoranța, de modestia condiției ei, tot nevinovate. Toate lucrurile astea sunt ca nuanțele pentru ton, se contopesc perfect în totul armonios care reprezintă pe cucoana Ileana.

Uneori la mijlocul prînzului, amicele mele, gustînd vreun fel mai deosebit de bucate, cheamă repede pe cucoana Ileana de jos, și dumneaei vine, se așează binișor la un capăt al mesei fără a se codi, fără a da de lucru nimănui, și mănîncă frumos, cu cuvinte de laudă pentru felul cel gustos. Nu se pune întrebare dacă a stat sau nu la masă : sunt ființe cărora norocul nu le-a întins mese mari la ceasuri hotărîte și cari pot fi totdeauna oaspeți bineveniți ai prisosului celorlalți.

Dar din durerile astea, scrise uneori cu așa slove tari pe unii oameni, cucoana Ileana nu arată nimic, nu răspîndește acel fior neplăcut pe care îl dă sătulului apropierea celui flămînd. Dumneaei mănîncă cu așa gust și delicatețâ că ți-e drag s-o vezi, dar ți-o poți închipui fără turburare, ciugulind — te miri ce — ca o pasăre.

Nu e din acele cucoane de casă, speță blagoslovită de gospodine harnice, cari învîrtesc treburile și fac pentru anume buni cunoscuți și copii de copiii lor conserve, bulioane și dulcețuri vestite. E altfel. Caută și ea, cît poate, să fie folositoare. Cît poate ! Nu e mult. Nu doar că pregetă cumva. Toată ziua face trebșoară prin casă, nu însă lucru tare obositor. Puterea ei e tot mică, și ea, tot delicată.

Pentru prieteni umblă de ici-colo, după comisioane, fiindcă îi place să iasă. Ziua cînd nu s-a plimbat „oleacă“ îi e urîtă. E încă sprintenă, se duce, se întoarce de nici nu bagi de seamă : a auzit că e un loc unde se găsește brînzișoară. Un ovrei vinde pe ascuns untură. Pe tim-

purile astea de război sunt descoperiri minunate. Dumneaei : „tot iese", trece şi pe la „cela cu lemne" ori pe la „cellalt cu vorba cea despre oleacă de zahăr".

Dacă n-ai cumva mărunte, schimbă cucoana Ileana „că tot are drum pe uliţa mare". Mici servicii de folos, dar mai ales făcute aşa fel că rămîi sigur că i-au fost foarte la îndemînă şi îţi dau satisfacţia că ai scăpat de o corvoadă, fără povara recunoştinţii. E lucru mare, lucrul ăsta mic. Tot fără să ştie, cucoana Ileana, din voia darnică cu ea a zînelor, are ceea ce e aşa de rar : „tuşeul".

„Ba chiar se potriveşte — zice — aş fi vrut să ies din casă şi nu mă hotăram". Rămîi convins că i-ai făcut serviciu şi chiar aşa e, fiindcă cucoanei Ileana îi place adevărat să se plimbe şi cu adevărat îi place să îndatoreze pe cineva şi — mai frumos decît atît — s-a resemnat să nu-i fie nimeni îndatorat cu nimica.

...Cînd privesc pe cucoana Ileana îmi închipui numaidecît cum era în tinereţe. Bătrînii ne sunt ades respingători fiindcă oglindesc nemilos distrugerea pe care o făptuieşte asupra noastră natura. Nu ne putem lămuri cum aste uscături au fost tulpini, cum babele acelea au fost odată : fata, femeia, dragostea ; şi îi urîm fără voie, fiindcă ne pun înainte oglinda ironică şi neînduplecată a viitorului. Dar pe cucoana Ileana privirea lunecă şi oglindeşte fără amărăciune faţa trecutului, reconstituind chipul ei de odinioară. Niţel dacă strîngi ochii, conturele se netezesc şi vezi dinainte-ţi apărînd, cu acelaşi surîs de acum, faţa micuţă, ovalul regulat, gura potrivită, ochii vioi ai duducăi Ilenuţa din tinereţă. Duduca Ilenuţa era desigur o femeie tare frumuşică.

După vorbă îţi închipuieşti că a avut glas, şi trebuie să fi cîntat dulce şi plăcut, dar fără multă pasiune, romanţe. Că avea mîini mititele şi delicate se vede şi acum, încîlcite mai mult prin horbote şi reziluri decît ostenite pe muncă din gros.

De cînd cu nemţii, au mutat-o în odăiţa din fundul curţii, dar 30 de ani a locuit chiar căsuţele mici de lîngă Bancă.

...Trebuie să fi avut flori la fereastră ; nu ştiu de ce îmi închipui că pelargonii stropite. Poate că mă înşel,

și avea numai mușcate și mixandre... Cred că și rozetă. Făptura cucoanei Ileana amintește rozeta, floare fără colori, fără strălucire, fără parfum violent, dar delicată, fin lucrată, verde în verde, fragedă și cu miros răcoritor.

...Nu uita niciodată să le ude. Poate numai cînd o fi murit răposatul soțul dumneaei.

...O văd parcă de-a lungul anilor ce s-au scurs stropindu-și glastrele la o oră fixă. Chipul ei tînăr și plăcut apărea în cadrul ferestrei la care mă uit și acum, acolo unde mi-a arătat că îi era înainte odaia. Cînd a părăsit căsuța trebuie să fi suferit cucoana Ileana, atît cît poate ea suferi, fără zgomot, fără ură, încet și trecător.

Mai am băgat de seamă că nu zice la orice vorbă „maică“ ca bătrînele. Fiindcă e prea familiar? Sau pentru că e prea tînără pentru cuvîntul ăsta și tînără va rămîne pînă la sfîrșit. „Ce să faci!“ oftează.

Sunetele revoltelor mari ies din octava armoniei sale mijlocii. Dacă ar suferi mai mult — de lucruri, de oameni, de vremuri — fața ei nu ar mai aminti așa ușor ovalul ei de odinioară: „Lasă... or să plece... bată-i să-i bată...“ și tonul ei domol îmblînzește cuvintele prea aspre... „S-or duce“... „și o să fie bine“. Cu toate că răspunde la propriile ei necazuri, pare a mîngîia cu vorbele astea pașnice de îmbărbătare pe alții din jurul ei; cucoana Ileana simte obscur că toți avem întotdeauna ceva de mîngîiat și de îmbărbătat.

Numai un lucru o doare amarnic pe cucoana Ileana: n-a fost de mult la București. Oftează cu parapon. Eu o aud cum suspina în tinerețe: „Tare mi-e dor“, zice. Are acolo nepoțelul, băiatul băiatului, de care dorește grozav. Dar grozavul ăla nu zbuciumă, nu viscolește, e mai mult în adînc decît în putere. Un adînc care se sfîrșește și el la mică profunzime, ca o albie de rîu liniștit și mic.

Dar de tramvai îi e dor! Cuvintele i se umezesc pe buze. E întîia oară că simți poezia tramvaiului.

Pricepi că cucoanei Ileana îi place să se urce în tramvai așa, pentru felul ăsta de locomoțiune — în sine.

E dragoste din dragoste... „Și de Șosea“!... Mai ales de Șosea. Dorul ăsta de lucruri mici e la ea tot așa de mare ca cel de nepot. Dealtfel sunt unite: cucoana Ileana

își ia nepoțelul, se urcă cu el în tramvai și merge la Șosea.

Legătura e indisolubilă. Cu un instinct minunat de prevedere, sufletul ei simplist nu desparte în dragostea lui oamenii de cadrul în care i-a iubit: nepoțelul și Șoseaua sunt Bucureștiul de al cărui dor oftează cucoana Ileana. Și oare pentru fiecare, pentru orișicine, orașul, țara, lumea, nu se reduce la o mică latură a lor, legată de egoismul bucuriilor noastre?

Regretul ei e așa de sincer încît îți pare și ție rău că nu poate merge la București. Ce e, pînă la urmă, dacă e război și prăpăd? Nu e drept că importanța faptelor are însemnătate, dacă în inima noastră, care singură ne-a fost dată ca să ne cîntărim cu ea durerile, simțim încă sub povara dezastrelor, plînsul durabil al altor doruri. Căci nu se poate chema mic ceea ce are puterea să ne doară, nici mare ceea ce nu poate înăbuși orice altă durere.

Ce sau cine, drămuit prin comparație, cine sau ce, adus la infinitul măsurii, nu apare tot așa de mic ca gustul cucoanei Ileana? Gustul nu are valoare decît în balanța noastră singură. Incomensurabil, intangibil și invincibil ca și coloarea și forma e reflexul miraculos al cauzelor în noi: un proces al *Ce*-ului cu tainele noastre inconștiente; o preocupare în care nu se poate intercala nimic și nu poate interveni nimeni.

...Cînd uda duduia Ileana glastrele la fereastră, trebuie să fi trecut un tînăr copist la birou. El trecea din întîmplare tocmai atunci, sau ea tocmai atunci, din întîmplare, uda florile? Nu știu. Dar cred că e același lucru, deoarece așa trebuie să fie și ceea ce trebuie să fie nu se poate strămuta.

Un tînăr cu fața plăcută, curățel îmbrăcat, chiar nițel dichisit, foarte cuviincios și care saluta pe duduia Ileana așa de politicos.

A trecut azi... a trecut mîine...

Cînd ajungea el la birou, tocmai isprăvea și ea de udat florile și începea să cînte. Tînărul copist greșea toate aliniatele, dar i le îndrepta domnul șef, care era foarte indulgent cu tineretul și căruia îi plăcea să aibă mult de lucru, fiindcă era holtei bătrîn și i se ura.

Dar cînd ieșea de la birou, de un timp, tînărul bea cafea și dulceață la duduia Ileana, poftit chiar de domnul Ghiță, bărbatul dumneaei. Dulceața o punea în lingurițe de argint chiar ea, din chiseaua cea bună, dar cafea era tabietul lui domnul Ghiță. Parcă îl văd ghemuit pe un scăunel, cu spatele lui cam încovoiat și cu tablaua alături, la gura plitei...

Domnul Ghiță să nu se supere pe mine acolo, în lumea celor odihniți, că de la geamul meu postum privesc în ograda și la geamul lui ! ...Nici nu era deloc supărăcios domnul Ghiță.

Nu l-am cunoscut, e drept, și ca să-i știu numele a trebuit să întreb. Am aflat numai că de 30 de ani a fost intendentul Băncii, că a slujit cu cinste și credință. O singură dată, vorbindu-se de furturi și efracțiuni, personalitatea dumnealui pierdută în uitare, a răsărit din umbră. Cineva a spus : „Cînd trăia domnul Ghiță, el era deștept la orice ceas din noapte, inspecta casa de mai multe ori ; sub el nu s-a auzit de nici o neorînduială și de la el încoace nimeni n-a fost mai cu atîta sîrguință“. În aceste vestminte de cinste, a ieșit domnul Ghiță pentru prima oară în fața mea din umbra tăcerii, și a reintrat iarăși în ea, ca și cum ar fi fost stingherit de lumina prea vie a acestor aprobațiuni, el, eroul devotamentelor modeste și virtuților palide.

Un erou ! Căci, cu redingota îmbrăcată peste cămașa de noapte cusută cu ibrișim, cu felinărașul în mînă, la ceasul liniștei suspecte, așa, cam molatec cum era, se expusese dezarmat unor primejdii posibile, și cam caraghios cum arăta în costumul ăsta, fiindcă purta și o tichie, nu se codise să înfrunte cea mai periculoasă din fiarele de pe lume : omul la lăcomia banului și la făptuirea răului. În actul lui conștiincios de priveghere nu era mai puțin eroism decît în al orișicărei santinele la post.

Domnul Ghiță putea foarte lesne să capete o lovitură de cuțit între umerii lui încovoiați, în vreo noapte de vară, cînd pribegesc haimanalele amețite și înfierbîntate de soarele violent de peste zi. Ar fi fost jandarmi, procuror, mulțime consternată, gazete cu fotografii și nume cu slove mari. Puțin a lipsit ca domnul Ghiță să piară

în mijlocul pompei unui proces criminal, în loc să moară nebănuit de nimeni în patul lui.

...Eu cred că domnul Ghiţă nu se va supăra pe mine pentru bănuiala asta cu tînărul copist.

Cel mult va crede că m-am înşelat fără rea-voinţă, fiindcă în sufletul dumnealui, în afară de fantasmele unor răufăcători cari dau tîrcoale casei de fier, nu exista bănuială.

Acea linişte odihnitoare care se desprinde azi din cucoana Ileana nu e a dumneaei singură ; în ea îşi supravieţuieşte domnul Ghiţă.

Parcă l-aş fi văzut ! Era tacticos, domol, blajin, iubitor şi o alinta. Nu o făcea să plîngă niciodată ; nu venea acasă fără să-i aducă ceva bun de mîncare în hîrtie. Cînd îl usturau cîndva ochii, îi închidea. De aceea au îmbătrînit amîndoi fără zdruncin, după ce au trăit fără zbuciumare.

Rog pe oamenii cei prea de spirit să nu surîdă. Aprecierea mea e lipsită de orice sarcasm. Domnul Ghiţă avea în sufletul lui, care tăgăduia sieşi şi altora răul, mai multă demnitate decît mulţi puritani, şi în simpla lui îngăduinţă o concepţie a omenescului care îl înrudea cu înţelepciunea de pe urmă. Aş vrea să cred că orice calomnie a cruţat pe domnul Ghiţă, dar nu mi-e îngăduit, fiindcă ştiu că e o cumătră vulgară care nu respectă nimic şi pe nimeni. Cred că domnul Ghiţă, cînd l-au ajuns ocările ei grosolane, a încovoiat umerii, a plecat capul, a strîns pe el haina ca să nu vadă, să nu audă, să nu se tăvălească. Era un înţelept fără să ştie, cum era cucoana Ileana, fără să ştie, o senzitivă. Atît numai că de atunci înainte domnul Ghiţă a păstrat mereu mersul acela cam adus, cu capul între umerii cam grebănaţi. Poate fi omul cît de cuminte, sunt vrăjitoare pe cari, dacă le-ai întîlnit odată, ţii capul mereu în jos, de teamă să nu-ţi mai iasă înainte.

Domnul Ghiţă ştia că gherocul d-sale umil era mantaua de cinste înapoia căruia atît plăpînd omenesc al făpturii de femeie să-şi găsească adăpost.

Ştia că soţia lui e o floare firavă pusă în fereastra casei sale pentru bucuria ochilor, dar încredinţată grijei lui de bun grădinar. Uimit de femeie şi de floare ca de

lucrări scumpe ale firii, nu le socotea făcute pentru dreptul şi buna lui plăcere, simţea că făptura lui stîngace nu e sortită pentru stăpînire ci pentru devotament.

Domnul Ghiţă ştia fără să ştie — l-ai fi mirat pe el singur spunîndu-i. Era un om simplu, şi mulţi nătărăi i-au zis prost. El a durat înainte povestea lui tihnită. Cucoana Ileana şi casa de bani a Băncii au fost cele două iubiri ale lui domnul Ghiţă şi le-a rămas credincios fără cercetare şi fără răzvrătire.

Cîntînd încetinel romanţe domoale, cucoana Ileana a ţinut şi ea mult la domnul Ghiţă. S-a simţit foarte străină cînd a lăsat-o singură, cu grijile vieţii, pe care i le cruţase totdeauna. Cînd a murit, a plîns mult şi încet, fără ţipete. Aşa a ieşit dumnealui pe uşa casei, cum obişnuia să şi intre, fără alai. A fost numai un scaun rămas deodată gol, care stă trist şi tăcut şi în jurul căruia celelalte mobile continuă să slujească.

La cucoana Ileana, pînă au venit nemţii, tot erau glastre la fereastra care dă pe aceeaşi curte, cu aceleaşi pietre, doar cu alţi paşi — alături de casa cea mare a Băncii, unde arde lampa noaptea ca pe vremurile lui domnul Ghiţă. Tot rozetă şi mixandre, şi trebuie să le fi udat la acelaşi ceas.

Şi acum vin la dumneaei dudui şi tineri. Vin fără nici un interes, „de plăcere“, fiindcă e plăcută la vorbă şi tînără la suflet, şi cei tineri n-o ocolesc.

Cînd am stat cu ea de vorbă la poartă, se văita de pîine : că nu e bună nici proaspătă şi veche e şi mai rea. Musafira cealaltă şi cu mine în cor, fiindcă asupra pîinii de acum e o singură părere şi poate că e aceea care de mult spune : „Pîinea străinului !“

Cucoana Ileana nu vorbeşte radical, nu schimonoseşte cuvintele, şi dacă spune unele vorbe în vocabular modern, le povesteşte frumos, la locul lor. În nici un fel nu apropie ridicolul, dar are, se vede, pentru cuvinte ca şi pentru haină aceeaşi nevoie de a le netezi, aceeaşi delicateţă care elimină cu desvîrşire colorile şi accentele. Nevoia asta de plivit face ca tot ce aminteşte partea mai brutală a vieţii să fie ocolit.

Mă pregăteam să cinstesc hrana noastră primitivă de învinşi, cînd, luîndu-mi înainte, cucoana Ileana, cu multă

sfială că e nevoită să aducă miros de bucătărie în vorbirea aleasă a musafirilor, a oftat :

— Ce să faci ? Dacă e pîinea aşa de rea, mîncăm şi noi, pardon, măliguţă.

O ! de două ori îndulcită bucătură a nevoiei, „mămăliguţa“ care a hrănit românul de baştină şi căreia un gutural „ă“ mai puţin, îi da în gura cucoanei Ileana o dezmierdare milostivă ! În sufletul ei aristocratic fără să ştie, uraganul de prefaceri care s-a năpustit asupra omenirii a lăsat neatinse prejudecăţile şi, nevoită să mănînce vulgara pîine zilnică a mălaiului obştesc, în loc de franzeluţă albă, cum deprinsese dumneaei de pe vremea răposatului, nevoită să vadă acea boierime care totdeauna i-a fost dragă, înlocuind ospeţele cele cu miros delicat — la care ospeţe se gîndea adesea înapoia mixandrelor — cu făina săracului, cucoana Ileana, tot aşa cum nu curăţa nuci decît cu mănuşi de aţă, spunea : „pardon, măliguţă“, scuzîndu-se că nemernicia timpurilor o sileşte să aducă astfel de subiecte într-o conversaţiune aleasă.

Acest „pardon“ cu o aşa de mare celebritate de ridicol nu era totuşi ridicol la ea. Punea portretului ei acea lovitură de penel care, exagerînd una din tăsăturile caracteristice, desăvîrşesc asemănarea.

E un nas mai lung ca al modelului şi care îl înrudeşte cu toţi Burbonii din familia lui ; un strabism neobservat, care dă măsura felului interior de a privi ; e un colţ de buză mai chinuit, care trădează un suflet neînvederat ; e un colţ de pleoapă mai ridicat, care denotă o idee dinapoia frunţii ; e o nară mai nervoasă ca în natură, care denunţă o pasiune neîntrebuinţată ; e un accent, prin care portretistul poate reliefa, pe impasibila armonie a feţei omeneşti, existenţa drojdiilor latente.

Cucoana Ileana sublinia singură pe pastelul ei, în tonuri pale, acea trăsătură care conţine caricatura posibilă, închisă în orice făptură ca şi în orice idee sau acţiune.

...Cred că domnul Ghiţă e mulţumit de mine. Pe pînza zugrăvită cu chipul duduiei Ileana, l-am pus într-un colţ, aşa cum îi plăcuse să stea şi în viaţă, alături de dumneaei, la o parte.

Sunt veselă că i-am făcut plăcere şi mi se pare că îi văd pentru întîia oară faţa, pe care o ţinea plecată, ridicîndu-se spre mine, deşi nu disting din ea decît doi ochi buni şi un surîs sfios de mulţumire.

Poate totuşi că nu merit această recunoştinţă. Nu eu sunt aceea care a avut ideea delicată a acestei împreunări. Printr-un mister, pe care nu caut să-l explic, domnul Ghiţă singur s-a aşezat sub privirea mea alături de ea, ca un tovarăş credincios.

Se vor găsi oameni ursuzi cari mă vor mustra că nu am lăsat această pereche fericită să apară singură în faţa generaţiilor viitoare cu o desăvîrşită respectabilitate de strămoşi, în acel decor mincinos de virtuţi imaculate, în care ni se arată nouă, nepoţilor din orice timpuri, traiul bunicilor noştri, servindu-ni-se o chintesenţă purificată de orice drojdii şi poate tocmai de acele lucruri pe cari ei le vor fi crezut mai însemnate şi mai frumoase în viaţa lor.

Societatea primeşte pe oameni în viaţă pe un registru şi tot pe registru îi scrie la şcoală, la slujbe, la căsătorie, la moarte. Dar eu adesea, cetind anunţuri mortuare ale cunoscuţilor mei, protestez în sufletul meu, văzînd acolo înşirate nume care cinstesc pentru prima oară — cu prezenţa lor de rude depărtate — viaţa celui ieşit din viaţă, şi mă doare lipsa celor pe care-i ştiu că plîng. Lipsind de la orice simţ protocolar al bunelor aparenţe, scriu în gîndul meu rebel o listă a mea proprie de neconsolaţi, pe cari se învecinesc, strînşi alăturaţi într-o durere comună, oameni cari poate nu s-au cunoscut niciodată sau totdeauna s-au urît.

Amestecînd pe legitimi cu adoptivi, absurditatea mea are scuza că amalgamul ei este şi al sentimentelor omeneşti.

La prohodul ăsta se întîlnesc, pentru prima şi ultima oară, rudele unei genealogii speciale, cari ar avea ca temelie că toţi acei pe cari i-a cuprins un suflet formează o familie. O cenzură, tot imaginară, respinge cu severitate pergamentul meu îndoliat şi-mi porunceşte să las călătorul să plece în mijlocul paradei supreme a aparenţelor, îngrădit de legile lor etichetate.

De aceea mi-e teamă că geloşii vor mîhni împotriva mea pe domnul Ghiţă, fiindcă, pe fondul tabloului unde sunt amîndoi, se vede trecînd un tînăr. Am crezut că e bine să fiu un cronicar fidel. Să nu lipsesc pastelul de femeie de o podoabă care poate că îi era dragă.

Sunt zile de lucru şi zile de sărbătoare. Nu pot să mă aşez de partea exclusivă a unora sau a altora. Nu pot să iau traiului zilnic meritul lui tihnit şi statornic şi nu pot lăsa deoparte sărbătorile vieţii.

Tînărul era duminecile cucoanei Ileana şi cîntecile ei, şi cine îmi dă dreptul să-i răpesc duminecile ? Uneori, cînd încerc să-l tratez mai uşurel, tînărul curăţel şi timid se înalţă deodată, se măreşte şi, îmbrăcat în haină de simbol, vine să-mi spuie cu mustrare că el era „Bucuria".

El era Bucuria ? Care face să cînte glasul în gîtlej, să se urce sîngele în obraz, să se tragă din obraji la inimă, să înflorească rozeta la ferestre !

El era romanţa, panglica albastră de care-şi atîrna medalionul ? Trecătoare, gingaşă, minunată Bucurie ! Şi eu să-l fi uitat ?

Parcă pot eu ! Parcă vrem noi ! Nu a venit tot el singur să se aşeze la locul lui, aşa cum a ieşit şi în drumul cucoanei Ileana !

Da ! Sunt zile de lucru şi de sărbătoare ! Să ni le putem lua din acelaşi izvor !

Am întrebat o femeie. Am întrebat-o fiindcă avea ochii gînditori. Era tristă, a tăcut.

Poate că nu am întîlnit eu ochii cari să-mi spuie că se poate... M-am întristat.

Dar cucoana Ileana nu e tristă. E drăguţă. Şi domnul Ghiţă era un om cuminte ! Şi viaţa lor era o fericire modestă. Din portretul cucoanei Ileana cuvîntul ăsta nu poate lipsi nicăiri şi se poate adăuga pretutindeni feţei, sufletului, portului, caracterului, ambiţiilor, dorinţelor, durerilor, păcatelor ei — modeste.

Mai e drăguţă cucoana Ileana fiindcă e a noastră, a locului, şi, cu atîtea alte lucruri cari alcătuiesc o epocă, stă gata să se aşeze în laviţele uitate ale trecutului cel mai apropiat.

În muzeul memoriei noastre sunt mulţi bătrîni din alte ţări, de la alte neamuri. Dar ei sunt *de acolo*, şi cucoana Ileana e *de aici* şi de nicăiri aiurea.

Ea e trecutul, dar e încă prezentul. Ca unele fotografii pălite, ale căror rochii demodate mai sunt prin funduri de sertare şi nu şi-au pierdut graţia, ca unele juvaieruri vechi din caseta bunicăi, a căror fină camee armonizează încă în cadrul fizionomiei moderne.

Dacă cucoana Ileana şi-ar vedea portretul, poate l-ar tăgădui. Ar zice că suferă mai mult, că simte mai adînc. Pentru fiecare, tot adîncul e atît cît îl are. Ar zice poate că eu o judec rău, că nu cunosc pe domnul Ghiţă, că tînărul e o poveste a mea.

Sau poate că ar surîde politicos, mereu binevoitoare, mereu doritoare de a place, de a nu turbura cu asprimea părerilor contrarii.

Poate chiar i-ar place cu adevărat şi s-ar uita cu drag la el.

Cucoana Ileana trăieşte. Am văzut-o ieri. Am stat de vorbă cu ea la poarta pe unde acum treizeci de ani ieşea la plimbare, pe cînd domnul Ghiţă, care rămînea „cu casa", se uita după ea liniştit şi-i striga, pînă dispărea după obloanele mari, să nu se întoarcă prea înnoptat acasă.

Poarta din dos e cea pe care l-au scos pe domnul Ghiţă cînd a plecat în plimbarea cea lungă şi a lăsat-o acasă singură pentru totdeauna. Cînd a plecat şi nu s-a mai întors.

Oare nu ne mai întoarcem ? Nu s-a întors dumnealui încet pe pulberea cuvintelor mele ? Nu a intrat iar pe poarta cu obloane mari în ograda unde fiecare piatră îl cunoaşte mai bine ca pe trecătorii cei noi ? Nimic nu i-ar părea aci străin decît oamenii.

Şi acum are poarta grea un belciug, pe care îl avea şi atunci, şi căruia, migălos şi chibzuit cum era, îi ştia leacul.

Eu seara, cînd o împing, am un fior, cu toate că pe acolo văzduhul e plin numai de duhuri paşnice, pe cari soarele le orbeşte şi le sloboade umbra.

...Într-o zi cucoana Ileana are să iasă şi ea din viaţă, încetişor cum îi e felul, fără să supere pe nimeni.

În jurul ei jalea va fi domoală. Va pleca pe o zi frumoasă, la ceasul de vreme de după-masă cînd obişnuia să iasă la plimbare.

În odaia ei va locui cineva care va avea aceleaşi flori la ferestre, aşa ca să-ţi poţi închipui că nu s-a schimbat nimic.

Dar asta va fi foarte tîrziu şi eu voi afla după multă vreme, cînd lucrul ăsta trist nu mă va mai putea mîhni decît cu un regret blajin şi o amintire graţioasă. Astfel, cucoana Ileana va fi dispărut, aşa cum am văzut-o trăind, discret, cu darul acela, aşa de rar şi care îi era firesc, de a pleca la timp pentru tine şi pentru alţii.

FILM DE TRAMVAI

Istorisire

Una din acele întîmplări cari în acelaşi timp e ceva şi nu e nimic; unul din acele episoade cari se petrec, dar pe care, cînd vrei să le prinzi în cleştele pozitiv al povestirii, îţi fug din cuvinte ca fumul din pumni. Ceva pe care îl ştii bine şi nu-l poţi totuşi istorisi decît îmbrăcîndu-i fluiditatea în crusta greoaie a vorbelor precise:

Pe timpul războiului mondial, după pacea României în mai 1918 la Bucureşti, vream să luăm unul din puţinele, dar rarele vagoane electrice cari deserveau toate nevoile oraşului, lipsit de orice vehicul. De prisos să spui că aceste vagoane erau în permanenţă supraîncărcate şi că era miraculos cum oamenii, chiar împinşi de egoismul intereselor, puteau totuşi reuşi să rezolve problema unei mase compacte de cinci ori mai mare ca numărul normal de pasageri.

Urcatul, scoborîtul, angrenajul şi echilibrul acelui ciorchine omenesc, fără ca moartea prin asfixiere — în afară de alte felurite şi variate accidente — să se producă la fiecare moment, era un adevărat miracol; şi dacă tramvaiul ar fi fost o navă unică de salvare pe un ocean, nu s-ar fi putut ca instinctul supremei apărări a existenţii să dea un conglomerat mai mare decît atît.

Din timp în timp, vagonul aşteptat îţi trecea astfel încărcat pe dinainte, fără să staţioneze, plimbîndu-ţi pe sub nas legănarea dătătoare de migrenă a acelei mase

încîlcite, împletită inextricabil din felurite specimene omenești.

Cînd, în sfîrșit, sosea unul pe ale cărui trepte să poți pune piciorul, fără ca violența defensivă a celor aflați pe ele să te zvîrle înapoi, dacă puteai rezista presiunii — rămînînd țeapăn în atitudinea ta echilibristă — erai victorios. Printr-o mișcare imprecizabilă, masa aceea vie își deschidea porii elastici și te strecurai în țesutul ei aromat și caloric.

Felul în care erai apucat acolo era cu totul neprevăzut : o mînă îți rămînea afară, suspendată, singură și tristă printre busturi străine, pe cînd corpul era angrenat între o coșniță plină și stăpîna ei amenințătoare, un apaș, o spinare rebelă, o damă elegantă, un brav lucrător purtînd pe el urmele nobile și murdare ale muncii, un soldat german, un samsar cel puțin, un domn gălăgios ale cărui protestări rămîneau zadarnice față de ideea fixă a fiecăruia și a tuturor : „a merge oricum și cu orice preț !"

Un mic tumult, adesea punctat cu apostrofe vii, însoțea fiecare nou călător. Se formau două partide : unul pentru și altul contra dreptului, dus la infinit, de a se urca ; apoi se linișteau în complicitatea scopului final.

În așa fel ne urcasem, într-o radioasă după-amiază de mai, în unul din acele blagoslovite vagoane. Fratele meu — din spațiul strîmt cuprins între volanul de direcție și peretele pîntecos al vehiculului — îmi surîdea triumfător, surd la protestările vatmanului deplasat.

Eu îi surîdeam radios, infiltrată într-un interstițiu, între vagonul supraîncărcat și platforma supraaglomerată, în ușa îngrămădită de încă șase-șapte coreligionari tramvaiști.

Simțeam încă urmele luptei : oboseală și emoție. Am început apoi să mă dilat și să mă retractez în acel spațiu infim, așa ca să-mi fac un loc definit în trunchiul viu al furnicarului și să pot deveni parte intrinsecă a lui, pentru timpul cursei destul de lungi pe care o aveam de făcut.

Am trecut apoi la studiul situației topografice. În fața mea, „domnul care protestează" vorbea în deșert ca toți apostolii adevărului ; alături aveam un tînăr palid, binevoitor, rău îmbrăcat, cu cap de impiegat vacant, apoi o mamă cu copilul său — iar în spate o cupolă de

apărare unică, solidă și puhavă, în persoana ventripotentă și placidă a unui soldat austriac. Era un om matur și tihnit, probabil din „Landsturm", din gloata obștească chemată sub arme — creat de capriciul naturii după modelul cel mai puțin apt formulei militare, a unui 100—120. Unul din acei „om mingie" pentru care transformistul consumă atîtea perne sau chiar saltelute ca să-i compuie rubicondul și expansivul personaj și care forma singur, cu corpolența sa, peretele moale care mă ocrotea din spate confortabil.

Steaua electrică a tramvaiului îmi fusese favorabilă.

La început nu existam, eram imponderabilă, mă strecurasem în acest vid providențial ca un ce vaporos, dar cu încetul, legănatul antipatic turna în mine plumb și îmi reda ponderă ; picioarele îmi refuzau soliditatea unui piedestal suficient și mă simțeam oscilînd spre dorința unui reazăm.

În exprimarea cugetării, cuvîntul vine în al doilea rînd după privire. Ochii sunt oglinda rapidă a luminii, pe cînd vorba are întîrzierea greoaie a sunetului.

M-am uitat împrejur cu o privire solicitatoare și am întîlnit invitarea tacită a colosului de a profita de avantajiile naturale ale situației.

Invitația era sinceră și onestă. M-am rezemat delicat de această generoasă canapea, ale cărei resorturi erau odihnitoare și am căzut într-o vagă beatitudine — reacțiune firească a agitației precedente.

Există o psihologie a înghesuielii, cu dezgusturile și beneficiile ei, o forță a ei stovainizantă, care dintr-un subiect insubordonat face din tine un subiect pasiv.

Există un moment cînd năduful, după chinurile lui, îți strecoară o stupoare care, în felul ei, e tot atît de plăcută ca impresia cu totul contrarie pe care o ai cînd, liberat dintr-o gloată dominicală, ieși de pe aleea festivă a unui parc popular la largul unei alei singuratice. În acea gloată, orbit de focuri de artificii și globuri luminoase, mergeai ca în tenebre... și deodată te luminezi la întuneric. Una e o impresie ascendentă și alta descendentă. Eu acum scoboram tot mai adînc în catacombele asfixiei morfinizate.

Deasupra capetelor noastre fluidul electric miraculos trecea prin firele subţiri, purtîndu-ne către destinaţii care erau destine în miniatură.

Vatmanul reuşise, peste doi călători, să apuce roata frînei, iar fratele meu încă mai subţiat, ca şi cum ar fi fost extensibil, sta în unghiul a două raze ale manivelei. Fluidul necapturat al electricităţii noastre umane, alerga ca o scînteie vagabondă, într-un dans capricios şi inegal, printre aceste elemente disparate, blocate într-un destin comun şi pasager.

Încurajată din ce în ce mai mult către o lene binefăcătoare pe care generos mi-o oferea pieptarul eroic al ostaşului, mă cufundam în tunica lui vastă ca într-un leagăn de pene moi.

În adevăr, nimic din atitudinea lui inertă, de mobilier complezent, nu-mi da ideea că acolo e o făptură omenească. Din cînd în cînd întorceam pe jumătate capul şi atunci, cu cea mai paternă solicitudine, mormăia ceva care era o invitare să beneficiez cît mai bine de îngăduinţa sa corpolentă.

Cine o fi fost acest om de treabă? Întrebare ce ne punem vag la fiecare trecător. Desigur mobilitatea inerentă războiului trebuie să-l fi necăjit mult. Era smuls de la destinele sale sedentare de o soartă adversă.

...Paternitate, fraternitate, umanitarism protector... erau funcţiunile sufleteşti în cari puteai închipui pe ocrotitorul meu ; în schimb era greu, sau nici chiar nu-ţi venea în minte că ar fi putut avea alt rol sau aspiraţiuni.

Pe măsură ce stîlpii, la cari acum nici nu ne mai opream, treceau pe dinaintea noastră, simţeam simpatia binefăcătorului meu crescînd ocult. Era o percepţie ultrafină a psihicului lui profund. Îşi reţinea acea respiraţie de focă umană pentru a nu mă supăra cu agitaţia fluxului ei puternic. Nu mişca... nu exista... Numai din timp în timp urnea dimprejur, cu volumul său impunător, tot ce i se părea că ar putea pune obstacol comodităţii mele.

Simţeam acea mulţumire necondiţionată pe care o ai cînd o putere prielnică alungă din preajma ta orice element advers şi te alintă cu sclavia absolută a devotamentului.

Pe acest parcurs de 20 minute, viaţa mea a fost curăţită de orice piedecă şi am aromit în hamacul liniştei desăvîrşite. Aşa trebuie să fi fost în sînul lui Abraham patriarhul !

De mult nu-mi aduceam aminte de un moment de repaos aşa de perfect ; gîndul, simţirea, totul, amorţise binefăcător. Stam toropită ca într-un fotoliu larg şi moale, pe care te-a cuprins ameţeala restauratoare a unei sieste călduţe.

Era cald în adevăr !... Cu toate astea, ziua superbă de mai era aerată şi răcoroasă, dar noi, în blocul nostru animal, formam un cuptor care se încingea lent. Nemişcarea forţată făcea însă să te identifici cu temperatura ambiantă. Şi mergeam... stîlpii lunecau acum ca prin vis, încrucişările zgomotoase ale străzilor defilau rapid. Cred că în mine totul dormea, afară de o ultimă conştiinţă vagă. Mi se părea totuşi că zidul meu de reazăm îşi pierdea imobilitatea şi da semne de nelinişte... Am întors ochii ceţoşi şi surîsul vag... şi mi-a răspuns o întrebare pornită dintre pleoapele grase... O întrebare era ceva prea greu de desluşit pentru somnolenţa mea.

În adevăr, un minut am dormit profund, complet, somnul tuturor fibrelor, al gîndului întreg, al simţirii anesteziate. Apoi m-am deşteptat, veselă, vioaie. M-am scuturat uşor şi am început a privi mişcarea dimprejur a existenţei, un moment suspendată.

O oprire m-a zguduit tare, o mişcare a dislocat în sensuri opuse masa călătorilor, o ruptură a sfărîmat blocul. Acum mă învîrteam în spaţiul dobîndit, sprijinită însă tot pe axa pieptarului ocrotitor, care urma a-mi sluji de pavăză, ca şi cum nu ar fi trecut primejdia.

Iar mers... iar haltă... nu se mai cobora nimeni... Neliniştea ocrotitorului meu creştea, părea că aştepta ceva... În sfîrşit, o adiere rece îmi înfiora umerii ; un spaţiu imens se deschidea încet în spatele meu, ca un orizont care sparge, în sfîrşit, cu transparenţa lui opacitatea unui munte... Se scobora !... Încet, obosit de această cursă electrică ca de o ascensiune pe Himalaya, cu boabe de sudoare largi ca picăturile ecuatoriale pe faţa lui vastă, cu capul întors spre mine şi privirea fixată în expresia aceleiaşi întrebări, cari era acum o comandă imperioasă —

scobora greoi şi tărăgănit treptele care gemeau pe resorturi.

L-am salutat cu plăcută gratitudine, dar el rămăsese ca o stîncă rotundă, ca un monolit impunător fixat lîngă scara vagonului şi aşteptînd cu faţa contractată în aceeaşi întrebare aşa de accentuată, încît conducătorul hipnotizat aştepta şi el.

Cuvintele neformulate sunt uneori foarte limpezi. Protectorul meu de tramvai pretindea să mă cobor. Era limpede şi hotărît: „Să mergem toată viaţa amîndoi"... Asta era dorinţa lui.

Cred că nici el nu ştia de ce avea pretenţia asta, nici încotro mă chema. Ea nu provenea şi nici nu ajunsese la laboratorul ticsit de materii grase al judecăţii lui conştiente. Era o pretenţie latentă a pieptarului, răcorit brusc de uşoara lui povară.

Pe faţa lui grasă persista o nemulţumire gravă, care pe un fizic mai ascetic ar fi sculptat brazdele unei răvăşiri furtunoase, iar la el se modela în cutele moi ale obrazului. Era desigur o tempestă ; dar o tempestă vătuită, ale cărei şuiere şi mugete se stingeau în odulaţiunile terenului.

Furtuna asta era neobişnuită. O mărturisea schimbarea direcţiei sinuozităţilor cari înseamnă pe figura cuiva obişnuinţa treptată a temperamentului. Era o revoluţie... omul era mişcător şi ridicol !

Aveam o simţire ciudată de vinovăţie inocentă. Deşi nimic nu mi se putea cere, părea că acel vehicul, acea lume în aşteptare, acel motor al zeului electricităţii pretindeau de la mine cuvîntul liberator.

Ruşinată de defecţiunea ce trebuia să fac unor obligaţii imprecise, ochii mei mulţumeau mereu dar zadarnic protectorului, fără ca graţia surîsului să poată descrunta nemulţumirea lui voluminoasă.

Eram pe spinii celei mai mari îndoieli asupra drepturilor şi datoriilor mele... cînd am simţit că lunecam neted pe şinele lustruite. Părea că strada călătoreşte ca uscatul pe marginea apelor, într-o lunecare inversă şi aiurită, care lăsa, ca pe un siloz gigantic, statura mustrătoare a soldatului, punct imobil pe o platformă călătoare...

VECINĂTATE

Cine o fi femeia care locuieşte odaia cu balcon din faţa odăii mele cu balcon ?

Cînd dau perdeaua la o parte dimineaţa ca să văd lumina verde a colinelor care-mi spală întîia privire somnoroasă, cînd limpezesc cu boarea cristalină a dimineţilor de munte visele grele ale nopţilor melancolice, dă şi ea la o parte perdeaua şi se uită peste coline, cari mie îmi stau înapoi necunoscute.

Vrea oare şi ea, ca şi mine, să-şi spele ochii de somn şi să-şi netezească fruntea de vise în cristalul răcoarei luminoase ?

Spre amiazi, soarele se adună tot între colnice şi scapătă drept peste noi un jar pojarnic.

Cînd trag la ferestre perdelele de lemn ca să culeg în odaie noapte şi adăpost, le trage şi ea şi i se face desigur, ca şi mie, în odaie întunerec adăpostit. Seara scoate un scaun pe balcon şi, fără de lucru ca şi mine, fără carte de cetit, stă cu mîinile atîrnate şi se uită pînă tîrziu cu ochii melancolici la peisajul din faţa ei, care trebuie să fie frumos şi pe care eu nu-l pot vedea.

Va fi avînd şi ea curiozitatea să ştie cum e peisajul pe care-l privesc eu prelung şi care de la ea nu se vede ? Nu cred. Pare a se uita numai înainte, drept înainte şi foarte departe.

Uneori seara cînd mă întorc acasă se vede în odaia ei, fiindcă nimeni nu aprinde pe nopţile astea frumoase.

Se vede patul de lemn vopsit ca şi al meu şi o oglindă mare pe trei picioare — de modă veche — ca şi la mine. Odăile astea sunt cam toate la fel. Dar la ea pe masă se vede şi o glastră pentru flori, frumoasă. De unde o fi luat-o ?

O scoate pe fereastră alteori, dimineaţa, ca să răsufle florile. E învineţită cu smalţ peste smalţul verde, ca şi cum ar fi din emailuri fine care irizează. E o oală de lut obişnuită, în formă de urnă, cu o singură ureche şi pare anume aleasă pentru ca florile de cîmp să-şi învoalte în ea steluţele multicolore.

Sunt geloasă pe urciorul vecinei mele. Am căutat în sat, devale, la toate olăriile unul la fel. Degeaba. Cu toate astea de acolo e cumpărat. Se vedea bine că celelalte vase de pămînt erau surori cu al ei. Surori mai proaste ; fete din oameni de jos dintre cari glastra aceea se alesese, nobilă la croială şi la vestmînt, cum era, printre surori, Cenuşăreasa.

Nu-mi place faianţa mea albastră cu pretenţii de majolică. Cine o fi femeia de peste drum ?

Jumătate timpul şi-l petrece pe balcon : la soare, la umbră, pe splendoarea serilor. Restul timpului dispare în umbra odăii. Ce va fi făcînd acolo ?

Rar o vezi plimbîndu-se. Nici eu nu mă plimb mult.

Povestea mea o ştiu ; nu mi-am îngropat nici o fericire, fiindcă n-am avut-o, şi nu aştept nici o fericire fiindcă nu are de unde să vie.

Am avut necazuri — ca toţi oamenii, zice-se — şi am venit aici să mă odihnesc de ele pe un balcon. N-am ce face cu mine, nici cu timpul meu.

Se vede că nici ea ! Cu toate astea, timpul ei pare cuprins, în golul lui, de ceva pe care eu nu-l ştiu. Cum se uită dimineaţa departe ; cum clipeşte în soare la amiazi ; cum visează în amurg şi seara tîrziu — cînd nu se mai văd colnicele desigur nici de la ea, cum nu se mai văd nici de la mine ; cum ridică atunci capul în sus la stele ; pe ploaie, cînd iese să cerceteze norii împrejur şi stă pe ploaie pînă cînd o îndesesc prea repezi picăturile lîngă perete unde s-a adăpostit — timpul ei tot pare hotărît unui gînd constant, unui interes neliniştit.

Cum voi fi părînd eu, pe balconul meu, cînd mă privește ? Pe soare, pe umbră, cînd mă plouă, cînd ridic capul la stele ? Cum voi fi părînd eu vecinei mele, celei cu flori în glastră ?

Ca cineva care nu mai cere decît de la ploaie, de la stele, de la soare !

Ea, dimpotrivă, pare a le cere — lor toate — ceva. Un același lucru, căci are o aceeași aplecare înainte spre ele, și chiar pe vînt, n-o bate vîntul înapoi, ci năzuința ei o împinge *în contra vîntului*.

Mie, ea îmi pare, atît cît o deosebesc din umbră, din lumină, frumușică. Oare și eu ei ?

De cîteva zile îmi place așternutul proaspăt al vecinei : chenarul larg al cearșafului și același, îngust ca o cordeluță, la fețele perinilor, cînd le scoate singură pe fereastră și tot singură le ia înapoi. Atunci — peste pervazul moale de puf și pînze albe — se apleacă tare și întreabă cuprinsul — cel limpede sau îmbrobodit, după zile — cu ochii întregi acoperiți de o îngrijorare mare cît cuprinsul.

Ce are vecina mea cu zările ? Ce le cere ? Le dă toți ochii ei — așa de mulți — are o privire ca și cum ar avea mii de ochi.

Sunt mari ochii vecinei mele ! Albaștri parcă... cînd e senin... poate din cauza albastrului prin care îi văd. Sau cenușii... pe ploaie. Sau verzi, spre seară de tot, cînd dealul dă transparență de absint aerului și scînteie smaragdul brotăceilor... Și noaptea, negri.

Nu am nimic de lucru. Se cunoaște. Mi-am găsit joc cu ochii vecinei.

Dar ochii mei cum vor fi părînd ? Pe cînd cercetează tot cuprinsul, ochii ei trec fără voie peste mine ca și ai mei peste ea. O privire care de cele mai multe ori nu mă vede și uneori pare a se întreba ceva despre mine. Se întreabă poate dacă și eu port aceeași nerăbdare timpului pustiu și aceeași grijă drumurilor și orizontului.

Nu ! Eu n-am nimic nici cu drumurile, nici cu timpul. Le las să fie. Pustii cum sunt.

Îmi opresc orizontul la urna ei de lut, care poartă așa de bine florile de cîmp.

Își adună singură florile. Am văzut-o întorcîndu-se în grabă — ca cineva care a lipsit mult, care a întîrziat tare — cu maldăre de flori în brațe.

Totuși nu o așteaptă niciodată nimeni.

Frumoase flori ! Eu nu pot găsi așa de frumoase. De unde le-o fi culegînd ? Parcă ar avea un noroc care o mînă spre locurile înfrumusețate, sau le mînă pe ele spre ea. Sunt geloasă de florile vecinei.

Grozav aș vrea să știu ceva despre ea ! Nu numele, sau locul de unde e. Aș vrea să-i știu povestea sufletului ; bucuria sau necazul care o apleacă mereu înainte. Către cine pornește cînd umblă ceasuri în sus și în jos pe ceardacul mare de lemn. Se plimbă așa de spornic parcă ar vrea să parcurgă o distanță.

Și eu mă plimb în lung și lat pe balcon, ca cineva care nu are un rost la mers.

Azi am întrebat pe mocancă, pe servitoare :

— Cine o fi stînd la balconul de peste drum ?

— E una care zice că e mireasa unui oștean, mi-a răspuns.

N-am înțeles nimic, și nu pot întreba mai mult fără ca pornirea mea curioasă să se prefacă în clevetire. Vecina mea a rămas o enigmă.

Mireasă ? Ce-o fi înțeles cu asta mocanca pe graiul ei ?

Mireasa unui oștean ? Soldat adică. Ce fel de soldat ?

Vecina mea nu e ca glastra ei, o fată din popor aleasă dintre surorile proaste. Nu.

Semăna cu Cenușereasa ieri, cînd îi lunecase pantoful frumos și mic, cu toate că e înaltă. Era în haină de tulpan subțire și da boabe de mei pe cari le alegea în pumn din poală, puiului de găină pripășit. Gazda vecinei mele a crescut un pui de pripas sus pe ceardac, întîi legat cu o ață, apoi liber cu ața de picior. Domeniul lui e pe cotitura ceardacului dinspre odăile gazdei, dar binevoiește uneori să exploreze — ca ieri. Semăna ieri vecina cu Cenușăreasa din poveste, care va găsi peste un ceas în coaja de alună rochia frumoasă, cu care uneori traversează parcul plin de lume și se duce grăbită și elegantă către locurile tainice, unde cresc florile cele frumoase. Îmi plac rochiile ei. Ale mele sunt mai frumoase.

Oştean ? Prinţul din poveste al Cenuşăresii mele să fie un soldat ? Se prea poate. S-au chemat toate contingentele. E vorba de bătălie. O vorbă depărtată, ca tunetul de astăzi încolo peste coaste.

Poate vecina mea e soţia unui mobilizat. Aproape toată lumea e înrolată.

Dar de ce i-a zis mireasă ? Ce va fi înţeles ?... Să fie numai logodită ?... Are în ea ceva feciorelnic. Are şi ceva văduvit.

Eu sunt o femeie singură şi potolită. Se vede oare ? Dar ea ?... Aş vrea să ştiu... şi aş vrea să privesc colnicele ce se văd numai de pe balconul de peste drum.

Azi e o căldură ecuatorială. Nu te poţi odihni nicăieri, nici pe balcon, nici în odaie. Cînd laşi perdelele, înăuntru e ca o peşteră înăbuşită şi afară, ca într-un cuptor deschis.

Ciudată idee ! Necunoscuta mea face tocmai azi o excursiune. A tras la scară trăsura cu clopoţei a otelierului. Merge şi el. A vrut să se urce pe capră dar i-a făcut semn să se aşeze alături.

E acoperită cu voaluri de un cenuşiu palid care se albeşte în lumină. Aşa învăluită am recunoscut-o bine. Nu pleacă totuşi departe. Nu are cu ea decît o umbrelă albastră pe care a închis-o, şi au ridicat coşul prăfuit. Ce gust absurd ! Să se plimbe pe ziua cea mai ucigătoare, n-are să pice un strop măcar. E o dogoare uscată şi hotărîtă. Arde. Are poate vreo afacere ce nu se poate întîrzia.

Balconul azi va rămînea gol. La noapte are să fie o asfixie. N-am să dorm bine şi visele au să fie iar grele. De cîteva nopţi nu mai visam urît.

O visam pe ea... pe femeia de pe balcon. Pe Simziana... Într-o zi s-a întors cu un maldăr de simziene pe braţe. Am botezat-o. O cheamă : Simziana, mireasa oşteanului !

S-a înapoiat seara tîrziu, dar nu înnoptat de tot, cu coşul lăsat. Tot acoperită cu voaluri. Trebuie s-o doară capul, abia dacă s-a rărit căldura.

Are pasul obosit şi în braţe un maldăr de pai copt, amestecat cu flori de cîmp pestriţe. Iar flori ! Dar e singură... Tot cu hangiul. El merge regulat la gară o dată pe săptămînă, să aducă marfă.. Şi eu care credeam că s-a dus să primească pe cineva ; fiindcă atîta lucru am

lămurit despre mireasa oșteanului. Are un om în gînd, și cînd privește dimineața, amiaza, seara, cînd umblă neliniștit, cînd se apleacă și cercetează, cu ochii ei de toate colorile, coloarea zărilor toate, vecina mea necunoscută așteaptă. Atîta știu sigur de ea, că așteaptă.

O așteptare nesigură, nelimitată — fiindcă nu-și are timpul împărțit ci îl umple tot cu o așteptare vagă ; și nu se uită spre un loc și cercetează jur în jur orizontul. Nu știe cînd o să vie, nici de unde ? Așteaptă numai ! Pe ploaie, pe soare, pe stele... și, chiar azi, pe foc și pe jăratic. Așteaptă ! Pe cine ? Pe oștean ?... Un bărbat. Asta supără singurătatea mea liniștită.

E o căldură la care cred că ar putea greu rezista și amorul și așteptarea, fără să se topească.

Cum o fi oșteanul miresei ? Hangiul e scurt și gros, vecinul din stînga înalt și slab, cel din dreapta mic și slab și oamenii sunt fel de fel. Cum o fi, ca să poată veni azi la drum pe arșiță ? Pîrlit, uscat ca un beduin pe Sahara !

N-a venit ! Atît mai bine. E tot singură. Nu mi se va strica peisajul. Vila veche va semăna tot cu un han nobil, și vecina cu Cenușăreasa și balconul cu puiul, cu meiul, cu geamul, cu glastra, cu florile, cu colnicele — cari nu se văd de la mine — vor semăna cu gravuri colorate pe cari o artă mobilă proiectează silueta vecinei mele în gestul ei variu și mereu aplecat în curentul pornirii înainte, în gestul ei de așteptare.

Pentru așteptarea și gîndurile și florile și ochii ei, necunoscuta mea nu are decît un bărbat.

Cam puțin lucru ! Ce să faci ! Cînd vine timpul, nu ni se dă pentru sufletul nostru ceva mai bun !

Aș vrea să nu visez la noapte gîngănii sau balauri sau cuptoare cu babe vrăjitoare. Aș vrea să visez tot pe femeia de pe balcon. Pe Simziana !...

...„Azi am scos așternutul proaspăt așezat la fundul lăzii pentru ziua cînd va veni.

L-am ales cu mîini cari se încîlceau printre alte pînze. E cel de sărbătoare. Din pînză de in albă și răcoroasă, are pe margini cusut cu acul un izvod larg de frunze forfecate, legate între ele cu mreje subțiri care-l împodobesc bogat.

Ca să dormi fericit nu-ţi trebuie decît o pînză curată, dar l-am ales, cum mi se alege din suflet pentru el, tot ce e mai bun... Nu vine azi... nici mîine... dar nerăbdarea mea zoreşte...

E soţul meu, dar avea însoţire mai veche cu o datorie aspră de soldat şi a plecat... tocmai cînd eram să facem nuntă şi alai.

...De aşternut nu i-am aşternut niciodată pînă în seara asta cînd a apus soarele... şi, cum intrase tot apusul auriu pe fereastră, poleise aşternul de mireasă.

...Poate o să vie mîine... Inima mea grăbeşte timpul întocmai ca un copil care întoarce cu mîna acul ceasornicului... Ce cald e!... Cît o să fie de fierbinte iubirea noastră pe fierbinţeala asta! Căldură în căldură se topeşte, dar a mea e mai fierbinte ca arşiţa lui Cuptor care fierbe apa la soare şi aprinde piatra la umbră... Azi am umblat pe şosele cu trăsura. La un puţ caii au tras singuri şi s-au adăpat în jgheab... şi ciutura scîrţîia scoborînd uşor şi urcînd anevoie. Aşa sunt fîntînile pe aici, pe coamele de dealuri olteneşti, şi aiurea sunt altfel. Fîntînile înseamnă în minte locurile.

E o căsuţă mai dincolo, dar nu te poţi uita la nimic, te ameţeşte lumina arzătoare. La puţ sunt şi femei. Ţin pe cap, peste un colac alb de pînză împletită strîns, albioare mici şi în ele copii micuţi.

Îşi poartă povara uşor şi sigur... Ce ciudată deprindere... care le lasă însă mîinile libere pentru alte hărnicii... Pe gard sunt întinse lăicere şi pe pălimarul prispei perine... Poate că aşteaptă şi ele vreun oştean... în aşternutul în care s-a mai odihnit, fiindcă sunt copilaşi în albioare.

Ce cald e! Sub vălul subţire cu care m-am învelit ca să mă apăr de arşiţă, mă înăbuş...

Am poposit acum în marginea păşunei... În stînga e tot cosit pînă în pădurice. Au secerat aur. Nu e nici o umbră. Aur la rădăcinile miriştei, aur retezat, în aşchii, pulbere de aur şi căpiţe de aur închegat. Mă dor ochii. Poate că era holdă. Ştiu eu! Nu cunosc aşa bine şi apoi soarele ăsta... În dreapta poiana se razimă de o coastă moale. Nici acolo nu e umbră, doar verdele ţine niţel adăpost. Ce înaltă e iarba şi pestriţă, plină de toate flo-

rile. Nu am mai văzut așa urzeală deasă punctată și învoltată cu mii de fețe.

Oamenii nu sunt. Nu trăiește decît pășunea. Mișcă din rădăcina ei, din viața pe care i-o suflă pămîntul. Pajiștea e vie... Și aurul mișcă. Curge prin ochii mei cu toate că nu clipesc. Curge lin și necurmat. Soarele curge. Soarele e viu și fierbinte. Ce fierbinte e! Coace pămîntul ca pe o glastră smălțuită... S-au oprit iar caii în marginea șoselei. Tot pășune! Aici sunt și oameni. Dorm nimiciți de căldură, dorm potopiți în coastele, în umerii căpițelor. Nu mișcă, par niște lăstuni morți în fîneață... E cosit pe jumătate. Ce parfum! Ce parfum care parcă îți învăluie capul. A umplut trăsura... Vine din iarba cea tăiată proaspăt.

Așa sîngeră ea și așa geme. Numai iarba cînd moare are mireasmă bună! Alături e nevătămată. Cîte fire de iarbă atîtea flori... Uite o copilă mică... nu așa mică, dar înecată în iarbă.Vine spre noi drept, cu mîinile întinse și jucînd. Mersul ei tiptil e un pas ritmic... Drept spre noi ca și cum ar trece peste noi, cu mîinile întinse și în saltul ăsta modelat pe o măsură necunoscută, pe o melodie ce nu se aude!... E oarbă!... Are ochi albaștri, mari de tot, și se uită cu ei larg deschiși și apa lor subțire și palidă se unește cu aerul... Are ochii înfipți drept în lumină ca și cum spre lumină ar merge cu mîinile întinse. Pe livadă e o copilă nebună.

...Mai dincolo, din fîneață s-a ridicat un grangur și a pierit săgetat în soare, săgetat parcă dintr-un arc pe care l-ar fi ținut în mîinile întinse copila.

Firul pe care a țîșnit de sub fînul proaspăt, urcîndu-se în raza luminii a tras o ață de aur în aerul poleit... La zgomotul clopoțeilor de la trăsură s-au ridicat puțin din somn cosașii. Atunci fata s-a întors spre ei, oprindu-se din mersul ei zănatic și a lăsat mîinile în jos. Nu o fată oarbă, nici o fată nebună!... E o copilă de țăran. Are cămășuță de pînză cusută la gură cu un rîu mic de floricele albastre, ca un viermuleț pe gîtișorul subțire, rupt parcă pe umerii mici... Are o fustișoară de abă castanie și păr ca fînul prăjit și încîlcit... și ochii albaștri ca cerul peste livadă.

Singură pe pajiştea unde nu trăia decît iarba, ca şi iarba se mişca din suflarea ei lăuntrică. Îşi mima dorinţa cu care ar fi vrut să prindă grangurul. Plăcerea îi era ca un cîntec dănţuit şi părea nebună numai dacă o legai de rosturile obişnuite ale vieţii oamenilor. Pentru viaţa ei singură în fîneaţă îşi mărturisea desluşit cu mişcarea sufletul şi gîndul. Părea un stih biblic sau un ritm de balet cîmpenesc.

...Sunt, aşadar, două vieţi cu două imagini : a gesturilor comune, după o pravilă obişnuită, şi a ritmului lăuntric, după alta.

Dacă, din toropeala legănată a trăsurii, gîndul meu ar ieşi liber de la adăpost, aş alerga cu mîinile întinse, în soare, prin fîneaţă, peste coastă, aş alerga spre cellalt şi aş părea nebună !...

...Ce cald e ! Cum o să umble el azi la drum ?

Mi-l închipui. Fără ocară în gînd, fără plîngere în vorbe, fără să se lase părăsit moale în trîndăvia asudată a zilei. Palid şi drept şi uscat, ştergînd abia o apă uşoară pe faţa săpată subţire din muşchii strînşi pe os... E soldat şi rabdă... Ce cald e ! Ca şi în Africa. Acolo trebuie să ardă la fel... Numai fîntînile sunt altfel... Iubirea tot aşa !... Sub vălul meu sunt ca o beduină. El e un Cabbi tînăr, uscat la vînt şi soare.

Mi se prind ochii de o cruce de lemn în drum, cu icoană şi cu acoperiş de şindrilă. Stau atîrnate pe ea ghirlande. Le-au pus trecătorii cîmpeneşti cu evlavie simplă. Le-au pus pentru un dor, cu iluzia sufletului mistic.

Culeg şi eu flori alese şi împletesc cunună şi o atîrn pe crucea cu icoana Maicii şi cu coperiş de şindrilă. Drumeaţă ca şi ceilalţi, cu simplitatea mistică a unui dor...

Văd locurile şi oamenii printr-o pînză înăbuşitoare. Sunt bolnavă din zăduful ăsta. Dar nu văd mai bine nici cînd e răcoare. Am pe ochi şi alte pînze...

. . . .

Am scos prea devreme pînzele de in, n-are să vie mîine... Nici poimîine... şi poate multă vreme.

...Dar eu am să aştern şi mîine şi în toate zilele..."

. . . .

Pe ea am visat-o. Dar am dormit greu. Visul era aşa de adînc, ca şi cum adevărat îmi vorbea şi o auzeam, şi vedeam prin ochii ei.

Nu a scos azi aşternutul şi nici glastra ; nici nu a ieşit pe balcon. Poate e bolnavă vecina, era aşa de cald ieri. Să vedem mîine ?

O servitoare a făcut mica gospodărie. Ea a ieşit devreme de acasă, gătită şi însoţită de un domn. I-am văzut cînd se depărtaseră abia... Dar nu e el... ostaşul ! Nu, pentru că are port civil. Aşa... fiindcă nu e „el".

După pasul ei. E alt pas, nu e acel din atîtea zile ale vecinătăţii noastre, cînd se ducea spre el cu gîndul, cînd umbla cu el în gînd.

Nu se înclină spre nimic acum ; nici nu stă ca mine lăsînd totul — să fie. Se trage parcă înapoi, împotriva soarelui, a ploaiei, a stelelor. Nu-i trebuiesc. Le izgoneşte. Ar suspenda toată firea din parte-i. Foarte mulţumesc !... Şi noi cu ce am mai rămîne ?

Vreo trei zile am văzut-o acum şi pe soare şi pe ploaie. Nu pe balcon !... balconul e pustiu. Puiul cu aţa vine cîteodată... A pierit şi glastra. Cînd mă uit seara în odaie, nu mai e pe masă, şi nu mai sunt geloasă.

Vecina cu însoţitorul ei se plimbă toată ziua. Nu am văzut doi oameni cari să vorbească mai mult. Poate mi se pare, fiindcă nu i-am ascultat atîta vreme decît tăcerea. O vorbire deasă, înăsprită, din care adesea se ridică vocile, dar care totdeauna pare că sfarmă, loveşte înăbuşit ; ca zgomotul mare dar asurzit a ceva care se dărîmă după un zid, ca o întreagă colecţie de faienţe cari se sparg, undeva mai departe şi ţăndăritul strident e acoperit de pereţi.

Iată doi oameni cari au se vede de împărţit între ei lumea toată. Numai sufletul de ieri al Simzianei mele nu-l regăsesc în nici o mişcare, în nici un accent.

„A venit un domn la doamna de peste drum", îmi spune mocăncuţa. „E un inginer mare, un domn de consideraţie. Cine o fi ? Bărbat... frate ?"

Bun ! Iată anecdota curentă. S-au dus poveştile sufletului. Cu toate astea ştiu că ele nu erau numai un vis. Dar de ce oare, Doamne, o fi spus deunăzi că e mireasa oşteanului ?... Pînă mîine, singură pe balcon, am timp să dezleg problema.

Mîine soseşte şi la mine un domn — domn de consideraţie — şi poimîine plecăm. Timp de o zi vecina mea ne va vedea plimbîndu-ne tihnit şi tăcut ca doi oameni cari n-au nimic de împărţit ci, dimpotrivă, au împărţirea făcută perfect, cu un „cît" precis : toate gîndurile, toate privirile vieţii, tot sufletul, date pe din două : una tu, una eu ! Deosebit ! Nici o încurcătură.

Poate că domnul meu va şti cine e domnul ei. Ne vom cunoaşte. Anecdota se va amplifica din amănunte sau se va simplifica. Se va uita la mine cu toţi ochii ei de toate colorile, ca să cerceteze pe ai mei. Eu voi ascunde toate imaginile pe cari ochii mei le-au adunat cu indiscreţie de pe dînsa. Şi atunci vom fi încetat de a ne cunoaşte pentru a face cunoştinţă şi Simziana mea va rămîne tot o enigmă.

Totuşi am văzut-o trăind în singurătate, viaţa unui dor lăuntric. Armonioasă ca un stih biblic şi ritmică ca un danţ.

Acum face gesturile pravilelor comune, dar a aşezat pînă ieri pe orizontul meu singuratic gravurile colorate şi mobile ale vieţii lăuntrice. Sufletul ei a ieşit din umbră şi a mimat divina lui euritmie.

Eu am dat vecinei mele numai imagini şterse. Dar poate într-o zi mă va mişca — nu vîntul care bate pe deasupra — ci din adîncul firii suflarea vie. Şi atunci voi fi pentru pravilele comune oarbă şi nebună şi din arcul de aur săgetat din mîinile-mi întinse va zbura o pasăre măiastră.

Mi se vor învolta atunci florile pestriţe în glastră, şi urcioarele de smalţ grosolan vor iriza emailuri. Pajiştea va veni spre mine cu flori alese şi mă voi apleca mereu către soare şi ploaie şi stele, cerîndu-le acelaşi lucru la toate... Şi voi fi ca un stih biblic şi ca o melodie sacră, modelată în mişcare...

Voi avea o mie de ochi în privire şi toate colorile, şi pentru aşteptarea mea şi dorul meu şi melodia mea...

şi pentru rochiile mele frumoase, nu voi avea decît un om... mare lucru !

Atîta ni se dă pentru toată minunea ființei noastre, şi poate că nu mă voi plînge.

Am găsit ce trebuie să fie cu Oşteanul şi cu Mireasa ! Misterioasa mea va fi avut vreo fotografie alături de glastră, care a dispărut cu ea odată, şi atunci închipuirea bogată a poporului a făcut ca slujitoarea ei să potrivească din singurătate şi dintr-o cadră, lîngă o floare, legenda Simzianei Mireasa Oşteanului.

...Şi pe mine cum mă va chema ?

Au plecat vecinii azi, şi mîine plec şi eu. Nu ne vom cunoaşte. Mă voi urca însă pe balconul pustiu din față ca să văd cum erau colnicele pe cari ea le privea.

Şi aceasta va fi ultima gravură colorată care mi se va înfățişa de pe un balcon.

STIGMATUL

Era urît birtul!... Îi spusese şi lui. Îi explicase şi dovedise că îl cunoştea foarte bine. Asta o bucurase.

Mîncase acolo altădată — de mult. Acel necunoscut al trecutului care o emoţiona şi neliniştea totdeauna, dar mai ales îi era scump fiindcă era drumul pe care umblase spre ea.

El spunea că birtul acela nu e urît! Asta o descumpănea. Trebuia să nu mai vadă cum vedea, nici să creadă cum credea. Trebuia să vadă şi să creadă cu ochii şi cu voia lui. Nu doar că nu se răscula uneori — dar o învingea întotdeauna. Avea în ea puterile cari îl făceau pe el învingător; şi pe cele rebele, cari ar fi făcut-o victorioasă, ştia că le poartă dar nu le dorea. Se născuse ca să i se supună, şi era fericită.

Se vede că de atunci se schimbase. Pe vremea cînd mergea el acolo era desigur frumos şi bine... nu numaidecît din prezenţa lui... fireşte că şi din asta... Mici gingăşii ascunse ale sufletului de femeie, argumente cari totuşi nu sunt argumente. Birtul era urît.

Ea mînca acolo fiindcă era aproape de biuroul unde avea de lucru. Asta îi scutea mult drum şi atîtea alte întîrzieri. Mai era apoi şi faptul că nu era mult frecventat. Sub ochii a zeci de consumatori bine instalaţi, printre mesele prinse toate, sub privirea obraznică a chelnerilor peste cari planează ochiul grav şi autoritar al patronului, intrarea în birturile aglomerate era un moment greu

de trecut, şi Mini — o chema absurd Alamina — era ca o vrabie care izbeşte încoace şi încolo, orbită de încăpere şi zăpăcită de oameni. Afară pe stradă era altceva. Sălta pe pietre, printre trecători, ca o vrabie şi în sus unde era înalt şi liber îşi lua zbor gîndul zglobiu. Se gîndea la el — şi trecătorii se uitau uneori după ea simpatic — Mini a ta place la oameni — îşi zicea şi îi părea bine.

Totuşi birturile pline de consumatori erau mai atrăgătoare şi dacă Mini nu ar fi fost o vrabie rătăcită, i-ar fi plăcut. Atîtea chipuri felurite de oameni!... fiecare cu mutra lui aşa de caraghioasă de multe ori!

Cînd te uiţi pe deasupra şi fără nici o legătură a gîndului — ochii, nasul, figura asta omenească la care se reduce pentru noi oamenii tot interesul, e aşa de comică şi de rău făcută. Un album cu desenuri stîngace, copilăreşti, printre cari apare rar linia de maestru.

Trebuind să vie în birtul urît, Mini îşi făcea din asta o ocupaţie, o diversiune. De ce oare era urît? Pereţii uleiaţi erau gălbui, puţin aburiţi de fum — dar şi aiurea erau cenuşii şi fum era destul, aveau un mic chenar ca pretutindeni, afară de puţinele săli decorate artistic, geamurile erau mari şi întregi, fără strălucire, e drept — aproape opace; din stradă nici nu se vedea înăuntru desluşit. Parchetul era vechi şi uşile ţineau în loc. Mesele, ca pretutindeni şi destul de curăţele; comptuarul tuturor bunătăţilor ce e drept modest, dar bucatele nu se deosebeau de cele servite pretutindeni.

...Casa era de vină! Dovedise. Mini îşi amintea cum casele vechi au vîrstă ca şi bătrînii; degeaba le repari cît de bine, uzura glăsuieşte nu ştii cum şi de unde. Casa, ce e drept, încă ţeapănă, cu două etaje, în plin centru al oraşului viu, era foarte veche.

Dar în case vechi adesea ciripeşte un cuib nou. Asta era pesemne cauza! Locuitorii sunt inima casei. Aprind în ea lumina vieţii sau o sting. Pe vremea lui, trebuie să fi fost acolo alt birtaş şi caracterul aceluia condiţiona ospitalitatea localului.

Patronul de acum era înalt şi îndoit, deznodat din toate încheieturile cari bălăbăneau moale. Era palid, rahitic, fără un pic de viaţă în faţă, cu ochelarii al-

baştri pe ochii bolborosaţi ; cu mîini lungi şi cari nu-şi găseau locul, cu picioare pe cari le tîra fiindcă se muiau din genunchi şi cam şoldiu, săracul !

Ţinea adesea un şervet ghemuit în mînă ca un simplu chelner. N-avea nici o prestanţă de stăpîn. Credeai că e „ţalul" cu creionul veşnic după urechea dezvoltată ca o ciupercă. Vorbea puţin, în surdină şi cu falset.

Foarte îndatoritor şi foarte trist. Un model aparte de patron. Pesemne nu-i prospera întreprinderea. În adevăr, în orice zi şi la orice oră era cam gol : zece mese, cel mult, în sala mare şi trei-patru în cea mică. Asta era media. Şi ce clienţi !

Amestecul de acum şi de pretutindeni nu mai putea mira, dar aci nu era amestec, era selecţie : numai oameni nespălaţi, vulgari. Uneori chiar căciulaţi, cu gheba de drum blănită — era iarnă — o iarnă molatecă ca o toamnă.

Erau şi alţii : funcţionari, agenţi-comerciali, studenţi şi burghezi cu familia : tata, mama, tanti şi doi copii, dar cam de jos şi cu aceleaşi caracteristici : nici ifos, nici bani. Cred şi eu, una fără alta ? Adică se întîmplă. Mini rîdea.

Pe toţi îi simţea greu în lături, în spate, ca şi cum ar fi îmbulzit-o la un circ prost, deşi era locul larg. Cînd intra ea, din fund de unde stau lipiţi de perete ca muştele, se rostogoleau toţi chelnerii. Chelnerii aveau sacouri negre ca pretutindeni, afară de smokingul marilor redute, dar şi ei aveau ceva mucegăios ca tot restul.

Pe Mini o servea o domnişoară. O femeie slabă, zbîrcită, cu părul negru cam verde, şi care i se adresa franţuzeşte. Era se vede interpreta localului la cazuri excepţionale.

Erau şi mese cu clienţi scunzi, rotunzi, mai înstăriţi şi cîte o damă uneori, cu multe blănuri, cu multe *crosse*, singură, plătind modest din sacul luxos de argint unde îşi luneca inelele de pe degete. Cine ştie ce moment de criză !

Dar onoarea birtului era Mini. La intrarea ei patronul oscila capul ca să o salute, apoi îl clătina spre personal. Avea palton nou, elegant, ăsta era misterul. Ea îl scotea repede ca să nu atragă evaluarea admirativă a

asistenţei. Pe dedesubt, rochiţa era simplă, rochia de biurou. Se simţea mai bine aşa. E admiraţie şi admiraţie. Sunt armonii admirative şi dezarmonii. Sărăcăcioşii ăştia îi deochiau paltonul. Uimirea celor nepricopsiţi nu e plăcută. Cobeşte.

La masă, Mini se uita drept înaintea ei. Nu se întorcea, fiindcă ştia că nu ar putea vedea nimic care să-i mulţumească ochiul. Ce? Etajera anemică a bunătăţilor, unde sta patronul, cam şoldie şi ea; intrarea îndoielnică şi cavernoasă spre bucătărie şi clienţii! Tot lucruri cari nu dau apetit în viaţă. Nu era panorama pestriţă cu figurile cari punctau vesel desenul lor des pe fundul[1] zgomotos al celorlalte birturi. În sala mare cu plafon prea înalt pentru un etaj normal, oamenii stau presăraţi şi umbroşi.

Fumul se urca în tavanul mohorît unde se îngropa în cele patru baso-reliefuri şi jos rămînea o lumină murdară, filtrată prin gelatina prăfuită a geamurilor. Trist loc!

E urît!

Nasul lui Mini schiţă o strîmbătură timidă deşi el nu era acolo ca să o vadă. Îi veni să rîdă — pentru că îşi adusese aminte de el! Apoi îşi reluă demnitatea.

Urît! Azi mai ales. Mai umbros şi mai jalnic. Afară era o moină deasă care îmbrobodea aerul prins între străzi, dar nu era o ceaţă umedă, dimpotrivă, avea ceva sec ca şi hambarul birtului; pe jos terciuia restul zăpezii şi asudatul canalurilor, cu toate că nu ninsese de mult, nici nu plouase.

Urît! El nu mai fusese acolo de mult. Se încăpăţîna şi iar vroia să-i explice de ce e urît.

— O sală mare — îi spunea — altfel destul de curată şi în centru, într-o clădire mare şi veche.

Ştia el doar.

Ciudat era că strada asta paralelă cu vîna bogată a bulevardului cel mare, despărţită de el numai printr-un perete de case, ea însăşi sprintenă, vioaie, între două pieţe şi două instituţii, aci, pe o porţiune mică în dreptul birtului, se posomora deodată, cu o biserică ruinată, uricioasă ca o buhă, cu două locuri virane cu gardul lor

dubios, cu trei case vechi pe partea opusă. Una din case era aceea cu birtul. De ce era urît ?... de ce... de ce...

Din conacul gîndului, pe moşia lui întinsă, chema să-i ţie tovărăşie tocmai acel pierde-vară botezat : „De ce ?" şi îi răspundea nerozii mărunte, pe cari ea le refuza şi cărora căuta să le opuie alţi oaspeţi mai destoinici ai judecăţii.

Uneori Mini privea cîteva zile în şir aceiaşi clienţi. Deprinsese aşa caracterul irascibil şi înfumurat al unui comis-voiajor. Un zgomotos, care făcea cu ochiul la toată lumea din pricina unui tic nervos. Se învîrtea ca o rozetă a vînturilor, pentru a azvîrli la distanţă spiritul cuvintelor, de cari era încîntat ca un ambulant de tava lui cu bibelouri de tinichea.

Mai observase nişte clienţi şopotitori, veşnic ocupaţi de gazete scrise cu litere slavone. Consumau cele mai scumpe mîncări şi vinuri. Patronul, după inspecţia lui politicoasă care îl legăna ca pe un palmier veşted, în dreptul fiecărei mese ocupate, se oprea la ei mai îndelung, în şopotire comună şi plină de mare interes.

Păreau toţi nemulţumiţi şi conspirau — îşi închipuia Mini. Orînduise ea că sunt români macedoneni fiindcă patronul aducea limba peltic asupra unor consoane sau o tîra pe unele silabe.

Conspiratori inofensivi, dealtfel, încălziţi parcă de zădărnicia vreunui ideal naţional, nu de neastîmpărul vreunei fapte negre.

Dar azi, la o masă drept în faţa ei, erau doi : un bărbat şi o femeie. El, înalt, cu cizme mari ţintuite, cu o vestă de piele cam sleioasă, cu guler de blană de oaie cenuşie, cu o bonetă de piele tighelată, îmblănită, cu pantaloni de catifea cafenie în costiţe — acel *velours de chasse.* O ţinută de uvrier, de contramaistru mai mult, ca şi toată înfăţişarea.

Avea o faţă osoasă cu maxile prelungi, cari se angrenau şi manevrau vizibil sub pielea uscată, tăbăcită. Un chip fără îndoială străin, slovac, nemţesc, între amîndouă, de amîndouă, probabil, de pe acolo de prin nordul împănat al Austriei. Două mustăţi de toboşar, lungi de tot, pînă la gît, jucau pe gulerul de pichet, întors, care apărea în deschizătura hainei, completînd un veston din

aceeaşi catifea cu pantalonii. Părul roşu-gălbui se rărea, îl purta cu fire lungi.

Ovalul ţuguiat al capului era plin de noduri : în umerii obrazului, în fălcile înguste, înapoia urechilor, craniul era cucuiat şi proeminenţa gîtului, acel măr al lui Adam, ţîşnea în spărtura gulerului. Avea braţe lungi, trunchioase şi mîini vînoase cu degete spatulate.

Contramaistru în vreo uzină unde pulberea metalică se depunea şi îi pusese pe piele coaja aceea ruginie.

Uricios om ! Vorbea o limbă străină, guturală, tot amestec de slavon şi teutonic. Sub mustăţile acelea de caporal, cu fire lungi şi rare, gura apărea bine, deschisă pe dinţii galbeni, enorm de lungi, şi crestată de un semn adînc care se completa cînd închidea buzele. De sub nas pînă-n bărbie, o brazdă cicatrizată. Era însemnat.

Aşezaţi de-a curmezişul privirii ei, îi vedea bine pe amîndoi şi duplicatul lor în oglindă.

În faţa lui sta o femeie, o fată puţintică, slăbănoagă, tînără dar fără pic de tinereţe. Era îmbrăcată cu un *tailleur* prost bleumarine, pe cap un *canotier* de catifea uzată, la piept avea o broşă mare de *strass* şi o baieră de fulgi *marron* desfrizaţi, ca o codiţă de cîine plouat, o strîngea de gît cu pretenţii de *boà*, simptom de cochetărie ca şi broşa. Fata lui !

El avea vreo cincizeci de ani ciolănoşi dar bine conservaţi. Ea era foarte tînără. Se cunoştea tocmai după aerul bătrînicios. Copii de aceia fără vîrstă, cărora lesne le-o poţi da : 18-20 de ani să fi avut. Urîtă, sfioasă, parcă era o găină golaşă ; tot aşa lunguiaţă la faţă, galbenă, fără de soare în fiinţa ei, cu părul în viţe castanii ici-colo roşiatice, păr rar de copil limfatic care nu luase untură de peşte la timp.

Ce încet servea azi domnişoara ; Mini avea un timp aşa de lung, ca să-i examineze. Fata se apleca ca un manechin de lemn spre fiece vorbă a celuilalt, cu grijă şi chiar cu frică.

Cred şi eu ! Şi lui Mini îi era frică... De ce ?... Iar „de ce" ? Nu putea spune de ce. Aşa !

Era fata lui. Omul îi arătase ceva şi se întorsese cu faţa plină spre Mini. Avea semnul ! La fel ! Pe dinţii lungăreţi tăietura se despărţea în două şi iar se unea de

la nas la bărbie, în acelaşi loc al aceloraşi buze. Ochii aveau aceeași privire cenuşie stinsă.

Aşadar era un semn din naştere !... Ciudate sunt semnele din naştere. Neşterse... Neînţelese !

N-avea mamă ! Erau singuri... Murise de mult, de mult de tot, de cînd era mică, ofilitura asta de copilă... Dumnezeu s-o ierte !... Mai bine ar fi fost să trăiască. Mamele sunt mai folositoare să crească copiii decît să-i nască.

Mini găsea poate că viaţa e ceva rău ? Nu ! Cum să fie viaţa ceva rău cînd îl avea pe el ! Dar ce zi urîtă ! Nici neagră, nici albă, nici udă, nici uscată !... Ştia acum cu ce seamănă ziua. Cu o gură de tunel. Ars, cojit, uscat, dosnic, fără aer. Mini n-avea destul aer ! Unde era aerul ? Afară nu era azi aer !...

...Pe fată o crescuse lunganul nodoros !... Ea gătea de mică bucatele. El venea de la lucru... Avea undeva o odaie, tot ca o gură de tunel, sau un coridor de mină, un gang undeva între sol şi beciuri, cu jumătate de geam la talpa străzii. Aşa primise lumina fata aceea, pe un ochi stins de la podeaua pămîntului în jos... Dumineca venea beat... Nu beat cum sunt românii noştri. Ţeapăn de picioare ca şi acum, cu vorba lungă crestată de dinţii lungi, cu ochii cenuşii mai stinşi, cu vinele roşii pe tîmple, aprinse parcă de cuptorul uzinei... Bea desigur ceva spirtos... spirt chiar... vitriol... cine ştie ? Şi nu-şi pierdea şirul vorbelor, cari ieşeau greoaie ca ursul, din caverna tăbăcită a gîtului.

Ţinea o pipă lungă în colţul gurii, acăţată acolo printr-o tainică mişcare de captaţie, un spasm al buzei, care o susţinea în echilibru permanent, chiar cînd vorbea, cînd mînca ?... Asta nu ştia bine Mini, nu observase...

Acum beau amîndoi bere din pahare colosale, un fel de butoaie în miniatură. De unde aşa pahare în zestrea redusă a localului ? Poate patronul cel lingav fusese berar în Macedonia.

Aşa da ! În sfîrşit, domnişoara venise cu comanda. Fiindcă Mini mînca lucruri „sigure“, aceleaşi. Îşi avea astfel originalitatea, menu-ul ei special, cu îngrijirile speciale ale domnişoarei care îi arăta o mare deferenţă.

sosise omleta presărată generos cu cașcaval, urma omleta cu dulceață, care cerea alt timp lung. Iar pauză !

„Mini mănîncă delicat", îi spunea lui, în gînd, cu oarecare alintare. Iar îi venea să rîdă fiindcă își adusese aminte de amicul ei. „Amorul e prost și nebun !" Ca să nu rîdă își mușca degetul. Ce poză ? Ea care avea pretenție la oarecare prestanță. Se uită în oglindă ca să-și caute o expresie cuviincioasă.

În oglindă contramaistrul rînjea. Mini se posomorî. De ce să rîdă însemnatul ăla ? Plînsul putea fi al tuturor, dar rîsul ! Nu trebuia.

Ce groaznic era cînd rîdea ! Gîlca ceea se mișca în pîrghia gîtului și fălcile se întindeau lungi, și dinții lungi se dădeau la om și mustățile plouau pe lături în jos și semnul se adîncea.

Fata lui rîdea la fel, mai delicat, tot lunguieț, cu semnul acela geamăn.

Poate îi era frate ? Frate mai mare !... Să-i fi știut diavolul ! Diavolul neamului lor străin.

Acum se apleca galant spre fată : îi vorbea ceva plăcut, în limba și legea lor strîmbă ; îi punea încet pe broșă un deget lung ca un cîrlig cu care ar fi spînzurat-o și ea surîdea cuvintelor, un surîs fricos, pe cînd ochii cereau un fel de ajutor vag, o apărare necutezată. Era o spaimă care nu se desăvîrșea, se oprea singură pe ea, amuțită, plutea numai în vălul rătăcit de pe ochii cenușii.

Altfel toată făptura ei vestejită se apleca cu grijă, repetînd orice mișcare a celuilalt, ca și cum o sîrmă legată pe sub masă o trăgea spre tovarășul ei sinistru. Dar sub masă nu era nimic.

Fata vorbea puțin de tot, probabil numai afirmații, un fel de ison la tot ce-i spunea cu locvacitate omul însemnat.

Odată se roși brusc. Sub pielea galbenă, fără nici o estompare, pînza de sînge năvăli ca o rușine. În privire apăru spaima, apoi se schimbă chiar în rușine, o rușine îngrijorată, pînditoare, ca un vînat hăituit, apoi rușinea dispăru și privirea arătă o mulțumire copilăroasă și cupidă.

Poate era vorba de cercei la fel cu broşa de pietre sclipitoare.

Era frig în hanul ăsta!

— Dă-mi haina! spuse Mini cam brusc. De lîngă ea ţîşni unul din acei picolo, şi i-o puse pe umeri.

...Era nevasta lui, pesemne, sau femeia cu care trăia. Vreo lucrătoare sarbădă adunată dintr-un colţ umed al fabricii. Omul era vădit galant. Galant cum sunt urşii, fără să-şi piardă bruscheţa despotică. Era galant cum e bărbatul la zile mari cu aceea care-i sluješte la tot...

Căptuşeala viorie a hainei lui Mini sclipea în oglindă. De asta nu-i plăcea ei paltonul. Coloarea asta seara, în *hall*-urile elegante, incendiate de floarea strălucitoare a becurilor electrice s-ar fi măgulit aşa frumos. Dar aici?

Fata se întoarse spre ea, cu o zare de cupiditate în ochi, aceeaşi care compunea cu o evidenţă fără dovezi, toată atitudinea ei dosnică, ca o crimă ermetică pîndită de blestem.

În mişcarea asta Mini văzu iar, săgetător, lancea stigmatului geamăn.

Atunci nu se mai gîndi la ei, decît fără voie, şi tot fără voie îi privi, cu o silnicie şi cu o stăruinţă de care nu se putea libera. O obsedau întreit: în faţa ochilor, în oglindă, în conştiinţă.

Se plictisi violent că e singură... Apoi se supără fiindcă el spunea că birtul nu e urît... urît... grozav de urît!

Atunci urîtul o cuprinse, o umplu, în el intră ca într-un gang negru de tunel, în care se afundă.

Îi veneau în minte, fără rost, cuvinte cari conjurau răul, unele blagoslovenii, „Doamne, miluieşte", „în numele Tatălui"... Apoi chema cu gîndul pe mama ei, dar nu putéa veni, era departe şi neobişnuită ca Mini să-i ceară sprijin... Pe urmă nu mai vroi pe nimeni, nici mamă, nici tată, nici Dumnezeu, nimic! Se cocoşă în paltonul ei.

— Nu-i place coniţei? Umbra neagră a domnişoarei se apleca spre ea, arătînd farfuria neatinsă.

Mini dete din cap negativ, privind jalnic pe domnişoara Cleanthi — aşa o chema.

— Cînd veniţi, întrebaţi totdeauna de mine — îi zisese prima seară — de domnişoara Cleanthi.

„Nu ! nu-mi place ! părea a spune Mini. Nu-mi place nimic ! Nu mai vreau să beau, să mănînc ! E prea urît ! Prea urît ! — şi simţea că i se urcă lacrimi pe cari le oprea.

Nici să vorbesc nu mai vreau... nici să văd... să aud... să înţeleg... Nimic ! Mi-e rău !... mă doare... mă doare tot simţul meu omenesc, tot trupul meu omenesc — şi mi-e urît. O scîrbă, un dezgust s-au grămădit aci în grumaz ca o guşă, şi îmi umplu tot gustul cu dezgust.

Mă înăbuş ! N-am aer ! Aici miroase a urs — mă săgeată prin creier, mă scutură prin carne şi în gît mă sugrumă miros de cavernă...

Nici afară nu e aer azi ! E jos cerul ! Şi-a dat tavanul de pămînt... şi lumea e o mină subterană cu coridoare de zgură, un subsol muced şi suspect, o peşteră cu urşi şi ursoaice... şi mereu mai jos, mai afundat... o mişunare ruşinoasă de lut... un gest infam care viermuie în noroiul lui, la întîmplare, o strîmtorare sinistră a inconştientului, căruia i s-a deschis abia o ferestruie scundă spre lumină, şi eu m-am uitat prin ea."

Mini era aşa de nenorocită că e om pe pămînt, încît nu mai putea trăi. Trebuia să moară sau să se mîntuiască de răul ăsta.

Domnişoara Cleanthi mîhnită se depărtă încet cu farfuria dispreţuită.

În cuibul paltonului Mini amorţise. Acum nu mai vedea stigmatul, nici înaintea ei, nici în oglindă, nici în gînd. În sforţarea ei disperată de o scăpa de chinul acelei obsesii nelămurite, dar înfierată cu un semn desluşit, Mini murise.

. . . .

...Să stau aşa lipită lîngă tine, obraz lîngă obraz... ca şi atunci !

Ce sărutare delicată şi plină, ce susur fin de viaţă, strecurat de la un obraz la altul... ce transfuzie perfectă... ce împreunare divină... O singură fiinţă.

Nici un simţ nu mai era treaz... se suspendase viaţa masivă a fiecăruia şi pe acel singur locşor al cărnii împreunate, împînzit din fire vii, se cernea lin, dulce, toată simţirea refugiată din făpturile noastre anesteziate.

Vorbea în noi o viaţă lungă, blîndă, de cuvinte nerostite — o întrebare îmbinată cu răspunsul ei.

Nici muzica cînd se desprinde de strunele subţiri şi pluteşte nu are zvonul ăsta dezmierdător.

Urcată din peşteri, simţirea străbătuse pînă la petala străvezie a substanţei şi ţipătul, năvala ei toată, azvîrlite în tulpanul transparent, în loc să spargă pojghiţa obrajilor, sau să se scurgă îndărăt spre tenebre, se dilua şi, în fina permeabilitate a pieliţei satinate simţirea încăpea toată — făptuia tot !...

...Şi asta era... ţii minte ?... În umbra diafană ca şi o lumină a unei nopţi... deasupra pe pămînt. Alte umbre mai adînci îngăimau boschete şi suflul bălsămat arăta în jur grădini. Aerul era infinit... Erau parcurile lumii, eram deasupra pe coaja lutului, dar eram mai sus pînă spre urzeala cerului abia stelat ca un palpit de licărire.

...Adu obrazul lîngă al meu, împreunate printr-o minune pentru o minune... ca şi atunci... să fie o pace, o pace, un dulce, o legănare, o fericire, o iubire în afară de cuprinsul vorbelor, în afară de cuprinsul simţirilor.

Eu cred că tu şi eu aveam şi noi un semn, un semn la fel, care arăta destinelor noastre drumul pătimaş, adînc săpat, pe care să venim unul spre altul.

Un semn care se ştergea pe măsură ce ne apropiam — un semn care nu mai exista la suprafaţă, cînd l-am văzut şi ne-am recunoscut unul pe altul.

. . . .

Din letargia fermecată, Mini se deşteptă aiurită, şi văzu pe domnişoara Cleanthi iar aplecată spre ea ; era poate acolo de mult şi îi surîdea îndatoritor şi îngrijorat. O întrebă şoptit :

— Nu mai luaţi nimic ?

— Eu !... Eu !... îi surîse Mini extatic — el venise şi descîntase blestemul. Eu ! am să mai vreau compot ! — şi glasul săltă pe flaute şi picoline în birtul întunecos.

Cei cîţiva clienţi se întoarseră şi de la masa din faţă o studentă îi zîmbi simpatic. Pierise din faţa ochilor Stigmatul.

În birtul domnişoarei Cleanthi nu era niciodată orchestră, de aceea ecourile nedeprinse dănţuiau arpegiul voios al vocii lui Mini şi pe paşii de silfidă a ultimelor sunete răsfirate, domnişoara Cleanthi, surîzătoare, servi compotul.

SCAFANDRIA

O călătorie naivă pe ape şi în adîncul lor

În salonaşul simpatic erau aşezaţi cinci la masa de pocher : două doamne şi trei domni. Alături, în *hall*-ul care servea de sală de mîncare, boierul de gazdă tăinuia liniştit cu un prieten. Stăpîna casei şi mama ei, o bătrînă graţioasă ca de pe vremuri, ţineau tovărăşie doamnei — care a rămas pe dinafară.

Îşi făceau simpatic datoria de a conversa cînd pendula foarte muzicală sună undeva unsprezece.

Doamna de prisos îşi aminti că era ora convenţională a ceaiului şi pentru a nu împiedeca pe stăpîna casei de la atribuţiile ei se ridică aplecîndu-se peste umerii uneia din jucătoare şi păru a se interesa de mersul norocului.

Îşi reluă cu satisfacţie poziţia perpendiculară, a tulpinii ; se simţi fericită că e o creatură feminină, nici prea înaltă, nici prea scurtă, şi care poate sta în echilibru pe doi pantofi de mătasă neagră mici, şi poate încăpea toată, adică nu prea mult, nici prea puţin, în bucăţica de rochie de mătasă neagră.

Se simţi fericită că pantofii şi rochia de mătasă pot mişca, lucru foarte atrăgător după o virtuoasă nemişcare.

La masa verde nu-i era nimic cunoscut din mersul savant al jocului. „Momentele“ erau subliniate de doamne prin ţipete cochete, de domni prin exclamaţii complezente.

Văzu numai coloritul viu al fişelor grămădite pe acelaşi loc al norocului. Roşii şi galbene cu verdele pos-

tavului care albăstrea la lumină, compuneau un tricolor vulgar.

Făcea totuși asupra jocului aprecieri generale — foarte generale — și le transmitea doamnei bătrîne, pentru a nu rupe firul politicos al tovărășiei.

Era o doamnă atît de amabilă ! Cam tristă, ca văduvele bătrîne, cu păr alb, lînos și creț ca perucele marchizelor, cu un obraz vestejit dar nobil, cu maniere distinse și discrete, cu conversația grațioasă, dar în toată atitudinea cu o sfială, cu o rușine aproape, de a fi bătrînă printre cei tineri.

Ce frumoasă era doamna bătrînă fiindcă știa că bătrînețea e urîtă.

La un moment, pastelul ei vechi dispăru. Stăpîna casei spusese că la o oră mai înaintată mama ei obișnuiește să se retragă nesimțit. Odihna asta sfioasă și timpurie care mărturisea copilăria bătrîneții, era ceva mișcător. Era chiar ceva muzical.

Doamnei de prisos i se păru că aude un mi bemol... mi... mi... melancolie adică, dulce, stinsă melancolie... mi... mi... bemol...

Rămasă stăpînă pe destinele ei, ca o pasăre care a găsit ușa coliviei deschisă, se strecură printre fotoliu și masa de cărți, oprindu-se de la primul pas al călătoriei să admire universul.

Lumea care se deschidea înaintea ei era un divan mare, acoperit în întregime cu un șal vechi turcesc.

Era frumos, cu florile lui de șal, un fel de melci *grenat* contrațesuți cu negru. Firele negre erau roase mai mult.

Fu sigură că vine de la mama doamnei bătrîne. Doamna bătrînă era așa de subțire, subțire ca o umbreluță de fai negru, și nu putuse niciodată purta un șal așa de încăpător.

Tot peretele era ocupat de un covor, care mărginea divanul și se întorcea îmbrăcînd colțul. Foarte vechi și foarte frumos. Colorile erau gălbuie, cafenii, stinse, romburile vestejite. Așa vechi și pălit cum era nu se decolorase nici la soare, nici la ploaie ; se învechise stînd multă, multă vreme la întuneric, după ce din făptură fusese fățuit cam palid, cam lutiu.

Ce mare era !

Doamna de prisos hotărî că a stat aşternut la intrarea unei moschei largi şi singuratice într-un oraş vechi şi izolat. De aceea era mare, de aceea era veşted. Picioare moi, desculţe, îl osteniseră şi umbra umedă a moscheei îl îmbătrînise.

Toate descoperirile astea de călătorie o mulţumeau nespus. Poposi îndelung în moscheea răcoroasă.

Tocmai atunci stăpîna casei, plină de grije, interveni :

— Admiri Karamania mea ? E o bucată din cele mai mari, dar am văzut...

Intră în amănunte tehnice cari uimiră novicea călătoare. Fu totuşi plictisită că descoperirea ei era aşa de bine cunoscută.

...Nu ştiu de ce femeile nu pot descoperi nimic !... Pretutindeni soseşti după altul... şi în iubire... mai ales cînd vii la timp, au mai trecut înaintea ta... — Suspină !

...Şi totuşi atîta timp cît eşti ultimul explorator poţi gusta farmecul descoperirii... te descoperi poate numai pe tine dar iniţiarea are desfătare... aşa şi cu acea Karamanie...

Se bucură că a nemerit singură toate punctele privilegiate ale frumuseţii şi valorii ei.

Pe covor atîrnau şiraguri sfioase de mărgele. Le atinse încet, le desprinse uşor, le înfăşură cuvios pe braţ, răsfirîndu-le boabele. Erau mătănii autentice, din perle de chihlibar şi de mărgean, cu grăuntele mare. Erau şi scapularii din sidef minuţios, din chiparos mărunt, din ivoriu zdrelit.

După ce le privise bine, dezmierdîndu-le în mîini, le aşeză frumos la aceleaşi locuri, unde se închinau neobosit lui Christ în moscheea din Karamania.

O uşă, cu cadrul ei zgomotos prin preciziunea geometrică, întrerupse lunecarea furişă a emigrantei. Se sili să nu facă nici un foşnet, cu paşi de mătasă, cu trupul de mătasă, să strecoare nesimţit umbra ei mătăsoasă, ca o barcă fără vîsle noaptea pe ape moi.

Avea un scop misterios şi depărtat. În lunga staţiune pe fotoliu, prin uşa de comunicaţie, *hall*-ul se deschisese vederii ca un orizont nelimitat, din cauza vitrajului care

ocupa zidul aproape întreg dinspre stradă. Printr-un mister, spaţiul, prin acel unghi al vederii, îşi schimba dimensiunile. *Hall*-ul vast o chema din salonaşul mic, cu prestigiul libertăţii şi necunoscutului. Niciodată distanţa metrică raportată la simţirea spaţiului nu dase un rezultat mai precis de fuga locului de sub legile măsurii. Era departe pînă la sufragerie, greu de ajuns, plăcut de ancorat. Cuprinşi de pasiunea jocului, cei de-acolo erau mai puţin primejdioşi pentru întreprinderea ei, dar în unghiul deschis al vederii, convorbitorii sub lampă, în chiar ţinuturile invidiate, apăreau ameninţători.

Cum ar fi putut trece pragul în domeniul lor fără să calce convenţiile de fruntarii ? Cum, mai ales, putea trece prin vama lor ostilă pînă acolo, pînă la misterul ocrotit de vitraliuri ? Fiindcă, adineaorea chiar, pe cînd bătrîna doamnă vorbea de Lascăr Catargiu, bun prieten cu bărbatul ei, se auzise : clic-clac cum se închisese lumina, şi *hall*-ul, într-o umbră albastră, devenise nemărginit, acoperind pe cei doi.

— Ce faceţi acolo pe întuneric ? strigase de la masă una din jucătoare. Ea însă ştia ce fac. Simţise că s-au sculat şi stau muţi, lipiţi de ferestrele magice. Acolo vrea şi ea să ajungă ! Într-acolo pornise, dar mai avea drum lung.

O perdea moale cădea peste o muche a uşii. Nu-i mai văzu racla deschisă. Numai o felie îngustă de perete o mai despărţea de pragul fabulos al trecătoarei. Pe acel istm se desfăşura un spectacol măreţ. Se opri împreunînd mîinile cu uimire : o furtună pe mare !

Cu cadru cu tot, tabloul nu avea decît 50 cm, din care pînza minusculă, adîncită în ram, ocupa abia 20. Totuşi era un uragan dezlănţuit pe apele nesfîrşite ale oceanului.

Se uită lung, minunată de viaţa moartă a lucrurilor.

...Vîntul furtunei de-acolo bătea pînă la ea... Ce scurtă era rochiţa asta ! Aşa vîrtejuri în atît de puţină rochie ! Şi-o netezi pe trup cu mîinile ! Se înfăşură în pînzele ei subţiri.

I se păru atunci că privirea ei, aşa aţintită asupra tempestei miniaturale, face zgomot — şi nu trebuia nici un zgomot. Cînd taci, cum te ascultă oamenii !

Atinsese, în sfîrşit, pragul temut. Era clipa hotărîtoare între două primejdii : cei de la cărţi ridicau voci amestecate şi aprinse. Paşnici, ceilalţi doi vorbeau.

În loc să se strecoare, să fugă, se opri lung. Aşa o învăţa instinctul ei de fugară. Pe pragul evaziunii, prudenţa aştepta ca glasul temniţei care rămîne înapoi să se aşeze şi drumul deschis înainte să se limpezească.

Apoi păşi pe punte. Acum sufrageria i se părea o punte de vapor. Probabil fiindcă mosafirul cu care vorbea boierul de gazdă era un comandor.

Pe punte, călătoarea se întoarse cu faţa spre cel dintîi orizont. Înapoia ei trecu o scurtă grije. O simţi pe umeri prin crepul subţire. Domnii o zăriseră şi se nelinişteau pentru convorbirea lor *între bărbaţi,* dar ea, contempla atent peretele din fund. Zărise un om umblînd şoldiu cu mîinile adîncite în buzunare aşa de tare, că scîlciau stofa pardesiului vechi. Pălăria *boule* era înfundată pe urechi şi cam gheboasă. Părea suspect. Unde oare îl mai văzuse ? În societate sigur că nu. Pe stradă poate ! I se păru că întoarce capul spre ea. Nu ! Se tot ducea. Aşa ţinea el capul plecat peste umăr din precauţiune. Om rău ! Îl cunoştea numai fiindcă era viu ca şi oamenii vii : un desen de Şirato.

Atunci se întoarse drept cu faţa spre miracol. Peretele de geamuri, cu umbra enigmatică dinapoia lui, era acolo, dar încă departe.

Trebuia să treacă în tot latul mesei prin faţa convorbitorilor. Se îndreptă cu hotărîre, totuşi lin, în firul apei. Ajunsese nesupărată în dreptul geamurilor. Cînd lipi pe ele nasul, erau reci şi brumate. Taina dinapoia lor rămase nepătrunsă. Auzi glasul îndatoritor al boierului de gazdă : — Vreţi să vedeţi ?

Nu răspunse, ca nu cumva să-şi curme gîndul cel bun. Atunci lumina fu închisă, ca şi adineaorea, şi lumea se deschise îndărătul vitrajului :

Marea !

Oraşul pîlpîia tăcut lumini furişe ca o reptilă cu solzi focoşi prăvălită în haose negre, şi undeva — unde nu putea desluşi — începeau apele vinete şi sure.

Cum nu spunea nimic, o lăsară singură. Liniştiţi de prezenţa ei somnambulă, reluară vorba.

După un timp lung — poate trecuseră vreo două decenii ale privirii — stăpîna casei, o turbură împingînd în genunchiul ei un scaun greu :

— Nu vrei să şezi ?

Nu vroia ; dar tocmai pentru asta, nu refuză.

— Da ! răspunse — şi rămase în picioare expertizînd cu degetele speteaza îmbrăcată cu piele.

Atitudinea doamnei de prisos, între ferestrele acum iar întunecate de lumina odăii şi scaunul masiv, era nehotărîtă.

Atunci stăpîna casei aşeză ferm ceaşca de argint între cei doi, în capul mesei cele lungi — aceea pe care adiniaorea o privise de la atîta depărtare — şi o invită fără replică, plecînd mai departe cu misiunea ei.

Fu un moment istoric al strategiei ! Intervenţia străinei în conversaţia celor doi era o turburare.

Pentru a micşora proiecţia siluetei ei, doamna se aşeză pe scaunul masiv, uşor ca pe un jeţ de porţelan.

O nedumerire plutea pe faţa de masă de olandă cu broderii englezeşti : se bucurau sau se nemulţumeau ? Era încă nesigură.

Îşi examina pe sub ochi duşmanul. Boierul de gazdă era nimicit de datoriile lui ospitaliere. Comandorul, înalt, robust, cu faţa jovială, părea un inimic accesibil.

Trebuia însă să nu-i dea timpul unei hotărîri, fie galantă, fie ostilă.

Pentru a-şi exprima neutralitatea, căută un cuvînt inofensiv şi, cum auzise că era comandantul unui mare vas de călătorie care stopa din lipsă de combustibil, îi spuse naiv, dar cu intenţiile cele mai plăcute :

— Trebuie să vă bucuraţi aşa de mult că staţi pe loc.

Din propriile ei socoteli asupra depărtării şi melancoliilor ei şi asupra micilor bucurii ale ţărmurilor pămînteşti, statornicise că o lungă ancorare trebuia să mulţumească, uitînd că purtăm cu noi ţărmurile bucuriilor, pretutindeni.

Comandorul sări elastic pe pielea scaunului şi protestă energic dar înveselit :

— Dimpotrivă, doamnă, sunt nenorocit ! E pentru mine o pedeapsă !

...Că patru vase albe stau nemişcate în portul mîhnit, îi păruse în adevăr călătoarei un neajuns pentru frumuseţea lor. Erau ca lebede de zinc ripolinat, pe cînd în plutire erau ca lebedele vii.

Cum nu căuta succese de opinie, ci numai să abată atenţia inamicului pentru a ajunge iar la geamurile minunate vroi să ştie dacă marina e numai decît o vocaţiune sau o profesie ca oricare alta — apoi, fără să aştepte răspunsul, vorbi de primejdiile plutirii ca cineva care le cunoaşte. Povesti un sinistru marin a cărui victimă fusese, pe o barcă motor împotmolită la 6 metri de plaja mondenă, îmbarcaţiune fragilă ai cărei fragili pasageri prezentaseră toate aspectele panicei mortale, pe cînd asistenţa publică arătase un cinism batjocoritor.

Boierul de gazdă o susţinu cu tărie. Era să se înece şi el pe o baltă la vînătoare de raţe. Aşteptau protestarea marinarului. Dar comandorul aprobă : o barcă în adevăr era cel mai sigur şi mai nesigur lucru din lume.

— Şi marea e aşa de adîncă ! emise doamna, ca pe o descoperire covîrşitoare.

— Asta nu ! De la doi metri în jos nu mai are nici o importanţă ! glumi comandantul.

Deschise ochii ei mari, apoi îi reduse la dimensiunile obişnuite. Înţelesese. Da ! De la doi metri în jos aparatul cu care măsurăm adîncimile nu mai are capacitatea aprofundării. Rămaseră un moment gînditori :

— Aşadar, omul nu stăpîneşte adîncul apelor.

Doamna privi cu duşmănie spre geamurile albastre. Apoi reluă împresurarea inamicului :

— ...Dar rolul unui comandant e aşa de mare ! Cuvîntul lui e nădejdea pasionată a călătorilor...

Comandantul rămase foarte mirat. Păru a cerceta.

Pe faţa lui voioasă trecură gînduri parcă noi. Acolo, pe puntea de comandă, îşi îndeplinea pesemne căpitănia fără nici un cabotinaj, fără chiar conştiinţa bucuroasă de sine... despre ceva aşa de însemnat, cum e viaţa călătorilor la voile mărilor dar în puterea destoiniciei sale de pilot.

— Da ! zise. Se prea poate... Îmi aduc aminte odată... pe o furtună grozavă... O luasem cu noi — cum zicem

în marină. Pornim uneori cu cîte un vînt necăjit și se ține de noi ori încotro cîrmim. Purtăm așa vijelia 20—25 de zile în șir.

Nu știu de ce turcii n-au astîmpăr. Umblă de colo colo cu casa după ei — iatac — cum zic. O mulțime de calabalîc sărăcăcios. Pe o furtună năbădăioasă m-am dus să inspectez cl. 3-a. Trebuia nițel curaj ca să-ți faci datoria... Ce era acolo !...

Vai de ei !... și vai de mine ! Valurile măturau ape peste noi de sus, de jos, din lături. Unul din danțurile cele mai grozave ce m-au apucat pe mare !... Un biet turc de sub niște țoale, cînd m-a văzut :

— Furtună ! a scîncit.

— Furtună !... Furtună ?... care furtună ? Abia mă țineam pe punte. Cu cizme, cu mantaua și gluga de cauciuc, izbit, răzbit de vîntul care plesnea furios apele peste noi.

— Furtună, bre ! repetă sfîrșit de frică turcul, arătînd în pustia neagră și bătăioasă dimprejur.

— Furtună asta ?... Asta nu e furtună !... asta nu e nimic !

— Asta nu e furtună ?... se miră turcul, jumătate convins.

— Nu e !... Altfel e furtuna !

— Altfel !... atunci, bodogănind ceva cu „comandant" spre celelalte mumii, îl văd că scoate felegeana și ibricul de sub țoale !

...Ce mult timp trecuse, de cînd doamna emigrase din fotoliu, și acum iată cunoștea furtunile mari și adevărate !

Era drăguță povestea cu turcul. Călătoarea se simțea din ce în ce mai bine pe puntea vasului. Împărți cu comandantul o felie superbă de cozonac proaspăt. Dar, hotărîtă să guste singură bucuriile călătoriei, se retrase în domeniul ceștei de argint, scormonind cu lingurița boabe cari semănau cu mătăniile cele de chihlibar, pe cînd doamna bătrînă, în somnul ei, decise că seamănă întocmai cu iconița uscată care atîrna de scapulariul cel de sidef mărunt.

Cei doi vorbeau iar între ei... Auzi deodată cuvîntul scafandru — și tresări.

Era un cuvînt turburător prin nu știu ce sonorități violente și pasionate. Noțiunea lui era și ea atrăgătoare : cavalerii temerari ai fundurilor misterioase de ape ! Cei cari cunosc peisajii necunoscute nouă ! Sunt oameni adevărați, și misiunea lor adevărată e să pescuiască perle și coraliu ! Pentru asta se preumblă în adevăr la temeliile apelor !

O realitate deopotrivă cu basmele ! Și mările nu mai sunt inviolabile omului. La auzul cuvîntului „scafandru", călătoarea se adînci în ceașca ei ca în fundul mărilor, ca să audă și să vadă. Dar comandantul zicea :

— L-au scos mort !

— Mort ? se miră gazda.

...Mort !... pe cine... pe scafandru ?... O, ce poveste !.., Ascultă bine, deși nu știa începutul.

— Da, mort !... Cum, ce fel murise ? Aparatul n-avea nici un defect. Erau trei pe bord. S-a scoborît altul.

...S-a scoborît al doilea în apă... După ce unul din trei murise... De ce murise ?... Nimeni nu știa... Era un mister al fundului de ape... Lupii răi de mare !... Dar cum ? În găoacea lui intactă, cum pătrunseseră ca să-l omoare ? Văzuse numai... și nu putuse suferi privirea adîncului. Sărmanul !

— Ei și ? zori iar gazda.

— Ei și... abia îl lăsaseră pe ăsta jos, a și dat semnalul. Firește, l-au ridicat numaidecît... Era nebun. Da ! Înnebunise... Cum ? De ce ?... N-a putut nimeni înțelege de la el nimic. Nebun de legat, și nebun a rămas.

...Ochii doamnei călătoare se deschideau treptat rotind unde turburate de uimire, ca rotocolul apelor în jurul bolboacelor și acolo, în fundul uimirii lor prăpăstioase, erau : un mort și un nebun...

O ! Ce poveste fioroasă ! Așadar, cel al doilea scafandru văzuse balaurii din fundul apelor și înnebunise.

— A-nnebunit, *mon cher* ! Ei comedie !

— Mai era unul. L-au întrebat dacă vrea să mai încerce. Și a vrut.

...Unul singur, al treilea, cel din urmă !... După ce, din doi tovarăși, unul era mort, unul nebun... și al treilea voise !... Nu se gîndise la viață și mințile lui pe cari le putea pierde. Nu !... Se gîndise înainte. Acolo înăun-

tru, la taină, la necunoscut, la primejdie... Vrea să cunoască și să înfrunte ceea ce ucide și înnebunește oamenii... Omul cu Natura! Nu se sfiește! O atacă. Ea îl doboară... El iarăși! Ca să o învingă, dă tot ce are de la ea, viața și mintea. Dar mereu ia ceva din viața și din mintea ei, pentru a omenirii.

Cuceritorii!... Cuceritorii adevărului de pretutindeni!

...Doamna călătoare... boierul de gazdă... nici ei nu se opreau. Nici ei nu se gîndeau la cel mort, la cel nebun. Mergeau înainte cu celălalt, cu cel viu, cu cel din urmă, care avea să triumfe...

— Ei și?

— După un timp, a dat semnal și l-au scos. Întîi n-a putut să spuie nimic. Le-a făcut semn să-l lase să-și vie în fire... Era zăpăcit. Pe urmă a spus ce a văzut.

...Marea își deschidea toate haosurile ca să poată încape în ea așteptarea doamnei, despre ce avea să vie. Despre ceea ce vor fi văzut în fundul apelor trei oameni, pentru ca unul să moară, altul să-și piardă mințile, și al treilea, împuternicit de pieirea celor doi, abia să-și ție tefere mintea și viața...

— Cum a ajuns, a văzut venind spre el o armată de ofițeri ruși în haine de paradă, cu limba scoasă... [...] îi înecaseră pe toți, legîndu-le greutăți. Apa tinde să salte; ghiulele de picioare, ridică. I-a văzut, în adevăr, drepți, mulți, o armată! Înecați, cu limbile scoase!

Călătoarea căută să-și ia curaj din prezența comandantului.

...Nu!... Nu e furtună!... Nu!... Nu vine spre noi o armată hidoasă, cumplită, fantastică și prea adevărată de înecați...

În adevăr, comandorul lăsase să pice povestirea rotund, voios, ca pe o anecdotă într-o serată amicală, între un pahar de ceai blond și o felie aurie și puhavă de cozonac cald. Ca pe un incident mai mult, printre atîtea ale războiului barbar, domolit de resemnare și de rezolvarea lucrurilor. Fără să caute efecte teroriste, fără pretenție la succese anecdotice.

Rămînea spaima simplă, goală a faptelor.[1] Doamna călătoare se uită în jur. Vaporul odăii plutea și el lin, pe ape liniștite. În jur lumina era prietenoasă. Trecă-

HORTENSIA P.-BENGESCU

BALAURUL

Editura · Ancora · București

Coperta primei ediții a *Balaurului* (1923)

HORTENSIA PAPADAT-BENGESCU

ROMANȚĂ
PROVINCIALĂ

CVLTVRA NAȚIONALA

Coperta primei ediții a *Romanței provinciale* (1925)

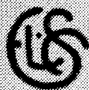

Frosa Dafinescu („mama Țica“ în ciclul *Fetița*)

HORTENSIA PAPADAT-BENGESCU

DESENURI TRAGICE

— NUVELE —

EDITURA LITERARĂ A CASEI ŞCOALELOR

Coperta primei ediţii a *Desenurilor tragice* (1927)

torul suspect se afundase tot mai mult în perspectiva depărtată a peretelui. Înapoia vitraliului o lumină albastră închisă ocrotea misterul mărilor.

De mai departe, venea un zvon de linişte, de legiuire, care nu spulbera roadele şi nu ardea ogoarele şi nu ucidea pruncii în cuprinsul hotarelor statornice... De pretutindeni părea că vine spre ea ocrotire.

Nu! Nu-i era frică. Se scoborî în ape. Privi în faţă pe cei cumpliţi, pe cei înecaţi, şi nu dete nici un semnal!... O armată întreagă de ofiţeri ruşi cari veneau spre ea în haine de paradă, drepţi, întregi... numai că... fiecare din ei purta pe umeri o faţă deosebită a spaimei... un spasm nou al asfixiei... Să fi văzut unul cu strîmbătura aceea a sufocatului... unul să fi văzut!... Dar o armată întreagă!... Şi fiecare ofiţer, fiecare tînăr, fiecare bărbat, fiecare bătrîn, cu masca schimonosită a sugrumatului... Una decît alta mai... cu ochi batracieni... cu ochi sparţi... cu faţa neagră, cu faţa albastră!... Cu gurile negre şi strîmbe... Unii plîngeau... unii rîdeau... şi toţi, toţi... cu limbile scoase...

Iar deasupra lor, apele încheiate stau. Prezenţa comandantului nu mai era îndestulătoare. Era momentul cînd furtuna pe care o tăgăduieşti vine să te acopere.

Dar în fiecare din noi trăieşte o altă comandă. O comandă mai mare ca a celor învestiţi cu comanda.

Pe puntea naufragiului, călătorii trimit spiritul în sus spre Dumnezeu, dar braţele le azvîrl de gîtul unui om, au un piept la care se refugiază ca să trăiască, ca să moară. Dacă sunt singuri, strîng braţele peste pieptul unde stă închisă în suflet o icoană.

Acolo se adăposti călătoarea şi nu mai îi fu frică. Doamna călătoare era o scafandrieră care se scoborîse în misterul apelor din ea însăşi. Erau acolo perle şi coraliu şi peisajii ciudate şi balauri şi groaza vedeniilor. Era şi izbăvitorul.

Sub găoacea ei de mătasă neagră apele stau închise şi nimeni nu le cunoaşte taina. [2]

Surîse uitîndu-se la cei doi, acum tăcuţi. Ceasul bătu melodios 12.

De cînd plecase în lungă călătorie, de la divanul acoperit cu o vastă Karamanie, erau trei secoli. [...].

La semnalul de miazănoapte, doamna călătoare se sculă. După aşa lungă călătorie, ce puţin atîrna totuşi pe pantofii mici de atlas negru. Ar fi vroit să spună comandantului că ea crede că se poate umbla cu piciorul pe mări, ca şi Hristos adiniaorea, şi nu i se putea tăgădui credinţa, fiindcă piciorul ei avea în el simţirea asta a putinţelor lui. Se va umbla deci.

Se duse spre geamurile largi şi privi afară ogorul nedesluşit semănat cu lumini.

Valurile se deosebeau acum de ţărmuri ca nişte funii.

Cum ? Aşadar apele sunt ţesute din fire, din fire moi, cari se împletesc puternic şi fac frînghii şi le înnoadă şi cu ele sugrumă. Apele crude spînzură.

Nu trecuseră nici ceasuri, nici ani, nici veacuri. Timpul plutise palpitător. Călătoarea se afla în pragul aceleiaşi clipe, cînd omul acoperit încă de genune ieşea „asemenea“, din miezul primordial al firii.

DESENURI TRAGICE

(1927)

Aceste *Nuvele* s-au citit pe măsură ce au fost scrise și au fost lucrate pe măsură ce s-au citit în ședințele literare ale cercului „Sburătorul“ din anul 1926.

CAMERĂ DE ÎNCHIRIAT...

...Cu toate astea, lîngă fereastră era mai cald decît în tot restul odăii. De cîte ori pleca de la geam, simțea răcoare, o înfiora și mirosea a zid... Unde era tanti Lia să o audă!... Își aduse aminte: „Cameră mobilată convenabil"... — anunțul de închiriere. Cînd îl făcuse nu știa că o va locui chiar ea.

Se uită afară. Nimic nou! Descărcau pachete din dos la „Minerva". Ceva mai tîrziu începea mișcarea, dar oricînd, la orice oră se putea întîmpla ceva. De aceea întoarse numai puțin capul spre interiorul odăiei: „Mobilată convenabil". Masa și fotoliul — ce creton urît avea fotoliul! — erau spre sobă. Pe peretele mare dulapul, meschin, și divanul cu același creton, dar pe care așternuse cuvertura nouă. Mai era lavuarul, cuierul și la mijloc o mesuță cu picioare poleite înconjurată cu scaune de paie. Ea dormea pe divan cum era moda... Spre ușă mai era și un scrin vechi cu sertare multe.

Se aplecă repede lipind fruntea de geam: tot descărcau!... Cutii de lemn pătrate!... Ce-o fi fost în ele?... Un automobil trecuse, închis... tot nu ar fi putut vedea... Căruțele astea ar fi trebuit să nu fie lăsate pe străzi principale. Astupau toată circulația!...

Ca să așeze puțin prin cameră, strînse *cache-nez*-ul pe lîngă umeri. Soba era spre ușă și ușa da pe coridorul adăpostit de celelalte odăi încălzite. Cu toate astea era mult mai cald lîngă geam. Cine știe cum! Ea sta la

geam toată ziua. Se scula cu speranța, cu ocupația asta în vedere și de aceea se îmbrăca totdeauna foarte repede. Vesta de lînă și-o încheia chiar lîngă fereastră.

Era ceasul cînd venea căruța cu pîine la colț la bodegă... și peste drum scotea așternutul la balcon. De la mansarda casei *gris* cădea regulat covorașul, atîrnat la aer... Un covoraș roș ! De ce l-o fi expus mereu !... Îl ridica băiețelul de la croitorie, care vîntura afară mașina de călcat, ca s-o încingă. Striga cît îl lua gura :

— Ei, madam ! Ei, madam !...

Uneori, chiar așa devreme, erau trecători străini, birji — și atunci întîrzia mult să-și prepare ceaiul. Îl fierbea pe scrin, pe o tavă unde era mașina de spirt și mereu făcea drumul de la fereastră la apa care se încălzea anevoie fiindcă ibricul era gros. Cînd era gata, lua paharul în mînă și sorbea privind, dar nu putea să se aplece și de aceea o dureau puțin șalele. Poza ei obicinuită fiind în partea dreaptă a ferestrei și aplecată puțin înainte ca să vadă bulevardul care tăia ulița și unde treceau mereu tramvaiele încărcate, cînd sta drept de tot, simțea o jenă în coastă, care o obosea.

...Pe urmă, trebuia să iasă după provizii. Își punea jacheta, bereta, lua sacul mare de mînă, în care încăpeau coletele mai mici și pîndea să nu fie nimeni pe coridor. Avea o spaimă mare să nu se întîlnească cu vreun chiriaș. Ce putea ea să le facă ! Totul era după inventar și contract.

...Noroc că era așa de bine situată casa : avea tot la îndemînă. Pentru dejun cumpăra de la băcănia mare, alături în bodegă erau mîncările. Aveau mai des chiftele ; șnițelul era cam tare și se răcea. Nu-i plăcea să încălzească mult ca să nu miroasă a mîncare. Uneori era și creier ; mai scump, dar lua totdeauna... și ficat de vițel... Dar ei îi plăceau mai ales lăpturile. Lăptăria era la trei prăvălii mai departe. O cunoștea bulgarul ; îi învelea iaurtul în hîrtie albă, nu în jurnal, și îi da lapte din cel dublu de la beci — în sticla ei — ouăle garantate.

Pîinișoarele tot de la bodegă, proaspete de tot.

Pe cînd tîrguia se uita prin ușa prăvăliilor afară, dar tot mai bine se vedea de sus de la ea ! Cînd era pe stradă trebuia să aibă grijă la traversat, grijă de pa-

chete. Nu profita mai nimic de lume, și zgomotul o ameţea, îi împuţina și vederea puţină.

În schimb, de la 11 jumătate încolo, putea privi de sus, în voie. Era un ceas animat și se petreceau o mulţime de lucruri. Nu pleca decit tîrziu, la 1 jumătate, cînd înceta circulaţia și nu mai intra nici ieșea nimeni de la bodegă. Celelalte prăvălii erau închise.

...Putea însă, chiar în timpul acela, să treacă cine știe cine. Nu dejuna niciodată fără de grija asta. Cînd nu bagi de seamă, atunci se întîmplă lucruri mari !...

Uneori așeza dejunul pe masă lîngă sobă, altă dată îi venea mai aproape pe scrin, unde erau proviziile ; atunci mînca chiar în picioare... Apoi sta puţin să se odihnească pe divan acoperindu-se cu cuvertura.

Pînă la 3—4, nu era nimeni pe stradă. Atunci de obicei se gîndea. Ce noroc că nu vroise nimeni camera asta și îi rămăsese ei... din cauza ferestrei : mare noroc. Altfel odaia nu îi plăcea. Prea mare, prea goală... De la canapea la fereastră era un drum... și de la masă la scrin... de la sobă la oglindă — oglinda de Veneţia pusă în perete de o parte, singura mobilă bună. Tot povestea tanti Lia că a fost la Veneţia cu bărbatul ei, pe vremuri !

Îi era frig și frică în ea — afară numai lîngă fereastră. Totdeauna fusese fricoasă, de mică. La *„Pensionnat Français“* urmase trei ani, apoi o luase acasă ; era prea slăbănoagă. Tot așa și acolo îi era mereu frică ; i se părea că plînge cineva. Distra de la lecţie fetele care o bruftuiau, dar *Madmazelle* avea răbdare. Întreba regulat pe nas fiindcă o strîngeau ochelarii : *„Qui pleure ?“* *„Personne...* Sofia asta“... *„Ma fille, c'est une âme qui pleure !“* *„Un âne“*, bombăneau fetele, și Matilda de lîngă ea o ciupea. Atunci începea chiar să plîngă încet și bocea pînă cînd *Madmazelle,* liniștit, o da afară.

Își aducea foarte bine aminte... dar franţuzește uitase ce știuse și românește nu-i plăcea să citească...

...Cînd te gîndești ce înseamnă „mobilier convenabil“ !... și pardoseala o plictisea, aplecată, cu scîndurile neregulate... Unde era tanti Lia să audă !... Tanti Gena nu ar fi zis nimic, săraca ! Bietele mătuși !

De la 4 în sus pînă seara nu mai lipsea de la fereastră. Rar, cînd era prea ger, mai făcea un ceai pe

fugă... și așa în toate zilele, în toate sezoanele, cu mici schimbări.

Avea un an de cînd sta aci. Apucase de la fereastră și primăvară și toamnă și iarnă și vară. Admirabilă poziție ! Casa era cam veche, dar ea nu o vedea. Era puțin rușinată cînd se uita cineva de jos, de pe cellalt trotuar, mult de tot la casă. Nezugrăvită, urîtă. Ce-o fi zis ! Se trăgea atunci înapoi pînă traversa și îi părea rău de tot că nu e casa mai frumoasă... nu pentru ea, dar ca să o admire trecătorii. Să fi fost un „imobil", o clădire nouă, luxoasă !... Cum ar fi putut avea tanti Lia, care era așa de onestă, un „imobil" ! Bine că avusese și casa asta !

Se întîmpla adesea cîte un domn să se uite mult, mult, la casă. Bărbații se interesează mai mult de lucrurile astea ; femeile aruncau numai o privire distrată.

Ea sta la fereastră în toate zilele. Nu avea nici o altă ocupație. Nu era funcționară sau dactilografă, profesoară, croitoreasă, nimic. Avea casele pe care i le lăsase tanti Lia, care murise de doi ani, paralizată încă de mult. Tanti Gena, murise abia de un an, subit.

Casele mici unde stau înainte, acolo departe, pe o stradă — nici nu era stradă — trebuise să se întoarcă la un nepot despre bărbat al tantei Gena.

Era advocat și o pusese și pe ea în posesia moștenirei de la tanti Lia. O sfătuise să dea odăi mobilate, fiindcă se căutau mai mult și avea și ea unde sta, în afară de venit. Jos erau prăvălii — dar era și ipotecă.

Întîi se închiriase biroul ; pe acela îl voise secretarul de la seminar. Salonul nu-l vrea nimeni și rămînea gol. Ea își oprise întîi odaia cu bucătăria și cămara alături... dar le ceruse familia Pop — agent comercial — doamna, domnul și doi copii, plus neamuri în gazdă cînd căutai. Trebuise, pînă la urmă, să stea ea în salon. Ce noroc ! Cu vederea aceea frumoasă. Din ziua întîi se dusese drept spre fereastră și acolo rămăsese.

Primăvara era mai plăcut pe la 4 și toamna, cînd se aprindeau deodată toate becurile, la 5 și jumătate. Uneori era așa de frumos jos, încît simțea nevoia să se coboare, să ia parte la viața uliței și de undeva, de la un etaj, să o privească și pe ea cineva.

Dar cînd se scobora, încă după scară, i se micșora zelul, umbla stîngaci cu tocurile ei joase de comandă, cu ochelarii albaștri fără de care nu putea ieși.

Oamenii erau așa de nebăgători de seamă, o loveau, ceea ce o ofensa și nu puteai vedea decît pe cei care treceau pe lîngă tine. Tocmai atunci părea că nu se întîmplă lucru mare, și ei nu i se întîmpla mai nimic. Uneori îi vorbea vreunul din spate și cînd se întorcea, trecea înainte grăbit... Dacă i-ar fi vorbit mai mult, l-ar fi respins cu vorbe aspre, demne.

Alteori se ținea parcă cineva după ea... începea să-i fie frică... apoi cellalt trecea strada... Dacă s-ar fi apropiat, dacă ar fi atins-o, s-ar fi smucit, ar fi fugit... Odată, erau nămeți, băltoace, nu știai ce să te mai faci. Un glas bărbătesc chema : pe aci, pe aci !...

Pornise într-acolo, dar nu pe ea o îmbiase... Mai des se izbea ea de lume. Cîte unii o apucau în brațe : „Ce nu vezi, dragă !“ Se zvîcnea, își scutura mînecile jachetei... Ea nu vedea, ce-i drept, și ei din glumă numai făceau așa... De sus era altfel, și cînd se întorcea îi părea rău de timpul pierdut.

...Vara era frumos pînă tîrziu după 8. Strada avea un zvon cald ca o livadă cu petunii și fluturi. Vara i se întîmplase chiar să o oprească cineva de-a binelea, să-i taie drumul.

Îi căzuse ochelarii și se spărsese un geam. Ea fugise cu răsuflarea tăiată, ajunsese sus gîfîind. Întorsese cheia la odaie să închidă — nu cumva vine după ea — apoi deschisese, să nu fie cineva ascuns cumva... Cîteva minute palpitase, pe urmă ieșise în pragul geamului. Era o fereastră-ușă, cu balconaș mic de fier și se aplecase peste balustradă afară... Dar nu se vedea nimeni... Să nu intre odată un nebun... Doamne ferește ! Adesea se gîndea că ar putea intra la ea un nebun, un nebun adevărat... Ce ar fi făcut ? Ar fi deschis fereastra și ar fi chemat ! Din stradă nu se putea să nu o audă !... Dar cu un nebun !... Ar fi putut fi prea tîrziu pînă să vie... Ce ar fi făcut ? S-ar fi aruncat pe fereastră.

...Nu spunea farmacista ce a pățit deunăzi ? Sta liniștită la comptuar, pe la 3 cînd nu vine nimeni și făcea pilulele... Intră un domn tînăr, îmbrăcat ca oamenii și

cere vaselină și tinctură de iod. Pregătește și cînd se întoarce spre el !... Ce să vadă ! Groază !... A fugit în laborator și de acolo striga : — Ieși ! Ieși !... Acela rîdea. I-a aruncat doctoriile și a început să răcnească. Atunci a plecat. Cine a mai pomenit !

Nici nebunii nu mai sunt acuma cumsecade... ca nebunii !

Iarna pusese o pătură în partea de jos a ferestrei. Nu trăgea... dar așa ca siguranță. De lipit nu lipea. Uneori chiar iarna, cînd se întîmpla ceva important, un accident de tramvai, o bătaie, un „delict", deschidea și se apleca să vadă. Curios ! Ce boală de ochi va fi fost a ei ? Vedea admirabil de acolo de sus : orice amănunt, culoarea unei cravate bărbătești, nuanța unei bluze în sînul unui palton de femeie... Se și auzea perfect : huiduielile căruțașilor, glasul vardistului, băieții de prăvălie ascuțindu-se cu clientul sau patronul și adesea în zarva tutulor frînturi de vorbe între doi : ...„ieri nu s-a putut"... „de ce ?"... „atunci mîine"... „dar nu uita să"... „mîine"... și se culca cu grija ciudată a acelui „mîine". Pînă să adoarmă citea jurnalul sau avea gînduri de proprietăreasă... Dacă odaia ar fi fost îmbrăcată cu tapetul pe care l-a văzut expus jos la tapițer — acela *bleu* cu aur... cu fluturi de aur... Și o mobilă de lac, lămpi cu abajure ca la Cofetăria Modernă, care a deschis pe bulevard. Numai oglinda de Veneția putea să rămînă... Cu covor roșu, gros, pe jos, nu s-ar mai fi cunoscut că pardoseala e șoldie : „Cameră luxoasă de închiriat !" Ar fi venit mușterii eleganți, domni, doamne. Și ea unde ar mai fi stat ?

În august odaia era foarte călduroasă din cauza soarelui din plin. Ea știa bine toate lunile anului, căci nu lipsea niciodată, nicăieri... Foarte cald ! Nu putea adormi pînă la 12 și strada era tot vioaie cu țiuit de muzici peste tot și aci mai aproape după colț, în grădină la Café-Restaurant, lăutarii... Ținea geamul deschis ; sta chiar pe un scaun mic la balconaș și tîrziu se dezbrăca tot așa cu ușile de geam de perete ; uneori venea chiar lîngă fereastră să lase storul pentru soarele care bătea de dimineață — numai în cămașă, cu picioarele goale. Pe la etaje era întuneric, lipseau... nu credea să fi fost

nimeni în întuneric care să o vadă... Cînd stase o lună de august la advocatul, nepotul tantei Gena în Zorilor, pînă cînd o instalase de octombrie trecut în casa ei de moștenire, odaia de acolo avea balconul cu vedere peste două curți tot pe un balcon, la o casă nouă, drăguță. Seara tîrziu, totdeauna o femeie frumușică se dezbrăca acolo. Sta mult la o oglindă mare și treptat își scotea pălăria, rochia, juponul... sta și în cămașă numai, și încerca pălării multe așa... Îi sta frumos !... femeia era la ea acasă, singură... balconul nu da pe stradă, dar uneori cîte un trecător — ce puțină lume trecea pe Zorilor — se oprea și se uita peste garduri cu plăcere.

Ea nu se privea niciodată în oglindă. Nu-i plăcea... O ! și dacă ar fi știut că o poate zări cineva, ar fi murit de rușine... Dealtfel cămașa îi era lungă, cu mîneci largi...

...Femeia din Zorilor o avea mică de tot, decoltată, subțire, cum poartă cine poate avea rufe așa de frumoase ; numai gata se găsesc. Ei i le cususe la mașină tanti Lia... Și cînd femeia își slobozea de pe umeri panglicuța, ea lăsa storul și se culca... așa că nu văzuse niciodată femeia de peste drum... goală... Poate vreun trecător întîrziat o văzuse !... Tot acolo era și o flașnetă dimineața, și seara la 6 o privighetoare. Flașneta era ea sigură că cîntă în curtea bisericei, cu papagal — și privighetoarea credea că în *square*. Un *square* de-o palmă, cu o bancă... dar vecina, cea cu oglinda mare, nu știa deloc în ce case va fi stat.

De cîte ori ieșea, se uita, căuta să se orienteze, să asemuiască balconul. Întrebase și pe nevasta advocatului, dar nu știa, nu văzuse nici o doamnă așa... se mira ce o interesează, și trebuise să nu mai cerceteze. Poate o fi văduva aia, metresa comisarului !

Nu ! Nu era ! Era sigură că nu e. Odaia era așa de drăguță, și balconul cu glicine, și femeia !... Nu !... Așa era în Zorilor...

Dar tot mai bine îi plăcea aici, mult mai bine ! Nici ceasul n-avea nevoie să-l știe — al ei era mereu la reparat. Întotdeauna strada i-l arăta exact. La 8 căruța cu pîine, la 9 jurnalele, la 10 autotractorul alături, la 11 garda trecea de partea din jos, la $3^1/_2$ soneria la

cinematograf, la $5^1/_2$ luminile, iar la $7^1/_2$, înainte de a pleca ea de la fereastră, traversa un domn tînăr cu pălărie mare moale, care îi plăcea. Îl cunoştea după mers, îi distingea chiar puţin profilul... Intra la florărie unde sta 3 minute şi ieşea cu o hîrtie cu flori, apoi cotea la dreapta... Ea îl aştepta cu o jumătate de ceas înainte şi se gîndea dacă o să vină, şi venea fix în fiecare seară... De ce cumpăra flori în fiecare seară, la aceeaşi oră, şi unde se ducea ?... Poate avea o mireasă !...

Îi era foarte simpatic... Şi mireasa ?... Căci se ducea la o femeie. Nu ar fi vrut să fie altfel... Îşi închipuia că trebuie să fie drăguţă... Îi era dragă şi ea. Unde o fi stat ea ? Aproape ? Departe ?... După colţ la dreapta, nu mai ştia nimic. Acolo i se sfîrşea orizontul.

Funcţionarul de bancă care cotea la stînga pe după casă era sigură că are biroul chiar acolo cum întorci colţul... De ce ?... Dar domnul de la $7^1/_2$ i se părea că se duce în larg, acolo, în haosul necunoscut al oraşului.

Într-o zi îşi pusese rămăşag : ce îi plăcea ei mai bine din lucrurile uliţei : un accident de tramvai, o nuntă la fotograf...ieşirea de la cinema... sau domnul care trecea totdeauna ?... El ! !

Singurul lucru care o plictisea erau ici şi colo cîte o locatară care sta mereu fixată la geam. Ce fiinţe !

Se gîndea cum le stă odaia înapoi, pustie, posacă ! Nu era oare nimeni la ele în odaie ?... N-aveau nici un rost ? Vai de copiii lor ! Tot cu ochii pe geam fără noimă !... Lumea aceea pe stradă, venea, se ducea, avea treabă, avea viaţă !... Ele priveau aşa ceasuri întregi, femei zadare !... Ea era altceva !

Cum o fi fost mai cald lîngă geam ? Vreun mister al razelor căldurei de la sobă. „După cum radiază", ziceau meşterii sobari. Acum era $6^1/_2$. Ieşise asistentul de la farmacie pentru schimb. I se păru zgomot. Jos în stradă era linişte. Poate la chiriaşi. Niciodată nu o interesa ce se petrecea la chiriaşi.

Auzi bătăi tari, în uşă... în uşa ei... Era deschisă, închisă ?... Cine bătea ?... din răsputeri... şi glasuri !... Rău deprinsă să asculte într-acolo aplecă urechea.

— Cine e ? zise slab, nu putea s-o audă.

— Da' deschideţi odată, la dracu ! — şi o bufnitură cu piciorul... Simţi un frig prin şale, ca atunci cînd o durea uneori ficatul.

— Ce căutaţi ? răcni.

O înjurătură şi uşa se deschise brusc în lături. O mînă groasă ţinea clanţa. Erau doi... trei... Un hamal îmbrăcat în abà, cu căciulă, şi un tînăr cu caschetă, un lucrător... şi cellalt... un corp întins. Cel cu caschetă îl ţinea de picioare şi moşul numai de un umăr, ca să poată deschide, aşa că braţul drept atîrna moale de scînduri.

Moşul lăsă clanţa şi îl apucă iar de amîndoi umerii. Era leşinat, cu capul plecat, palid şi cu gura întredeschisă... Parcă nici nu sufla, ca un mort. Aşteptau.

— Nu e aici !... Ce vreţi ? se răsti, fără să se mişte de la fereastră, dar cu faţa *spre uşa plină de trupuri.*

— Cum, nu-i aici ? Aici e !... N-o să stăm un an !... atîrnă !...

Era un bărbat tînăr, frumos, cu părul castaniu închis, cam ondulat.

— Cînd i-a venit ameţeală s-a rezemat de mine şi a spus : „Sus la nr. 6, etajul al 2-lea, la dreapta"... parcă — zise băiatul cu caschetă politicos. O fi la stînga ?... Nu-l ştiţi, poate e vreun vecin ?

— Nu-l cunosc !... Nu e aici !

Moşul, care se înghesuia să intre, lăsă trupul în jos aproape de podele. Capul se răsturnă pe spate. Cu pleoape moi închise şi gene subţiri... Îl vedea perfect... Ce gît alb avea, îi desfăcuse gulerul... Ce gît alb !

Moşul îl săltă iar şi dete un picior în uşă, care se izbi o dată şi încă o dată, şi rămase tot deschisă... Atunci se auzi un ţipăt ! Voci amestecate... scîncete de copii. Văzu pe doamna Pop din camera cu bucătărie, plîngînd. Îl duse înăuntru... apoi cei doi care îl purtase, plecară... O uşă se trînti alături, la birou :

— E Pop, are se vede boală — zise cineva...

Aşadar era Pop, chiriaşul ei, funcţionarul comercial ? Nu-l recunoscuse. Cînd făcuse cu el contractul, era uricios, nervos. Nu semăna deloc cu cel de-adineaorea.

Curios ! Cu toate astea era Pop... Ce-o fi fost pe nevastă, pe copii ! Nu se mai auzea nimic. Desigur îl culcaseră în patul de bronz — patul ei — şi îl frecau, îi

dau să bea, ca să se deştepte... Pe unde purta gulerul, era o dungă, parcă ar fi avut capul retezat şi gîtul aşa de alb !...

Rămăsese cu faţa spre uşă şi i se părea o văgăună mare, spartă, acum *că nu o mai umpleau trupurile oamenilor...* Plecă încet să o închidă. Venea frig mult pe acolo... o luase cu tremur. Ce oameni netrebnici ! Să nu ştie unde să intre ! Să răcească odăile şi să sperie lumea !...

Se duse să se razime iar de fereastră, dar cu spatele la drum şi se uita spre divan. I se părea că din toate unghiurile odăiei porneau raze multe de lumină spre divan şi din ea tot aşa.

...Cît p-aci să-l culce acolo... şi să plece... Ea ce ar fi făcut ?... ar fi trebuit să se apropie, să-l frece pe mîini, pe gît. Ce piele albă au bărbaţii ! (nu numai fiindcă au faţa mai pîrlită... chiar şi altfel)... mai albă ca a femeilor... Nu ar fi ştiut deloc ce să facă ca să-l trezească — ea avea mîini mici şi roşii care nu erau bune de nimic... Cînd te gîndeşti că era chiar Pop, chiriaşul odăiei cu bucătărie !...

Făcu cîţiva paşi, dar nu ajunse pînă la divan, se aşeză pe marginea unui scaun de paie lîngă măsuţa care era şubredă de picioare. Sta acolo în mijlocul odăiei, ca o mosafiră stîngace. Ei ! Se mutase acum uliţa la ea în odaie ! Ce întîmplare... Un „accident“ !... Dar asta era o dată în an şi atunci o greşală...

...Pe cînd strada avea mereu întîmplări multe, de tot felul... Şi însufleţită se duse iar spre fereastră.

Trebuie să fi fost 7½. Te pomeneşti că iar nu era să vie domnul cel cu pălărie mare, moale ! De zece zile în şir nu mai trecea ! Conştiinţa ei îl judecă aspru... şi ea, femeia... ...Se gîndi şi la ea, tot cu severitate... Apoi se îngriji să nu li se fi întîmplat ceva rău !... Îi iubea pe amîndoi laolaltă, de la fereastră.

DUMINICI FERICITE

Schiță în sepie

Azi e duminică. Duminica ne plimbăm împreună. El nu are birou și eu sunt liberă. Sora mea, cu care șed acum, și cumnatul fac vizite. N-am obligații la fel.

Miti vine pînă aici acasă să mă ia, și ne ducem. Îl văd pe fereastră sau îl simt de departe și repede pui pălăria — așa fără oglindă — și fug pe scară.

Cîteodată întîrzie... sau eu mă zoresc. Îl aștept înapoia ușei. Nu fac poate bine.

Tot restul săptămînei, el e foarte ocupat. Eu tot restul săptămînei ce fac ?... Mai nimica. Iau o carte și o las... iau un lucru și îl las... Cînt trei note și nu mai cînt... grija casei acum nu o mai am, de cînd stau la alții... Cu toate astea sunt foarte ocupată ; n-am un minut liber... mă gîndesc la el toată vremea.

Să nu creadă cineva că asta nu e o mare ocupație ! Nu mă gîndesc numai la dragoste și la plimbări dar și la treburi : la scrisoarea pe care trebuia încă de mult să o scrie mamă-si, bolnavă, și nu a scris-o ; la acela cu împrumutul, unde o să piardă banii dacă nu are grijă la timp ; la inspectorul care îi face necazuri din invidie... și la hainele pe care trebuia să le dea la reparat. Așa, cu una, cu alta, trece săptămîna și vine duminica.

Unde ne ducem ?... Da' unde nu ne ducem !... După cum e timpul. Batem toate cinematografele. Am văzut împreună toate filmele, în serii. Nu ne uităm chiar așa mereu pe pînză, fiindcă avem și de vorbit. Șoptim între

noi, cu acompaniament de orchestră şi pe întuneric... Foarte plăcut.

Cînd mă gîndesc ce vremuri frumoase trăim! Ce m-aş fi făcut pe timpul Nanei. cînd nu se pomenea aşa ceva. Nici acum, nu e vorbă, nu-i pomenesc eu Nanei unde mă plimb!

Altfel, nu prea are cine se îngriji de mine. Cumnatul meu şi sora mea nu sunt din cei care se amestecă, cît despre restul lumei! Eu una, duminica nu văd pe nimeni împrejur şi mi se pare că nimeni nu mă vede.

Alteori ne ducem prin localuri. A noastră e lumea!

La Terasă, oberul, cum ne vede, şi comandă spre comptuar: „*Café glacé*... două... Coniţa cu domnul!"... dar dincolo, la Carpaţi, însuşi patronul, cînd intrăm, cheamă: „Băiete! Vezi!... Domnişoara cu conaşul!"

Nu ştiu să spui unde îmi place mai bine.

Orişiunde, duminica înseamnă bucurie. Cum să povestesc bucuria? Sunt toate uliţele pe care ne plimbăm; toate tramvaiele unde ne înghesuim rîzînd; toţi trecătorii de care ne lovim şi care iau de pe noi leac de bucurie; toate vitrinele la care ne strivim nasul, cumpărînd tot ce e mai frumos — eu pentru el, el pentru mine.

O! El mi-a cumpărat cu adevărat ceva, singur, într-o zi de lucru, ca să-mi facă surpriză. Ce curios mi se pare!... Cum a intrat el într-un magazin! Ştiu care. Mi l-a arătat. Cum a cerut!... Ce a zis!... pentru cine!... pentru mine... Da! Cum s-a rostit... Ce curios să vorbească el despre mine, în lipsa mea!... Dar eu de el cum oare vorbesc? Margareta ceea mai mult mă iscodeşte, dar eu ştiu să tac... Aşa de ciudat îmi pare că umblăm, vorbim, trăim şi unul şi altul, atunci cînd nu suntem unul cu altul.

Va fi zis: „Dă-mi pentru Lioara!" E numele meu, de la Elena. A cerut o cutie frumoasă — el mi-a povestit — şi duminica următoare mi-a spus:

— Dă-mi gîtul să ţi-l tai!

I-am dat, şi mi-a pus la gît un şir frumos de mărgele mari, verzi — aşa cum se poartă — dar toate cîte le-am văzut sunt mai urîte ca ale mele.

Îmi sunt mai dragi încă, de cînd i-am spus:

— Ştii! acum că am mărgele, toată lumea se uită la gîtul meu.

— Aşa!... Atunci dă-mi-le înapoi! — glumea, dar se uita într-o parte. Îi cunosc aşa de bine ochii!... Aşadar, gîtul meu îi e drag şi e gelos.

Deunăzi l-am păcălit:

— Vezi ce frumos chihlibar am eu?

Ce repede s-a uitat.

— Care?

I-am arătat boabele verzi.

— Prostuţo!

— Ba nu sunt.

— Cum nu eşti?

— Nu sunt, fiindcă am spus aşa înadins ca să mă faci prostuţă.

— Atunci adevărat că nu eşti! — Şi a rîs!... Rîde aşa de frumos!

Şi eu rîd frumos. Aşa spune domnul director, directorul lui Marian, cumnatul meu. Eu, de obicei, cînd au lume, stau deoparte sau fug. Într-o zi, ei nu erau gata şi a trebuit să le ţiu locul. Directorul e un domn grav, care seamănă cu Vasile Alecsandri din cărţile de citire.

Totuşi spune prostii. M-a întrebat cum se face că Marian nu m-a luat pe mine şi a luat pe Olga. Am rîs! Ar fi fost greu să nu rîd.

— Eşti foarte frumoasă cînd rîzi! a zis cu un ton serios. Am rîs mai tare — fără voie. Noroc că a venit Olga şi m-am retras. E foarte ciudat domnule director. Vream să-i povestesc lui Miti, dar am mai lăsat. Să vadă el singur că rîd frumos, fără să-i atrag atenţia. Nu să afle de la alţii.

Altă dată, i-am spus altceva despre mărgele — fiindcă trebuie la fiecare întîlnire să-i mulţumesc într-un fel. Pentru un dar aşa de frumos, nu puteam să-i zic numai „mersi", ci mereu să-i împrospătez bucuria mea.

I-am spus, punînd degetul pe fiecare boabă, pe rînd:

— Ghici ce fac azi mărgelele mele?

— Asta-i acum!

— Vezi că nu ghiceşti!

— Aide spune!

Ce curioşi sunt bărbaţii şi nerăbdători!

— Mărgelele mele... speră !
— Zău !!... Şi ce speră ?
Se aplecase spre mine şi zîmbea.
— Ce speră ?... Aşa... speră... Sunt verzi... speră lucruri frumoase... Ştiu eu...
— Eşti o proastă !
Am rămas botoasă. Fireşte că mă întristasem... De ce să nu ştiu să spui ce speră ?... Şi de ce să aibă tot el ultimul cuvînt ! A doua zi, luni, am fost supărată pe mărgele. Dar mi-a trecut... Le ador.

. . . .

Vara umblăm mult de tot. Ajungem pînă la Băneasa. Suntem aşa de sprinteni că am ajunge pînă la Chitila... Cînd ne întoarcem umblăm, e drept, mai alene, dar nu de oboseală. Se face seară şi serile de vară sunt aşa de frumoase ! Parcă ar vrea inima să iasă din noi afară şi ni se scurge dragostea prin mîini, prin ochi. Nu ne mai săturăm de noi, de viaţă, de aer, de toate...
Vara ne îmbătăm dintr-un pahar cu apă ; mergem legănat, ciocnindu-ne unul de altul... Cîte gînduri avem, toate le-am spune, şi toate cuvintele de taină vin grămadă pe buze, dar rămîn acolo strivite cînd ne sărutăm... e prea cald, prea bine ca să vorbim, şi tăcem încărcaţi, asudaţi, fericiţi... Într-una din seri, ţigăncuşele mici au strigat iar după noi :
— Să vă trăiască duduia... Să-ţi trăiască bărbăţelul... să vă trăiască copilaşii !...
Miti s-a aplecat şi mi-a spus în ureche :
— N-ai vrea tu să avem noi amîndoi un băieţel ?
Urechile mi s-au făcut roşii şi ardeau... I-am răspuns repede, cu gura pe gîtul lui :
— Da !
Atîta... Mai trebuia oare să-i spui ceva ?
Ne-am uitat noi ochi în ochi, şi au spus ochii toate vorbele ruşinate ale dorinţei şi învoirei.
După duminica asta, eu, care de obicei pierd o mulţime de vreme stînd de vorbă cu sufletul meu, întrebîndu-l o mulţime de mofturi şi răspunzîndu-i o mulţime de prostii, pentru întîia oară, ca şi cum nu mai trăisem pînă atunci, mi-am cercetat frumuseţea... deşi Nana spune că

la jocul ăsta nimic nu înseamnă nimic. Poţi să ai şi cocoaşă, numai *parte* să ai.

Dacă ar şti Nana! Cum să ştie aşa ceva? Ar începe iar cîntecul ei, cum face cu Olga şi Marian cînd îi vede mîngîind copiii :

— Copii vă trebuie! Poate vreţi un băiat... să aibă cine vă lua de sus, cînd s-o preamări... ori să-l vedeţi în puşcărie... Să nu vă cruţe ori să trageţi cu el ce necaz n-aţi visat... să-l omoare pe la vreo frontieră [...] ori pînă la urmă să fie numai un bărbat, că ce poate fi mai mult, un bărbat ca toţi bărbaţii, ajunge!... Ori poate vreţi fete? O păpuşică cum era şi Licuţa, vara ta... Da, era!... Sau ca Maricica, că nu-i lipseşte decît ruşinea. Ca pisicuţa de Ana că ştie bine să toarcă pe la sobele altora... Ca telegrafista veterinarului...

Aveţi poate ambiţie? vreţi să fie învăţată ori să ia premiu la Conservator?... Sau să-şi plîngă numai zilele că s-a născut femeie!... Că ai voştri n-au să iasă altfel, decît cum sunt toate fetele şi toţi băieţii. Ori vă închipuiţi că o să fie la voi, ca la nimeni...

N-am putut dovedi din ce pricină e Nana atît de căpcăună, cum zice Marian. E drept că aşa am apucat-o. Cînd eram mică, am auzit-o odată spunînd :

— Mai bine să le scoţi ochii de mici!

De atunci mă ascundeam de frică să nu-mi scoată ochii. Ea însă mă i beşte dintre toţi. Cînd se aprinde aşa, eu caut să o împac.

— Nana! Da' şi eu am fost copil odată, eu Lioara, nepoata dumitale!

— Tu eşti o proastă! — şi se domoleşte.

Dar Olga şi Marian o aţîţă dinadins. Ei fac haz. Dezmiardă înainte copiii altora şi sunt bine învoiţi între ei să nu-şi împovăreze viaţa cu aşa jucării costisitoare.

— Parcă dumneata o să-i creşti, Nana!... Numai de botezat!...

— Bine ziceţi! N-o să-i cresc eu? Şi nici voi n-o să-i creşteţi pentru voi! Aveţi pentru cine! Lumea acum e plină de binefăcători!... Şi dacă ar rămîne orfani, nu pier ei...

E amarnică tare, dar de cînd mi-a spus Miti vorba aceea dulce, bodogănelile Nanei mă supără. Băieţelul

nostru [...] are să semene cu Miti, cu toate că nimeni nu mai poate fi ca el. Fetiță n-o să fie, dar dacă s-o întîmpla, n-am s-o fac telegrafistă, am s-o țin lîngă mine.

Sunt, e drept, două istorioare în calendarul Nanei, care mă turbură și pe mine.

Lucruri triste, la care nu trebuie să te gîndești dinainte. Copiii sunt așa de drăguți...

...Dar eu nu vreau să am un copil numaidecît... Eu pe Miti îl iubesc.

Pînă atunci, am început să-mi cumpăr jucării. Olga se uită lung la mine, și nu știe ce am pățit. Am adunat pînă acum un cal mic, o pisică, o păpușe neagră cu păr alb de lînă vîlvoi și șorț verde, un urs [...] și o maimuță. O menajerie întreagă.

Le păstrez în șifonier, și din cînd în cînd le scot și le înșir. Lipsește numai copilul... Din seara aceea Miti nu a mai vorbit nimic de el... și eu firește cum o să... Pînă atunci, ne purtăm noi ca niște copii. Cînd au apărut baloanele, Miti, care e un risipitor, a cumpărat pe cele mai mari. Asta firește se petrece în afară de centrul orașului, spre bariere, unde suntem niște adevărate haimanale și, cînd ne apropiem de ulițele elegante, le dăm drumul ca să fim cuviincioși. Uneori ne trezim că nu sunt, și nu știm cînd au zburat. Eu mă uit în sus. „Le cauți ?“ — rîde Miti — și mă aleg privind cum era cerul de frumos în seara aceea. Așa e vara !...

. . . .

...Iarna e frigul. Noi nu ne prea temem de frig, dar am băgat de seamă că amorul e un puișor friguros. Îi îngheață născiorul și lăbițele și se ascunde la cald, în inimă. Acolo stă el bine, ferit, neatins, numai că nu mai face nebunii. Se desparte el cîte puțin la căldură, dar sobele în localuri nu sunt așa bune și încălzesc prea multă lume laolaltă.

...Cu toate astea ce frumos a fost atunci pe Griviței, la bal. Da, la bal ! Intrasem înghețați în cofetărie și beam ceaiul cu mîinile strînse pe paharul cald, cînd s-au auzit alături viori.

— Muzică ! am strigat.

Atunci patronul s-a apropiat de noi și ne-a întrebat dacă vrem să trecem alături, în sala de biliard, unde e un bal... Acolo e mai cald și sunt și lăutari.

Ne-am uitat unul la altul surîzînd ca să nu rîdem de-a-dreptul și pe urmă Miti a zis :

— Vrei ?

— Tu vrei ?

— Haidem ! Ce-are să fie !

— Da !

Ce bine mi-a părut !

Ne-am așezat pe canapeaua de pluș subt oglindă. Eu mă bucuram că poate e o nuntă și vedem mireasa. Era numai balul Corporației frizerilor din cartier.

— Ce crezi tu, că o corporație, în vremea de acum, e puțin lucru ! — a spus Miti. De la început era lume puțină. Se plimbau perechi. Noi, abia mișcînd din buze, îi treceam în revistă. Miti avea haz ! Unii erau chiar eleganți și damele... Manicure, ce mai e de vorbit ! Deși nu era chiar elita. Aceia au mai multe meserii și dansează și la alte corporații ! glumea Miti. El știa tot.

Lăutarii erau așa de buni ! Șeful cu vioara mai ales, un țigănuș îndrăcit, cu frac, mă rog ! Cîntau șansonete noi, bucăți din opere... De la un loc, am auzit altceva, mai frumos ca vioara și care nu puteam înțelege ce e. În mijlocul instrumentelor, din cînd în cînd gemea o coardă de undeva, așa de dulce, ca un țipăt atins de bucurie... și te curmă. Așteptam să vie iarăși...

— Auzi, Miti, ce e ăsta ?... Nu e pasăre, e ca un glas de om !... Cine cîntă ?

— E țitera ! Strașnic chitarist !

— Adevărat !...

Venea lume, din ce în ce, gătiți care mai de care. Era cu intrare, firește, dar noi eram „invitați“.

— Niciodată nu petreci așa de bine ca pe neașteptate și... gratis ! rîdea Miti.

Era cald, ce e drept, și pe ce trecea se încălzea. Am scos haina și eu, și el, cu toate că nu eram în ținută — zicea Miti — și să nu se ofenseze comitetul ! Doamnele erau decoltate și eu aveam jerseul meu de lînă albă. Miti nu m-a văzut niciodată decoltată... Nici nu știe că am pe umărul stîng un semn mic.

Învăţaţi să umblăm sau să avem o masă între noi, stam parcă nedeprinşi pe bancheta îngustă de catifea dar treptat ne obicinuiam... Din ce în ce mai bine aşezaţi, strînşi alături ca în faţa unui fotograf, cu mîinile apropiate, fără să le atingem din... etichetă, privind înainte acelaşi spectacol, cu aceiaşi ochi.

Începuse dansul, numai dansuri moderne *Chimy, Java*... pe melodiile languroase, dar dansau toţi, şi buni şi răi, şi tineri şi bătrîni. Unii foarte bine, alţii aşa de caraghioşi !

— Ce nostim e ! am zis deodată amîndoi.

— Repede ! Trei gînduri, trei culori ! — am bătut eu din palme.

— Prostii !... Nu ţi-e ruşine ! — dar, pe urmă, a vrut ! S-au potrivit numai două ! alb şi verde... gîndurile nu se spun. Aşa e jocul.

Deodată sala s-a umplut de mulţime. Un instrument cu clopoţei, în chip de *jazz,* s-a năpustit cu mai multă furie... N-au mai fost aproape pauze... Un praf, o căldură, un fum, o ameţeală... Admirabil ! Ne aiurisem. Cum nimeni nu se ocupa de noi, ne-am rezemat unul de altul. Miti întinsese puţin picioarele şi eu, încet, mi-am proptit pantofii în gheata lui, ca să fiu mai odihnită... De multă căldură îmi venea să dorm... Mă aplecam mereu mai mult, împingînd umărul moale în umărul lui Miti. El sta drept, nemişcat. Îl simţeam cum se încordează, ca să pot eu mai bine să mă strivesc de el... Stam cap la cap. O şuviţă de păr de al meu îi da în ochi, dar nu mişcam, nici el... şi pe mine mă rodea pe gît gulerul lui răsfrînt.

...De la un timp n-am mai deosebit nimic în învălmăşeală : dansul, muzica, zgomotul amestecat se înteţise... Aveam ceaţă pe ochi, şi-mi vîjîiau urechile... Atunci mi s-a părut că balul s-a mutat în mine. Acolo înăuntru simţeam ceva cald, învălmăşit, cu ţipăt de vioară, plescăit de ţimbale, zarvă de clopoţei şi cu gemetul coardei de ţiteră... şi mă lăsam aşa de grea pe Miti, încît mi se părea că o să cădem amîndoi şi nu cădeam... dar şi el ostenise, îl auzeam răsuflînd adînc.

...Atunci a bătut un ceas. S-a auzit aşa de desluşit, în toată gălăgia aceea, că amîndoi am tresărit şi ne-am

uitat. Era o pendulă rotundă, drept pe peretele din faţă. Sunase 7.

— Să mai stăm pînă la 7 jumătate, a zis.

— Da ! !... şi amîndoi ne-am potrivit capetele la loc tocmai cum fusese înainte, numai părul l-am ridicat de pe frunte ca să nu-i mai dea lui în ochi, dar gulerul lui tot mă gîdila, şi am stat, uitîndu-ne acum la ceas cum trece.

— Lume multă aici ! a zis Miti, aşa, deodată.

— Da ! am oftat eu.

...Ne-am trezit cu un chelner că ne aduce două pahare de vin pe o tavă :

— Vă roagă domnii să poftiţi şi d-voastră.

Începuse bufetul ! Ne-am uitat unul la altul şi am primit. Ochi în ochi, surîzîndu-ne, dar cam întristaţi, pesemne fiindcă se apropia plecarea, sorbeam în acelaşi timp — şi cred că nimeni, în toată lumea aceea, nu a băut cu mai multă sfinţenie pentru Corporaţia frizerilor din cartierul Griviţei.

...Tocmai bine pînă ne-am îmbrăcat, bătuse 7 jumătate. Am salutat la ieşire o mulţime de fracuri binevoitoare. Afară era un ger vînăt, dar noi nu îl simţeam deodată, înfierbîntaţi. În colţ, lîngă chioşcul de tutun ne-am sărutat, cu nasuri umede şi buze aburite. Ce duminică !...

Au trecut cîteva luni de atunci. Trece timpul !... Asta a fost, ţin minte, prin februarie trecut, cînd a dat un toi de iarnă !... Toamna asta, acum, e aşa de ploioasă !... De urît m-am apucat să fac un copilaş din petice şi cu acuarelă. Nu sunt prea îndemînatică, totuşi !... Pe satin roz, am tras ochii mari ai lui Miti şi am făcut două gropiţe şi mai roz... Dacă el are gropiţe ?... Nu, are în obraji două trăsături adînci care cred că trebuie să fi fost gropiţe cînd era mic — şi cu carmin am pus un punct drept în bărbie... pe acela îl are... Am să mă uit bine de tot la Miti, cînd l-oi vedea. El are să mă întrebe de ce, şi n-am să spui... adică tot am să-i spun eu pe urmă... dar cum oare o să-i spui... nu se poate !... N-am isprăvit, a rămas lucrul aşa — nu ştiu cum să fac mai departe şi am o superstiţie : dacă cumva moare mititelul nostru fiindcă l-am zugrăvit dinainte ? E o zicătoare aşa...

...Miti pare cam îngrijat. Trebuie să fie iar inspectorul. Nu l-am întrebat, ca să-l las să uite măcar duminica. El nu mi-a spus nimic. Şi pe mine mă plictiseşte Margareta. S-a întrecut cu interesul şi curiozitatea. Ar vrea să afle multe dar îi tai vorba. Numai odată am lungit eu conversaţia, şireată. Vreau să văd ce crede ea despre unele lucruri.

— Ce dragoste ! i-am spus dinadins. Cine se poate ocupa de dragoste ! Pe timpurile astea grele. N-ai nici timp, nici loc !...

— Mare proastă eşti ! mi-a răspuns obraznică cum e. E chiar agasantă. Deunăzi m-am trezit că mă ia de-a dreptul :

— Tot te mai plimbi cu Matei Cojan ? Eşti o proastă !

Ea e o proastă şi invidioasă şi răutăcioasă şi proastă... Mi se grămădeau cuvintele... De ce nu i-am spus ce i se cuvenea ? M-a durut capul toată ziua.

Ultima oară pe bulevardul Carol, Zane s-a oprit în loc ca un nerod, uitîndu-se după noi. Zane m-a cerut în căsătorie şi mai demult, şi în urmă. Nu i-am spus lui Miti. Deoarece ştiu bine că n-am să mă mărit niciodată nici cu Zane, nici cu altul — şi de ce să-i vorbesc lui de astfel de lucruri. Şi tot în ziua aceea, cînd intram la cinematograf, Miti m-a tras de mînă :

— Patronul ! a zis. Te-a văzut ?

— Ştiu eu ! Nu-l cunosc ! Dar n-am înţeles dacă trebuia să mă vadă şi de ce ?...

. . . .

Dumineca trecută a venit ca totdeauna şi ne-am dus la circ. Aşa a vrut el... Cînd am ieşit, mi-a spus aşa deodată în dreptul felinarului :

— Ştii ?... Eu trebuie să mă însor, dar tot pe tine te iubesc !...

Eu i-am răspuns numai :

— Da !...

...Ce glas răguşit aveam... N-a băgat de seamă... El, care zice că vocea mea e ca o piculină...

...Am mers apoi amîndoi spre casă ca întotdeauna... Bura mărunt... Tăceam...

Eu rămăsesem în minte cu vorbele : „Da' tot pe tine te iubesc..." Era cam mult de cînd nu auzisem cuvîntul desluşit şi de cînd îl aşteptam... şi iacă acum îl spusese...

...La colţ ne-am despărţit ca totdeauna, dar cînd am traversat strada pustie, mi-am zis că dacă trebuie să se însoare, poate cu mine ar fi trebuit... Dar dacă m-ar fi luat pe mine şi ar fi iubit pe alta ?... Mai bine aşa !

În dreptul farmaciei, am lipit fruntea de vitrină. Poate că ar fi trebuit să-l întreb : — Cînd... cum... cine ?... La ce bun ! E destulă vreme... La ce să iau cu mine cu un ceas înainte două chinuri : un chip şi un nume... Viaţa e destul de lungă... Şi, afară de asta, cînd oare am mai spus eu la timp cuvintele care trebuiesc !

Farmacistul s-a săltat de la loc şi venea spre fereastră... Am plecat. Afară în perete era o oglindă. Aveam buzele întinse spre urechi. Un fel de surîs damblagiu... Mi-am aşezat cu mîna gura la loc... Lîngă chioşcul de jurnale m-am lovit, nu ştiu de ce, şi mi-am întîlnit trupul cu silă... şi în suflet aveam o mare mizerie...

...La uşa casei mi-am adus aminte de Margareta. Mi-a spus încă de acum două săptămîni :

— Cînd s-o însura Matei, ai să te duci la nuntă ?

Eu am crezut că mă necăjeşte ca de obicei şi, ca s-o învăţ minte, i-am răspuns :

— Da ! mă duc !

Ea, se vede, ştia de atunci... De ce nu mi-a spus mie Matei, cea dintîi ?... Nu se putea... Mie, mi-a spus cea din urmă... Şi, pentru întîia oară, ceea ce avea să-mi spuie nu era frumos şi bun... Aşadar, ştiau toţi... Toată lumea ştia, pe cînd eu...

...Ce bine că ştiau toţi ! Că n-am să mai aflu de aci înainte, din privirea fiecăruia, ceea ce n-am înţeles cînd mă priveau... Ce bine că ştiu toţi şi că Margareta mi-a spus... că truda pe care s-o înăbuş în mine, acolo înăuntru, n-au s-o mai trudească vorbele lor...

Ce-o fi crezut Margareta ?... Că sunt din acele care înţeleg lucrurile astea... Că dragostea nu e vecinică. Că poate m-am săturat... Că pînă la urmă dacă se însoară nu e nimic. Crede ea aşa ?... Că am să-mi iau grija, că, cine ştie, am să mă mărit şi eu, n-am să mai zic mereu *nu*... Aşa crede ea ?...

Nana despre asta zice... că dintre toate prostiile pe care le fac bărbaţii, aceea pe care o fac mai fără de socoteală e însurătoarea, dar tot pe aceea o plătesc mai scump... şi femeia, numai pe una scump de tot o plăteşte : dragostea adevărată. Încolo, a ei e lumea.

Dar eu despre aceleaşi lucruri nu am crezut tot aşá.

Lui i-am zis numai : da ! Atît !... Bine că am putut... Cu ce teamă va fi aşteptat să vadă ce spun... Cu ce mînie împotriva lui singur, gata să se mînie pe mine... pentru vorbele urîte care le-a spus, gata să mă urască... Aşa, poate are să se mintă mai departe pe el singur că mă iubeşte. Să nu mă mintă numai pe mine cu vorbele de clacă ale iubirei...

. . . .

Cînd am ajuns acasă aveam în picioare o greutate ca de plumb... şi prin cap mi-a trecut gîndul că totuşi e vinovat de o altă vină fără îndreptare... Mă lasă prea devreme ! Nu trebuia să plece pînă cînd... Am urcat destul de bine scara, dar sus, cînd am deschis uşa şi am aprins lumina în odaie, am venit înapoi, m-am lovit tare de muchia uşei. Mi-a rămas semn. Pe canapea uitasem înşirate jucăriile aşa cum le scosesem în dimineaţa aceea dintr-un gust. Era păpuşica cu sabie... [...] ursul mic...

Ce noroc că le-am uitat acolo şi că mi-am adus aminte... Ca să am timp să mă deprind — şi atunci cînd l-oi vedea — fiindcă să nu-l mai văd, asta nu se poate — cînd l-oi vedea şi are să-mi spună : „Ştii ! Am un băiat !..." am să pot să-i răspund măcar atît : — Da ? ? ?...

„Nană ! Dacă n-am avut parte !"

SĂRBĂTORILE ÎN FAMILIE

Aşadar, pleca! Era un mare noroc şi o mare nedumerire. Se temea deopotrivă şi să plece şi să nu cumva să rămînă.

Prin ce întîmplare providenţială se hotărîse plecarea ei tocmai într-un ceas cînd nu ştia încotro să apuce! Maricica, vara ei, la care sta destul de liniştită de vreo trei săptămîni, îi spusese la acel dejun că pentru Crăciun sosesc socrii ei şi începuse a face gospodăreşte socoteala paturilor. Atunci Alexe se simţise de prisos, cu toate că Maricica nu avusese nici un gînd de felul acesta, o ştia bine.

Ieşise pe stradă fără căpătîi, ca şi deunăzi, ca şi cum strada avea să-i spună iarăşi ce să devină şi iată că în dreptul Academiei un tînăr sărise sprinten dintr-un automobil şi venise drept spre ea. Un moment rămăsese nedumerită.

— Ce?... Nu mă recunoşti! Sunt Paulică!

Era fratele ei, Paulică. Nu l-ar fi recunoscut... Cînd plecase ea de acasă era un licean. Acum era doctor. E drept că îl mai văzuse odată din treacăt, dar atunci purta uniforma, îşi făcea stagiul şi ea pe timpul acela era atît de distrată pentru tot — afară de un singur lucru.

Paulică, comunicativ ca şi cum o văzuse în ajun, îi spusese:

— Nu vii cu noi acasă de Crăciun? Mergem toţi: menajul Dinu, Georgeta... Numai aşa e de suferit pro-

vincia ! Vino cu noi, are să fie o vacanță faină !... Ești liberă ! ?...

Era o întrebare sau o afirmație ? Ce știa de ea Paulică ? Ea nu știa de ei nimica... Să meargă acasă de Crăciun ?

Propunere extraordinară ! Nu fusese acasă de cinci ani și de trei ani nu mai comunicase cu nici unul... și acum deodată să se întoarcă cu așa multă lume la un loc... cu frații ei ! Niște necunoscuți aproape, cum i se păruse deunăzi Paulică... Dar propunerea venea tocmai la un moment așa de greu, cînd se simțea prisos în casa Maricicăi, invadată și ea de neamuri, pentru sărbători.

Paulică stăruise făcîndu-i un tablou glumeț al Galaților și al vieței de familie. Alexe nu promisese, nici nu refuzase. Îl va preveni la telefon sau în cel mai rău caz se vor întîlni în gară. Ei plecau sigur joi cu trenul de după-amiază.

Seara la masă, numai ca să vadă ce răspunde Maricica, Alexe spusese că are de gînd să se ducă și ea de Crăciun la Galați. Maricica începuse cu simplicitate un plan nou al odăilor :

— Atunci camera ta o dau socrilor !... Bine faci că te duci acasă !... dar să nu stai mult și cînd te întorci să vii tot la mine — pînă cînd te vei așeza. Eu aș vrea să te țiu aci mereu, dar știu că îți trebuie un confort mai bun... O artistă ?

Cuvintele Maricicăi erau pline de bunăvoință dar hotărau dintr-o dată două lucruri foarte grave : că va pleca acasă pentru Crăciun și că va trebui să-și caute apoi o locuință.

Cum verișoara o socotea ca și dusă, se temuse nu cumva acum ceilalți să plece singuri și telefonase lui Paul îndată... El primise vestea cu manifestări de bucurie :

— Ura ! Fain !... Are să fie o *folie !* Tînărul doctor, care părea foarte încîntat de persoana lui și cam sceptic, era totuși un băiat destul de vesel și avusese mai ales ideea asta așa de binevenită, deși așa de tulburătoare : să meargă Alexe acasă în familie !... Ea, de doi ani de cînd era reîntoarsă la București, nu se gîndise niciodată

la ei... nici chiar deunăzi, cînd nu ştia încotro să apuce şi o culesese de pe drumuri verişoara Maricica ca pe o epavă ilustră :

— Marea artistă Nyu ?

Maricica o găzduise trei săptămîni ca pe o mică regină — o tristă regină — și timp de trei săptămîni i se păruse că e în alt oraş necunoscut, umblase prin cartiere neobişnuite, făcuse curse la percepţii, la ministere, pentru Maricica, ca să treacă timpul — timpul nefolositor. Stase ascunsă, fără a da semn de viață dincolo... Şi acum pleca în familie !

Avea o familie... după ce atîta timp o putuse uita și se putuse lipsi de ea.

Maricica spusese că la întoarcere va trebui să-și caute o nouă locuinţă. Îndepărtase acel gînd. Îl refuzase... Asta avea să fie mult mai tîrziu... peste o lună abia. O lună întreagă asigurată. Era destul ca proiect de viitor !

Într-una din zilele care precedase temuta plecare, Maricica, după ce terminase dejunul, își regulase cămara și luase cheile, după ce servitoarea plecase la bucătărie și cei patru băieţi la școli, vroise să-i vorbească serios şi luase un aer solemn. Alexe devenise palidă, neştiind ce-i poate spune — deşi nu avea nici o vină — dar era mereu străină acolo, și de aceea totul o speria.

Maricica vroise numai să-i dea sfaturi. Ducerea ei acasă trebuia să aibă un rezultat. Tatăl ei era dator să-i dea socotelile moștenirei și să lămurească partea ce i se cuvine. Chiar dacă nu avea nevoie, de ce să se lipsească de ceea ce îi aparţine !

Alexe avea nevoie... o mare, o cumplită nevoie ! Dar nu se gîndise la acele socoteli. Maricica, cu toate că nu ştia nimic de nevoile ei, avusese o idee foarte bună.

Totuşi acasă Alexe se ducea ca o musafiră neaşteptată, poate chiar nedorită de tatăl ei, și acolo avea să stea la adăpost de orice griji trei săptămîni. Era un lucru de căpetenie... Cum oare atunci să ceară socoteli ? Banii sunt pricină de discordie. De aceea, pe cînd mulţumise verișoarei de sfat, Alexe știuse că nu va îndrăzni să ceară celor de acasă decît adăpostul şi uitarea.

. . . .

Trenul se legăna cu mers ritmic. Plecase, nu mai putea fi îndoială! Adinioarea încă, pe cînd aştepta în gară pe ceilalţi, era nesigură.

Dacă nu vin — îşi spunea — sau dacă nu îi întîlnesc, nu mai plec. Totodată era îngrijată nu cumva să nu-i întîlnească sau să nu-i recunoască. Ce ar fi făcut!... Apoi, fiindu-i deopotrivă penibil să plece sau să rămînă, se resemnase, „lăsase să fie", aşteptase pe peron alături de geamantanul ei; nu luase cel puţin numărul hamalului, iar la mulţimea care o ameninţa trecîndu-i sub ochi nu se uitase de teamă să nu-i vadă pe ei sau de teamă să nu-i piardă. Ei! Fraţii, surorile? Alexe avea fraţi şi surori. Era un fapt pozitiv care acum o lună era un fapt foarte vag ca şi inexistent. Gîndurile i se învîrteau în jurul acestui lucru ca un refren obsedant.

Hamalul sosit o liniştise. Mai era timp. Alexe vroise să-i spună ceva cu o voce blîndă. Avea nevoie de el în orice fel. Dacă cumva rămînea, hamalul ar fi întrebat-o unde merge, ceea ce ar fi silit-o să ia o hotărîre, sau ar fi urcat-o de-a dreptul în tren şi astfel ar fi trebuit să plece, chiar singură. Îi vorbise totuşi cu glas uscat. Atunci, fiindcă îşi auzise glasul uscat, se simţise bătrînă. Se închipuise cu creţi mici la ochi şi la gură, şi aşa crezuse că o văd şi trecătorii. Dar cum o camionetă îi azvîrlise în obraz un strop din umezeala peronului, scosese oglinda mică şi văzuse acolo cu mirare faţa ei tînără, aceeaşi. Tocmai atunci fusese apucată de umere. Era Paulică.

— Ai venit? Bravo!... Ceilalţi sunt şi ei pe acolo cu o sută de pachete. Nu ne ocupăm de ei... Eu... *Frei!* şi îşi arătase mîinile elegant înmănuşate, libere de orice povară.

— Mi-am strecurat trusa tot la ei!... Unde merge mia... Un singur costum mi-ajunge... Şi pălăria!... Te uiţi! Epatantă! Ieri am cumpărat-o. Am să tîmpesc cu ea Galaţii lui papa... Tu?

Alexe îşi arătase valiza unică.

— Bravo! Aşa te vreau!... *Chic!*... Uite trenul!... Hai, bobocule, urcă-ne că-ţi dau sutarul!... Ce?... Nu e loc? Las' că se face!

Un domn în adevăr declarase că trece la vagon-restaurant și cedase locul Alexei. Paulică îndemînatec se strecurase între două dudui conciliante, calculînd chiar să aibă și răzămătoare.

— Altfel vă fac figura! Am *mal de mer!* — apoi cu un gest de prinț dase cinci lei hamalului, care se ploconise.

Acum, porniți abia de zece minute, Paulică dormea. Ce noroc că Paulică vorbea de obicei singur pentru amîndoi! Un mare noroc!... Dar ce familiar era! Ea, abia se deprindea cu el. Cînd se despărțise de ei, Paulică era fără nici o personalitate, ca toți din casă dealtfel.

Așadar, asta era personalitatea lui Paulică: — Pălăria... bravo!... fain!... o folie! Totuși Paulică era doctor.

Alexe se uita curios la capul lui adormit. Doctorul Paulică era brun, imberb, frumușel. Desigur că nu era un medic grav... Se ocupa oare de ceva?... Și ceilalți unde vor fi fost?... Bine că nu erau în același vagon. Ce-ar fi putut vorbi împreună cinci ore de drum!... Pe cea de a doua, Victoria, Tory, o văzuse acum doi ani trecuți, la Viena, venită în călătorie de nuntă. Pe bărbatul ei însă nu și-l mai amintea deloc. Atunci, la Viena, era așa de ocupată, de fericită... Fericită! Își repetă cuvîntul în minte. Era exact cel care trebuia pus acolo, dar nu-i dezvolta nici un fel de simțire.

Nu avea nici o savoare, era insipid.

Mai era și Georgeta, cea care lucra ceramică de artă, Pictorița, cum îi zicea Paulică.

Așadar, „papa" îngăduise să se ocupe de pictură.

Pe cea mai mică o va găsi acasă! Trebuie să fi avut vreo 16 ani. Era fina ei. O botezase cînd ea singură era o copilă de 12 ani. Ce idee, să pui un copil să boteze! O idee cu rostul ei. Arhitectul comunal Panu nu avea decît leafa lui, și nevasta lui de a doua nici o zestre. De la cea dintîi însă, de la mama Alexei, rămăsese ceva avere, cu care crescuse pe toți ceilalți. Acel botez era o obligație creată Alexei, unica moștenitoare a unei tutele așa de bine întrebuințate.

Alexe fusese o nașă bună. Nu ceruse pînă acum nici o socoteală. Acum era timpul să ceară. Desfăcu sacul

de mînă și numără de două ori banii din el. Nu erau mulți. Își aminti sfatul Maricicăi : „Cere ce e al tău !"

Avea dreptate, mare dreptate.

Așadar acasă va găsi pe cea mică, pe Didi-Bu, cum își scîlciase singură numele de Didina... și pe tata. Dintre toți copiii numai Alexe nu îi zicea „papa". De tatăl ei avea o suvenire tristă. Pentru a-și cruța îngrijorarea, încetă de a se mai gîndi la ei. Avea un teanc de ziare. Tot drumul citi cu priviri rare spre peisagiul searbăd care defila ; ici-colo, urme de zăpadă sau țarina noroioasă. Un timp clement pentru luna decembrie.

În gară fusese tumultul pe care îl spera. O încrucișare de exclamări pierdute în zgomotul debarcărei, țipete care înconjurau coletele numeroase.

Paulică nu o uită : el se credea oarecum obligat să o îndrumeze. E drept că era aiurită, dar lipsa oricărei limpezimi îi era prielnică. Făcea parte dintr-un tot. Se lăsase luată de curent.

Paulică azvîrlise geamantanul ei în mîinile unui tătar mic :

— La automobil, strigase.

Fascinată de valiza care fugea în mîini negre și nesigure, Alexe pornise după ea. Sosise lîngă automobil deodată cu Paulică și cu o domnișoară elegantă și țanțoșă.

— Domnișoara George ! — cum i-o prezintă Paulică și cum o chemau pictorii și gazetarii în mediul cărora, ca și Paulică, își trecea timpul. După o ezitare, surorile se îmbrățișară.

— Precauțiune ! strigă Paulică și explică că Georgeta își forma gura artistic, așa cum concepea ea să o aibă din aplicarea roșului de buze.

— Ești un măgar ! îi spusese Georgeta, cu voce grațioasă. Așa se tachinau pesemne între ei.

În fața automobilului Alexe avusese o ezitare :

— Birjă ? — întrebă.

— Doamne ferește ! Rudele lui Dinu Dinescu nu pot întrebuința decît automobilul. Știi desigur că cumnățelul e cel mai fain automobilist din România mare. Nu e zi să nu aibă un accident.

Nu! Alexe nu ştia nimic de cumnatul ei, nici de ceilalţi, deşi păreau a avea o existenţă destul de importantă.

— Mai ales cînd Dinu are onoarea să te transporte pe tine, „admiraţia“ lui!

Nu ştia deloc că e „admiraţia“ — cum zicea Paul — a cumnatului Dinu. În adevăr, cunoştea prea puţin lucru de familie dar intrase dintr-o dată în miezul ei.

...Locuinţa familiară nu mai era aceeaşi de demult. Arhitectul Panu de cînd era văduv se mutase într-o casă mai mică, dar erau aceleaşi mobile întocmai. Se adăugase cîteva fotografii : Dinu cu Tory în diferite poze şi tabloul mare al mamei vitrege. Pe cînd trăia era în perete acel al mamei ei adevărate. Acum nu se mai vedea. Alexe se gîndi să îl ceară ea, dar nu fu sigură că se cuvine. Dealtfel de mama ei îşi aducea aminte puţin. În schimb, ţinea foarte bine minte pe cea de a doua martiră. Nu fusese deloc rea cu ea, compătimise dimpotrivă una cu alta, fără să-şi poată fi de vreun ajutor. O femeie de treabă care, murind, scăpase de o viaţă urîcioasă.

„Papa“, cum îi spuneau pe tonuri felurite copiii, era acelaşi. Totuşi, pentru ea, care nu îl văzuse de mult, timpul lucrase asupra lui într-un fel ciudat. Nu era îmbătrînit dar prinsese pe loc un fel de mucegai.

Pieliţa obrazului era acum ca acele hîrtii subţiri uzate şi gata să se rupă, bărbiţa *en pointe* avea ceva volatil, o ceaţă uşoară de cărunţenie bruma părul rărit dar ticluit cu artă şi corpul slab, sub hainele bine călcate şi pline de vată, era scheletic. Totul era intact dar totul părea acoperit cu un strat de cenuşă fină, ca acele cadavre care păstrează toate conturile dar cînd le atingi se risipesc.

Caracterul, „papa“ nu şi-l schimbase. Era tot aşa de pueril şi de violent. Conflictele se iscase de la început cu copiii şi de la început se văzuse aceeaşi nedisciplină la ei ca şi mai demult. Urma apoi cea mai bună înţelegere şi „papa“ povestea cu emfază toate micile lui succese survenite de la vacanţa trecută : la club, la biroul tehnic, la seratele muzicale (era flautist), pretutindeni, la întreaga societate de ambele sexe, română şi cosmopolită. Erau aceleaşi amănunte asupra celor mai neînsemnate

întîmplări, pe cari ceilalţi le ascultau oarecît din politeţă, dar mai ales le nesocoteau. Domnişoara George prin neatenţie dispreţuitoare, doctorul Paulică prin tachinerii insolente şi Didi-Bu prin întreruperi după bunul ei plac.

...Mesele ocupau o parte mare din zi, zgomotoase. Fiecare povestea regimul pe care îl duce : Georgeta pentru a se menţine la un număr anumit de kilograme, cerut de o estetică arbitrară, menajul Dinu, pe acel indicat pe broşura *„du parfait sportif"*, Paulică la Bucureşti nu avea ore de masă regulate, consuma prin localuri, la întîmplare. Cea mică, care era grăsună, desperată de cele 60 de kilograme, nu mînca nimic de obicei. Toţi însă acum aveau un mare apetit şi nu încetau să ospăteze decît pentru a reîncepe. Toţi erau în familie şi în vacanţă, şi aceste două lucruri păreau că îi silesc să-şi schimbe obiceiurile.

Alexe făcea la fel cu ei toţi. Orice refuz ar fi atras atenţia asupra ei, ceea ce nu vroia cu nici un preţ. Tatăl ei nu îi vorbise nimic mai direct de trecut, de prezent, de viitor. Se fereau unul de altul şi totuşi ar fi trebuit să aibă cu el o convorbire serioasă. Dar mai presus de orice găsise acolo un adăpost. Zgomotul, agitaţia aceea uşuratică din jur îi păreau binefăcătoare.

După masă urmau discuţii, care mai totdeauna se sfîrşeau cu vreo ceartă, fie parţială, cu trăsnete şi fulgere între Georgeta şi doctorul, pe vreo chestie de estetică ; fie o încăierare cu lacrimi între Paulică şi Didi-Bu, sau, mai grav, între toţi laolaltă şi „papa" din cine ştie ce. Cu o voce de bas, „papa" îşi urla convingerile în pustiu.

De îndată ce scenele erau generale, domnişoara George, dispreţuitoare, se trăgea la o parte şi pe un colţ de carte schiţa vreun profil de combatant. Tîrziu, cumnatul Dinu abdica şi el pentru a nu-şi obosi vocea de tenor ; atunci Tory cerea pace, Didi-Bu, aprigă, lua partea lui „papa", pe cînd doctorul Paulică alimenta discuţia neobosit, o intercala cu tot felul de şuierături şi cotcodăceli foarte onomatopee, prin care îşi exprima obstrucţia permanentă.

Alexe îşi stabilise domiciliul pe un divan, între pian şi un paravan pictat cu ibişi roz, care o izolau, încît era în acelaşi timp în mijlocul furtunei şi la adăpost.

Nu simţea nici un interes pentru cele discutate, nici nu avea părtinire pentru combatanţi. Fiinţele acelea agitate, atîta ţi se vîrau în ochi şi în auz, încît nu te mai puteai reîntoarce spre alte locuri şi cuvinte. În zarva aceea, Alexe nu putea gîndi la nimic şi era minunat de bine. Cînd puterile de luptă scădeau, toţi se risipeau să se odihnească. Paulică, ca şi în tren, adormea oriunde, chiar pe un scaun, un somn adînc ca de copil ; domnişoara George, cu trupul ei ca o antenă, pe o margine de canapea ; Didi-Bu pe covor pentru mortificarea formelor prea abundente şi menajul Dinu în patul confortabil din camera de mosafiri, comod ca noaptea.

Alexe nu dormea, dar nici nu era complect trează. Nu visa, dar desigur avea unele închipuiri... Totuşi, fiindcă nu era singură în odaie, acele închipuiri erau stînjenite ; aveau ca şi ea ceva înlemnit, nu o dureau. Numai cu mintea le ştia că sunt dureroase. Apoi „papa“ după sieste pleca la cafenea pentru partida de table ; Paulică încerca cu Georgeta bridge de învăţătură ; menajul apărea cu toaleta proaspăt refăcută, Didi-Bu tot pe covor se înfuria cînd o deranjau de la lectura romanului pentru vreun serviciu.

Toţi credeau că Alexe doarme. Îi auzea pe rînd făcînd tăcere. Vroiau să-i lase linişte. Păreau a-i purta oarecum de grijă ; o tratau ca pe o convalescentă. De ce ? Pentru că revenise printre ei după atîta timp ? Pentru că era „sora dumnealor, actriţă“ — cum explica Roza bucătăresei vecinilor sau atunci pentru care boală ? Ce credeau ? Ce ştiau ?

Venea ora ceaiului. Sunau uşile, ceştile, linguriţele, glasurile. Apoi plecau să se plimbe ; luau cu forţa şi pe Alexe, porneau ca o bandă de turişti nepăsători, tot zgomotoşi şi pe stradă. Mai de obicei umblau de-a lungul cheiului, urcîndu-se pe pontoane de şlepuri, unde Paulică întreprindea flirturi prin ferestruia cabinelor cu femeile plutitoare, care scoteau capul între două glastre cu flori.

Se urcau în luntri. Dinu, atletul echipei, vîslea. Ceilalţi ţipau de frică. Alexei nu îi era frică, era inertă ca şi lemnul luntrei. O curioasă nesimţire milostivă o cu-

prinsese. Nesimţirea asta venea desigur din suferinţă, dar o suferinţă fără suc, care se uscase pe loc.

Ea nu îi însoţea în localuri publice, avea groază de comentarii :

— Fata lui Panu !... A care e un fel de actriţă... Nyu !

Numele acela pe care nu îl pronunţa nimeni ? Nici chiar din greşală nu se vorbise de Nyu. Complotul lor de tăcere ca şi cel de zgomot îi era nespus de prielnic.

Singur papa... care era marele *gaffeur* al familiei şi care avea numere celebre, colecţionate de doctorul Paulică, emitea uneori aprecieri, obiective dealtfel. Vorbind de trupa Teatrului Nou, sosită în turneu, spunea : Saltimbancii", şi despre o reprezentaţie de amatori : „Paiaţele !", dar tot el se lăuda că a plîns la teatru şi că la serbare a debitat biletul de 500 plus sute de complimente artiştilor de ocazie. Aşa era „papa".

Totuşi Alexe nu rămînea mai niciodată singură. Mai adesea cu Tory, care era foarte sedentară. Din toţi, Tory era cea mai odihnitoare, cu profilul ei de medalie, iar de faţă cu obrazul ei cam lat, lipsit de expresie. Apucăturile îi erau calme : pentru Dinu avea o dragoste mare dar pacinică, era vecinic cu croşetul în mîini, fabricînd pentru sportsmenul ei vreun *chandail* nou.

Îşi realizase dealtfel bine existenţa. Într-o toamnă, cînd Dinu Dinescu venise la Galaţi pentru un concurs de box, Tory îl cunoscuse şi se amorezase de acel tînăr atlet, fără a şti de el mai mult decît că e blond cu ochii albaştri. Întîlnise la început opunerea lui „papa". După informaţiile însă culese asupra fiului unic al fabricelor Dinescu, dobîndise consimţămîntul deplin. Intervenise apoi obstacole din partea părinţilor lui Dinu, pe care le înlăturase stăruinţa băiatului. Acum locuiau cu socrii, ceea ce prezinta unele neajunsuri, dar şi multe avantagii. Dinu, care nu se ocupa decît de sporturi, avea totuşi un venit frumos din întreprinderile paterne. Era însă supărat că nu are încă automobilul lui propriu, deşi al familiei le sta la dispoziţie.

Toate lucrurile astea Tory le povestea Alexei cînd rămîneau singure. Îi mai repeta neobosit admiraţia pe care Dinu o are pentru ea, Alexe.

Era un lucru dealtfel pe care Dinu îl manifesta cu prisos. De la prima vedere îi dedicase un vocabular deosebit: „Frumoaso! Odorule! Minuneo!"

Îi da bună dimineața ca și bună seara cu frenezie. Nu pleca, nu venea fără a-i săruta mîinile și uneori chiar obrazul. Alexe nu simțea acele buze aplicate totuși cu fervoare. Ea, din fericire, era de lemn.

O miră încă mult numărul enorm de sărutări care se consumau în familie. Fiecare, cum venea sau pleca, își lipea buzele de obrazul celuilalt. Noroc că pe Alexe o cruțau.

Georgeta spunea că Dinu — cu care dealtfel nu se învoia defel — sărută proaspăt, că îi dă impresia că e vara la țară, că seamănă a livadă, a bluetă în grîu cu rouă. Roua e dușul de 10 ori pe zi și sticlele mele cu *Verveine*! rîdea Tory încîntată.

Altfel Georgeta protesta și ea împotriva acelui protocol de familie al sărutărei, care îi deranja toaleta. Georgeta se îmbrăca cîteva ceasuri. Deși genul ei în aparență era simplicitatea, totul era calculat, totul cerea precizie și dexteritate. De aceea ocupa, în vacanță, singură, odăița lui Didi-Bu. Acele reflexe arămii pe care le da părului cereau desigur reculegere.

Georgeta care n-avea trup, atîta era de slabă, totuși, cu umerii ei ascuțiți, cu gîtul subțire, cu bustul uscat, avea grație și chiar ceva voluptate feminină.

Cu toate aerele disprețuitoare și caracterul puțin amabil, avea succese. O mică curte de admiratori foia, pare-se, la București în jurul ei. Se purta cu ei nepăsător și batjocoritor. Băgase de seamă la timp că era sistemul cel bun.

— Am un deficit de sentiment, dar îl prefer unui deficit sentimental, mărturisea Alexei, nu fără oarecare intențiuni.

Pentru Alexe, Georgeta părea că are ceva admirație, cît și ceva dispreț, tocmai pentru anume concepții de artă și de viață pe care nu le admitea, dar care totuși îi păreau demne de invidie.

Didi-Bu era tovarășa de cameră a lui Alexe pe un alt divan. Dimineața, la deșteptare, ar fi fost pentru Alexe ispita de gînduri supărătoare; toți ai casei dormeau pînă

tîrziu. Noroc să Didi-Bu era foarte matinală din pricină că somnul îngrașă. Cu părul ei negru, tuns scurt de tot și drept, căzînd pe frunte și urechi ca o măturică, cu fața ei grăsuță îmbujorată de somn, părea un copilaș drăguț.

Pentru a nu adormi iarăși, vorbea cu Alexe ; îi făcea confidențe : faptul că era prea grasă era o mare tragedie. Paulică ii spusese că ofticează dacă ia doctorii, totuși nu mai era de suferit. Avea gînduri de sinucidere. De cîte ori citea în *Foaia Galaților* că o femeie s-a aruncat în Dunăre, se gîndea și ea la acest sfîrșit.

Didi-Bu nu părea că e o sinucigașă perfect convinsă. Ar fi vroit numai să sperie pe cineva și, anume, substanțele grase, singurile vinovate.

Altfel, Didi-Bu se plictisea. Cu toate că „papa" o plimba destul, nici o distracție ! Numai niște ofițerași și studenți fără nici o importanță. Cei care erau mai bine erau toți însurați și nevestele îi păzeau parcă îi mînca cineva. Nu era chip să flirtezi puțin. Încolo, numai negustori care n-aveau idee de societate și domnii bătrîni, prietenii lui papa, care o dezgustau. Cum întorcea papa capul, îi făceau complimente : că era grăsuță și drăguță. Nemereau bine. Nici cel puțin nu putea dansa, pînă nu o slăbi. Încercase odată, și Georgeta cu Paul rîsese de ea. Ei doi se înțelegeau totdeauna bine. Paul simpatiza chiar pe Georgeta, așa, nu ca pe o soră. Îi plăcea ca persoană !... Nu era amorezat de ea ! — probabil ochii Alexei se mărise. Nu ! Paul iubea la nebunie pe doamna Zissu, nevasta procuristului. Alteori venea și ea la Galați, și atunci nu-l mai prindeai pe Paulică... În sfîrșit, viața era ceva foarte melancolic... Nu aveai nimic de făcut !

E drept că Didi-Bu nu se ocupa cu nimic, nu avea gust pentru nimic. Citea romane, dar numai dacă se vorbea în ele de amoruri moderne, nu leșinate. Probabil că Didi-Bu nu va aștepta să se mărite întîi Georgeta, care putea să amîne cît mai mult, deoarece avea o viață plăcută. Era *flirt,* avea adoratori ! Nici nu era sentimentală, și mariajul ar fi deranjat-o de la maniile ei. Nu ar mai fi putut dormi singură, nici face patru ore toaleta... Ea, Didi-Bu, era sentimentală în felul ei și se plictisea acasă. Se va mărita cît mai curînd deși era sigură

că nu va putea iubi pe bărbatul ei [mai mult] de un an. Așa iubea ea totdeauna, un an.

În confidențele lui Didi era, desigur, ceva scepticism dar și multă naivitate. Alexe asculta în tăcere. Așa înlemnită cum era, ar fi vrut totuși să-i spună că viața e ceva frumos, că fiecare trebuie să aibă un scop, o ocupație... că acel termen de 7 luni era o idee care trebuia schimbată, dar nu găsea cuvintele. Le-ar fi vroit de folos și cu ecou pe lîngă fetița pentru care simțea oarecare afecțiune... Ce să-i spună? Erau așa departe de a se putea înțelege! În ce fel să se exprime pentru ca nu cumva să pară lui Didi-Bu la fel cu romanele leșinate... pe care le disprețuia. Se temea să nu primească ea lecții de viață de la Didi-Bu. Se știa vulnerabilă.

Cu Dinu, cumnatul, Didi-Bu era mare prietenă pentru că îi da cadouri multe și o lăsa să cîștige la bridge, cu care se distrau în doi, pe bani. Didi mai făcea și box cu Dinu, pentru ca să slăbească. O trîntea ca pe o minge. Paul încerca și el, dar era repede îngenuncheat pe covoare, din care se ridica ceva praf în timpul luptei. Dacă însă Dinu punea o mînă mai grea pe brațul Georgetei, primea o palmă usturoasă și o epitetă la fel.

Cu Alexe, firește, cumnatul Dinu nu încerca box. Pentru ea avea numai ochi dulci, vorbe dulci, gesturi de adorare. Și mereu acel *tu* accentuat, repetat cu desfătare, și care o exaspera. Ea îi zicea adesea *dumneata*, dar era mustrată de Tory. Nu se putea sustrage de la tutuiala familială.

Dinu nu avea cu el automobilul, reținut de părinți, dar organiza zilnic plimbări spre zăvoi, cu cel mai frumos *landaulet* de piață din Galați. Alexe era bucuroasă de acele curse în aerul viu, care o țineau într-un fel de amețeală prielnică. Dinu îi promitea un *landaulet* la fel pentru ea singură cînd vor cumpăra pentru ei un Cytroën, și Tory confirma aste povești de care Alexe surîdea convențional.

Dacă cumva Alexe într-o zi nu vroia să participe la plimbare, Dinu hotăra — susținut de Tory — că nu se mai plimbă nimeni.

Acel admirator neașteptat părea ivit înadins pentru a o compensa. Alexe se gîndea cu jale la astfel de compen-

sații. Acel Dinu, care trecuse de la alintarea mamei lui la aceea a lui Tory, acel tînăr atlet care era „de profesie soț“ — cum zicea doctorul Paulică — nu avea totuși sentimente de rudenie chiar așa de curate, și acest băiat naiv părea a nu se teme de oarecare simțiri nu tocmai limpezi.

Într-o seară, pe cînd toți țipau, cîntau și Tory încerca lui Didi-Bu un jerseu nou, Dinu declarase lui Alexe că el pe ea o iubește de mult, încă de la Paris — fără să o cunoască — că avea o rochie *gris* cînd mergea la cursuri [pe] Rue Vivienne; că el are colecționate toate afișele, toate fotografiile ei, că tot el e cel care i-a trimis la Viena un coș cu trandafiri roșii pe lîngă jerba aleasă cu Tory; că acum în urmă venea aproape în fiecare seară la balcon să o aplaude, că se însurase cu Tory cu speranța de a o cunoaște...

Alexe, strîmtorată de acele mărturisiri făcute cu tonul acela al lui copilăros, nu știuse care e atitudinea ce se ia în familie în astfel de cazuri. Surîsese constrîns și exclamase glumeț :

— Ce admirator al teatrului ! Ce cumnat galant ! — în așa fel ca să nu aibă cu el nici o complicitate și Tory să audă.

Tory surîsese aprobativ de departe.

Iată deci că Alexe era silită să asculte astfel de cuvinte ! Se simțea umilită cumplit ! Ea, care era așa de departe de toți și de toate pînă deunăzi ! Ea, pînă la care nu ajungea nimic și nimeni ! Asta era familia !

Deși nu avea o conștiință prea vie a legăturilor de familie, nu putea suferi astfel de amalgamuri. Micile manopere ale lui Dinu nu îi dau nici gustul, nici oroarea păcatului, pe care îl simt femeile care se complac, ca și cele care se sperie, în astfel de situații. La Alexe era o idee rece și încadrată de refuz. Și fără de asta chiar ! Ce putea avea ea de-a face cu Dinu sau cu alții ? Nimic cu nimeni !... Pentru ce ?... Da, pentru ce ?... și disprețul pentru acel tînăr frumușel și voinic, simțirea aceea de umilire, de ce ?... De unde atîta îngîmfare ? !... Căută în mintea ei înlemnită un chip, găsi unul tot de lemn, care nu-i explica nimic. Încercă să argumenteze ! Ori pe cine ar fi cinstit cu atenția ei, era demn de cinste. Nu era

care tot așa cu favoarea bărbaților pentru femei? Decădeau ei vreodată? Și celălalt parcă cine era? Și ea cine era?... Cine?

Dar argumentele ei se adresau cuiva care nu se putea convinge: ei, singure. Atunci îi veneau în minte vorbe de ocară pentru ea și pentru *Cellalt,* dar fără ciudă, vorbe de lemn ca și ea. Revolte scurte, care în sufletul ei uscat se aprindeau ca iasca, apoi fumegau.

Vacanța înainta. Începu a fi îngrijată. A doua zi era revelionul. Ce repede sosise! În dimineața aceea Didi-Bu făcu proiecte pentru micile ei cadouri. Așadar, în familie se obicinuiau cadouri. Va trebui să se conforme. Își numără din nou tezaurul. Era mic, foarte mic. Desigur, avea bani mulți de luat de la tatăl ei. Venitul înapoi pe atîta timp! Dar nu punea mare reazăm pe acești bani. Nu îi va obține sau nu îi va cere.

Fu decis că va ieși în oraș cu Didi-Bu pentru tîrguieli. Fetița îi dete un concurs prețios, arătîndu-și ideile și preferințele. Îi rămase Alexei o singură hîrtie albastră, pală, în poșeta ei mare de marochin negru, încadrată cu argint, poșeta de la Viena.

Încă de la șase Didi-Bu, nerăbdătoare, oferi micile ei daruri pentru a provoca distribuirea. Fu o orgie de cutiuțe și de hîrtii subțiri. Dinu se distinse în special. Darul Alexei era de o valoare exagerată, dar nu-l putea refuza. Cumnatul își da toată osteneala ca să-și ridice acțiunile.

Didi-Bu ținea recordul. Avea două serii de cadouri: una de glumă — păpuși, mingii, jucării, pentru ca să i se probeze că nu are drept la flirt și la măritiș — și cealaltă serioasă. În ce privește pe Didi, „papa“ fusese generos. Îi oferise o mică bijuterie.

Printre ceilalți circulă o privire despre acel dar costisitor... o privire care cuprindea și pe Alexe. Doctorul șopti:

— Nota 10 lui papa pentru *gafă!*

„Care gafă?“ Alexei i se păru că aude pe verișoara Maricica: „Bijuterii cu banii tăi!“ Atunci se grăbi să aprobe, să admire, să gătească pe Didi-Bu. Nu cumva să se nască vreo discuție. Nu cumva zidul acela chinezesc care o înconjura să aibă vreo spărtură!... Dar „papa“ ra-

dios, fără scrupule, își dezmierda bărbița mucegăită, care totuși nu se risipea ca un scrum. Alexe îl privea acum. I se părea că n-a încetat nici o zi să-l vadă, să-l audă. Nu îl iubea, și nici el pe ea. Sta un minut să se întrebe : el era tatăl ei bun ? Cealaltă fusese vitregă ? Și frații toți erau din a doua căsătorie ! Nici ei nu iubeau prea mult pe papa ! Îl judecau fără cruțare... Și între ei se iubeau oare mult ? De îndată ce unul lipsea, pornea o recenzie nemiloasă a păcatelor lui mici și mari. Așa cum erau, aveau însă un egoism, o solidaritate, o idee comună. Erau familia... Ce invenție ! Ce minunată invenție ! În casa aceea toți erau la ei acasă, chiar ea, Alexe. Se certau, se ocărau, dar asta nu avea nici o consecință. Își împrumutau, ba chiar își luau unul altuia, fără voie, bani, obiecte, și era îngăduit.

Dacă se iubeau sau nu, nu însemna nimic. Erau datori să se acopere, să se sufere. Cine oare avusese ideea asta măreață ! Natura nu ! Ar fi procedat prin instincte, prin sentimente. Era o uriașă invenție omenească ! Măreață în adevăr.

Să te poată cineva prăda, insulta, urî, nesocoti și totuși să nu te poată respinge, nici tu pe el. Și casa aceea, mai ales, unde să te adăpostești !... Își aminti că Maricica nu i-a răspuns la cartea de sărbători, ilustrată cu corăbii multe. Poate că nu o mai așteptau și iată că se sfîrșise vacanța. Avea acum mereu un vid în piept, în stomac, din acel gînd. Socoti că ar putea să rămînă mai mult timp la Galați.

Veni problema revelionului. Invitațiile la Cercul militar și la Clubul comercial nu avură unanimitate. Paulică propusese un revelion „fain" la Café varieteu, unde făcuse recunoaștere. Didi-Bu făcu ovații și „papa" aprobă.

Alexe ar fi vroit să stea cu toții acasă, să fie zgomot, mult zgomot, dar Didi-Bu veni lîngă ea, o linguși, o dezmierdă : fără de ea nu mai merg nici ei și se strică tot.

Alexe nu se gîndea să rămînă singură... nici nu putea refuza pe Didi-Bu, pe fina, pe gazda ei mică.

O masă specială rezervată de „papa", un *menu* special comandat de doctorul Paulică, totul în comptul fabricei Dinescu, îi aștepta. Spre bucuria lui Didi-Bu,

petrecerea avea loc în subsolul localului, nu în sala de teatru.

Sala era încărcată de serpentine, globurile electrice aveau toate culorile ; pereţii erau pictaţi cu panouri alegorice şi cu peisagii.

Cînd grupul lor numeros şi select sosi, mesele bine decorate cu pînzeturi albe, tacîmuri nichelate şi flori naturale erau pline de un public amestecat. Erau totuşi cîteva familii cunoscute care avusese la fel ideea să vină la cabaret. Pe o estradă mică, apropiată, o rusoaică cu păr creţ, grasă şi urîtă, răcnea un aşa-zis cîntec de stepă. Sălbatec, în adevăr ! Fu aplaudată.

Pe Alexe localul o nemulţumea, dar era acolo zidul chinez de apărare, şi era zgomot. Fu o succesiune de dame cu rochii bizare, care cîntau triste, cu mîni încrucişate, cîntece vesele şi deodată porneau gesturi ştrengăreşti, surîsuri studiate la sfîrşitul cupletului. Erau numerile slabe. Cei de la masa lor discutau aprins chestia purcelului sau a curcanului. Un chelner asculta răbdător controversa, Didi-Bu nu pierdea nimic din program, nici din public, şi comunica evenimentele şi impresiile.

Apăru un trio-buf. Două fete frumoase, costumate în păpuşi de lux, şi un hidos gigolo cu gura ruptă pînă la urechile blegi, dezarticulat şi sluţit se vede pentru vreun circ. Avură succes. Pantomima amorului între acele femei frumoase şi partenerul hidos înfioră de dezgust pe Alexe.

Pentru ca ora sacră să-i găsească la masă, începu serviciul. Un defect electric aduse o mică confuzie, mai erau 10 minute. Două baletiste englezoaice acoperite cu baldachine albe pe cap, care reprezentau capacul unei cutii de pălărie, printr-un pas abil tocmai scufundau bustul în butoiaşul rigid al fustelor, formînd astfel cutia completă, cînd lumina se stinse cu adevărat pentru lovitura de miezul nopţii a pendulei.

Un huiet de surprindere, apoi de ovaţie consacră minutul. Festinul urmă acum mai încetenit. Se da atenţie mai mare numerilor : doi dansatori moderni făcură minuni geometrice pe melodii de Java şi de Chimmy. El un echer în frac, ea o coardă mlădioasă în rochie de

tulle perlat, transparentă pe un *maillot* mic. Toate artistele aveau picioarele goale în pantofi de fir.

O subretă pariziană zise cu fineţă cîteva cuplete scabroase *„pour son petit homme“* şi le adresă lui Paulică, care însă îi întoarse spatele, dispreţuitor pentru vedetele provinciale. Didi-Bu se simţi ofensată pînă la lacrimi : nu era frumos din partea lui. Subreta parodie spiritual refuzul şi îşi adresă cupletul lui Didi-Bu. Era liga nouă a femeilor. Refrenul fu bisat frenetic : *„Dis que tu veux... comme ceci et puis comme cela... par çi, par là...m'aimer !...*

Apoi o primadonă apăru în aplauze. Avea faţa cam fanată, corp superb şi bijuterii frumoase, Vocea era dezmierdătoare şi atitudinele plastice. Didi-Bu povesti cu entuziasm că a cîntat la Scala, apoi la Café de Paris, şi că acum e logodită cu consulul olandez, acela roşcovan de la masa din fund.

Primadona, cu braţele întinse într-un gest de implorare, luă în adevăr un *si* admirabil. Ovaţionată furtunos, doamnele îi trimise salutări ; fu aruncată chiar cîte o floare şi, ca delicată atenţie, priviri aprobative se îndreptă spre masa consulului olandez.

Era numărul culminant. Cu o manta bogată pe umeri, contesa Nadia împărţi strîngeri de mîini şi trecu la masa mare o consulului. Tot acolo era şi un italian cu care Didi-Bu flirtase pe stradă, dar aflase că face comision. Ce păcat ! Se prezinta aşa de bine !

Acum se dansa între mese. Clovnul hidos şi dansatorul modern invitau pe rînd artistele. Treptat cîte una se strecura pe la mese. Se auzea cîte un rîset prea ascuţit. Cînd, pe la două noaptea, tînărul Hascali, fiul marelui bijutier, se sculă pentru un tango cu subreta pariziană, „papa“ declara că, deşi totul era foarte convenabil, e timpul să plece acasă.

Nu erau trăsuri, dar strada [se] lungea albă şi uscată, aerul era dulce. Tory, luînd de braţ pe Alexe, constată că noaptea Anului Nou e minunată şi atîrnîndu-i-se greoaie şi languroasă de celalt braţ, Didi-Bu declară că e „poetic“... Alexe, privind în sus, constată că pe un carton albastru închis, cu puncte argintii, era, din hîrtie

transparentă, şi un sfert de lună. Aşadar, decorul reprezinta, în adevăr, poezie nocturnă.

Dinu protestă împotriva lipsei de automobile :

— Am fi mers pînă la zăvoi, nu e aşa, frumoaso! spuse Alexei cu glas muiat. Era liric şi somnoros. Aproape de casă un uruit îi ajunse din urmă. Doctorul Paulică rechiziţionase o birjă de noapte şi venea cu domnişoara George şi papa. Era patru dimineaţa cînd totul fu sfîrşit. Pe cînd Didi-Bu recapitula petrecerea, Alexe gîndi că în adevăr părea că a trecut un an de atunci de cînd plecase de la *el,* un an de cînd venise în familie.

A doua zi, la dejun, Paulică vorbi de plecare. Atunci liniştea ei încetă cu totul. Acel vid se accentuă. Aşadar, aveau să plece toţi pe rînd şi ea va trebui sau să plece sau să rămînă, două lucruri deopotrivă de turburătoare... Maricica nu răspunsese! Unde să se ducă? Mai era şi chestiunea gravă a banilor, despre care încă nu vorbise. În ziua aceea chiar, la cafele, hotărî să aducă vorba pe departe, foarte pe departe.

— Şi casa din centru e bine închiriată? întrebă pe papa. Întrebarea căzu tocmai în spaţiul unei tăceri şi sună grozav de limpede, deşi ea avuse glasul mic.

— Dacă vorbiţi afaceri!... zise Paulică şi, luînd de umeri pe Georgeta, trecu alături. Didi-Bu luă o mutră de copil bufnos şi papa, mut, îşi încruntă faţa înrăită ; numai menajul Dinu rămase imparţial.

Alexe se simţi foarte vinovată. I se păru că a comis cu acele cuvinte simple o necuviinţă către acea casă unde mînca, dormea, se ocrotea. Prin spărtura făcută zidului chinez al familiei, din greşala ei, o ajungea vîntul rece al vieţei dinafară. Fu aşa de zdruncinată că adormi în plină ziuă, greu, fără vise.

La ora ceaiului papa lipsea, dar ceilalţi toţi erau iarăşi foarte bine dispuşi. Paulică veni chiar lîngă ea şi îi vorbi mai mult : ce avea de gînd acum? Se terminase ciclul Nyu! Trebuia să găsească ceva tot atît de epatant. La ce teatru avea să se angajeze, în ţară sau în străinătate? Citise în *Rampa* că Teatrul Arta a închis. Desigur avea să contracteze numai în condiţii foarte avantagioase. Oricît de mult cîştigase, nu trebuia să se lase

speculată ! Sau poate avea de gînd să lucreze cu același impresar ?

Ce vrea Paulică cu acele cuvinte înadins nesocotite ? Ce știa ? Ce scop avea ? Vrea să o jignească, să o pedepsească fiindcă cutezase să ceară banii lor ? Paul tapa pe papa, cît despre Georgeta declarase că ia bani de acasă chiar dacă nu are nevoie, ca să nu piardă obiceiul ; iar lui Didi-Bu papa îi cumpără „tot ce vrea ea".

Paulică o mai întrebă dacă nu are comisioane deoarece pleacă în acea noapte.

— Nu... da ! — Alexe nu știa dacă trebuie să-l trimită la Maricica. Renunță.

Dinu se apropie de ei și, cu ochii lui albaștri îndulciți, cu vorba lui dulce :

— Ce prostii spune Paulică ? Te supără, frumoaso !... Tu ești frumoasă și bogată ! Ești o minune !... Ce spune de teatru ?... Cine mi-a trădat frumoasa ? Cine mi-a supărat-o ?

Ce voia și acela cu solicitudinea lui ?... Ce teatru ? Cine trădase ? Pe ea nu o trădase nimeni... Avusese o inimă mare de tot, de aur, care nu mai încăpuse în pieptul mic al lui Nyu. Atît !

Didi-Bu se urcă pe divan lîngă ea și trimise pe Dinu la pian.

— Ai dreptate ! — șopti Alexei — ai dreptate să ceri partea ta, ca și noi.

Fetița găsise soluțiunea asta dreaptă. Parte egală.

Paulică ceru lui Dinu să cînte *Séduction*... o folie. Domnișoara George intră cu o basma de batic la gît, imitînd perfect dansul apaș. Cu părul ei arămiu zburlit și rochia la fel, părea o viespe. Fu aplaudată. Paulică declară numărul „bun, aprobat, contrasemnat". Fu iarăși zgomot și veselie.

...Atunci, Alexe, pe divanul ei, revăzu brusc în minte tot ceea ce fusese... tot... limpede... așa cum se petrecuse : El intrase pe ușă la amiază cu pălăria moale ghemuită în mîini, ca de obicei... Ea era la birou și consulta unele schițe de decor... Îi spusese așa deodată :

— Am vorbit cu mititica Ketty pentru dublare... atîta m-a plictisit... dealtfel cred foarte nimerit... Nu răspunzi nimic ?...

— Care... dublare ?...

El ezitase, deprins cu afirmarea ei permanentă, imediată.

— Ketty cere să dubleze pe Nyu !... ai ceva de obiectat ?... zise iritat, ca atunci cînd cineva îl contrazicea, deşi nu îl contrazisese decît poate conştiinţa lui — dar nici pe aceea nu ar fi îngăduit-o.

— Dealtfel pe tine vrea să te vadă... să se înţeleagă cu tine... pe tine te priveşte.

— Pe mine nu ! atît răspunsese, fiindcă simţise că nu are voce... Nici nu vrea să vadă pe mica Ketty... Nu îi plăcuse niciodată glasul ei mieros care graseia aşa de obositor, firea ei linguşitoare, adjectivele superlative de care Alexe avea groază !... Nu vrea să o vadă... Nu numaidecît pentru că cerea să dubleze pe Nyu. Nici pentru că prin linguşiri şi adjective graseiate captase promisiunea lui... Nici chiar pentru că mica Ketty avusese probabil cinstea să placă marelui om... Toate astea *erau*, dar rămîneau undeva prejos, mult prejos... Era altceva ! Ideea unei dublări îi putuse deci veni lui !... sau o putuse asculta ! Putuse aproba astfel de propunere... Un fapt care schimba totul... tot ce ştia Alexe, tot ce credea.

Cum tăcuse, absorbită de acea mare descoperire, el frămîntase în mîini pălăria moale şi ieşise. Intra tocmai atunci, cu blănuri multe, Dora, tragediana. Alexe îi spusese în treacăt proiectul, ca pe un amănunt profesional.

Dora era o femeie plină de experienţe, pe care Alexe o stima ca pe o bună camaradă.

— Trebuia să refuzi scurt şi totul se aşeza la loc !

Aşadar, Dora înţelesese.

Dora avea dreptate. Aşa ar fi trebuit... Desigur că nu ar fi trecut peste voinţa ei, şi mica Ketty s-ar fi dus să-şi caute norocul aiurea... Dar era cu totul *altceva*, care nu avea de-a face cu mica Ketty, nici cu altele de felul ei... Aşa cum erau lucrurile pentru ei doi acum, nu mai erau cum trebuia... de aceea ea, Alexe, vrea să plece... Era simplu şi hotărît. Nici nu avusese timp să sufere. Se întrebase ce să ia cu ea... Socoteala a ce era al ei şi al lui se dovedise cu neputinţă, atît era de inseparabilă. Al ei nu era nimic. Ea era Nyu şi plecînd lua cu ea pe Nyu... şi tot ce era acolo era făcut de el pentru ea...

Totuşi trebuia să plece şi să ia acel singur lucru pe care i-l adusese — o inimă mare, imensă, o inimă de aur, care acolo nu mai încăpea.

Aruncase în primul geamantan cîteva obiecte găsite la îndemînă, apoi încuiase camera şi ieşise pe stradă ca să vadă unde s-ar putea duce. O luase pe Griviţa, apoi pe Calea Victoriei şi nu ştia dacă trebuie să cotească pe Amzei cînd zărise şi recunoscuse pe Maricica, verişoara aceea de treabă, cam ridicolă la vorbă şi port, pe care nu o văzuse de mult... Vroise să treacă drumul, s-o ocolească făţiş, dar Maricica voioasă venise spre ea cu mîini întinse, cu pălăria strîmbă.

— Cu bucurie, ce bucurie ! Alexe a noastră ! mîndria noastră, n-am pretenţia să vii la mine, dar aş fi aşa de fericită !... Unde stai ?... Vorbesc de tine în toate zilele, mă laud cu tine !...

— Tocmai sunt cam necăjită în chestia locuinţei... de aceea să mă scuzi, mă grăbesc — îi răspunsese searbăd.

— Cauţi casă ?... Te muţi ? Te rog... te rog mult ! Vino la mine pînă cînd găseşti. Poţi sta cît de mult... Te voi ţine ca pe o regină... Vino chiar acum !...

Alexe se gîndise la coincidenţă, la destin !... Primise !... Cealaltă voia să o ia cu sila, atunci, pe loc. Promisese că va veni îndată... Luase o trăsură, se întorsese repede, nu întîlnise pe nimeni pe coridoare, nici chiar vreun uvrier... luase geamantanul ca o hoaţă, pusese cheia la locul ştiut şi se dusese la verişoara Maricica... Fugise !

Nu suferise, nu-şi ghemuise într-un ungher trupul frînt, nu plimbase pe pereţi ca o oarbă mîini care să ţească durerea ca un paianjen, nu se atîrnase de ivăre, nu lovise încet, apoi tot mai tare, fruntea de muchea ferestrei ; pe faţa palidă, a lui Nyu, nu se înfiorase toată suferinţa de pe lume... Şi totuşi atunci, ca şi acum, undeva departe, în adînc, o formă mobilă, nedesluşită, aşa cum apare pe ecran o vedenie cînd aparatul scade, o formă pierită îşi proiecta trupul frînt, mîinile dureroase, acum ca şi atunci... Asta era povestea lui Nyu !

A doua zi pleca menajul Dinu. Alexe coborî în subsol unde Tory călca singură cămăşile de mătase ale bărbatului ei. Stătură de vorbă. Tory rugă mult pe Alexe

să vie la ei, negreşit să vie... acum cînd se cunosc mai bine, cînd s-au deprins iarăşi împreună.

Promisese. Poate că totuşi Dinu era numai un copil alintat. Cînd urcă înapoi scara strîmtă, Dinu scobora în fugă lîngă nevestică. Întîlnind pe neaşteptate pe Alexe, se opri, se rezemă de rampă lipit, ca să nu o atingă, palid, cu răsuflarea stacadată.

— Te-am speriat! zise Alexe.

Îi şopti, uitîndu-se împrejur apoi ţintind ochii în jos:

— Să vii la noi! Să vii!... Să stăm la un loc! Frumoaso... Să vii! Te aştept.

Aşadar, nu se va putea duce la sora ei Tory... Dar ce era cu Dinu! Nu cumva o iubea... adevărat?... Ce cuvînt!... Nu cumva era amorul lui — cum zicea? Ce ironie! O iubea adevărat cine?... Dinu!

Georgeta pleca odată cu ei. Mai nainte veni graţios spre Alexe şi întrebă mai amănunţit despre Nyu.

De ce alesese o singură piesă şi tocmai pe aceasta?

Alexe explică că în teatru, ca şi în viaţă, faptele, unele sau altele, nu erau cel mai important lucru. În Nyu trăia o fiinţă şi un suflet, de aceea pe masca ei unică puteai experimenta toată emoţia existenţei.

Georgeta păru că înţelege, că apreciază. Îşi luă ziua bună cu oarecare modestie. Avea pesemne un mic depozit de stimă, dar pe care, prudentă, nu îl punea în circulaţie.

Aşadar, Alexe era cea din urmă! Nu se mai gîndea că ar putea rămîne acolo. Întîrziase pentru o vorbi de afacerile băneşti, care nu se mai puteau ocoli, nici întîrzia. Avea să mai stea o zi, două, cîteva poate, în caz că se rostea ceva, apoi va pleca — unde, nu ştia. Din această nesiguranţă avea mereu mai accentuat în ea acel vid, acea teamă.

A doua zi dimineaţă la cafea, spuse:

— Aş vrea să-ţi vorbesc, tată!

— Dar... sunt foarte grăbit...

— Atunci la dejun!

— ...Ştiu eu... poate n-am să dejunez acasă.

— Mai tîrziu... diseară... cînd vei putea.

— ...Sunt foarte ocupat... nu ştiu dacă o să am vreme — şi în fugă plecă.

Tatăl ei nu era niciodată ocupat, niciodată grăbit, nici nu lipsea de acasă la ora meselor. Alexe înţelese că nu se va putea vorbi nici a doua zi, nici a treia. Nu avea ce mai căuta acolo. Aşadar, îi va trimite pentru ca să stea de vorbă avocaţi, oameni de afaceri, deoarece nu se putea ocoli procesul de familie.

Se îmbrăcă repede şi ieşi în oraş singură. La poştă află că pleacă un tren chiar la amiază. Se hotărî. Telegrafie lui Tory că soseşte... De ce lui Tory? Nu avea intenţia să stea la ei, să audă cîntecul lui Dinu... dar trebuia să ia o măsură, şi era prea dezorientată. Fie că ar fi mers la Maricica, fie că ar fi căutat locuinţă, avea nevoie de Tory, avea încredere în Tory.

Acasă abia avu timpul să-şi aşeze valiza. Didi-Bu o privea în tăcere. Fata părea deodată mai timidă, mai înstrăinată... Alexe îi explică că are afaceri urgente care o cheamă. O rugă să o scuze către tatăl lor. Nu-şi spuseră nimic alt. Deoarece nu era cruţare, trebuia să ocolească duioşia. În trăsură se gîndi la ei toţi... la fraţii ei... Erau destul de buni... erau ca toată lumea... Ea îi privise prea de-aproape. Acum zidul chinez o despresurase.

Fu *mulţumită că a scăpat de discuţia penibilă cu* tatăl ei. Îşi aminti de el pe timpul cînd era la şcoli: mereu ingrat, indiferent, apoi violenţele, necumpătarea lui cînd se decisese să înveţe dicţiunea: „Comediantă! Paiaţă? Să-mi faci numele de rîs?“ Ea nu avea atunci nici intenţia, nici curajul scenei. Altceva, altcineva i le dase pe urmă... Îşi aminti mica pensiune trimisă neregulat, meschinăriile de tot felul... Pe urmă ruptura şi ecourile aprecierilor paterne: „O nebună care joacă o singură piesă!“

Venise succesul ei şi acel: „Să vedem! Să vedem pînă la urmă!“ cobitor, egoist. Şi acum era rîndul socotelilor băneşti.

Prinse trenul gata de plecare. Din unica hîrtie fină, albastră, acum schimbată, umplu poşeta cu hîrtii multe. I se păru că are bani destui. Didi-Bu îi oferise pentru drum o carte. Era drăguţă fetiţa aceea! Pentru a nu se gîndi la ce o aştepta, citi cu atenţie. Romanul avea 350 de pagini şi nu era leşinat. Cînd sfîrşi, aproape sosise.

Se întrebă dacă Tory va fi în gară. Simțea mereu același vid tot mai mare deși luase în drum două ceaiuri.

Se aplecă pe geam să vadă peronul. Auzi :

— Frumoaso, ai venit !

Dinu ?... Așadar, însoțise pe Tory. Nu ! Era singur. El primise telegrama și nu o arătase lui Tory ca să... îi facă surpriză.

— La automobil ! porunci hamalului. Dete șoferului o stradă și un număr. Alexe ezită întrebătoare.

— La tine acasă ! zise scurt Dinu, apoi se urcă lîngă șofer, dar nu conducea el, supraveghea numai.

Se întorcea spre ea necontenit ca să-i arunce un cuvînt. Curios ! Avea un ton, un aer serios, care nu era al lui obișnuit.

Explică în vîjîitul mașinei :

— De cînd ne-am întors alerg pentru tine. Ți-am găsit, în sfîrșit, cuib frumos... tot confortul ! Cum Alexe tăcea nedumerită :

— Mă privește pe mine. Tu n-ai nici o grijă !

Ce vrea să spună nu înțelegea bine, dar felul lui de a fi o neliniștea : așa de serios, de hotărît... Părea un om care are un scop în vedere și acest scop se arăta extrem de neliniștitor pentru ea... Nu și-l formula deslușit... știa numai că din partea ei va fi : Nu !

Cum autoul făcea o manevră :

— Vezi ce Cytroën frumos ! Sunt în vorbă să-l cumpăr eu... și ție un Peugeot mic !

Așadar, nu era automobilul familiei !... Și Dinu recădea în basmele lui... Îl regăsi... Se liniști puțin.

— Tu joci acum undeva ?

— Nu ! zise.

— Foarte bine ! Eu am să-ți compun o trupă și am să-ți fac un teatru.

Alexe vroi să zîmbească dar nu era destul de liniștită.

— Și Tory ? îl întrebă.

— Lui Tory am să-i spun eu mai pe urmă că ai sosit și mîine ai să vii să o vezi.

Hotărît, lucrurile aveau o formă plictisitoare... Totuși pentru un astfel de proiect ar fi trebuit consultată și ea. Dinu însă părea mereu ocupat de o idee, ca cineva care

are ceva, bine hotărît, în vedere. Ce întîmplare neprevăzută. Autoul zbura. Nu-ţi puteai bine aduna mintea la un loc.

— Vezi cum „filăm“ !... Te-am răpit ! Visul meu !

Desigur Dinu nu nemerea azi nici un cuvînt la locul lui. Acea simplă cursă între gară şi casă, în miez de oraş păru lui Alexe că seamănă în adevăr a răpire... şi felul acela al lui arbitrar, care o descumpănea... Ar fi vroit să-l audă alintîndu-se : Frumoaso !... Minuneo !... să poată rîde.

O cursă destul de scurtă. Pe bulevardul Brătianu, o casă mare, nouă. Dinu sări jos, dete ordine. Erau acolo un portar, un picolo, un ascensor.

— Cheia mea ! ceru Dinu.

Alexe tresări.

— A ta ! se corectă. Dar ei mă cunosc pe mine.

Alexe nu mişca. În gară fusese surprinsă, apoi în drum nedumerită ; tocmai pentru că Dinu îi era cumnat nu putuse întreba, lămuri, pentru a nu pronunţa ea cuvinte despre lucruri... care poate totuşi nu erau. Ştia atît că va fi *nu* !... dar cum ?... ce fel !...

Acum Alexe sta lîngă ascensor, dar fără a se putea decide. Dinu aştepta şi el.

— Te mai urci şi tu ? îl întrebă.

— Da, mă urc ! răspunse ca cineva distrat şi care n-a prins întrebarea.

Două doamne cereau şi ele etajul. Intrară în mica lojă a ascensorului invitînd pe Alexe care, mecanic, le urmă.

— Eu atunci urc cu piciorul, zise Dinu şi porni pe scară după băiatul cu valiza. Trecură pe lîngă el, care suia încet.

Alexe intră repede, ca cineva care nu are timp de pierdut. E drept că nu avea decît timpul strict pentru a găsi o idee. Se duse spre geamul deschis, panorama era frumoasă, odaia de asemeni. Trebuia să găsească atunci repede, un subterfugiu, o modalitate... Uşa se deschise încet. Era Dinu ! Dintr-o privire îl văzu schimbat. Ceva din acea hotărîre i se încetinise pe scară... Era turburat...

ceea ce proba că Alexe nu degeaba se temuse... Dar nu mai era cel de adineaorea, aşa de arbitrar. Îl simţi slab şi se simţi salvată. Acum orice ar găsi o va sluji ; dar nu ştia încă ce va găsi.

— Îţi place ? o întrebă cu glas asurzit.

— Da... da... foarte frumos !

Era încă lîngă geam, el lîngă masă. Sta încurcat... astepta parcă... Alexe se uită la el o secundă, ca şi cum întîia oară vedea băiatul ăsta bălan, voinic, cu raglanul de automobil deschis, cu cămaşa de mătase roz, călcată cu îngrijire de Tory. Băiatul acela despre care domnişoara George spunea că sărută proaspăt şi seamănă cu o livadă. Era totuşi : *nu.*

Dinu, cu un gest stîngaci, scoase cascheta şi o puse pe masă.

— Fuuu, zise Alexe. Eu... nici n-am măcar timp să-mi scot pălăria... sunt aşa de zăpăcită... am uitat că trebuia să merg de-a dreptul la Maricica... Mi-a telegrafiat în ultimul moment că mă aşteaptă.

Avea vocea grăbită, dar naturală.

— ...Cum ?... pleci ?

— Da !... chiar am întîrziat... Sunt foarte grăbită...

— Am concediat automobilul ! luptă slab Dinu.

— ...E aproape !... doi paşi... Mă conduci... Da' cum nu m-am gîndit... — şi porni spre uşă. Se făcuse ! Era *nu.*

Scoborî sprinten. Dinu tăcut în urma ei.

— Şi... n-ai să te mai întorci aci ?

— Ştiu eu !... Tu te-ai deranjat... Foarte drăguţ din partea ta !... Ce cameră frumoasă !... Parcă văd că Maricica mă reţine... M-a găzduit atîta timp !... A fost aşa de amabilă ! Totuşi... poate... dar nu cred...

— Trebuie să ştiu precis ! zise Dinu, aproape brutal.

— Atunci... e bine să concediezi... !

Erau acum pe stradă. Alexe mergea cu pas sigur spre locuinţa Maricicăi. Se uita uneori pe jumătate la Dinu, alături de ea, tăcut, dezorientat. Atletul acela cu ochi albaştri era un băiat bun, docil şi, pare-se, înamorat de ea mult !... În repeziciunea faptelor aproape uitase că e cumnatul. Ştiuse atît, că e *nu*... pentru el şi pentru oricine alt... De ce ?... De ce nu vrea Alexe pe nimeni ?...

Nici un alt... impresar... Ce vrea? Ce planuri de viitor avea? Cel care mergea lîngă ea tăcut și trist ar fi putut fi o anexă comodă a sentimentelor de familie... Discreție și confort!... Nu vrea?... Pentru cine?... Cum își închipuia că va fi viața ei?... Nu își închipuia nici un fel... Nici un *alt fel!*

La colț, încurcat, abătut, Dinu se opri.

— Te las aci?... Am să te mai văd?

Se uita la ea cu o privire de naufragiat... Alexe era liniștită și nu avea nici o milă. Trecuse prin destulă încurcătură din pricina acelui tînăr domn întreprinzător... Mai înviorat, Dinu își regăsi cîntecelul:

— Frumoaso!... Să vii! Să vii curînd la noi!... Minuneo!... Să stăm împreună! — ca și cum din nou mai spera, cu candoare, în viața confortabilă de familie.

— Am să viu, desigur, zise Alexe sigură că nu se va duce.

...Rămasă singură, se găsi deodată în fața uliței care tăia bulevardul, ca în fața unui ocean. Fu cuprinsă de spaimă. Pe strada aceea trecea el totdeauna ca să se ducă la ateliere. Îi fu frică să nu o fi văzut cu Dinu... O frică naivă, care uita că Teatrul Artei era închis... care uita totul... Apoi nu mai știu de ce îi e frică: să-l întîlnească sau să nu?... Nu se uita în jur... Ce să facă dacă vine?... I se păru că e lîngă ea. Auzi vocea joasă, poruncitoare și vorbele: „Nu vii acasă?“ Apoi răspunsul ei: „Da, viu!“

...Nu era nimeni. Trecu strada cum calci peste un mormînt. Apoi se grăbi de teamă să nu apară din urmă. Se bucură că nu l-a întîlnit. Ar fi trebuit să treacă pe lîngă el ca pe lîngă un străin... Atunci recunoscu băcănia din colț. Se apropie de casa Maricicăi... dar Maricica nu o aștepta... Cum avea să intre! Cum să-i spună că vine să stea iar la ea?... Cum avea să o primească?...

...Dacă nu se pronunțase între ele cuvintele necesare ca să se înțeleagă, atunci unde să se ducă? La Tory, nu!

...În bulevardul Brătianu, nu! A doua oară nu ar mai fi încăput manopere... n-ar fi fost cinstit.

Atunci în loc de vidul acela pe care îl simțea de zile, fu cuprinsă brusc de o panică. O panică cumplită, pe care nu o puteau stăpîni, care creștea, îi lua mințile, pe

măsură ce se apropia. O alarmă care îi suna clopote în urechi, îi rostogolea vîrtejuri în piept, în pîntece... Își pierduse cadența, își pierduse măsura.

Mergea repede, ca împinsă, ca să ajungă odată... să vadă... să știe. Înapoia ei simți un pas care o urmărește. Se uită împăienjenit : un necunoscut. Trecu pe celalt trotuar, al Maricicăi, individul rămase, dar mergea pas în pas cu ea.

Fără răsuflare, aproape în brînci, ajunse ; celalt se opri și el. Alexe împinse poarta grea de fier. Nu se deschidea... mai împinse... Se uită la ferestre : întuneric !... La subsol, întuneric !... Lipseau... Ce era de făcut ?... Împinse iar. Nu ceda... Văzu lanțul pus, lanțul cu care închidea noaptea... Erau plecați... toți, departe, pentru mult timp... Bătu acum în geamuri jos... nimeni ! Celalt, curios, privea... Ea nu îl vedea... Așadar, se întîmplase ceva !... Se aplecă, aruncă o pietricică în fereastra copiilor... Nu-și da seama... Nimic ! O cuprinse o furie, o disperare. Zgîlțîi, strigă !

Celalt traversă. Auzi în urechi, aproape :

— Așa fată frumoasă nu rămîne în drum !... Vino la mine !

Se uită la el cu ochi zănateci, fără să-l vadă. Impresionat plecă, dar se tot întorcea... Ea împingea mereu, zguduia, striga... La un moment, trecătorul n-o mai zări. Se adresă unei slujnici care scutura un șervet pe geam :

— Cine stă la 38 ?

— Nu ști !

Era o basarabeancă. Apăru o basma... Era cucoana.

— Mă rog cine locuiește la 38 ?... S-a întîmplat o dramă.

Pronunță „dramă“ cu glas afectat.

Basmaua bombăni, apoi dispăru clămpănind. Avea și papuci.

— Cine stă la 38 ? mai întrebă pe slujnică.

— Nu ști !

Se uită înapoi. O sorbise parcă pămîntul.

...Brusc, poarta cedase și Alexe fusese tîrîtă în curte ca într-un haos.

— Am pus lanțul numai de formă... Noi eram toți la magazie... Bine ai venit!... Te așteptam în toate zilele.

Auzi pe Maricica ca printr-o vijelie... Erau așadar acolo! O așteptau! Așa cum dorea, cum spera. Nedezmeticită încă, simți o mare ușurare, apoi un mare necaz, o ură pentru spaima prin care trecuse... și undeva departe, în fund, acolo unde înapoia ecranului o formă mobilă se frămînta, simți o dezamăgire, ca și cum ar fi așteptat, ar fi sperat *altceva* de la neprevăzutul lucrurilor... Ce?... O nouă expresie a vieței pe aceeași mască: Nyu!

DOMNUL KILIAN

Izvoade pentru un covor oriental

Cuptorul era stins după ce fusese potrivit încins, şi acum, în cămăşi şi izmene de pînză albă pătate cu făină, pestriţate de ţăndări de pastă crudă, cu tichii cafenii, cei doi brutari vîrau încet pe lopeţi unsuroase pîinile turtite, necrescute bine.

Cei doi brutari : greci, bulgari, armeni, albanezi... oameni de acolo, dinspre Orient.

Prin geamul ceţos se vedea interiorul brutăriei ca un desen primitiv. Era zi de octombrie spre sfîrşit, zi care stă pe loc, fără soare şi fără nour, încropită, incoloră, fără să adulmece nimic în văzduh din gustul felurit pe care îl risipeşte aerul peste lume, fără să se ghicească apropierea mărei altfel decît printr-o monotonie prelungită în spaţiu şi în timp.

...O stradă laterală, tăiată ca o punte între cele două artere lungi, care, paralel — una pe marginea mărei, alta prin mijlocul promontoriului îngust — scoborau spre port...

De pe trotuarul noroios, o trecătoare oprită în loc se uita prin geam în interiorul brutăriei, unde se schiţau, alb-gălbui ca pe o tabachere de os, cei doi brutari.

Clisa care acoperea mijlocul uliţei o făcea să şovăie. Aruncă priviri de invidie spre strada mare, care, la cîţiva paşi, se vedea albă, scorţoasă. Traversă totuşi şi, urcînd una din cele două pietre scobite care formau scara, întrebă cu glas puţintel şi cuviincios :

— Mă rog ! Fabrica de pălării...

Cel mai apropiat din cei doi se întoarse spre ea mormăind ceva, ca un om care nu înțelege limba în care i s-a vorbit. Schimbă apoi cu cellalt cîteva cuvinte într-un grai tot așa de nelămurit ca și naționalitatea lor, dar, neîndoios, tot așa de oriental. Cel de-al doilea explică destul de deslușit :

— Fabrica... pălării... colț... mai nainte...

Le mulțumi, pe cînd ei se ștergeau tacticos pe mîini cu poalele cămășei de coca lipicioasă, apoi cu un briceag răzuiau de pe podul palmelor aluatul care se întărise. Ușa cuptorului era acum închisă și taraba goală. Oameni și pîine !

Trecătoarea rămăsese pe loc cu toată indicația pe care o primise asupra fabricei de pălării ; rămăsese pe loc, dezorientată parcă în fața dughenei, care de la culoarea zidului la graiul oamenilor părea strămutată acolo de pe maluri de Bosfor.

Apucă apoi pe lîngă un fel de hambar de piatră roșie cu porți zăbrelite drept uși și în fața căruia stau rostogolite butoaie goale, care duhneau a drojdie mucedă. Trecu pe lîngă garduri lungi de lemn — dosuri suspecte de locuințe — și se opri în dreptul unei stradele înguste, care, după cîțiva metri, sfîrșea la malul mărei — orizont cenușiu...

...Era o căsuță strîmbă de lemn vechi căptușit cu zid, care, în geamuri mici, murdare, arăta foi pătate de jurnale de modă pentru pălării.

Odaia cu plafonul jos de tot era plină de aburi, de praf, de lucruri și oameni. Prin abur și praf se deslușeau cu încetul vreo șase fete de toate vîrstele, încurcate între maldăre de pălării vechi și între piramide colorate de pălării noi. O femeie slabă, cu obraz palid și bolnăvicios, cu voce mică și plîngătoare, întrebă pe vizitatoare :

— Ce poftiți ?

Cele șase fete se uitară spre ușă indiscret și uimit, ca și cum nu mai văzuse oameni. Aveau toate un tip oriental așa de accentuat, încît iarăși puteai pierde noțiunea locului : brune, cu ten gălbui sau albăstrui, cu buze pline, cu nasuri coroiate și fețe prelungi sau cu nasul turtit și obrazul lat, cu păr negru, aspru și unduiat, cu ochi negri

lucitori, cu mîini mici mai negre încă decît fața, cu voci aspre, care murmurau cuvinte guturale.

Sfioasă, ca și cum ar fi fost transportată în fund de suburbie păgînă, clienta spuse femeii palide care se vedea a fi române :

— Caut pe domnul Kilian, fabricant de pălării !

Ceva ca un nour gros, care se ridică brusc !... Ceva ca un tunet care irupe.

...Dintr-un colț întunecos al odăiei se ridică mare, lat, umplînd locul, atingînd tavanul, un om sau un monstru.

— Aici e domnul Kilian ! Eu sunt domnul Kilian ! ...Nu primim nimic ! Nu lucrăm nimic ! N-avem vreme de vorbă !

Vocea era răsunătoare cu ceva ulei pe cuvintele de plumb ; vorbele răspicate erau trecute parcă printr-un gîtlej vîscos, uns cu țiței — un gîtlej negru ca și omul. Spătos, cu pectoralii bombați, cu mușchii azvîrliți parcă acolo cu lopata, cu sternul zburlit de păr negru, creț, cu mușchii brațelor umflați subt pielea vînătă, cu mîini mari păroase, care țineau un fetru roșu, ca pe un proiectil sau ca pe o jucărie !... Pe un gît de taur, cu vine tari, un cap mare cu fălci late, care mișcau scîrțîind ca pe osii... Un început de chelie pe frunte, apoi păr des, negru, cîrlionțat pe ceafa încordată... Ochii mici, negri, înfundați în obrazul ciuruit de vărsat, cu găuri care albeau în pielea neagră-gălbuie. Buze late, vinete, și pe dedesubt un sînge negru, gros, abundent, pe care îl simțeai cum se învîrte... Picioarele mari cu ciorapi albaștri de bumbac, vîrîte în meși de postav, pantaloni negri vărgați, proptiți numai în coapsele solide... o cămașe de zefir în dungi, descheiată ca și cum s-ar fi năbușit de cuvintele pe care le zvîrlea în capul clientei ca pe bulgări de cărbuni muiați în huilă.

Așadar, domnul Kilian, fabricantul de pălării, nu suferea să-l supere nimeni, nu vrea clienți. Domnul Kilian era brutal și tiran.

Clienta începu a da înapoi spre ieșire. De la o mașină de cusut o fată ridică puțin capul, apoi, indiferentă, îl plecă la loc pe lucru. Avea un stuf de păr creț, blond-roșiatec, tenul alb, mărgele la gît și un *jersey* roz de mătasă. O fată din rasa albă, ca și femeia slabă.

Gata să plece, clienta auzi :

— Spune-i unde ne mutăm ! pronunțat disprețuitor și fără nici un accent de domnișoara de la mașina de cusut.

Domnul Kilian săltă pantalonii cu un gest furios, mugi silabe ca un tunet care acum se sparge mai departe și, liberînd un perete întreg, se aplecă jos pe vine peste marfa răvășită. O crupă enormă pitulată înlocui apariția uimitoare a domnului Kilian.

— Să poftiți săptămîna viitoare în strada Mircea-Vodă, nr. 30, zise blînd femeia slabă deschizînd ușa.

...Frumoasă fabrică de pălării ! Plăcută vizită ! Ce urs de Balcani sau de Caucaz !... Femeia slăbănoagă, romancă, era poate nevastă-sa... Frumos bărbat avea, nimic de zis !... Cealaltă, căreia nu-i păsa nici de patron, nici de clienți, probabil era premiera... Frumoasă fabrică de pălării !... Ce gust și ce îndemînare putea avea ursul de pălărier ? De ce în loc să fie măcelar și să ție în mîinile păroase buturi sîngerate de bivol, de ce ținea un fetru roșu caraghios ?

...Turc, tătar sau kurd ? De ce neam oare dintre neamurile o sută, grămădite la marginea Bosforului ? [...]

...Ce bine i-ar fi stat domnului Kilian cu săbii în dinți și aruncînd cuțite cu amîndouă mîinile !...

...Pirat ?... Brigand scoțînd de după stînci capul fioros ?... ieșind din caverne, acoperit cu părul mare, negru, pe tot trupul !...

Odată în afară de primejdie, la distanță prudentă de domnul Kilian, clienta își îngăduia închipuiri eroice și, la adăpostul imaginației, își proiecta gravuri ieftine ale spaimei... Ce dihanie !... Dar era singurul atelier în tot orașul.

Din încărcătura pestriță a vreunui vas va fi coborît cîndva domnul Kilian îmbarcat din Batum sau Beyrut...

...Pe țărmul european a rămas ascuns într-o maghernită... [...]

Maidan și rîpă. Gunoi în mormane răsturnat din camioane, sau zoi aruncate cu găleata din vecini. E malul dinspre nord-est, acolo unde marea pleacă în larg.

În marginea trotuarului, pe rîpă, o baracă de lemn fără ușă. Cu vopsea albă stă scris deasupra : „Cafeneaua Mărei"... A mărei, în adevăr ! Ocrotită de scînduri numai din trei părți, baraca are fundul liber, cuprinzînd între grinzi orizontul.

Cafenea — pentru că înăuntru sunt trei mese de lemn bătute în pămînt şi la una din ele tăinuiesc trei oameni, trei negustori greci în faţa a trei ceşti. Înapoia spărturii care ţine loc de uşă, o femeie cu şal cenuşiu macină cafea la o roată.

Privind ca într-o dioramă peisagiul marin, clar, fără nici o pată, trecătoarea întreabă :

— Mă rog, pe aci undeva s-a mutat domnul Kilian, pălărierul ?

Femeia tresare, scăpînd din mîini morişca... cafeaua risipeşte o aromă. Cei trei se apleacă mai mult unul spre altul, cap la cap... Conspiratori.

...Ceva mai sus, strada se lărgeşte. Pe dreapta, o casă bătrînă, dar solidă, cu două caturi de ferestre pătrate, zăbrelite. Zidul e gros de trei cărămizi cimentate. Un zăplaz înalt de lemn, cenuşiu cu patină verde şi, în zăplaz, o uşă încununată cu un capitel de lemn muced. Nu are număr, dar între ferestre stă firma. O pălărie uriaşă de catifea neagră, înfiptă pe vîrful unei pieptănături înalte, dată pe spate, aşa ca buclele blonde ale pozei să cîrlionţeze în voie. Scrie numai „Kilian". Cum ar scrie Napoleon.

— Uşa din mijloc e a domnului Kilian, spune o femeie cu mîinile vîrîte într-un lighean cu tărîţe... Un coridor îngust şi o bucătărioară unde la maşină pregăteşte mîncarea nevasta slăbănoagă. Arată cu mîna spre altă uşă din fund. Odaia e mare şi văruită proaspăt ; ca mobilier : două dulapuri vechi şi un şifonier cu oglinda aburită ; altă oglindă, care vede strîmb, stă deasupra unei mese lungi ca o tarabă. E noul atelier de lux al domnului Kilian.

Cliente destule ajutate de fetişcanele negricioase încearcă pălării venite din Bitolia, sau poate numai din Berlin sau Temişoara, dar negreşit comandate special pentru Casa de mode Kilian. Totuşi e singurul din oraş care spală, calcă şi formează. Fetrul fin parizian al clientelei, înfăşurat în hîrtie de mătasă, aşteaptă resemnat.

Aci, nici un ungher întunecos, care să slujească de peşteră monstrului. Vocea sonoră şi groasă a domnului Kilian se aude prin uşa care comunică cu o cămăruţă. Acolo e altarul sacru al modelor. În dreptul uşei se vede ma-

şina de cusut la care stă gătită fata albă. Mai în fund e calapodul pe care îl mînuieşte numai patronul.

Deocamdată domnul Kilian e în picioare, în dreptul uşei, cu mîinile proptite pe scaunul domnişoarei premiere. Tot cu papuci, fără guler, dar cu o vestă peste cămaşă.

E bine dispus şi glasul i se rostogoleşte unsuros, cu mlădieri binevoitoare.

— Serviţi palarii, care am primit azi !... Se faţe, coniţa mea... se faţe tot, aşa cum doriţi... Eu ştiu ce convine la cliente mele... unul e Kilian !... Ţe pofteşte doamna ?... Da ! Reparăm, aranzam, faţem tot ce se cere... după ultimul model !

Domnul Kilian e un negustor politicos şi care îşi îngrijeşte interesele. Tot mare şi muşchios, tot păros şi ciupit, dar nu mai apare aşa de crunt.

Ceva care deunăzi nu se observase strică tipul lui de pirat, de pandur. Are pîntecul umflat după felul simplu şi caracteristic al hidropiziei. Un Hercule cu dropică. Păcat !

Aşadar, în loc de o suliţă duşmană, un doctoraş perpelit va înfige cîndva o seringă în balonarea puhavă. O meschinărie a naturei !

Poate că din pricina asta vorbirea domnului Kilian e stacadată. Atîta apă apasă pînă pe gîtlej.

— Domnişoara în persoană are să se ocupe de aranzamentul d-voastră !

Glasul domnului Kilian e plin de graţie şi respect. Dar oare pentru cine ? Pentru casa de mode Kilian, pentru clientă, sau pentru domnişoara premieră ?

Cum fata cu păr roşcat stă neclintită, ca şi cum n-ar impresiona-o nici glasul mieros al patronului, nici eleganţa clientei, domnul Kilian e nevoit să ia singur fetrul parizian în mînă. Abia atunci premiera se urneşte tacticos. Deşi silnică, din două cuvinte şi din două gesturi dovedeşte că a înţeles. Clienta răsuflă uşurată.

— Aiţi la Kilian ! Prima fabrică din ţară ! Clientela ţea mai nobilă ! Premiera, prima !

Ochii mici ai domnului Kilian se scurg în jos pe gîtul cu mărgele al fetei.

— Ia vezi țe face acolo dobitoațele alea cu palariile noi ! se adresează, abia ceva mai aspru, femeiei palide care a isprăvit se vede gospodăria.

Amabil cu toată lumea, domnul Kilian e destul de blajin și cu roaba. Domnului Kilian îi plac europenele. Cele două femei : cea care *a fost* și cea care *este* au pielea albă.

...Peste vreo șase luni, cu o pălărie la călcat. Clienta a intrat, dar nimeni nu o vede. În mijlocul atelierului, un grup : domnul Kilian trăgînd cu o mînă pantalonii slobozi, ține cealaltă mînă proptită ferm pe umărul premierei, care sucește nervos o beretă de catifea.

Ce să fie ? Domnul Kilian e oare supărat și o izgonește ? De necrezut !

În adevăr, pare mînios, o mînie însă stăpînită. Sîngele negru urcat la cap, nu se rotește, ci stă acolo pe loc, închegat.

Femeia slabă, lipită de șifonierul cu oglindă are ochii ațintiți rugător pe fata care îi întoarce spatele.

— Ți-am spus, domnișora, că n-ai să lucrezi azi !... Ai să te duci la plimbare... Așa ți-am spus, așa este !

Domnul Kilian vorbește sugrumat, dar fără înduplecare. Așadar, nu e supărat pe fată, dimpotrivă.

Nevastă-sa se uită numai la *premieră* fix, ca și cum ar vrea s-o sugestioneze. Atîta de sărăcită de suflet și putere, încît privirea arată tristeță, nu gelozie și revoltă. Ar vroi totuși să spună ceva fetei care dinadins stă întoarsă.

— Te duți la plimbare, Azé — ce curios nume — te duți unde ți plațe... și diseară te duți laținematograf ! — și din buzunarul vestei, sfidător, domnul Kilian scoate o hîrtie : bilet de cinema sau bani.

Femeia slăbănoagă are parcă ceva tragic de obiectat împotriva acelor plimbări. Privirea dureroasă cearcă mereu să reție pe loc fata care saltă din umeri, înfige cu îndemînare bereta peste cîrlionți, o adîncește mai tare pe frunte și urechi, încheie jacheta și un minut mai rămîne pe loc.

Nimeni nu mișcă, nimeni nu vorbește. Tablou !

Fata a plecat şi femeia slabă o urmăreşte cu privire disperată, pe cînd domnul Kilian rînjeşte a batjocoră.
— Ţe doriţi ? întreabă abia pe clientă.
— Aveam de vorbit cu domnişoara premieră.
— Vezi ? spun ochii trişti ai nevestei.
— Domnişora azi e liberă la oraş !... Foarte priţeputa, nu aşa ! Toate clintele caută pe dumneei. Ţeva... fin, domnişora !
Domnul Kilian ca un adevărat tiran oriental e ostentativ în sentimente. Dar roaba palidă îi nesocoteşte cruzimea, se uită numai fix la uşa pe care a ieşit Azé. Opunere, laolaltă cu resemnare !

Luni dimineaţa nu e nimeni în bucătărie, nimeni în atelier, nimeni în cămăruţă. Se aud numai voci în vrajbă. În fund, după piramida de cutii, mai este o uşă. Camera de locuit, pesemne. Două glasuri luptă asurzite :
— Nu !... Nu e ! N-am copil ! Nu e me copil !
Domnul Kilian care poate sfărîma cu vocea lui, nu sfărîmă, rezistă numai, ca şi cum un obstacol ar sta în drumul năvalnic al glasului cumplit.
Viersul de femeie e slab, dar sigur în repetirea lui monotonă :
— Ba e a dumitale !... a dumitale... a dumitale !...
Prin încăpăţînare cuvintele ei au putere. Femeia slabă nu pare a se teme de uriaş, îşi durează isonul monoton :
— A dumitale !... a dumitale !
E vorba de un copil... al lui Kilian ! Poate chiar printre fetişcanele negricioase vreuna e din sîngele vînăt al stăpînului !
Femeia îi face mustrare sau îl convinge ?... El tăgăduieşte...
O izbucnire ! Geamurile se cutremură în giurgiuvelele vechi.
— Ei sssi dacă !... Ei sssi dacă !... sssi dacă e !... Lass să fie !... ssă fie !
Un sughiţ de plîns al femeiei învinse.
Clienta a plecat, a fugit. De frică, sau numai ca să nu fie martoră la un secret de familie... Ar fi voit totuşi să ştie !

...În aceeaşi zi după amiază atelierul e complect.

— Aş vrea pălăria gata pe mîine.

Mutroasă, domnişoara Azé se întoarce spre patron care în mîinile de uriaş ţine un fier miniatural de călcat. Pălărierul ridică din umeri.

— Mîine nu se poate. Abia joi! hotărăşte tăios, premiera.

— Joi! Nu se poate mîine! repetă, ca un ecou din peşteri, domnul Kilian. Clienta se întoarce spre femeia palidă.

— Poftiţi joi, confirmă supus, conducînd-o pînă la uşa de afară.

Clienta ar vrea să profite ca să o întrebe ceva... Ce să o întrebe?... De ce sufere obrăzniciile premierei?... Sau despre care copil era vorba?... Nu întreabă nimic.

— Joi.

Murmură nemulţumită.

...Joi în adevăr pălăria e gata şi e foarte bine lucrată. Premiera are gust şi pricepere. Singura dintre toţi oamenii şi toată marfa aceea de bazar balcanic.

— Sunteţi mulţumită? binevoieşte domnul Kilian. Are glasul astupat şi geme. Pîntecele, micşorat parcă, mişcă subt respiraţia grea şi pleoapele par umflate. Domnul Kilian mărturiseşte că e cam bolnav. Un şuierat neîntrerupt şerpuie prin pieptul voinic, care luptă obosit. Enfizemă poate? Mizerii mărunte unei dihănii aşa de mărete.

— Mai poftiţi pe la noi! Domnişora vă serveşte cum trebuie, şuieră jumătate stins.

S-ar zice că lăcrămează. E foarte bolnav, sărmanul.

Pe piaţa publică, într-o seară de mai, mulţimea roieşte, pe cînd muzicile cîntă cu avînt.

— Uite şi Kilian cu nevasta şi fata!

Un trecător salută grupul de familie.

Subţiat de redingotă e însuşi domnul Kilian în formă de burghez, care îşi plimbă familia în zi de sărbătoare.

Alături de el umblă femeia slabă, legată la cap cu un voal negru, mai e acolo şi domnişoara Azé, cu bereta de catifea şi mărgele roşii.

Cunoscutul care a spus : „Uite Kilian cu nevasta și fata“ — stă în loc cu ei de vorbă.

A zis „fata“ — adică... premiera ?

...A doua zi, cu vreo pricină despre pălării, clienta a venit dar a găsit atelierul închis cu lacătul.

În dreptul portiței cu prag, se ciocnește cu o chiriașă încărcată cu un coș cu praz :

— N-am găsit pe domnul Kilian.

— S-o fi dus și el în oraș.

— Nici pe nevasta dumnealui.

— N-o fi nici ea acasă.

— Nici domnișoara ?

— Fata e plecată de azi-dimineața la rude în Mangalia.

— Fata ?... care ?... a cui ?...

— Azé !... fata lor.

Femeia cu praz spune că Azé e fata lor !... Femeia spune că... În minte cele două drame bănuite se silesc anevoie să se împreune.

— Se tot ciorovăiau de cînd au adus-o. Unul trăgea încoace, altul încolo. S-o fi săturat și fata și o fi plecat...

...Ori tot ei au trimis-o la loc de unde a venit. Era cam îndrăzneață... Ziceau că umblă pe unde nu trebuie.

— Cine zicea ? Clienta mașinal se ține după coșul cu praz. — Am să aștept, poate se întoarce ! explică. Mai cercetează : — Cine a plecat ?... lucrătoarea cea mare ? cu părul roșu creț ?...

— Da ! Azé, Azé ! lucrătoarea prima, fata lor !... Doar că una singură au.

— Așa !... da !... una singură au !... Cu încetul ideea absurdă ia conștiență. Azé e fata lor ! Despre Azé era vorba atunci : „E a dumitale... Ba nu... Ba este...“

Azé era deci fata femeii palide ! — Nu-i semăna decît la albeața pielei... Trebuie să fi fost frumușică pe vremuri femeia palidă ! Avea și acum o față desenată fin și regulat. Frumușică, albă, sfioasă, o pasăre în labele mari ale lui Kilian. Azé era obraznică, ursuză, cochetă, șireată, cu păr blond roșiatic, dar creț ca al pălărierului !... Așadar, era fata *lui* și a *ei*... Glasul plîngător și încăpățînat al femeii nu mințise... Fata lor !... Ideea asta

nepotrivită, treptat, se așeza în gîndurile turburate ale clientei.

Acum chiriașa, fără să se lase rugată, desfiră toată povestea, așa cum i-o suspinase nevasta slăbănoagă pe cînd uriașul se odihnea cutremurînd odăile cu răsuflarea grea.

Domnul Kilian nu era nici pirat, nici brigand, era un om mai trunchios ca alții, de pe acolo, dintr-o burgadă armenească.

Nu ținuse în dinți cuțite și nu purtase hangere, fusese hamal în porturi, de aceea își întărise spetele și își dăulase pîntecul. Mai fusese cantaragiu, cafegiu și, în sfîrșit, tovarăș în prăvălioara fără mușterii a socrului, care vindea pălării țărănești și căciuli de oaie, în Mangalia.

Acolo talentul artistic, măiestria modelor i se dezvăluise domnului Kilian. Tot acolo și amorul. Om de prin locuri unde femeia e roabă și unde bărbatul hrănește un harem sărăcăcios, Kilian iubise pe fata albă a pălărierului cu pasiunea destinată unui harem întreg.

Nu-și maltratase femeia niciodată. O chinuise numai cu glasul, cu înfățișarea, cu apucăturile lui de barbar. El nu-și da seama de făptura lui și se credea un soț blînd.

Iubise mult pe femeia slabă, pe ea singură, de aceea o împresurase cu gelozia, cu bănuiala, cu uraganul mîniei lui din dragoste.

Știa bine că e cinstită, dar sîngele negru avea nevoie să rotească și glasul să tune. N-avea de ce să o învinuiască, dar cutremura tot în jur din orice și din nimica.

Spărgea farfurii, sfărîma scaune dar pe ea nu o lovea niciodată. Pe ea o strivea cu iubirea năpustită, sau lăcrăma de dragoste neînțeleasă, pe cînd femeia se nimicea numai din vecinătatea uraganului.

În sfîrșit, gelozia lui fără temei găsise o dovadă : un copil ! Nu o credea vinovată, dar nebunia lui își crea închipuiri.

— N-am copil ! Nu e al meu !...

Luni întregi aceeași tortură și aceleași jurăminte. Copilul creștea la adăpost de ura lui, dar din tăgăduința lui dîrză.

Apoi venise furia cea mare. Se născuse o fată... Nu vrea fată !... Nu era a lui !... Dacă ar fi fost băiat, ar fi putut să fie al lui ! De ce ? El, singur, știa. Nu vroia femei ! Kilian orientalul nu suferea decît o femeie aproape de el ?

Cinci ani fetița mîncase pe ascuns, dormise pe ascuns, dosită în poale, în unghere. Cînd nu o mai putuse ascunde, cînd nu mai putuse răbda, cînd nebunul amenința copila și o încuia în dulapuri, femeia într-o zi fugise la neamuri, la Mangalia, și lăsase fetița acolo, apoi tot în fugă se întorsese la chinul și la dragostea domnului Kilian.

— Vezi că nu era a mea ? bombănise, domolit, din teama că femeia nu cumva să nu se mai fi întors nicicum.

De cînd nu mai avea copilul subt ochi, toanele parcă îi trecuse și vorbea uneori vecinilor de „fata lor", pe care o creștea la țară ca să aibă aer mai bun.

Femeia îndrăznise chiar să ceară bani pentru îngrijirea fetei. De frică să nu o aducă înapoi, țipase, dar plătise.

— Viața gre !... Munțim pentru familia, se plîngea clienților pălărierul, ca un om în rîndul nevoilor casnice.

Dar la un timp, cînd afacerile mergeau prost și o lucrătoare furase un sutar, Kilian începuse iar a face cutremur.

Femeia neroada nu vedea decît de oalele de la bucătărie... El singur cu toată munca !... N-avea bani... era prădat.

După ce furia pleznea de propria-i tărie, domnul Kilian lăcrăma ca o victimă.

Nevasta atunci cutezase : să aducă fata la ei... Să nu mai plătească... Era acum mare... Știa bine lucrul modelor. Puteau avea pe cineva de încredere.

Pălărierul întinsese urechea : o lucrătoare bună pe degeaba !.. unde mîncau doi puteau mînca trei...

O dată, de două, de zece ori, zbierase. Apoi, într-o zi, răcnise mărinimos :

— Poate să vie !

...Şi Azé venise, adusă de mama ei. Cele două zile din viaţă cînd femeia slabă cunoscuse drumul şi libertatea.

— Asta e domnişora Azé!? exclamase întrebător domnul Kilian în faţa fetei cu păr roşcat, cu mutră obraznică.

— Asta e! şoptise cu teamă mama slăbănoagă.

În atelier cu glas sonor Kilian anunţase:

— Asta este domnişora Azé!... Dumneaei e acum premiera aiţi.

Aşadar, favoarea patronului fusese cîştigată, dintr-o dată.

Fata Azé urmase să i se pară mereu „domnişoara premieră“ mai mult decît copila la care din mînie nu se uitase bine.

Şi acum Azé sta deci tot la adăpost de ura lui Kilian şi tot în tăgăduinţa lui paternă.

Nici o clientă a fabricei de pălării nu bănuia că premiera blondă era fata casei. Ea se simţea acolo străină, dar se arăta plină de ifos.

Lucrătoarele smerite îi purtau de grijă. La masă erau acum trei în loc de doi. Dar unde dormeau? Nicăieri nu se vedea vreun culcuş. Numai odaia de după maldările de cutii avea un pat cu lăicere cît ţinea peretele.

Aşadar, asta era pricina pentru care femeia slabă se uita aşa de lung la Azé cînd pleca la plimbare fără rost.

Dar domnul Kilian de ce îşi compromitea cîştigul trimiţînd-o hoinară în zi de lucru? Ca să se facă plăcut?... Nu era gelos de fată, aşa cum fusese de nevastă?... De ce vrea să-i procure distracţii? În necazul femeii slabe?... Sau atunci ce fel?... Ce patronaj al plăcerilor, la care mama se opunea, practica oare armeanul ciupit?

Ciudat om era pălărierul!... Ciudat după care rosturi? El era de pe acolo din Kars sau din Kasbek, dar trăia acum ca cei de aici, cu nevasta lui slăbănoagă, cu munca lui cinstită.

Un unchi mai avea el şi acuma în Damasc, care făcuse bune parale din comerţul plăcerilor. Nimeni ca el nu ştia să tocmească şi să cîntărească marfa de femeie.

Domnişoara Azé, aşa de albă şi cochetă, de ce să nu se plimbe la tinereţe?

Dar cine ar fi putut zice că domnul Kilian nu muncea cinstit pentru familie ? Om cam brutal, dar care lăcrăma cînd se muiau şleaurile sîngelui iute.

Muncea cinstit şi în schimb avea nemulţumiri :

— Cu ţine sa te înţelegi ! Eu doara vreau binele pentru dumnealor ! — se mira domnul Kilian.

— Ţe atîta mutre ! — nu înţelegea.

Într-o zi de noiembrie pentru un comision grăbit la fabrica de pălării. La patru întuneric. Ceva bură şi vîntul împingînd dinapoi.

O aruncătură din ochi împrejur satisfăcătoare. Aşadar, Azé era întoarsă. Clienta dă premierei explicaţii minuţioase.

— Dacă se poate lărgi fără a se strica forma ? întrebă zilnic Azé, de rîndul ăsta pe femeia slabă, care, ridicînd umerii cu nesiguranţă, arătă spre laboratorul unde domnul Kilian stă singur ca un pustnic.

— Se poate lărgi fără să se deformeze ? trimite într-acolo domnişoara Azé glasul mai ridicat.

— Poftim aiţi domnisora ! Poftim !.. că nu mîncăm pe nimeni !... Să vedem ţe se poate faţe !... Poftim !

Azé aruncă ochii spre mama ei, apoi se apropie de uşă. Clienta se apropie şi ea. E timp de cînd n-a mai fost pe acolo ! Domnul Kilian pare mult mai bolnav. A slăbit şi mai tare şi nu mai arată de fel „cumplit".

Explică clientei blajin devenirile pălăriei. Întrebuinţează chiar diminutive.

— Noi faţem asa ca să nu atinzem pălărioara ! Domnişora are să fie cu multă băgare de seamă. Poftim, domnişorica, mai aproape ca să-ţi aratam !...

Azé rămîne ţanţoşă în uşă. Domnul Kilian nu insistă. Luînd părtaşă pe clientă împotriva capriciilor domnişoarei Azé, ridică umerii care împing cu osul noduros pînza cămăşei.

— Merge bine ? se interesează vag clienta despre sănătate şi pălării.

Domnul Kilian pare mişcat. Ochii mici se umezesc şi glasul scapătă.

— Cum da Dumnezeu ! Mai bine, mai rău !... Cu nadufu asta... şi cu mofturile de la domnişoare !

Vreo miocardită poate? Suflul e aşa de precipitat şi de aspru. Pîntecul pare a se fi resorbit. Pantalonii domnului Kilian, proptiţi acum cu bretele, deschid pe şolduri două panere goale: rînduri de piei atîrnă de grumaz. Foarte bolnav. Diabet sau albumină.

O zi de martie subţire, tăioasă ca muchia unei sticle noi. În atelier e umed şi rece. Domnul Kilian are pe spate un tartan vechi. E singur la maşina de cusut. O fetiţă şchioapă a ieşit cu un carton de pălării; în fund, un băiat jerpelit aşază rafturi.

Nici lucrătoare negricioase, nici nevasta mucenică, nici fata cu părul roşu.

— N-aţi fost de mult pe la noi! spune politicos, cu glas şubrezit, domnul Kilian.

Clienta acum s-a deprins să-l vadă bolnav. Taur lovit în frunte, cu şalele moi, cu tendoane slobozite.

— Avem pălării noi frumoase! Pălării pictate. Prima fabrica... Numai 350 lei... Pentru concurenţa... nu ne trebuie cîştig.

Trei sute de lei! De necrezut. Cu preţul ăsta domnul Kilian se vede bine că nu caută să cîştige, dar pălăriile sunt mai balcanice ca oricînd.

Obrazul are două găuri în carnea muiată. E palid şi paloarea peste siniliul feţei face o umbră verzuie, pe care ciupiturile sticlesc ca albul de ceruză.

— Ieftin şi frumos! Numai pentru renumele de la firma!... Nu ne trebuie cîştig!

— Eşti singur? îl întreabă.

— Singur! Vrem linişte... Nu ne trebuie nimeni... Mai bine prieşte lucrul!... Femei care se urăşte la ele cu binele!... Vrem linişte! ridică puţin glasul altădată tunător.

În adevăr domnul Kilian e dezinteresat. E singur şi are să moară. Lucrează numai pentru firmă.

„La Kilian", scrie glorios deasupra pălăriei mari.

În bucătărioară, băiatul jerpelit suflă în foc. Lîngă maşina goală e o mescioară cu un ştergar pe ea.

Pălărierul mănîncă singur, doarme singur... Dar unde sunt femeile cele două?

Pe un geam cineva din vecini aruncă drojdii de cafea.

— Domnişoara Azé de la pălării ? întreabă cu viclenie clienta la fereastră.

O voce dinăuntru desluşeşte :

— Au plecat amîndouă de-o lună. Le-a gonit armeanul şi pe nevastă şi pe fată. Zice că-l furau.

Nu ! E un pretext. Nu le-a gonit pentru bani. Domnul Kilian nu se gîndeşte la cîştig. Vrea linişte. Nu-i trebuiesc nici ucenicele negricioase, nici amanta mucenică care i-a fost nevastă, nici fata cu păr roşcat şi piele albă. Nu-i trebuie nimeni. Vrea linişte.

Le-a urît de atunci de cînd s-au aliat amîndouă, de cînd Azé nu se mai apropia decît pînă în faţa cămăruţei, subt ochii mamei. Le-a gonit, de cînd s-au răzvrătit. Femei care plănuiesc împotriva bărbatului, nu-i trebuiesc. Vrea linişte !

Dar mai ales le-a gonit pentru că, nemaihrănită de sîngele negru, bestia luxurioasă acuma moare încet.

De ce să mai fie acolo femei, dacă domnul Kilian nu mai e o brută admirabilă, un monstru frumos, venit dintr-o suburbie asiatică, dihanie cruntă, cu faţa neagră bubată, cu muşchi umflaţi ?

...În pragul portiţei, clienta stă un minut ameţită. Oraşul îi pare un chei mare, pe care punţile azvîrlite ale vapoarelor îl fac să oscileze în nesiguranţă între două continente. Apoi porneşte, în ziua de martie, tăioasă ca o muche de cleştar.

NOTE

BALAURUL

Balaurul, cel de-al patrulea volum al Hortensiei Papadat-Bengescu, a apărut la Editura „Ancora“ Alcalay & Calafateanu, în 1923 (279 p.). Este iscălit: Hortensia P. Bengescu și este dedicat cenaclului *Sburătorul*. Această lungă dedicație poate fi interpretată ca o detașare a scriitoarei de cercul *Vieții românești* de la Iași și, totodată, ca o mărturie publică a trecerii ei în tabăra sburătoristă, de care, de fapt, va rămîne strîns legată, dedicîndu-i și alte volume. Dedicația este, în fond, o declarație fățișă a apartenenței sburătoriste a scriitoarei.

Oare să-i fi cerut E. Lovinescu afișarea unei asemenea atitudini? Greu de crezut, fiindcă scriitoarea era dintre cei ce nu se amestecau, așa după cum singură precizează, într-o scrisoare către Ibrăileanu, în disputele cu caracter polemic. Și totuși este foarte clar pentru cine citește corespondența ei cu Ibrăileanu, că în epistola din 1 august 1919 (a 28-a) nu era deloc de acord cu tonul pe care-l luase polemica lui Topîrceanu cu E. Lovinescu: „Cînd mi s-a părut că Top, în lupta asta lovește rău, i-am spus-o“, notează Hortensia Papadat-Bengescu. Sau: „I-am spus deschis — simțeam pentru el cea mai mare amiciție care o îngăduie — *ceva care nu mi-a plăcut* (subl. n.). Nu mă dezic nici acum. A fost o impresie și nu mă înșală“ *(Scrisori către Ibrăileanu*, vol. I, 1966, Editura pentru literatură, ediție îngrijită de M. Bordeianu, Gr. Botez, I. Lăzărescu, Dan Mănucă și Al. Teodorescu, cu o prefață de Al. Dima și N. I. Popa, p. 87). Într-o altă scrisoare, de explicare a poziției sale în disputa înverșunată dintre cele două reviste, asupra căreia scriitoarea nu va mai reveni, se

observă că opţiunea ei fusese făcută. Va păstra legături de amiciţie cu cei de la *Viaţa românească* sau *Însemnări literare*, deşi va declara că „...organismul meu se păleşte la răceală, suport rău frigul, şi tot organic mă complac, mă învolt la căldură. *On n'est pas maître de sa nature végétale.* De aceea congelaţia d-voastră evidentă îmi strînge niţel sufletul" *(op. cit.*, p. 91) ; însă, avînd nevoie să fie publicată fără condiţii sau fără rezerve (şi acest lucru l-a înţeles Lovinescu), va deveni membră fondatoare a *Sburătorului* şi va tipări în paginile revistei lui Lovinescu : *Pe cine a iubit Alisia ?*, cele mai multe capitole din *Femeia în faţa oglinzei*, acele „miraje" de care pomenea în scrisorile adresate lui Ibrăileanu între 1914—1915, precum şi capitole din *Balaurul.* În *Însemnări literare*, care va suplini o vreme şi va pregăti reapariţia *Vieţii româneşti*, G. Ibrăileanu va recenza elogios, în numărul 1 din 2 februarie 1919 (p. 15—17), *Ape adînci* (volum lansat chiar de revista ieşană, în sensul că sumarul lui cuprindea ceea ce scriitoarea publicase la *Viaţa românească).* Evenimentul va smulge Hortensiei Papadat-Bengescu cuvinte de caldă mulţumire : „Mi-ai dat cea mai înaltă emoţie pe care am simţit-o" sau : „M-ai făcut să plîng" (scrisoarea a 25-a, *op. cit.*, p. 80). În aceeaşi scrisoare, Hortensia Papadat-Bengescu îl anunţă pe vechiul său prieten că va colabora şi la *Sburătorul ;* „Dealtfel, d-l Lovinescu pare aşa de mulţumit, încît totul este bine" *(idem*, p. 85).

Ceea ce va da spre publicare la *Însemnări literare* se va încadra ori va căuta să se încadreze în programul politico-ideologic pentru care milita mentorul *Vieţii româneşti.* Aşa se explică poate faptul că nici *Alisia...* nici multe capitole din *Balaurul* nu-şi vor afla locul acolo. Hortensia Papadat-Bengescu va publica sporadic în paginile *Însemnărilor* sau ale *Vieţii româneşti.* În cea dintîi revistă va publica vreo cîteva pagini de jurnal, consemnări, impresii despre situaţia de după război, despre noua împărţire teritorial-administrativă a ţării : *În armistiţiu*, cu subtitlul *Descentralizare*, datată „iunie 1918" *(Însemnări literare*, an. I, nr. 39 şi 40, din 9 şi — respectiv — 16 noiembrie 1919), iar din *Balaurul* capitolul *Prin ceaţă*, într-o primă formă, revizuită la apariţia în volum (pe care scriitoarea dorise să-l intituleze *Ruşii*, dar va păstra titlul mai neutru al lui Ibrăileanu sau Topîrceanu ; *Însemnări literare*, an. I, nr. 13, din 11 mai 1919, p. 1—4) şi prima parte din capitolul final *Reînvierea*, cu titlul *Un cimitir (Însemnări literare*, an. I, din 10 februarie 1919), ca şi capitolul *Carnetul zilelor pustii*, dar nu aşa cum apare în roman, ci sub forma unor

pagini de jurnal, scris la persoana întîi (*Însemnări literare*, an. I, numerele 27, 28, 29 din 17, 24 şi, respectiv, 31 august 1919). Tot în *Însemnări literare* va mai apărea *Film de tramvai*, reprodus în acest volum.

După reapariţia *Vieţii româneşti*, în 1920, scriitoarea va publica în această revistă, din *Balaurul*, doar un singur capitol: *Ca să te pomenesc*, fiind probabil încredinţată că acesta va corespunde vederilor politice şi programului ideologic al revistei (*Viaţa românească*, an. XII, nr. 1, martie 1920, p. 40—49). La cererea publicaţiei, care înfiinţase „Asociaţia culturală şi ştiinţifică «Viaţa românească»", scriitoarea răspunde pozitiv, trimiţînd adeziunea ei prin procură legalizată, la 1 ianuarie 1920 (prin M. Sevastos).

Legăturile Hortensiei Papadat-Bengescu cu vechea revistă care o promovase — scriitoarea recunoscînd că apariţia în paginile lunarului ieşan, condus de C. Stere şi G. Ibrăileanu, echivala cu o consacrare — nu se întrerup încă, dar ele suferă o vădită răceală, dacă stăm să comparăm *cît* anume a publicat în paginile *Vieţii româneşti*, începînd din 1919, şi cît în săptămînalul bucureştean al lui E. Lovinescu. În *Sburătorul* sau în *Sburătorul literar* (seria nouă de după 1921) au apărut aproape toate capitolele *Femeii în faţa oglinzei, Pe cine a iubit Alisia?* — primită cu rezerve de Ibrăileanu; aici vor apărea destule capitole din *Balaurul* şi, exceptînd nuvelele: *Sînge* şi *Film de tramvai*, aproape tot ceea ce va constitui sumarul *Romanţei provinciale*. Astfel scriitoarea a publicat în paginile *Sburătorului* sau *Sburătorului literar* capitolele din *Balaurul*: *Omul căruia i se vedea inima* (cap. X), în *Sburătorul*, an. 1, nr. 52, din 8 mai 1920, p. 572—578; *Tovarăşii* (cap. XIV), în *Sburătorul*, an. I, numerele 9 şi 10 din 10 şi 17 iulie 1920, p. 133—137 şi — respectiv — p. 150—153; *Dascălul Gore de la Sf. Vineri*, în *Sburătorul*, an II, nr. 33, 34, ianuarie 1921), p. 101—104 şi 118—124; *Balaurul* (cap. VI), în *Sburătorul literar*, an. I, nr. 11, din 26 noiembrie 1921, p. 252—262; *Iadul* (cap. IX), în *Sburătorul literar*, an. I, nr. 16. din 31 decembrie 1921, p. 372—377; tot în *Sburătorul literar*, an. I, nr. 27, din 18 martie 1922, s-a mai publicat un capitol pe care scriitoarea nu l-a inclus în sumarul volumului *Balaurul*, intitulat *Apocalipsul*. Este un capitol care repetă consideraţiile despre sacrificiu, datorie etc. din restul volumului, remarcabil însă prin atmosferă. Aşa se face că *Balaurul*, numit cînd „foi de spital", cînd „jurnal de război" — izvorît, desigur, şi din îndemnurile

mai vechi ale lui Ibrăileanu adresate celei ce privea doar în adîncurile propriului suflet („Cînd revista mi-a spus la început «îndrumați-vă spre roman»...") — a apărut în cea mai mare parte în *Sburătorul*. Căci, fără a o numi cu titlul ei, cartea *Balaurul* exista *in nuce* încă de prin 1916, cînd scriitoarea îi mărturisea lui Ibrăileanu că ținuse un „jurnal de război" din care apoi va spicui cîte ceva pentru publicare. Iată, de pildă, niște gînduri dintr-o scrisoare destinată lui Ibrăileanu, datată „20 iulie 1916", rezumînd și anticipînd starea de spirit a Laurei, personajul care leagă diferitele fragmente ale acestei cărți de război : „Eu, într-un fel, scria Hortensia Papadat-Bengescu, aștept și doresc brutalitatea războiului, ca un leac durerilor mele prea subțiri, îmi pregătesc un suflet de soră neobosită a rănilor fizice, de salvatoare de vieți, convinsă că poate sunt mai culpabilă redîndu-le-o, decît flagelul care le-o ia, și căutînd în pasiunea carității un vad de scurgere a unei pasiuni neîntrebuințate sau nesăturate în nimic" *(Scrisori către Ibrăileanu*, vol. I, *ed. cit.*, p. 52). Despre o primă formă a jurnalului de război pomenit aflăm dintr-o altă epistolă, dar scriitoarea era conștientă că acel jurnal avea nevoie de a fi prelucrat pentru a deveni literatură :„... am luat cîtva timp note zilnice, cu mult prea personale, și din care cred că nici o pagină nu ar putea fi desprinsă «*telle : quelle*»..." Sau : „Impresiile adesea foarte puternice ce am avut nu reușesc încă să se desprindă de pe fondul *tragediei trăite* (subl. n.) pentru a se schița literar". Citatul este dintr-o epistolă datată „10 iulie 1918", trimisă lui Ibrăileanu din Focșani, oraș în care scriitoarea fusese obligată să rămînă împreună cu întreaga familie tot timpul războiului, la hotarul dintre cîmpul de luptă și spatele frontului. Acolo făcuse, într-adevăr, munca Laurei, personaj căruia îi împrumută atît de mult, aproape pînă la identificare (sensibilitate, generozitate, milă față de corpul uman sfîrtecat de gloanțe etc.). *Balaurul* este cea dintîi operă a Hortensiei Papadat-Bengescu (dacă nu cumva unica) inspirată din cea mai dureroasă, directă experiență. O experiență premeditată și dorită, dar cu atît mai grea, cu urmări grave asupra sănătății, experiența spitalului cu răniți, a oamenilor agonizînd și murind sub privirea neputincioasă a scriitoarei. Adeseori Hortensia Papadat-Bengescu va sublinia caracterul biografic, aproape documentar, al acestei cărți, unice în felul ei. Jurnal de război de o autenticitate incontestabilă, jurnal care transcrie febril, uneori direct, sau pur și simplu notează cu minuție rece de clinician diversele ipostaze ale sufe-

rinței fizice îndurate de oameni, ale durerii, ale chinului dinaintea morții. Moartea este prezentă, cu aripa ei neagră, necruțătoare și adesea mizerabilă (căci suferința nu înnobilează întotdeauna) în aproape fiece filă a cărții. Pentru prima dată Moartea, cu majusculă, înfiorînd și rănind sensibilitatea scriitoarei, ca și pe cea a Laurei. Cît de mult a însemnat pentru evoluția morală, dar mai ales psihică, a romancierei această esențială însă costisitoare experiență, se poate vedea nu numai din substanța evident tragică a acestei cărți — caleidoscop al morții nu numai eroice — dar și din mărturiile înseși ale Hortensiei Papadat-Bengescu către același prieten apropiat, Ibrăileanu, căruia îi scrie în 20 iunie, 1918 : „Aici la Focșani am fost la punctul cel mai bine situat pentru a vedea spectacolul nenorocit și pentru a îndura greutățile. Acum chiar, cînd pretutindeni începe epilogul, aci vor rămîne încă pe timp nelimitat armate și autorități străine, și în loc de front — frontarie, decît care cred că preferam frontul. Aci vor fi toate astea pe lîngă toate cele de pretutindeni, eu însă nu voi mai fi sau, în tot cazul, *nu voi mai fi ce eram...*“ (subl. n.). Momentul copleșitor al războiului va lăsa urme adînci nu numai asupra sănătății scriitoarei, care se plîngea că a slăbit „12 kilograme“ sau că „...am fost mult necăjită, greu bolnavă tot timpul și am avut pagube și dureri sufletești...“ *(op. cit.*, p. 56—57), dar și în ceea ce privește orientarea sa în scris. Marcată puternic de o asemenea experiență tristă, Hortensia Papadat-Bengescu va imprima un aer grav, o aură de tragism scrierilor ulterioare sau celor contemporane *Balaurului.*

S-a vorbit de o epocă de „tranziție“ de la scrierile de un lirism spumos, ale începutului, către cele așa-zis obiective, printre care de obicei sînt trecute romanele Hortensiei Papadat-Bengescu. *Balaurul* nu este însă o scriere de tranziție, ci trebuie considerată o etapă absolut nouă în drumul ascendent al scriitoarei, oglindind fidel o gravă și definitivă mutație psihică a creatorului. Obsesia omului care suferă, a omului care trece printr-o acută durere fizică și moral-psihică — fiindcă totdeauna în opera Hortensiei Papadat-Bengescu este prezentă această relație indestructibilă dintre aspectul urît, dezgustător al suferinței fizice și proiecția ei lăuntrică, nu totdeauna înrăind, ci uneori putînd să impulsioneze elanuri sufletești imprevizibile — această obsesie a agoniei nu o va mai părăsi tot restul vieții.

Balaurul reprezintă pentru cercetătorul literar și dovada neîndoioasă a cotei psihice a scriitoarei în anul în care îl redacta,

adică între 1918—1919, cînd începe să publice fragmente în *Însemnări literare*.

Scrierea aceasta serioasă nu s-a bucurat de primirea cuvenită din partea criticii literare, nici la apariția sa, nici după aceea. Singur Tudor Vianu va da aprecierea pe care o merită acestei cărți în necrologul scris în 1955, la despărțirea de marea romancieră. „Scriitoarea compune după sfîrșitul războiului un volum nou, pe care nu ezit să-l trec printre capodoperele ei : *Balaurul* din 1923. Era vremea cînd tema războiului lăsat în urmă preocupa pe scriitori. Rebreanu dăduse *Calvarul, Catastrofa, Ițic Strul dezertor, Pădurea spînzuraților*. Cum vedea scriitoarea războiul ? Ea îl observase în sălile spitalului și mila pentru creatura umană sfîrtecată în lupte, pentru «omul căruia i se vedea inima», pentru «micul om de pămînțel galben», pentru țiganul Dobrică, produce pagini zguduitoare. Niciodată evocarea bărbatului transformat în copil prin durere, cufundarea înfiorată în abisul descompunerii, dar și marile elanuri către puritate n-au produs accente mai cutremurătoare, nu însă prin efluviile lirice ale scriitoarei, ci prin prezentarea rece, exactă, teribilă, a oamenilor și a situațiilor.

Am deschis mereu, în cursul anilor, paginile *Balaurului*. Este o carte puternică, solidă, una din cele mai valabile ale literaturii de război. Ce păcat că limba ei este pe alocuri discutabilă, prin neologismul extravagant, prin formații lexice personale și nu totdeauna posibile. Aș începe totuși cu *Balaurul* publicarea din nou, atît de dorită de public, a operelor scriitoarei“ (*Gazeta literară*, an. II, nr. 10/52, din 10 martie 1955).

Din confruntarea textelor apărute în *Însemnări literare* sau în *Sburătorul* ne-am putut da seama că Hortensia Papadat-Bengescu nu încredința tiparului ceea ce scria în primă formă, nu considera, mai ales în cazul *Balaurului*, bună de publicat prima redactare. Elaborarea, de la exprimarea informă și neorganizată a *Jurnalului* de care pomenea lui Ibrăileanu în 1916, pînă la așezarea în pagină sau gruparea pe capitole a *Balaurului*, a necesitat vreo șase-șapte ani, timp în care, desigur, scriitoarea a mai revăzut și a mai scurtat fraza prea încărcată de greutatea relativelor, a parantezelor, și a renunțat la acel lest al epitetelor. Fraze ca : „La telefon totuși se cunoștea situația exactă“ *(Sburătorul literar*, an. I, 1921, nr. 11, p. 254) din capitolul *Balaurul*, sau : „O lucra necurmat dar fără deslușire ideea de durere și sîn-

ge" *(idem,* p. 254), ori : „Un șorț sau o basma albe peste suflet oțelit" *(idem,* p. 255), ca și multe altele, lipsesc din volumul apărut în 1923.

Nu vrem să susținem că Hortensia Papadat-Bengescu ar fi fost o mare stilistă sau că ar fi migălit, ca alți maeștri ai scrisului nostru, la expresie. Ar fi o absurditate să afirmăm așa ceva despre un scriitor care se exprimă uneori stîngaci, alteori de-a dreptul rău sau neromânește. Am dorit doar să atragem atenția asupra faptului că scriitoarea a încercat, a făcut efortul (insuficient, bineînțeles) de a lucra cît de cît stilistic materia cărților sale și că imprudenta ei afirmație : „Scriu cum vine..." nu trebuie luată ad-hoc, așa cum s-a și întîmplat.

Față de prima formă, din volumul *Balaurul* lipsește un capitol, pe care nu ne-am permis să-l integrăm în volum, capitol intitulat *Apocalipsul.* publicat în *Sburătorul literar,* an. I, nr. 27, din 18 martie 1922, frate bun cu celelalte. Ni s-a părut necesară totuși reproducerea la *Note* a acestui capitol. Îl transcriem mai jos :

„*Apocalipsul*

Laura, într-o dimineață aburită, lucra singură în liniștea gărei, cînd un tren se opri.

Se uită spre el fără presimțire deosebită. Tren cu răniți. Inima, deprinsă acum cu necazurile, nu mai sărea din loc la fiece mișcare a războiului.

Nici nu se gîndea într-acolo, cînd ușa se deschise și intră un colonel medic.

— Am vrea să pansăm răniții noștri aici la infirmerie, zise. Sunt mulți și nu li s-a putut schimba pansamentul de trei zile. Suntem spitalul militar din C. în trecere spre Iași.

Laura primi, firește. Odată cu infirmiera se puse și pe ea la dispoziția lor, cum era natural.

Colonelul luă măsuri pentru o staționare mai lungă, apoi se reîntoarse urmat de patru secunzi în haină de lucru. Era un căpitan medic, doi doctoranzi mobilizați și o studentă înaltă, robustă și arogantă. Fu de îndată o bruscă luare în posesie a locului.

De la Laura cerură atît cît puterile ei de a-i ajuta puteau da. Se slujiră de ea ca de un instrument la îndemîna lor, întrebuințară tot ce avea infirmeria ca medicamente.

Doi sanitari aduceau bolnavii, cîte 8—10 odată. Se proceda milităreşte, energic şi repede. Nu era timp. Erau 300 acolo, sus în tren. Începu o muncă aspră, brutală, antipatică, îşi repartizau lucrul în mijlocul zgomotului de voci, de idei, de contradicţii, de glume. Familiari între ei cu bolnavii, păreau o colonie brutală care cotropise micul domeniu mistic al Laurei.

Erau acolo răni importante şi pansamente grele, bolnavi operaţi sau pe cale de a fi. Cazuri anevoioase, de care Laura era străină. În mijlocul zarvei nu se gîndea nimeni la amănuntul ăsta. Îi aruncau pe unul : «ăsta pentru dumneata !» şi repede, repede. Îi cereau în acelaşi timp o seringă, un flacon, un termometru, apă sterilizată. N-avea minte, mîini, ochi, urechi să răspundă la tot, să răzbească la tot.

Îşi concentra atenţia să se descurce cu bolnavul pe care i-l sorociseră, cînd soseau alţii, unii gemînd, unii glumind, toţi bucuroşi de popasul ăsta, bucuroşi să premenească feşele învechite, unsuroase.

În mijlocul bîlciului ăsta, în aglomerarea a 20 de oameni în mica încăpere, în gălăgia asta cu vorbele lor de serviciu, cu glumele lor de spital, la care era în frunte studenta cea sfruntată, dealtfel bună lucrătoare, cu toţi bolnavii aceia dezvăluiţi deodată cu atîtea aspecte ale rănilor, cu duhoarea ieşită din feşele lor şi cu mirosul tare al dezinfectantelor, era acum, acolo, o atmosferă — alta decît atîtea, pe care le înfruntase Laura — nesuferită şi care o nemulţumea.

Hărţuită din toate părţile, era zdrobită de oboseală, zăpăcită de huietul, de grosolănia ambiantă.

Se supunea totuşi, îşi multiplica pasiv serviciile. Era o altă invazie a Balaurului, lipsită de orice învestire a sufletului.

În mijlocul acelei uzine, Laura părea un resort fragil, mînuit de ei cu nepăsare şi asprime.

Începuse să o supere consumarea micilor ei provizii. Pe etagera aşa de bine orînduită nu mai rămăsese aproape nimica. Era trudită peste măsură, o trudă fără bucurie, cu sentimentul rece şi ostil al datoriei îndeplinite.

Ceilalţi, cu mîneci sumese, cu braţe goale şi muşchi neobosiţi de atleţi, cu respiraţia înfierbîntată, lucrau din ce în ce mai gălăgioşi, strigîndu-se, îmbrîncindu-se, ocărînd sau rîzînd.

Laura primea reflexele acelui atelier închis, unde focul şi dalta erau carnea şi muşchii aprinşi.

În ei era nepăsarea de breaslă, veselia cam greoaie care însoțește munca fizică și aroganța oamenilor grupați compact. Totuși erau harnici și își iubeau meseria. Păreau asediatori care au găsit în țara cucerită un singur indigen inofensiv, izolat în gîndul lui singuratec, și peste cuibul lui și-au așezat de-a valma stăpînirea.

Aerul acela asudat era amețitor. Laura era ca beată. Se clătina pe picioarele obosite și capul îi șuiera zăpăcit.

— Iod ! țipă doctorița.

— Nu e ! zise tăios Laura.

Se uitară la ea ca și cum abia o descopereau în negația asta, ca și cum refuzul îi da o personalitate pe care supunerea totală i-o ștersese.

— Atunci hypermanganat, boric, alcool — orișice ! ziseră mai politicos.

— Am dat tot !

Laura mai avea o lădiță nedeschisă, suprema ei provizie. Era nesigură asupra datoriei ei. Bolnavi erau și ăștia, și demni de ajutor, dar erau străini, emigranți. Fiecare loc acum își strîngea puterile, se străduia în colțul lui. Era o rivalitate, o mică luptă chiar între instituțiile locale. Provizia ei avea o destinație anume. Mîine, cînd trecătorii jalnici, cu ochii stinși și triști, vor cere, le va fi vinovată.

În fața refuzului ei categoric, se uitară unul la altul.

— Adu ! zise șeful. Un sanitar ieși.

În scurtă pauză Laura auzi, ca în aiureală, taifasul lor cu diapazon urcat, diezurile stridente ale fetei, basul răgușit al colonelului și țiuitul din urechile ei.

Se uită în jur ca un animal hăituit, căutînd un loc de odihnă, dar, pe tot ce era colț plan, sta ceva trîntit, om sau unealtă.

Fumau acum cu fum gros, zvîrlindu-l în obraz unul altuia. Ascunsă în pervazul ușei din fund, de care se rezemase, Laura nu-și recunoștea infirmeria. Patul fusese dat în lături, mesele trase. Avea și o împînzire roșiatică pe ochi, nițel congestivă.

— Ai ostenit ? Cam mult deodată, e drept, dar nu se mai putea, dacă-i mai lăsam, crăpau ! zise unul alături.

Tresări. Sanitarul intră cu un sac de pansamente variate și cu un sticloi.

— Sus ! strigă șeful.

Tresări iar. Era în picioare, dar e drept că trebui să se salte ca dintr-o scufundare.

Război! Aşa era războiul. După prima îmbătare mistică, venise miracolul înaripat al sacrificiului.

Trecuse apoi prin gura, prin grumazul, prin pîntecul frămîntat al Balaurului, apoi, ieşind la lumină tot mai împînzită, mai roşie, mergea înainte, hăituit, hărţuit, statornic la datoria aspră, trudit şi săltîndu-se iar din prăbuşire.

Laura, la intrarea sanitarului, se roşise tare. Îi bătea sîngele în tîmple şi îi cînta în urechi.

Aveau sus, în tren, material mult! Saci plini!... şi întrebuinţaseră puţinul ei avut, dobîndit cu atîta cheltuială de vorbă, de drumuri, de rugăminţi! Uzaseră de el, ca şi de ea, brutal şi nesimţitor. Tîlhari! Îi ura!

Intraseră vreo zece bolnavi noi.

— Cîţi mai sunt? întrebă şeful.

— Pînă la prînz se face jumătate.

Laura se uită împrejur spre o pendulă care nu exista. «De-ar veni prînzul! Pe urmă fac ce ar vrea!» gîndi. Cineva apăru în dreptul uşei. Un cumnat al ei. Îi făcu un semn întrebător. Ea arătă încercuind cu gestul încăperea şi săltînd umerii.

Acela se lovi cu mîna peste obraz în semn de uimire deosebită. Îşi închipuise desigur sarcina ei mai uşoară. Apoi vru să deschidă uşa şi o trînti violent la loc, astupîndu-şi faţa cu batista. Laura veni lîngă uşă.

— Ce e infernul ăsta? Cum stai aici? Am crezut că mă asfixiez. Iartă-mă, dar nu mai intru pentru nimic în lume!

Laura surîse vag şi iar ridică din umeri. Îi spuse prin geam că e mobilizat şi pleacă grabnic. Familia e desperată. Ea îi ură drum bun, cu resemnarea amarnică cu care primea orişice acum.

— Nu am mai putea avea puţină apă fiartă? Toracele ăsta îmi trebuie spălat adînc şi curat! zise cu glas moale şeful.

La apelul ăsta Laura luă cana şi ieşi. Îi venise ideea să ceară la restaurant. Făceau ceaiuri şi cafele. Fierbea samovarul de dimineaţă pînă seara.

La uşă aerul o izbi ca un duş: o trînti aproape înapoi; îi tăie fruntea. Aerul calm, stagnant de pe peron o înăbuşise cum înăbuşise pe cellalt caverna în care ea se îmbătase de duhoare.

La restaurant avu ceva dezbateri. Smulse de la nevoile celorlalţi litrul acela de apă.

Cînd vru să intre înapoi, nu mai putu. Se opri un minut, ca şi cel de adinioarea, ca la gura unei peşteri putride. Abia acum simţea cum intră pe gît, pe nări, cum se îmbibă în haine, se infiltrează prin pori.

Reluă lucrul. De cîte ori se deschidea uşa, se întorcea spre faldul de aer care intra, ca spre o scăldătoare. Spre amiazi grămădeala era mai mare. Intrau, ieşeau mulţi deodată. Un fel de lătrat se auzi şi Laura se feri de ceva care îi atinsese poalele rochiei.

— Bravo ! strigă colonelul. Bine că l-ai adus !

Se uită apoi în jurul lui. Toţi aveau mîinile prinse, cotropite.

— Nu ai vrea să-l pansezi d-ta ? spuse Laurei cu oarecare ezitare. Păcătosul ! adaose cu milă. Hai, măi, taci, că sperii pe cucoana !

Laura se uită şi ea la podea... Fereşte, Doamne, omul de cîte poate vedea ! Fereşte-l, mai ales, de cîte poate pătimi !

Scîrba şi mila ţipară în ea deodată, spre cerul mereu deschis întrebărei, de cîte ori se închide cerul înţelegerii. Om ? Ciine ?... Proteu ?... Ucigă-l toaca !

Ca troglodiţii peşterilor, se tîra, pe brînci, se tîra agil în mîini şi genunchi, şi gemea lătratul acela subţire de-adinioarea...

— Îl faci d-ta ? repetă cu îndoială şeful.

Drept răspuns, groaza scutură violent pe Laura. Medicinista rîse în hohot, fără răutate.

— L-a nemerit rău ! — glumi colonelul — şi doare al dracului, ustură ca focul !

Secundul întinse Laurei un tub de cauciuc.

— Să facem schimb, zise. Pansez eu pe Niţă.

Laura văzu în faţa ei un torace puternic, curat, pe care rana mică dar foarte adîncă îl însemna fără a-l necinsti. O rană destul de fericită.

— Eu nu ştiu...

— Ce să ştii ? Pune canula adîncă între coaste, unde e spărtura şi spală bine, fără grijă. Pe urmă îi faci un *fichu* alb, elegant. E Cavalerul nostru !

Să forfote, să gîlgîie apă, acolo, adînc în piept de om, unde stau plămînii delicaţi ai sufletului vieţii ?... pe unde e vecină inima sacră ?

Dar între două, nu era de şovăit.

Frizat, ţanţos, îngîmfat ca un gladiator, Cavalerul — cum îi ziceau tocmai pentru asta — prin ţinuta lui, da situaţiei o

demnitate de nud antic. Se salva din nemernicia locului şi împrejurărilor printr-o conştiinţă îndărătnică a răului, un păgînism firesc pe care parcă îl respectase şi plumbul.

Laura, ferindu-şi fustele se trase binişor de lîngă cel în patru labe, care scîncea lîngă piciorul ei, un scîncet care era desigur dorinţa să fie îngrijit. Se trase încet, fără să se uite. Era totuşi acoperit cu feşe.

— La domnul doctor, Niţă! strigă sanitarul. Niţă porni tropăind. Laura vru să se închine ca proştii. Gesturi nemaifăcute pentru lucruri nemaivăzute. Intîlni în mîini cauciucul.

— Ţiu eu rezervorul, coană! zise sanitarul.

— Mereu... stă... aşa? îngînă Laura cu capul întors.

— Păi... vezi bine!... altfel pă ce să stea? rîse. Apoi milos:
— Cînd n-are omul noroc!

— Face mătănii, că tot n-o fi făcut el niciodată... Lasă că se face el bine. Se scoală Niţă al nostru! zise şeful.

— Pînă atunci!... interveni secundul, care intrase în acţiune.

— Focu lui Dumnezeu! oftă sanitarul.

Laura închise puţin ochii şi înfipse canula în spărtura curată a spinărei, subt omoplate. Apa se întorcea curată în *cuvetă*. «Cavalerul» sta mîndru ca la un *match* sportiv.

De lîngă perete, unde se pitulase Niţă, cu secundul în genunchi lîngă el, se simţea după vaiet mersul operaţiei. Lătră mai tare, mai încet, apoi urlă şi pe urmă scînci abia, şi tăcu. Parcă încetase o urgie.

— Aşa! Uite aşa, Niţă, neică! Aşa să-mi taci tu la noapte Să nu mai zăpăi că ne-ai secat viaţa! bombăni sanitarul.

«A zis că o să se scoale!» gîndi Laura.

La pansamentul mai complicat, Cavalerul o ajuta, o îndruma, îi întindea feşele cu gesturi îndemînatece şi cochete, le potrivea discret în felul cum era deprins să le poarte şi îi sta mai frumos.

«O să se scoale!» gîndi iar Laura de Niţă, prinzînd cu acul de siguranţă pieptarul bine reuşit.

I se părea că omenirea întreagă, cum şi sufletul ei, îngenuncheat, izbit la pămînt, plecat jos cu faţa spre humă, se va ridica cîndva în gestul cel dintîi spre aer şi lumină.

Cavalerul, după ce îi mulţumise cu o înclinare profundă, ca un luptător în loja imperială, îşi plimba mîndru bustul prins în fala de tulpane şi da ajutor ici şi colo.

Laurei i se învîrtea tot pe dinaintea ochilor. Oameni şi lucruri deopotrivă, îi erau numai pricini de trudă. Azi, mai ales, nimic nu avea vreun sens, fiindcă nimic nu se transfigura prin suflet. Trăia în grosolănia muncei fără de voluptatea şi răsplata ei.

Cînd fu ceasul unu, răsuflă. Ceilalţi se consultau dacă să urmeze lucrul sau să pornească trenul. Laura aruncă şorţul, îşi puse pălăria şi se strecură printre ei, anonimă, impersonală, cum fusese de la început.

Aşa se simte şi un popor cotropit : expune lucrurilor exterioare o faţă pasivă şi mecanică, pe cînd nobleţea şi independenţa lui de gînd şi suflet liber se ascunde şi se păstrează.

Mai pe urmă Laura avea să cunoască în adevăr viaţa asta, în care tot ce e viu şi bun e stovainizat şi numai lucrurile răului şi suferinţei stau dezvelite.

De musafirii ei de azi avea să-şi aducă aminte ca de o invazie harnică, aspră şi jovială cu necazul.

Fugari şi ei, prigoniţi de balaurul războiului, păstrînd către el energia brutală necesară celora ce trebuiesc să reziste.

În legea selecţiei erau acei pe care-i alegea «muşchiul» deosebit de cei pe care şi-i păstra nervul. Butaşi pentru regenerarea viilor vieţei.

Afară, în aer, Laura păşi şovăit ca un om beat. Părea că ea e un corp impur, pe care aerul îl turbura, îl sufoca. Sta deodată sub două încercuiri şi subt lupa lor. Se simţi slăbuţă. Avea în piept un gol care o sfîrşea, adînc în piept de om ca într-un abis. Se cutremură.

Acolo undeva, departe, în prefacerea a tot ce selecţiona, poate, ceea ce avea să fie mai apoi suflul curat al sufletului mîngîiat, dezmierdarea dulce care leagănă la sînul ei moale duioşia sufletului înfrînt de bucurie !"

Balaurul se reproduce în acest volum după textul apărut la Editura „Ancora" A. Micu Alcalay & Calafateanu, Bucureşti, 1923.

1. Evidentă similitudinea gîndurilor Laurei cu gîndurile împărtăşite de Hortensia Papadat-Bengescu lui Ibrăileanu, în scrisoarea din 20 iulie 1916, repetate, în alt fel, în scrisorile din 26 august şi 28 noiembrie 1916 : „Sunt bolnavă şi deprimată. Niciodată greutăţile vieţii mele orînduite nu au fost mai apă-

sătoare, niciodată în viaţa mea proprie nu am fost mai zdruncinată" (p. 54, din volumul *Scrisori către Ibrăileanu*, I, *ed. cit.)*. Bovarismul Laurei, care aşteaptă războiul ca pe o eliberare, ca pe o speranţă al unui alt mod de a trăi, este identic cu cel al scriitoarei. Poate nicăieri ca aici nu se observă mai clar relaţia dintre biografie şi operă. Şi încă ceva : reţinem din paginile acestea de început ale *Balaurului* descoperirea elementului esenţial al făpturii fizice a omului, Sîngele, ca majusculă ; pe acelaşi fond de impresionabilitate, de deprimare, s-au plămădit, contemporane cu *Balaurul*, nuvele ca *Sînge* sau *Fetiţa*.

2. Cu toată cadenţa frazei, care aduce accente poematice, cadenţă, cîntată pe alocuri, vom vedea aici, mai pregnant pentru prima perioadă a creaţiei marii prozatoare, acel „scalpel" al unei lucidităţi abdicînd de la poezie şi operînd incizii adînci, necruţătoare, în psihologia socială. Paragraful arată forţa penetrantă a unui observator încercat, deosebind două atitudini esenţiale faţă de război : una era aceea a majorităţii, ce se lasă temporar, dar superficial emoţionată de ideea de război pentru a reveni imediat la preocupările mărunte, cotidiene, însă necesare supravieţuirii, sau chiar chivernisirii („îndeletnicirile mărunte, zbaterile, socotelile") ; dintre aceştia vor face parte şi Lică Trubadurul chiar Lina sau Rim, Elena Drăgănescu ; cealaltă atitudine este păgubitoare pentru cei ce au luat „în serios" ideea de „fatal", de „abdicare", participînd astfel la acţiunea de ajutorare a celor în nevoie şi suferinţă, printre care se numără şi Laura.

3. „Reparau" cu sensul de „recuperau".

4. Cu înţelesul de „nociv". „vătămător" sau „malign" — evident neglijenţă.

5. E ciudat cum scriitoarea nu şi-a dat seama ce ridicol suna acest hiperurbanism, „pisăliţă" ! (pentru „chisăliţă").

6. „În nesomnul ei, în veghea aceea posacă, la care o chemase goarna, Laura îşi făcea atunci închipuiri grozave." Din aceste „închipuiri grozave" ale nesomnului par izvorîte şi alte scrieri din aceeaşi perioadă ale marei romanciere şi nuveliste. Ele au fost însă impulsionate şi decurg, desigur, din realitatea războiului, „o realitate brutală", dominată de *elementar* şi de *sînge*, întrecînd ades „închipuirea". După mărturia însăşi a Laurei — alter ego al autoarei, cutremurată de „mucenicia milei şi a durerii", sau, şi mai exact spus, „...zidită părea în spaima ei fără nici un suspin, zidită pe de-a-ntregul", dînd măsura exactă a intensităţii participării la contemplarea tabloului apocaliptic al

suferinţei provocate de război, se notează cu fidelitate şi cu dreptate că ororile realităţii marelui masacru întreceau cu mult „închipuirile" : „Închipuirea e o ucenică umilă alături de geniul uriaş al răului".

7. Dacă, prin absurd, ar mai putea exista vreo îndoială asupra caracterului eminamente laic al gîndurilor pios-religioase ale scriitoarei, această reluată idee (am întîlnit-o şi în *Femeia în faţa oglinzei)*, a unui Isus „copil din flori", o spulberă fără îndoială ! De reţinut deci această interpretare „sui generis" a originii foarte pămîntene (omeneşti) a fiului lui Dumnezeu. Şi totuşi explicarea poematică de mai încolo, încărcată de un senzualism frenetic, a zămislirii în sînul naturii, neconstrînsă de legiferarea socială, a unui Dumnezeu-copil, „dolofan" şi sănătos, este foarte laică.

8. Formele de plural sînt foarte capricioase în limbajul inegal, chiar forţat, al Hortensiei Papadat-Bengescu. Ea preferă pluralurile în *-uri* pentru substantivele feminine, ex. : *daraveruri*, ca la neutre, iar pentru neutre pluralul în *-le*, ca la substantivele feminine, ex : *conturele* nu *contururile*.

9. Fără a exagera trimiterile la biografie, iată o idee care se suprapune exact (în planul experienţei de viaţă a scriitoarei) cu ceea ce scria marelui său prieten şi sfătuitor de la *Viaţa românească*. Fiindcă şi epistolele trimise lui Ibrăileanu (deşi nu erau chiar „literatură") vorbeau despre realităţile trăite efectiv de scriitoare în vremea războiului : „Războiul la mine e un mare plus. Cu totul neaptă pentru el, l-am simţit mai de aproape ca alţii în multe feluri şi mă resimt enorm de el", scria H. P.-Bengescu în scrisoarea din 26 octombrie 1918. De ce „un mare plus" ? Fiidcă „...dezastrul cumplit care a trecut peste noi de curînd, notează ea, ne-a familiarizat cu răul în aşa fel, încît îl putem privi mai lesne de aproape".

10. La o privire mai atentă, toată această carte rămîne, din punct de vedere psihanalitic, cheia unei crude revelaţii, ea exprimînd oroarea, groaza de sînge, cuvînt adesea ortografiat cursiv. Obsesia sîngelui rămîne grefată în subconştient ca o spaimă definitivă de explozia sîngelui, de dezagregarea fiziologică, dar şi reversul medaliei : războiul, suferinţa, moartea, care încheie brutal ciclul vital, conţine în germene principiul renaşterii, al vitalităţii. „Puterea elementară a apei roşii, principiul vieţii" naşte concomitent spaimă şi admiraţie — dualitatea obsesiei va

lua, în alte lucrări, întrupări literare deosebite. De la contemplarea îngrozită a sîngerării răniţilor agonizînd cumplit în *Balaurul* — la nuvela *Sînge* sau *Fetiţa* (cuprinse în *Romanţă provincială* dar contemporane cu *Balaurul)*, aceeaşi uimire înfricoşată în faţa miracolului vieţii şi al morţii. Această teamă de forţa nepotolită a sîngelui ca element primordial al biologicului e prezentă în toată opera Hortensiei Papadat-Bengescu, dar ea vine sigur din epoca aceasta a experienţei decisive a primului război mondial, sinonimă cu un traumatism, caracterizată de însăşi autoarea prin „obsesia unei imagini de durere şi de sînge".

11. „târgile înţesate des" — pleonasm ca şi multe altele în *Balaurul*, de ex. „zdruncinele brutale", dar intensitatea trăirii afective şi nevoia grabnică de a nota sacrifică exactitatea sau acurateţea în exprimare.

12. Aici, „madapolam", altădată cuvîntul adaptat limbii noastre în vorbire curentă: „madipolon" (pînză trainică, lucioasă din bumbac); „suède" denumea o varietate de piele întoarsă, pentru mănuşi.

13. „Breaslă" cu sensul de „soi", de „neam", referindu-se la natura veselă, optimistă, a românului.

14. Hortensia Papadat-Bengescu este o moralistă şi nu se poate opri să nu transmită Laurei gîndurile sale dezaprobatoare — în ciuda grozăviilor impuse de război — cu privire la reacţiile oamenilor într-o împrejurare excepţională ca aceea. Scriitoarea, deşi într-o măsură se făcea ecoul unor opinii ale claselor suprapuse în ceea ce privea necesitatea războiului, ca un act de igienă, să-i spunem, socială sau etnografică, se contrazice totuşi, sau este, mai exact, clătinată în aceste convingeri, de spiritul moral şi umanitar care o guvernează totdeauna şi o arată originală, chiar cînd, uneori, expune păreri curente. Prozatoarea va dezaproba în acest roman, alcătuit prin tehnica mozaicată a portretelor sau scenelor „tari", egoismul care era, într-un fel, condiţia supravieţuirii într-o încleştare decisivă ca aceea a războiului. Laura şi, prin intermediul ei, scriitoarea, condamnă atitudinea părinţilor Mieluşicăi, fetiţa moartă în trenul cu refugiaţi, aruncată pe cîmp la cererea celorlalţi pasageri. Tragedia familiei Damian, care părăseşte de nevoie trupul neînsufleţit al copilei, ca şi tragedia Ancuţei, obligată să accepte ca soţ un

doctor neamț, se detașează evident din noianul de fapte dureroase care populează *Balaurul*. Nu numai procese sîngeroase, cangrene, dezagregări biologice, dar și procese dramatice de conștiință își au locul în această carte suprasaturată de dramatism.

15. Capitolul, apărut în *Însemnări literare*, an. I, 1919, deschide numărul 13 (din 11 mai) și este subintitulat „fragment". Titlul *Prin ceață* nu este dat de autoare. Într-o epistolă către Ibrăileanu, aflăm că acesta trebuia să fie: *Rușii*. Magistrală pînză inspirată de o armată necunoscută, de o colectivitate pe cît de pitorească, pe atît de pestriță. De fapt, un poem în proză — ca atîtea altele din această carte — dar a cărei minuție în observare și culoare trădează același procedeu al „devinațiunii", de la contemplarea obiectului la supoziția intuitivă care nu dă greș, care reface traiectorii de psihologie posibilă. Se numără printre cele mai bune pagini ale cărții. Această pictură de „...forme, mișcări, culori" fixează pitoresc spectacolul straniu al defilării armatei țariste, așa cum se prezenta ea în vremea primului război mondial. Impresionismul scriitoarei este nutrit de legendă: „Era frumos! Parcă un codru somnoros din basme se sculase și pornise..." Imaginea se va întregi în mișcătorul capitol *Tovarășii*, publicat în *Sburătorul*.

16. Aici, „astupat", cu sensul de „încărcat", „greoi", după cum „febra malițioasă" este o febră rea.

17. Acele „dureri ce rămîneau necunoscute științii" devin, odată cu războiul, cunoscute scriitoarei și vor prolifera în cărțile următoare descrierea altor suferințe de ordin biologic (cancerul, ftizia, boala de inimă etc.).

18. Hortensia Papadat-Bengescu așterne decalcuri din limba franceză: „făceau bătaie", „erau în curs de drum", „impregne indelebile" etc. Uneori prețiozitățile stăvilesc cursul firesc al frazei, alăturarea cunoscută de arbitrar și de stîngăcie lîngă frumuseți de frază autentice, dar nu curmă niciodată, pentru un cititor obișnuit cu capriciile acestei exprimări, fluența ideilor generoase și moderne care încap în tiparul, fie și defectuos cîteodată, al cuvintelor.

19. Acele „eterne limite ale dorinții" nu o părăsesc pe femeia a cărei viață era lipsită de evenimente, pe care războiul o umple cu întîmplări, cu neobișnuit, această existență încarcerată în prejudecăți a unei femei inteligente, cu aspirații mari.

20. Sensurile unor cuvinte sînt din nou schimbate, ca în acest „un urlet sălbatic răgise"; tot astfel „nemernic" nu se referă atît

la sensul curent, moral, ci la acela biologico-social, de : sărman, biet, ca şi „mizerabil" utilizat ca în limba franceză. De remarcat că în ciuda scîrbei, a dezgustului sau atitudinii aristocratice a celei ce vorbea de „mila cea mai dispreţuitoare", nu există scriitor român care să fi descris cu mai mult curaj murdăria unei bube, aspectul unei cangrene etc. Pentru aceasta scriitoarea a privit cu sinceritate deplină şi cu o cruzime recunoscută „lucrul abject" şi dezgustător al unei răni sau al unui agonic. Mi se pare că tocmai absoluta sinceritate a descrierii nude, scîrboase, a plăgilor de tot felul, a aspectelor dezgustătoare ale sîngelui închegat pe răni inimaginabile şi de nevindecat, a puroaielor, denotă o bărbătească şi crudă sinceritate a creatorului, depăşirea prejudecăţilor de castă şi, mai ales, spulberă ideea că ea s-ar fi înrolat în rîndul surorilor de caritate din snobism (un snobism pe care-l detestă). În literatura noastră, doar cartea lui M. Blecher, *Inimi cicatrizate,* mai conţine atîta adevăr clinic despre dezagregarea biologică a omului bolnav, şi reflectarea ei adecvată, firească, în planul sufletesc şi al conştiinţei.

21. „Dascălul Gore de la Sf. Vineri", personajul unuia dintre strălucitele capitole ale acestei cărţi, unde arta de portretistă a scriitoarei concură pe aceea de observator atent, minuţios, al adevărului psihologic, este rudă bună cu omul de pe stropitoarea din oraşul de provincie evocat în *Femei între ele.* O variantă a aceleiaşi, în esenţă, aspiraţii a unui *„gueux"* dar dascălul Gore are în plus o scînteie de nebunie care-l caracterizează şi mai puternic, îl detaşează individualizîndu-l, în avîntul său erotic spre femeia de condiţie superioară. Hortensia Papadat-Bengescu n-are însă umorul firesc şi ironia specifică unui Caragiale, care ar fi făcut din „dascălul Gore" altceva decît ceea ce a izbutit ea însăşi. Întîmplarea este evocată aci cu penelul unui maestru al tragediei comice, ironia se abstrage în ea însăşi pentru a lăsa loc dezgustului amestecat cu milă. E unul dintre primele sale „desenuri tragice".

22. Cu sensul de „a sta de strajă" ; la fel : „cursierul" pentru cal de curse, „flabelate" (în formă de evantai), „stupru" (de la fr. *stupre),* iar creierul devine „cerebrul" etc. ...

Ceea ce şochează mai ales în limba scrierilor Hortensiei Papadat-Bengescu este alăturarea neologismului celui mai îndrăzneţ (pentru anul 1923, de pildă), a barbarismului, lîngă regionalismele cele mai neaşteptate : „glotaş", „sară", „părete", „a stînge", „deşertăciune", „burhaiul", „bortelitură", „a boboti", „huietul" etc.

23. Adică „gălăgioşii", cei care fac zarvă.

Pentru episodul avînd în centru pe ţiganul Dobrică, intitulat *Ca să te pomenesc*, Hortensia Papadat-Bengescu a primit aprecierile cele mai elogioase din partea celor de la *Viaţa românească* (an. I, 1920, din martie), unde fragmentul a fost publicat. Episodul acesta este al „lecţiei milei" se remarcă nu numai prin proba de umanitate, dar mai ales prin tensionarea bucăţii şi prin portretul acelui Dobrică agonizînd.

24. Schimbare nu de optică, ci de atitudine şi de ton faţă de acest personaj. „Coana moaşă", cu mici retuşuri fizice, dar moştenind esenţa firii, precum şi bovarismul ridicul al acesteia, va deveni în *Concert...* iubita lui Lică, „moşica" Mari, care va creşte pe Sia, de dragul „trubadurului". Dar de aici pînă la sarcasmul din romane mai este cale lungă.

25. Din nou decalcuri din franceză: „maleficul" (fr. *maléfice)*, „maniarea" (fr. *manier*) etc.

26. „Turmentat" cu sensul de „suferind".

27. Prin portretul schiţat de scriitoare, Cojocariu părea un fel de revoluţionar, un răzvrătit în orice caz, dar respectul Hortensiei Papadat-Bengescu pentru legea curentă, aşezată, nu i-a îngăduit niciodată să încerce a analiza mai în profunzime o asemenea atitudine a vreunui personaj. Există în *Logodnicul* un muncitor tipograf socotit de scriitoare drept „socialist", dar depărtarea, rezerva firească prin apartenenţa la marea burghezie, faţă de asemenea iconoclaşti, nu e depăşită niciodată. Dincolo de curiozitate, stăruie un respect pentru un alt fel de credinţă, care nu e şi a ta.

28. Se numără printre cele mai izbutite din carte această schiţă de portret moral al ordonanţei: „Dihorul" este un animal scîrbos, nu atît fiindcă ucide, fiindcă ar vrea să ucidă, ci fiindcă suge sîngele celorlalte vieţuitoare ca să supravieţuiască el.

Balaurul este, cum firesc afirmam, şi o carte ce reprezintă o nouă etapă a drumului de analist al scriitoarei. Se face mereu aici disocierea dintre aparenţă şi esenţă, pentru aflarea adevărului. Aici simbolul este grăitor, ca şi dezvelirea esenţei umane a lui Dumitru. Fiindcă ceea ce părea, la prima vedere, generozitate, umanitate sau devotament faţă de ofiţerul său, în comportamentul lui Dumitru faţă de Cojocariu, se vădeşte a fi doar dorinţă de autoconservare, frică de război: „Acum nu mai sunt ordonanţă. Au să mă ia pe front." Cînd concepea sau, mai exact, definitiva *Balaurul*, scriitoarea se mai nutrea încă de un idealism naiv, de care se va lecui treptat, pentru a trece, prin sita

unor observații atente, la polul opus, nu al unui scepticism desăvîrșit, dar al unei descurajatoare descoperiri : aparența înșelătoare de umanitate, falsitatea sau șiretenia ascunse „după dosuri sufletești".

29. Patria „trup colectiv — idee frumoasă, nu departe de concepția pașoptistă a unui Vasile Alecsandri, existînd adesea marcată în capitolele *Balaurului*, la o scriitoare acuzată de psihologism, naturalism sau de lipsa unor idei mai „înalte" ori generoase.

30. Într-o scrisoare din septembrie 1918, expediată din Focșani, unde vorbește mult de cele două piese *(Bătrînul* și *A căzut o stea* sau *Povîrnișul)*, lui Ibrăileanu, Hortensia Papadat-Bengescu pomenește și de acest capitol : „Am încă pe gherghef un portret de argintar bătrîn (sunt în toana portretelor) și «foi de spital». Ce am putut vedea și eu în timpul ăsta" *(Scrisori către Ibrăileanu*, I, *ed. cit.*, p 70). *Bătrînul argintar* era deci oferit *Însemnărilor literare*, dar n-a văzut acolo lumina tiparului, probabil fiindcă era prea lung. O lecție de patriotism, demnă de reținut pentru o scriitoare acuzată cînd de psihologism, cînd de zolism : o lecție pe alocuri naivă, dar frumoasă, dominată de figura faustică, de apariția mitologică a bătrînului argintar.

31. „Dumnezeu e poate un om la un coeficient infinit de măsură..." Iată din nou afirmată laica imagine pe care o are Hortensia P.-Bengescu despre divinitate, legîndu-se firesc cu imaginea unui Isus „copil din flori".

Cît privește lecția amară și răscolitoare a războiului, ea este văzută, din punctul de vedere al scriitoarei, ca o penitență, ca o „încercare de prea mare cinste", dar și ca o deschidere către profunzimi : „să înțeleg ceea ce e dincolo de țărmurile lumii mărginite", ca o mai adîncă „înțelegere" a lumii, ca un mare tribut de durere : „Să mă uit de-aproape în ochii morții cu ai mei, să tremur și să privesc ; să sufăr peste putere, ca oamenii să poată aduna înțelesul durerii peste putere din cîntecul plînsului meu". Cît de mult a însemnat această experiență a războiului pentru scriitoarea noastră, cît a schimbat cursul inspirației sale, dar și modul de a gîndi sau însăși perspectiva, o dovedește și acest fragment dintr-o epistolă din 10 iulie 1918, adresată tot lui Ibrăileanu : „Cînd, cu cuferele în gară și cu birja tocmită, am rămas aici, după ce am îndurat ce am îndurat, dar am și văzut cred că tot ce se putea vedea mai bine și mai mult din ce a fost, a trebuit să zic că a fost poate un calcul al soartei să rămîi la postul de privire cel mai interesant, căci mai totdeauna

mi-a fost scris să pot observa lucruri interesante *plătind cu ființa mea* (subl. n.). Nu m-am dat în lături. M-am oferit ca obiect de experiență celor mai dureroase, căci credeam într-o noimă. Am privit cît mai bine și am suferit cît mai mult" *(Scrisori către Ibrăileanu*, I, *ed. cit.*, p. 63).

ROMANȚĂ PROVINCIALĂ

Volumul, după care se reproduce textul prezentei ediții, s-a tipărit și publicat la Editura „Cultura Națională", în 1925 (140 de pagini).

Sumarul volumului cuprinde opt nuvele și povestiri, dintre care numai patru au fost publicate în periodice. Deși pe contracopertă există precizarea: „Aceste nuvele au fost cetite în ședințele literare ale Cercului «Sburătorul» din anul 1922—1923", nu toate au apărut în paginile *Sburătorului*, iar unele dintre ele au fost elaborate concomitent cu *Balaurul* sau poate chiar înainte. Corespondența cu Ibrăileanu (din anii 1918—1922) vine în sprijinul acestei afirmații și vom reveni cînd vom discuta fiece bucată în parte.

Volumul, cel dintîi volum de nuvele al Hortensiei Papadat-Bengescu, nu s-a bucurat în presa literară a vremii de comentarii substanțiale. Recenzii răzlețe îl consemnează, unele fără relief, ca aceea din *Adevărul literar și artistic*, an. VI, nr. 233, din 24 mai 1925, semnată de Const. Șăineanu, în care de fapt i se cam contestă scriitoarei forța de creație, recunoscîndu-i-se forța analitică („... o carte de psihologie delicată, fină, adîncă, deși poate cîteodată prea minuțioasă și deci cam obositoare, prin unele exagerări și detalii științifice inutile").

La unele texte din acest volum se oprește în treacăt și G. Călinescu *(Fetița, Stigmatul, Cucoana Ileana)* și E. Lovinescu. Acesta din urmă scria despre volum că ar face parte din „faza de tranziție de la lirism la literatura de tip obiectiv", în *Istoria literaturii române contemporane*, vol. IV *(Evoluția prozei literare)*.

Nuvelele Hortensiei Papadat-Bengescu, publicate destul de tîrziu — unele chiar foarte tîrziu — sînt, în majoritatea cazurilor, contemporane cu *Balaurul*, altele îl preced chiar *(Fetița, Sînge, Romanță provincială)*.

Trebuie menționat faptul că aceste nuvele din *Romanță provincială*, scrise la îndemnurile repetate ale lui G. Ibrăileanu, nu sînt nici „exerciții pregătitoare ale romanului", cum au scris

destui exegeți, nici preludii ale operei romanești. Pentru opera scriitoarei, ele sînt mici capodopere, de sine stătătoare, bucăți independente, rotunde ca valoare și construcție, expresie a talentului ei excepțional de nuvelist.

Din *Romanță provincială* (1925) s-au reprodus bucățile: *Romanță provincială, Fetița, Sînge, Cucoana Ileana* și *Vecinătate* în volumul *Sangvine,* apărut la Editura Dacia, din Cluj, 1973 (Ediție și prefață de Doina Curticăpeanu).

ROMANȚĂ PROVINCIALĂ

Apare pentru prima oară în volumul căruia îi împrumută titlul, în 1925.

Concepută probabil înainte de primul război mondial, prin 1914 sau 1915, contemporană deci cu *Fetița* și *Sînge,* bucata ilustrează în bună măsură opinia necruțătoare a scriitoarei despre universul mărunt și sufocant al provinciei, anticipînd totodată acea aversiune pentru formele dizarmonice, pentru urîtul aci ascuns în înfățișarea cucoanei astmatice, Adilina, care prevestește cumva pe Salema *(Drumul ascuns).*

FETIȚA

A văzut lumina tiparului în paginile *Sburătorului,* an. II, nr. 3 și 4, din 12 și 19 iunie 1920, p. 36—41 și, respectiv, 51—56, cu supratitlul *Ce mi-a vorbit portretul.*

După cum ne lasă ca să întrevedem corespondența cu Ibrăileanu, *Fetița* era scrisă fragmentar încă din 1914 (scrisoarea din 26 octmobrie 1914): „În trei săptămîni am scris aste 100 pagini, o piesă de teatru întreagă, dar necurățată și destul dintr-un fragment: *Ce mi-a vorbit portretul" (Scrisori către Ibrăileanu,* I, *ed. cit.,* p. 48), pentru a pomeni, după război, de existența a „...30 de caiete, scrise mărunt, unele șterse de timp, unele încă descifrabile, dar al căror interes mi-a devenit străin..." etc. *(op. cit.,* p. 68). Dealtfel, după cum reiese și din corespondența cu Ibrăileanu, din 1918, și din aceea cu poetul Camil Baltazar, mulți ani mai tîrziu (în 1930), *Fetița* și *Sînge* erau proiectate ca făcînd parte dintr-un ciclu, care s-a scris treptat. E. Lovinescu, vorbind despre aceste două piese, le numea fragmente „dintr-o autobiografie psihologică, pe care o așteptăm încă" (în 1928, în *Istoria literaturii române contemporane,* vol. IV, p. 336).

În scrisoarea din 14 ianuarie 1919 către Ibrăileanu, ne apare limpede că e vorba de acel proiect al unor scrieri cu caracter autobiografic, pornind de la discuţia asupra unor fotografii vechi : „Va fi pentru mine o nespusă odihnă şi mîngîiere să răsfoiesc trecutul din fundul copilăriei, alături cu d-ta. O tăcere lungă, un zăvor apăsător va deschide o cameră închisă şi pentru care nu ne putem împiedica de a avea acea milă duioasă care constituie dragostea de noi singuri. O cheie cu care nu umblu niciodată şi o *înduioşare înfrînată nemilos* (subl. n.), de cea mai rigidă indiferenţă pentru aceste lucruri trecute" *(Scrisori către Ibrăileanu,* I, *ed. cit.*, p. 80).

O piesă, aşadar, dintr-o „serie" autobiografică. Fragmente din *Fetiţa* (din această serie proiectată amplu) se mai publică, după apariţia în volumul *Romanţă provincială,* şi în *Tiparniţa literară*, nr. 4—5, aprilie—mai 1930.

Că *Fetiţa* şi *Sînge* fac parte din aceeaşi serie o confirmă şi scrisoarea adresată lui Camil Baltazar, din 8 martie 1930 : „Din seria *Fetiţa* şi *Sînge* vroiam a pune pe hîrtie capitolul *Mătuşa mea Iulia,* copt şi el — şi iată că s-a scris acesta ce îţi trimit", scrisoarea vorbind şi de o dezvoltare a *Fetiţei :* „Micile ştersături ale ultimei copii denotă că în acelaşi timp cu mecanica copiatului lucram cu mintea la cel viitor şi la altele, căci am în proiect şi în afară de hîrtie, ca şi gata, două romane cel puţin şi, largă în plan, dezvoltarea *Fetiţei* !!!" *(Scrisori către Camil Baltazar*, Editura pentru literatură, 1965, seria „Studii şi documente", p. 21). *Mătuşa mea Iulia* se publică sub titlul : *A murit tanti Iulia,* în *Viaţa românească,* nr. 1, 1940 şi *Fetiţa între lupi,* în *Revista română* a lui Zaharia Stancu, an. II, nr. 1—3, ian.-febr.-martie 1942.

1 Cu sensul evident de „amorţeşte".

2 Creşterea, resimţită de un organism tînăr, extrem de sensibil, este prezentată ca o „boală" tainică, ca o suferinţă necunoscută. Este o „trăire" inconştientă. „Fetiţa se auzea cum creşte." Nici un poet în literatura noastră n-a exprimat pînă la Hortensia Papadat-Bengescu această impură şi pură, această complexă senzaţie în aşa de simple cuvinte.

SÎNGE

S-a publicat mai întîi în *Viaţa românească,* an. XIV, nr. 7, din iulie 1922, p. 32—35.

Din scrisoarea către Ibrăileanu, datată : 23 martie 1922, trimisă din Constanţa (str. Plevnei, 4 bis), unde se stabilise în 1921, spi-

cuim : „Sunt iarăşi foarte satisfăcută că lectorul *V.r.* mă iubeşte ca şi altădată. Cred că în cursul vacanţei pascale voi copia un fragment de 24 pagini — *Sînge* care e dealtfel gata şi chiar revăzut, şi voi avea avantagiul de a vi-l trimite" (*op. cit.*, p. 112).

Este evidentă şi în acest fragment, ca şi în *Balaurul*, oroarea de cruzime, concretizată prin spaima de sînge. Dacă fragmentul este dintr-o scriere cu caracter autobiografic, este cert faptul că trauma războiului — „Sîngele e cruzime", vom citi — s-a accentuat pe o sensibilitate evidentă încă din fragedă copilărie.

1. Aceste fraze ne fac să recunoaştem aceeaşi *Fetiţă* care va apărea şi în *Peisagii ale amintirii*, publicate în *Viaţa românească*, an. XXV, nr. 3, martie 1933 (vol. XLII, p. 171—178).

2. „Rostire", cu sensul de „rostuire".

3. Acelaşi suflu monocord, apăsător, al vieţii provinciale, limitarea la o existenţă meschină, consumată în mici gîlcevi, răfuieli sau bîrfe, cutremurată, incitată sau nutrită de vreun accident, singurul ridicat la rangul de „eveniment", cum e cel al morţii neaşteptate şi stupide a domnişoarei Elena.

CUCOANA ILEANA
Portret

S-a publicat în *Sburătorul*, an. II, nr. 39 şi 40, din 5 şi 12 februarie 1921, p. 201—205 şi, respectiv, 212—217.

Scrisă probabil în jurul anilor 1917—1918.

Se pare că acest „portret" nevinovat, dar foarte deosebit de ceea ce se cerea la *Viaţa românească* sau *Însemnări literare*, prin 1919 sau 1920, şi, respectiv, de Ibrăileanu, a peregrinat cam mult prin redacţia din Iaşi, fiind în cîteva rînduri amînat sau chiar respins. Din scrisorile adresate de H. P.-Bengescu lui Ibrăileanu aflăm, mai întîi în epistola datată 7/20 iunie 1918 : ...„eu însă, ca soldatul care aude semnalul, am răscolit în sertare, sertare de război pline mai mult de însemnări, şi am găsit bucata asta, pe care v-o trimit pentru cazul şi timpul cînd v-ar conveni. E un portret după natură, în ce priveşte datele fizionomistice, şi e un portret de reconstituire psihologică şi biografică fără date, prin divinaţiune, şi, din punctul ăsta de vedere al ghicitului, reuşit" (*Scrisori către Ibrăileanu*, I, *ed. cit.*, p. 59). *Cucoana Ileana* fusese, după cum se vede, un capitol chiar al *Balaurului*. Din altă scrisoare către acelaşi, nedatată (probabil sept.

1918), e din nou vorba de *Cucoana Ileana* : „Nu știu de ați primit o lungă scrisoare a mea. În ea era și un mic manuscris. Cum comunicarea între cele două maluri e destul de anevoioasă, vă spui că acel manuscript e destinat fie să-l citiți, pentru d-voastră, fie să-l publicați, cum veți vroi. Și în cazul din urmă, dacă credeți, să-i suprimați cele cîteva opinii ale *Cucoanei Ilene* despre război. S-o faceți absolut cum credeți. Eu l-am scris cum era. D-voastră apreciați. M-am făcut de o rară mlădiere la suprimat, nu mai simt deloc durerea de odinioară la această operație, dimpotrivă. Numai la schimbat, prefer să schimb cu totul subiectul decît să-l refac" (*op. cit.*, p. 115).

Anul următor, într-o scrisoare din 14 decembrie 1919, trimisă tot din Focșani, Hortensia Papadat-Bengescu, solicitată să dea ceva pentru *Viața românească*, a cărei reapariție se pregătea, scrie : „Nu aș putea da acum ceva nou, gata complect, și cred că vom publica tot pe *Cucoana Ileana*, pe care voi căuta să mi-o revăd, căci poate după atîta timp are nevoie de mici îngrijiri, pe care vi le voi comunica din timp" (*op. cit.*, p. 94). Se reia discuția în 10 ianuarie 1920 : „Și azi-noapte m-am chinuit de gîndul că *Cucoana Ileana* nu e pe măsură, și nu știu dacă am timp să lucrez acum altceva, chiar pe vreo impresie bine lămurită în minte" (*idem*, p. 99). Era din nou deci oferită pentru apariția seriei noi a revistei. deși, după cum se vede, Ibrăileanu a preferat *Ca să te pomenesc*, capitolul din *Balaurul*. E posibil ca bucata, prin desenul ironic, prin încercarea de a dezvălui adevăruri supărătoare despre oameni în aparență respectabili, să nu fi corespuns vederilor poporaniste a revistei, dar e posibil să nu fi corespuns și ca spațiu, fiindcă în 22 ianuarie 1920 scriitoarea notează : „Aș putea poate, totuși, peste 4—5 zile copia și expedia cele 12 pagini ale bucății, mai scurtă deci mult ca *Cucoana Ileana*" (*op. cit.*, p. 100). La 20 iunie, același an, Hortensia Papadat-Bengescu încearcă din nou să forțeze ușa pentru *Cucoana Ileana* : „Mai e — scrie ea — *Cucoana Ileana*. Îmi pare că o aveți încă. Și eu aci o mai am" (*op. cit.*, p. 103).

Presupunerea că nuvela aceasta, scrisă alert (cu o forță nouă și originală de a portretiza, forță reîntîlnită în romane), a fost respinsă de Ibrăileanu se confirmă de următoarele rînduri din scrisoarea a 42-a, datată 1 octombrie 1920 : „Așa, domnule Ibrăileanu ! Cu totul franc și deschis ! Îți voi spune altă dată ce cred eu de *Cucoana Ileana*. E mai secundar. Ceea

ce importă e ceea ce crezi, p(entru) *V. r.* și pentru gustul personal, dumneata“ *(op. cit.*, p. 104). „Principal“ era faptul că scriitoarea aflase de la D. D. Pătrășcanu că cei de la *Viața românească* erau supărați pe ea în urma polemicii dintre Lovinescu și Topîrceanu, pe care scriitoarea o dezaprobase. Ea trimite un capitol din *Femeia în fața oglinzei* pe adresa *Vieții românești*, care se publică. Dar discuția despre bucata refuzată se continuă și, în 19 noiembrie 1920, aflăm părerea autoarei despre acest „copil“ al său favorit : „Despre *Cucoana Ileana* eu aș pricepe să vă placă mai puțin ; deși simpatică, e o biată bătrînică, și nu mă supăr deloc dacă eroina *Balului* (din *Femeia în fața oglinzei*, n.n.) are sufragiul d-tale, ca și al lectorului. Literar, ea e un portret, gen care pasionează pe literat ca și pe pictor. Întîmplător, modelul pal, șters, cu toate aspectele interioare diminuate printr-o surdină interesantă a naturii, cu toate culorile învăluite într-o ceață subțire, care acoperă și cele mai violente obicinuit evenimente — iubire, trădare, gelozie, moarte — în jurul ei, mi-a cerut o operație artistică, pentru mine savuroasă prin însuși felul ei. Adică, a pune eu surdină expansiunii naturale, vivacității spontane, impulsivității ample, ce *sunt armele mele firești, ochelarul meu extractiv obicinuit !* (subl. n.). Mi-am calmat tot focul treptat, pentru a lucra cu o cenușă fină acest pastel, formîndu-mi o inimă primitivă pentru el, ca să nu-l zbucium, și din spiritul observatorului păstrînd numai o foarte blîndă, o delicată ironie sentimentală pentru modelul, care dealtfel tocmai dacă am reușit să-l redau, pal și cam fad cum era, are dezavantajul de a nu face efect și a mulțumi mai mult portretistul decît criticul sau privitorul. *Cucoana Ileana* face parte integrantă din același volum cu impresii de război, ca și *Ca să te pomenesc*, și care crește treptat cu înlesnirile de timp și loc, căci e formulat complect în mine“ *(op. cit.*, p. 107).

Cucoana Ileana era, ca și *Alisia*, un copil preferat al Hortensiei Papadat-Bengescu, altfel nu ar fi pledat atît pentru publicarea lui în revista lui G. Ibrăileanu.

Este limpede că scrierea e concepută în vremea războiului : climatul de proastă aprovizionare, orășelul invadat de austrieci, lipsurile de tot felul zugrăvesc timpurile ocupației nemțești ; se vorbește despre „pîinea străinului“ sau despre „hrana noastră primitivă de învinși“. Ceea ce bănuim că ar fi indispus sensibilitatea poporanistă a revistei de la Iași ar fi fost tocmai rostirea cam dură a unor adevăruri despre „acel decor mincinos

de virtuţi imaculate în care ni se arată, nouă, nepoţilor din orice timpuri, traiul bunicilor noştri". Este opinia polemică a unui observator lucid al realităţilor româneşti, care refuză idilismul, care recuză „simţului protocolar al bunelor aparenţe".

FILM DE TRAMVAI
Istorisire

S-a publicat pentru prima oară în *Însemnări literare*, an. I, nr. 6, din 10 martie 1919, p. 1—5. Deschide acest număr al revistei. „Istorisirea" este scrisă concomitent cu *Balaurul*, anunţată lui Ibrăileanu, în 1918, odată cu *Carnetul zilelor pustii*: „Apoi, mai ieri, mi-a revenit un episod din tramvai. Cînd mergi rar cu tramvaiul, îţi face impresie. Nu l-am trecut la persoana 3-a, căci pierdea din spontaneitate. Are franţuzisme. Aşa a venit el. Probabil ele slujesc să reliefeze şi nu depăşesc uzul curent şi tonul uşor al povestirii" *(Scrisori către Ibrăileanu*, I, *ed. cit.*, p. 69).

VECINĂTATE

S-a publicat prima dată în *Sburătorul*, an. II, nr. 19 şi 20, din 18 şi 25 sept. 1920, p. 293—297 şi 310—314.

E foarte probabil ca *Vecinătate* să fie una şi aceeaşi cu proiectata *Sînziana, soţia marinarului*, de care amintea lui G. Ibrăileanu în scrisoarea din 10 iulie 1918: „...cel puţin deocamdată — scria Hortensia Papadat-Bengescu, plîngîndu-se de o acută stare depresivă, care o împiedica să lucreze — notele mele au devenit inutile şi *Sînziana, soţia marinarului* cred că nu va mai fi scrisă, căci fragila legendă care constituia titlul risipindu-se, a luat cu ea celelalte documente stabile" *(Scrisori către Ibrăileanu*, I, *ed. cit.*, p. 64).

Şi femeia necunoscută din *Vecinătate* este numită de admiratoarea ei, povestitoarea, Simziana; ar putea fi deci acea *Sînziana* din scrisoarea citată, mai ales că şi ea era „mireasa unui oştean".

Timpul istorisirii este neîndoielnic cel al războiului: „Poate vecina mea e soţia unui mobilizat. Aproape toată lumea e înrolată."

„Divina euritmie a sufletului", mai ales, nu scapă scriitoarei, care vede dincolo de aparenţe, de banal, de obişnuit, citeşte

ginduri, descifrează stări sufleteşti. „Legenda miresei oşteanului" va fi totuşi reluată, din alt unghi, cu mijloace mai puţin poetice, dar mai expresive, în *Contagiune*, unde nebunia amoroasă a eroinei pentru un ofiţer se consumă tot într-un decor rustic, bogat, în aceeaşi atmosferă de „paradis" rural.

STIGMATUL

S-a publicat mai întîi în *Sburătorul literar*, an. I, nr. 23, din 18 februarie 1922, p. 542—549.

G. Călinescu a văzut în *Stigmatul* numai oroarea scriitoarei în faţa corciturii, „oroarea de încrucişat", oroarea în faţa „urîtului", şi este în parte adevărat. Dar nu e mai puţin adevărat că Mini (personaj întîlnit pentru prima oară, pe care îl vom regăsi în romanele ciclului Halippa) trăieşte aici apăsătoarele momente de „urît" împinse la paroxism, în vecinătatea unui om cu faţa stigmatizată şi a femeii care-i seamănă, concomitent cu apăsătoarea urîţenie a birtului, a străzilor, a timpului — totul e urît, culminînd cu urîţenia insului cu cicatrice — fiindcă starea sufletească a eroinei este apăsătoare datorită singurătăţii. E o stare trecătoare. În momentul cînd îi apare iubitul, totul pare că se schimbă, şi senzaţia de frig şi de urît dispare. Este, deci, fixarea unui moment de labilitate psihică şi sufletească ; a generaliza, plecînd de la un asemenea „moment" e cel puţin riscant !

1. Pentru „fundalul".

SCAFANDRIA
O călătorie naivă pe ape şi în adîncul lor

Nuvela, inedită, apare pentru prima oară în volumul *Romanţă provincială*.

Ni se pare remarcabilă printr-o excepţională ştiinţă a dozării elementelor care compun atmosfera propice unei transpuneri sufleteşti adecvate. Aerul misterios, necunoscut, ceva de taină plutind în casa străină unde este invitată eroina, ca şi atracţia neobişnuită pe care o exercită un tablou, înfăţişînd o furtună pe mare, pregătesc tensiunea faptului povestit, viziunea de coşmar a ofiţerilor înecaţi, stînd drepţi, legaţi cu greutăţi de picioare. Prin forţa transpunerii într-un univers obsesiv, nuvela concurează *Troiţa* lui Gib Mihăescu, deşi utilizează cu totul alte mijloace. Doamna din *Scafandria* : „era o scafandrieră care se sco-

borîse în misterul apelor din ea însăşi. Erau acolo perle şi coraliu şi peisajii ciudate şi balauri şi groaza vedeniilor."

1. Pe scriitoare o interesează numai spectacolul în sine al groazei, fantasticul poesc al situaţiei ; ea nu comentează decît din punct de vedere psihanalitic sinistrul tablou submarin, sugerat într-adevăr atît de original.

2. „Taina" apelor sufleteşti „ascunse vederii", „taina" curajului în faţa celor mai grozave imagini ale războiului, a căror crudă revelaţie o are Laura, sau „taina" reînvierii ei sufleteşti, toate acestea a fost în stare să le sugereze scriitoarea în nuvelele sale.

DESENURI TRAGICE

Volumul s-a publicat şi tipărit la Editura literară a Casei Şcoalelor, în 1927, cu titlul complet: *Desenuri tragice. Nuvele*, Editura literară a Casei Şcoalelor, Bucureşti, 1927 (123 pagini).

Şi acest volum este dedicat *Sburătorului*.

Volumul înmănunchează patru nuvele : *Cameră de închiriat*, *Duminici fericite*, *Sărbătorile în familie* şi *Domnul Kilian*. Dintre acestea, primele două au apărut în periodice înainte de a fi înmănuncheate în volum.

Volumul s-a publicat într-o singură ediţie. După 23 August, s-au reprodus din volumul *Desenuri tragice* primele trei nuvele : *Cameră de închiriat*, *Duminici fericite* şi *Sărbătorile în familie*, în culegerea *Sangvine*, apărută la Editura Dacia din Cluj, 1973.

Reproducem textul volumului *Desenuri tragice* din 1927, apărut la Editura literară a Casei Şcoalelor.

CAMERĂ DE ÎNCHIRIAT...

S-a publicat pentru prima dată în *Adevărul literar şi artistic*, an. VI, nr. 231, din 10 mai 1925, p. 2, col. 1—4, cu supratitlul *Desenuri tragice — schiţă în tuş*.

Este o povestire lucrată, ca şi *Cucoana Ileana*, prin arta „divinaţiunii", de data aceasta însăşi eroina utilizînd metoda. Această femeie, care nu face, care nu ştie şi nu poate să facă nimic, trăind din chiria caselor moştenite de la o mătuşă, vegetează la fereastra odăii, cît e ziua de mare. Viaţa ei se reduce la

pomana străzii, se închează din presupunerile ei asupra cutărei sau cutărei apariţii, care, văzută de sus, de la fereastră, îi permite un soi aparte de „participare“ la tot ce se întîmplă în jur, îi umple viaţa ei stearpă, căci : „...ei nu i se întîmpla mai nimic“. Femeia de la fereastră, care intră în panică atunci cînd cineva greşeşte uşa odăii şi aduce în camera ei pe un accidentat, lipsită de orice calitate care să o facă a trăi altfel decît *de departe*, de la marginea vieţii, care se teme să fie implicată în ritmul firesc şi dramatic adesea al existenţei, este o ipostază degenerată a femeilor ce se plîngeau de lipsa de „evenimente“ sau de întîmplări, în primele scrieri, teribilă poveste a singurătăţii şi însingurării.

DUMINICI FERICITE
Schiţă în sepie

S-a publicat mai întîi în revista *Adevărul literar şi artistic*, an. VI, nr. 225, din 29 martie 1925, p. 2, col. 1—4, sub titlul *Desenuri tragice — Prea devreme.*

În volumul din 1927 apare cu titlul : *Duminici fericite (Schiţă în sepie).*

O dezarmată în faţa vieţii este şi tînăra Lioara, fata înşelată de un oarecare Miti, specie de Lică Trubadurul. Pericolul sentimentalismului este înlăturat, este prevenit prin sinceritatea deplină a confesiunii, prin decupajul savant al dialogului şi al stării de beatitudine a eroinei. Nu credem că mai există undeva în opera Hortensiei Papadat-Bengescu un asemenea personaj, întrupare a naivităţii şi candorii batjocorite. Bucata apare singulară şi prin dinamica deosebită a monologului interior, scris cu îngrijire, susţinut de seismele lăuntrice ale eroinei. O piesă rotundă, şlefuită îndelung, scrisă pe un ton reţinut, cu atît mai expresiv, lucrată artistic.

SĂRBĂTORILE ÎN FAMILIE

Se publică pentru prima dată în volumul din 1927.

Nuvela are o deschidere mai amplă spre cuprinderea unui mediu burghez de nuanţe snob-artistice, reia tema femeii dezarmate în faţa vieţii, nedreptăţită, nefericită prin totala sinceritate

și delicatețe sufletească. Alexe-Nyu reprezintă o altă fațetă, dintre atîtea în scrierile Hortensiei Papadat-Bengescu, a încrederii înșelate. Aici relațiile sînt mai complexe, dar Alexe este totuși altă ipostază a aceluiași tip de femeie: de data aceasta ea este o „mare artistă“ căzută în dizgrație prin intrigile din teatru și prin criza vieții ei intime. Alexe, ca și Adriana, din *Romanul Adrianei*, e o fugară, simțindu-se străină în sînul propriei familii, pe care o judecă cu ochiul rece și critic, dar nu e în stare să-și rezolve afacerile bănești cu tatăl ei, care profită de timiditatea și inaptitudinea de a-și apăra drepturile a fiicei sale.

Nuvela este echilibrată, bine scrisă, făcînd parte dintr-un triptic elaborat probabil în anul 1928, cînd scriitoarea se statornicise la Constanța. Trebuie remarcat faptul că Hortensia Papadat-Bengescu elabora personaje sau teme gîndindu-se organizat la niște serii sau suite.

DOMNUL KILIAN
Izvoade pentru un covor oriental

Se publică pentru prima oară în volumul din 1927.

Domnul Kilian este elaborat probabil prin 1926, ca și *Sărbătorile în familie.*

Nuvela excelează prin tonul obiectiv, prin observația realistă a unui colț de oraș cosmopolit (evident amprenta anilor trăiți la Constanța); și, totodată, prin notația sigură, sugestivă, a datelor dramei, expuse treptat, concentric. De la *Stigmatul* la *Domnul Kilian* este distanța de la notație la roman, fiindcă *Domnul Kilian* este un mic roman concentrat ca, dealtfel, și *Duminici fericite.* Tot ce era exagerare, speculație, balast liric, în *Domnul Kilian* devine țesătură deasă, concentrare prin exprimarea sigură, sugestivă.

Și aici, ca și în toate bucățile *Desenurilor tragice*, apare caracterizarea prin dialog, prin replica dreaptă, exactă. O nuvelă remarcabilă putînd figura oricînd într-o antologie a nuvelei românești moderne, ca, dealtfel, oricare dintre aceste *Desenuri tragice*, atît de deosebite și de originale în literatura genului scurt de la noi.

TABLA ILUSTRAŢIILOR

Scriitoarea Hortensia Papadat-Bengescu în anul 1913 . . . . 208—209
În grădina casei din Focşani, în luna mai 1913 . . . . 208—209
Hortensia Papadat-Bengescu în anul 1914 208—209
O fotografie a scriitoarei, din anul 1925 (anul apariţiei *Romanţei provinciale*). . . . 208—209
Un autograf de pe fotografia alăturată, către una dintre ficele scriitoarei. . . 208—209
Coperta primei ediţii a *Balaurului* (1923) 304—305
Coperta primei ediţii a *Romanţei provinciale* (1925) . . . . 304—305
Frosa Dafinescu („mama Ţica" în ciclul *Fetiţa*) . . . . 304—305
Coperta primei ediţii a *Desenurilor tragice* (1927) . . . . 304—305

SUMARUL

BALAUROUL (1923) 7

I. Goarna 11
II. Frigurile 20
III. Debutul 25
IV. Pieptarul fermecat 33
V. Copilul florilor 37
VI. Balaurul 41
VII. Om către om, fiară 54
VIII. Prin ceață 63
IX. Iadul 67
X. Omul căruia i se vedea inima . . 75
XI. Dascălul Gore de la Sf. Vineri . . 85
XII. Ca să te pomenesc 105
XIII. Coana moașă 119
XIV. Tovarășii 122
XV. Dihorul 136
XVI. Temnița 142
XVII. În întuneric 151
XVIII. Bătrînul argintar 156
XIX. Nădejdi 164
XX. Cei care au murit 168
XXI. Carnetul zilelor pustii 174
XXII. Reînvierea 178

ROMANȚĂ PROVINCIALĂ (1925) 193

Romanță provincială 197
Fetița 205
Sînge 221
Cucoana Ileana (Portret) 250
Film de tramvai (Istorisire) 265
Vecinătate 271
Stigmatul 283
Scafandria (O călătorie naivă pe ape și în adîncul lor) 295

DESENURI TRAGICE (1927) 307

Cameră de închiriat... 311
Duminici fericite (Schiță în sepie) 321
Sărbătorile în familie 333
Domnul Kilian (Izvoade pentru un covor oriental) 363

Note 379
Tabla ilustrațiilor 413

Lector: MARGARETA FERARU
Tehnoredactor: AURELIA ANTON

Bun de tipar 03.11.1975. Tiraj 2.920 ex. legate 1/1.
Coli ed. 22,32. Coli tipar 26,25. Planșe tipo 4.

Tiparul executat sub comanda
nr. 1274 la
Întreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918"
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97,
București,
Republica Socialistă România